

À Son Excellence le Ministre de l'instruction
publique de l'Empire Monsieur de Noroff, Conseiller
privé actuel et Sénateur

L L L

hommage respectueux de la part de l'auteur

Sp. 504.

ΔΟΚΙΜΙΟΝ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ

ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΑΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ,

ΥΠΟ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΤΕΦ. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ,

*Δόκτορος τῆς Νομικῆς Σχολῆς τῶν Παρισίων, μέλους τῆς
ἐπὶ τῆς συντάξεως τοῦ ἄστυκού κώδικος Ἐπιτροπῆς καὶ
πρώην ἐν Ἀθήναις δικαστοῦ.*

ΑΘΗΝΗΣΙ,

ΤΥΠΟΙΣ Π. Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ.

(Κατὰ τὴν ὁδὸν Εὐαγγελιστρίας, ἀρ.θ. 44).

1857.

Τῇ ΑΓΑΘῇ ΚΑΙ ΜΑΚΑΡΙᾷ ΨΥΧῇ

ΤΟΥ

ΠΡΟ ΜΙΚΡΟΥ ΑΠΟΒΙΩΣΑΝΤΟΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΣΧΙΝΑ

ΠΡΕΣΒΕΥΤΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑΙ

ΕΜΟΥ ΔΕ

ΘΕΙΟΥ ΙΣΑ ΠΑΤΡΙ ΠΕΦΙΛΗΜΕΝΟΥ

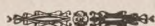
ΑΝΑΤΙΘΗΜΙ ΤΗΝ ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΗΝ ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΑΝ.

On peut dire que désormais l'étude des législations comparées est appelée à former un élément essentiel de cette science et l'un des plus importants. (Dupin, Rapport lu à l'Académie des sciences morales et politiques le 14 avril 1838).

Les lois sont, pour ainsi dire, l'expression de la vie intérieure d'un Etat. On y voit l'origine, les progrès, les développements et les modifications de ses forces morales et politiques. L'histoire d'un Etat n'est bien comprise que par la connaissance de ses lois, comme, d'un autre côté, les lois, sans l'histoire, sont inintelligibles. (Précis de notions historiques sur le Corps des lois russes, Petersb. 1833 pag. 146).

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ ΤΟΥ ΡΩΣΣΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Περὶ τῆς πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ῥωσσικοῦ
Κράτους ἐποχῆς.

Π ε ρ ί λ η ψ ι ς .

Σλάβοι. — Ἀρχὴ αὐτῶν. — Ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν πρώτων
Σλάβων.

ΟΙ Σλάβοι, οἱ πρόγονοι οὗτοι τῶν Ῥώσων, οἵτινες ἀποτελοῦσι σήμερον περίπου ἑκατὸν ἑκατομμυρίων πληθυσμὸν καὶ κατέχουσι μέγα τῆς Εὐρώπης μέρος (α), ἐξετείνοντο περὶ τὰ τέλη τοῦ πέμπτου ἀπὸ Χριστοῦ αἰῶνος καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς καὶ τοῦ Ἄλβιος μέχρι τοῦ Τιβίσκου καὶ τοῦ Εὐξείνου χώραν. Διηρημένοι εἰς πολυάριθμα φύλα, διάφορα φέροντα ὀνόματα (β),

(α) Ἴδε Robert Cyprien, Le Monde Greco-slave ἐν τῇ Revue des deux Mondes 1842, σελ. 383, καὶ Ostrowski, La Pologne Indépendante ἐν τῷ ἀριθμῷ 144 τοῦ Πανελληνίου.

(β) Οἱ Βενεδοὶ καὶ οἱ Ἄνται ἦσαν φύλα τοῦ σλαβικοῦ ἔθνους. Jornandes, de Rebus Gothicis σελ. 103, καὶ Προκοπίου, Ἱστορία τῶν Γοτθικῶν πολέμων, Β:βλ. Γ'. Κεφ. 14.

ἀναφαίνονται πρῶτον εἰς τὴν σκηνὴν τῆς ἱστορίας ὑπὸ τὴν γενικὴν ἐπωνυμίαν Σλάβοι περὶ τὰ τέλη τοῦ πέμπτου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑκτοῦ αἰῶνος. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἤγουν περὶ τὰ 527 μ. Χ, καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, προσβάλλουσι τρομερώτεροι καὶ αὐτῶν τῶν Οὐννων τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν (α). Τὰ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ κατὰ συνέπειαν τὰ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς πρώτης ἀναπτύξεως τοῦ μεγάλου τούτου ἔθνους περικαλύπτει σκότος βαθύτατον, ἔνεκα τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως ἱστορικῶν παραδόσεων ἀρχαιοτέρων τοῦ 5. μετὰ Χ. αἰῶνος.

Ἐὰν, ὥς πιστεύομεν, οἱ θεσμοὶ καὶ τὰ πολιτικὰ κατασκευάσματα ἔθνους τινὸς δὲν δύνανται νὰ χωρισθῶσι τῆς ἱστορίας τῶν ἡθῶν καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, ἰδίως κατὰ τὰς περιόδους, καθ' ἃς δὲν ὑφίσταται εἰσέτι ἀκριβοῆς διάκρισις μεταξὺ τοῦ νόμου καὶ τοῦ ἐθίμου, αἱ περὶ τῶν ἡθῶν τῶν σλαβικῶν φύλων εἰδήσεις τῶν τε βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ τῶν ἀρχαίων σλάβων χρονογράφων εἰσι λίαν πολύτιμοι διὰ τὸν ἐπιθυμοῦντα νὰ κατανοήσῃ τὸ πνεῦμα τῆς μεταγενεστέρας τοῦ σλαβικοῦ ἔθνους νομοθεσίας. Ἡμεῖς ὅμως μὴ ἔχοντες ἀντικείμενον τοῦ παρόντος δοκιμίου τὸ σλαβικὸν δίκαιον, εἰμὴ καθ' ὅσον ἐφηρμόσθη ἐν τῷ Ῥωσσικῷ Κράτει, καὶ μὴ δυνάμενοι ἐπομένως νὰ ἐνδιατρίψωμεν περὶ τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαίας ταύτης τῶν Σλάβων ἐποχῆς, περιοριζόμεθα εἰς τὴν σύντομον καὶ ἐν παρόδῳ σημειώσιν τοῦ ἡθους καὶ τῶν ἐθίμων τῶν σλαβικῶν ἐν γένει φύλων κα-

(α) Προκοπίου Ἱστορία τῶν Γοτθικῶν πολέμων Βιβλ. Γ', Κεφ. 14, 29, 38 καὶ 40. καὶ Βιβλ. Δ'. Κεφ. 23.

τὰ τὴν ἀρχαιοτέραν αὐτῶν περιγραφὴν, ἣν εὐρίσκομεν παρὰ τῷ ἱστορικῷ Προκοπίῳ (562 μ. X) καὶ παρὰ τοῖς αὐτοκράτορσι Μαυρικίῳ (582—602) καὶ Λέοντι (886—911), παραπέμπομεν δὲ διὰ μεγαλειτέραν ἀνάπτυξιν εἰς τε τὰ κείμενα τῶν μνημονευθέντων συγγραφέων καὶ εἰς τὰς εἰδικὰς ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου πραγματείας τῶν νεωτέρων Anton, Rokowiecki καὶ Macieïowski (α).

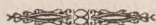
Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν εἰρημένων βυζαντινῶν, οἱ Σλάβοι ἦσαν ἀνδρεῖοι, καὶ ἐπιδέξιοι ἐν πολέμῳ, ἥπιοι καὶ ἀπλοὶ τὸ ἦθος, ζωηροὶ καὶ φίλοι τῆς μουσικῆς, εὐσεβεῖς, ἀλλὰ καὶ πρὸς δεισιδαιμονίαν ἐπιρρέπεῖς, λίαν φιλόξενοι, πρὸ πάντων ὅμως τῆς ἐλευθερίας λάτραι, οὐδένα ὑποφέροντες δεσπότην, καὶ ἐν ἀνάγκῃ μᾶλλον εἰς ὁμόφυλον ἢ εἰς ἄλλογενὴ ὑποτασσόμενοι, ἐγκρατεῖς γαστροῦ καὶ πότου, καὶ φύσει μᾶλλον τοῦ νομάδος ἢ τοῦ γεωργικοῦ βίου συναινέται. Ἀξιοσημεῖωτος ἦν παρὰ Σλάβοις ἡ περὶ τὸν γάμον πίστις ἀμφοτέρων τῶν γενῶν. Αἱ γυναῖκες, δοῦλαι τῶν συζύγων, ἠκολούθουν αὐτοὺς εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἐκουσίως ἔκαιον ἑαυτὰς ἐπὶ τῆς πυρᾶς τοῦ ἀποβιώσαντος ἀνδρός. Φιλέκδικοι εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν οἱ Σλάβοι ἐξεδίκουν διὰ μαχαίρας τὸν φόνον τῶν συγγενῶν, οὐχὶ μόνον κατὰ τοῦ ἐνόχου,

(α) Προκοπίου Ἱστορία τῶν Γοτθικῶν πολέμων Βιβλ. Γ'. Κεφ. 14. καὶ Βιβλ. Β'. Κεφ. 26. — Μαυρικίου Στρατηγικὸν, Λόγος ΙΑ'. Κεφ. Ε', Πῶς δεῖ Σκλάβοις καὶ Ἄνταις καὶ τοῖς τοιούτοις ἀρμύζεσθαι σελ. 212—290. ἔκδ. Joh. Schefferi, Upsaliae 1664. — Λέοντος Αὐτοκράτορος τῶν ἐν πολέμοις τακτικῶν σύντομος παράδοσις, Διάταξις ΙΗ'. § 100—109 σελ. 299—302, Λουγδ. Βαζαυῶν, 1613. — Anton, Erste Linien eines Versuchs über der alten Slaven Ursprung, Sitten, Gebräuche, Leipzig 1783. — Macieïowski, Slavische Rechtsgeschichte aus dem polnischen übers: v. Büss u Nawrocki, Stuttgart u Leipzig 1835 — 1839, 4 τομ. εἰς 8ον.

ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς ἀθώας οἰκογενείας του. Ἐπολέμουν ἀτάκτως καὶ μεμονωμένως καὶ κατὰ προτίμησιν ἐν στενοχωρίαις ἢ ἐν τόποις τοιούτοις, ὅθεν ἠδύναντο νὰ ἐπιπίπτωσιν αἰφνιδίως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ· μετεχειρίζοντο δὲ ὅπλα ἐλαφρὰ καὶ βέλη ἰοβόλα, ἅτινα ἔρριπτον κατὰ τοῦ ἀνθισταμένου, οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ τοῦ φεύγοντος ἐχθροῦ· καὶ τέλος ἡπίως πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους προσεφέροντο, οὐδέποτε ἄγοντες αὐτοὺς εἰς δουλείαν, ἀλλὰ μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου ἀπολύοντες αὐτοὺς ἐπὶ λύτροις.

Ἐν ἀρχῇ τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ὑπόρξεως οἱ Σλάβοι ἠγνόουν παντελῶς τὰ τῆς τακτικῆς κυβερνήσεως πλεονεκτήματα. Ὑπεράνω παντός ἀγαθοῦ τὴν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν τάσσοντες, οὐδένα ἑαυτῶν ἀνεγνώριζον ἀρχοντα. Ἐκάστη οἰκογένεια ἀπετέλει μικρὰν δημοκρατίαν ἀνεξάρτητον καὶ αὐτοτελεῖ, μόνον δεσμόν κοινωνικὸν πρὸς τὰς λοιπὰς οἰκογενείας ἔχουσιν τὰ ἀρχαῖα καὶ κοινὰ ἔθιμα. Ἀλλ' ἡ πρώτη αὕτη κατάστασις μετεβλήθη προϊόντος τοῦ χρόνου. Αἱ ἀνάγκαι τοῦ πολέμου παρήγαγον παρὰ τοῖς διαφοροῖς σλαβικοῖς φύλοις τὴν πρώτην Ἐξουσίαν, ἥτις ἀναγκαίως, κατ' ἀρχὰς μὲν ἦν στρατιωτικὴ, ἀκολούθως δὲ ἀριστοκρατικὴ. Οἱ προϊστάμενοι τοῦ ἔθνους, οἱ καλούμενοι βοϊάροι, βοεβόδαι, κνιάζοι, πάνοι, ἐλάμβανον τὴν ἀρχὴν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δυνάμει τῆς τοῦ λαοῦ ἐκλογῆς· εἶχον δὲ τότε ἐνταύτῃ τὴν διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης. Καὶ νόμους μὲν ἐν τῇ κυρίᾳ τῆς λέξεως σημασίᾳ δὲν εἶχον οἱ Σλάβοι, ἠκολούθουν δὲ ἀπαρασαλεύτως τὰς ἀρχαίας παραδόσεις καὶ τὰ παλαιὰ αὐτῶν ἔθιμα.

Τοιοῦτοι ἦσαν ἐν βραχυτάτοις οἱ Σλάβοι καθόλου, καὶ ἰδίως οἱ κατὰ τὴν λίμνην Ἰλμένην ἐν τῇ Μεγάλῃ Νοβογορόδῃ ἐνοικοῦντες, ὅταν ἔλαβε χώραν ἢ διὰ τῶν Βαράγγων κατὰκτησις αὐτῶν καὶ ἡ πρώτη σύστασις τοῦ Ῥωσσοσλαβικοῦ Κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ῥωσσοσλαβικοῦ Κράτους
μέχρι Βλαδιμίρου τοῦ Μεγάλου 862—980 Μ. Χ.

Περίληψις.

Τὰ περὶ τὴν κατὰκτησιν τῶν Βαράγγων καὶ τὴν σύστασιν τοῦ Ῥωσσοσλαβικοῦ Κράτους κατὰ τὸν χρονολόγον Νέστορα, ὡς ὁδηγοῦντα εἰς τὴν ἀρεῦρεσιν τῶν ἀρχῶν τοῦ δημοσίου δικαίου κατὰ τὴν ἀρχαίαν ταύτην ἐποχὴν.—Ῥουρικὸς Σιρέος καὶ Τρουβήρος.—Διακομή τῆς ῥωσσικῆς γῆς εἰς τοὺς ὁπαδοὺς αὐτῶν.—Διαδοχὴ τοῦ θρόνου.—Ἐκστρατεία Ἀσκόλδου καὶ Δήρου κατὰ τῆς Αὐτοκρατορίας τῶν Γραικῶν.—Ὀλέγος καὶ Ἡρόρος.—Πόλεμοι κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ἀποπερατωθέντες διὰ δύο συνθηκῶν.—Τὰ κείμενα τῶν συνθηκῶν τούτων διατηρηθέντα ὑπὸ τοῦ Νέστορος.—Ἀμφισβήτησις τῆς γνησιότητος αὐτῶν.—Σημαρτικότης αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ τε δημοσίου καὶ τοῦ ιδιωτικοῦ δικαίου τῆς ἐποχῆς.—Ἀνάγκη γὰρ γίνῃ διάκρισις τῶν ἐν ταῖς συνθήκαις καθαρῶν τοῦ ῥωσσικοῦ δικαίου διατάξεων.—Κυριώτεραι διατάξεις τῶν ἐλληνορωσσικῶν συνθηκῶν.—Ἰσχύς τῶν μεγιστάνων. Ποινὰ κατὰ τοῦ νόμου, κατὰ τῶν αἰκιῶν, κατὰ τῆς κλοπῆς. Ἀποδείξεις. Διαθῆκαι. Ἀμοιβὰ παραδόσις τῶν ἐγκληματιῶν. Κατάργησις τοῦ ἐπὶ τῆς κληρονομίας

τῶν ξένων ἡγεμονικοῦ δικαιώματος.—*Ἀρχὴ τῶν ῥωσσικῶν νόμων.*—*Ἀμφιβολία περὶ τοῦ ἀν ἦσαν γραπτοί.*—*Ἡγόρος παρὰ τοῖς Δρεβλίοις. Φορολογία ὑπερβολικαὶ καὶ αἷτια αὐτῶν.*—*Ὀλγα ἡ ὥραια. Ἐκδίκησις αὐτῆς κατὰ τῶν Δρεβλίων.*—*Σοφαὶ διοικητικαὶ διατάξεις αὐτῆς.*—*Βάπτισις αὐτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει.*—*Κατάργησις ἀποτροπαίου τιμῆς ἡγεμονικοῦ δικαιώματος.*—*Σβιατόσλαβος. Τακτικὴ κήρυξις πολέμου εἰς ἐποχὴν βαρβαρότητος.*—*Παραχώρησις κληρουχίων ὑπὸ τοῦ Σβιατοσλάβου τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ.*—*Ἐκδικήσεις ἰδιωτικάι.*

Τὰ τῆς κατακτήσεως τῶν Βαράγγων καὶ τῆς συστάσεως τοῦ Ῥωσσοσλαβικοῦ Κράτους περιγράφονται συνοπτικῶς μὲν, μετὰ πλείστης δὲ ἀκριβείας ὑπὸ τοῦ πολυτίμου διὰ τὴν ῥωσσικὴν ἱστορίαν χρονογράφου, τοῦ μοναχοῦ Νέστορος, ὅστις ζήσας κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα ἤκουσεν ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν γερόντων τὰς τῶν πρὸ αὐτοῦ δύο αἰώνων παραδόσεις, ἐξήτασε τὰ σωζόμενα τότε μνημεῖα, τοὺς τάφους τῶν ἡγεμόνων καὶ τὰ ἐν τοῖς ναοῖς ἔγγραφα, ἀνέγνωσε τὰ τοῦ Βυζαντίου ἱστορικὰ συγγράμματα, καὶ οὕτω συνέταξε πρῶτος τὰ χρονικὰ τῆς πατρίδος του (α). Τὰ πρῶτα ταῦ-

(α) Ὁ Νέστωρ ἐγεννήθη ἐν ἔτει 1036. Τὰ Χρονικὰ αὐτοῦ ἄρχονται μὲν κατὰ τὸ σύνθημα ἀπὸ τοῦ Νῶε, φθάνουσι δὲ μέχρι τοῦ 1106 Μ. Χ. Περὶ τοῦ βίου τοῦ Νέστορος καὶ περὶ τῶν χειρογράφων καὶ ἐκδόσεων τῶν Χρονικῶν αὐτοῦ ἰδὲ *Das Gelehrte Rüssland von Philipp Strahl (Leipzig 1828) σελ. 21—32.* Ἐν πρώτοις σημειοῦμεν τὴν πολῦτιμον διὰ τὰς σοφὰς σημειώσεις ἐκδοσιν τοῦ γερμανοῦ Schlözer φέρουσαν τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφὴν: *Hectopr—Russische Annalen in ihrer Slavonischen Grundsprache verglichen, von Schreibfehlern und Interpolationen gereinigt, erklärt und übersetzt, von A. L. von Schlözer, Göttingen 1802—1809.* Ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ τὰ Χρονικὰ φθάνουσι μόνον μέχρι τοῦ ἔτους 980. Ὑπάρχει δὲ καὶ ἑτέρα ἐν Λειψίᾳ δημοσιευθεῖσα γερμανικὴ μετάφρασις, πρὸς δὲ καὶ γαλλικὴ ὑπὸ Louis.

τα συμβάντα τῆς ῥωσικῆς ἱστορίας νομίζομεν ἀναγκαῖον νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα, καθόσον, στερούμενοι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην νομικῶν μνημείων, ὀφείλομεν νὰ καταφύγωμεν πρὸς σχηματισμὸν ἰδέας τινὸς περὶ τῆς πρώτης ἀναπτύξεως τοῦ ῥωσικοῦ δικαίου εἰς τὰ ἐκ τῶν γεγονότων τῆς συγχρόνου ἱστορίας πορίσματα.

Οἱ ἐν τῇ Μεγάλῃ Νοβογορόδη Σλάβοι, τέως ὑπὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα διατελοῦντες, διχοστατήσαντες πρὸς ἀλλήλους καὶ εἰς ἀναρχίαν περιπεσόντες, οἰκεία βουλῇ καὶ θελήσει ἡτήσαντο ἡγεμόνας παρὰ τῶν Βαράγγων. Οἱ Βάραγγοι οὗτοι, οἱ ἄλλως Ῥῶσσοι καλούμενοι, κατοικοῦντες τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς Θαλάσσης, τῆς ἐξ αὐτῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ Βαραγγικοῦ πελάγους ἀποκληθείσης, ἦσαν λαὸς Νορμανδικὸς (α) μετέχων τῆς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἀναπτύξεως τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ Νορμανδῶν. Τρεῖς ἀδελφοὶ ἐκ τοῦ ἔθνους τούτου, περιβλεπτοὶ διὰ τε τοῦ γένους τὴν ἐπισημότητα

Pâris, ἐν Παρισίοις 1834, 2 τομ. εἰς 8ον. — Τὴν χρονογραφίαν τοῦ Νέστορος ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1124 ἕτερος σοφὸς μοναχὸς, ἡγούμενος τῆς μονῆς Βιδουβίτσκις, ὀνόματι Σίλβεστρος. Μετὰ τοῦτον δὲ τὰ Χρονικά τῆς Ῥωσσίας ἐγράφησαν διὰ χειρὸς μοναχῶν, ὧν τὰ ὀνόματα δὲν ἐγένοντο γνωστὰ τοῖς μεταγενεστέροις.

(α) Πολλὰ εἰσιν αἱ περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Βαράγγων γνῶμαι· πιθανότερα ὅμως ἢ παρ' ἡμῶν παραδεδεγμένη, καθὼς στηριζομένη εἰς τὴν ὁμοίτητα τῶν πρώτων ῥωσικῶν νόμων πρὸς τοὺς νορμανδικούς καὶ ἔχουσα ὑπὲρ αὐτῆς τὴν μαρτυρίαν τοῦ κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα συγγράψαντος ἐπισκόπου τῆς Κρεμώνης Λουίτπράνδου. Ἰδὲ Luitprandi Episcopi Cremonensis Historia Lib. V. cap. 6.—Muratori τομ. Β'. καὶ Geyer, Schwed. Reichsgeschichte ins deutsche übers: 1827 τομ. Α'. Ἰδίως δὲ περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Ῥώσων τὴν ἀξιόλογον πραγματείαν τοῦ Bayer, De origine Russorum (Comment. Academ. Petropolitanae τομ. VIII σελ. 388 — 436.

καὶ διὰ τὴν τῶν πράξεων αὐτῶν εὐκλειαν, ὁ Ῥουρϊκος, ὁ Σινέος καὶ ὁ Τρουβήρος, ἀποδεχθέντες τὴν πρόσκλησιν τῶν Σλάβων ἐπέβησαν ἐπὶ τῆς σλαβικῆς γῆς μετὰ πολυαρίθμου συνοδίας, ἀνέλαβον τὴν ἀνωτάτην τῶν πραγμάτων διεύθυνσιν, καὶ διένειμον τοῖς συνεταίροις αὐτῶν ἅπασαν τὴν ἀπὸ τῆς λίμνης Βιελοζερὸ μέχρι τῆς σημερινῆς Ἑσθωνίας χώραν, μετονομασθεῖσαν ἔκτοτε ἐξ αὐτῶν Ῥωσσίαν. Μετὰ τὸν θάνατον τῶν δύο ἀδελφῶν, μετ' οὐ πολὺ συμβάντα, ὁ Ῥουρϊκος ἤνωσεν ὑφ' ἑαυτὸν τὰς μερίδας ἐκείνων καὶ οὕτω πρῶτος ἐσύστησε τὴν Ῥωσσικὴν μοναρχίαν. Ἄμα δὲ γενόμενος μόνος κυριάρχης τῆς χώρας, ἐνεπιστεύθη τὴν διοίκησιν αὐτῆς καὶ ἰδίως τῶν ἐν αὐτῇ πόλεων τοῖς ἰκανωτέροις τῶν μεθ' ἑαυτοῦ ἐλθόντων συμπατριωτῶν του. Ἐγεμονεύσας δὲ ἐπὶ δεκαπενταετίαν ἀπεβίωσεν ἐν ἔτει Μ. Χ. 879, ἀφήσας τὴν ἀρτισύστατον μοναρχίαν τῷ συγγενεῖ αὐτοῦ Ὀλέγω, εἰς ὃν συγχρόνως ἀνέθετο καὶ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ ἔτι ἀνήλικος υἱοῦ Ἡγόρου (α).

Ἐκ τῶν ἐκτεθέντων προκύπτουσι τρία τινὰ ἄξια σημειώσεως· πρῶτον, ὅτι ἡ εἰς Ῥωσσίαν ἔλευσις τῶν Βαράγγων ὥς καὶ ἡ τῆς μοναρχίας σύστασις ἐγένοντο οὐχὶ διὰ τῆς κατακτήσεως ἢ διὰ τῆς βίας, ἀλλὰ τῇ συναινέσει τοῦ ἀρχομένου λαοῦ· δεύτερον, ὅτι συγχρόνως τῇ συστάσει τῆς μοναρχίας Θεμελιούται ἐν

(α) Χρονογρ. Νέστωρ, Μέρος Β'. σελ. 168, 171, 176—177, 188—189 193, 208 καὶ 264 καὶ Karamzin, Histoire de Russie trad : en français par Thomas et Jauffret τομ. Α'. Κεφ. 8'. Τοῦ παρόντος δοκιμίου γραφέντος πρὸ τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως τοῦ Καραμσίνου, ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν εἰς τὰς παραπομπὰς ἡ γαλλικὴ μετάφρασις, γενομένη ἐν Παρίσι. εἰς τομ. 11 ἀπὸ τοῦ 1819 μέχρι τοῦ 1826.

Ῥωσσία καὶ τὸ τιμαριωτικὸν σύστημα διὰ τῆς μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ῥουρίκου διανομῆς τῆς χώρας· καὶ τρίτον, ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ Ῥωσσοσλαβικοῦ Κράτους ἢ τῆς κληρονομίας μεταβίβασις, τοῦλάχιστον καθ' ὅσον ἀπέβλεπε τὴν τοῦ θρόνου διαδοχὴν, δὲν ἀπεμακρύνετο τῶν ἀρχῶν τῶν εἰς τὴν φύσιν αὐτὴν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας στηριζομένων.

Ἐν τούτοις, ἔτι ζῶντος τοῦ Ῥουρίκου, δύο ἐκ τῶν συνεταίρων αὐτοῦ, Ἀσκόλδος καὶ Δῆρος καλούμενοι, δυσαρεστηθέντες κατὰ τοῦ κυρίου των, ὥς μὴ δόντος αὐτοῖς μερίδας κατὰ τὴν γενομένην τῶν γαιῶν διανομήν, ἀνεχώρησαν ἐκ τῆς Νοβογορόδης ἐπὶ κεφαλῆς ἱκανοῦ πλήθους Βαράγγων καὶ διευθύνθησαν πρὸς μεσημβρίαν· κυριεύσαντες δὲ τὴν Κιέβην ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ ἡγεμόνες, καὶ μετ' ὀλίγον ἀρχηγοὶ πολυαρίθμου στρατοῦ ἐφθασαν μέχρι τῶν πυλῶν τοῦ Βυζαντίου, ὅπερ καὶ ἐπολιόρκησαν διὰ θαλάσσης. Ἡ πρωτεύουσα τῶν Ἑλλήνων Αὐτοκρατόρων τὸν ἔσχατον ἔτρεχε κίνδυνον, ἀπόντος μάλιστα τοῦ τότε βασιλεύοντος Μιχαὴλ τοῦ Γ'· ἀλλ' ἡ Θεία Πρόνοια διὰ θαύματος, οὕτινος τὴν μνήμην διετήρησαν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ παραδόσεις, ἔσωσε τὴν πόλιν τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ἠνάγκασε τοὺς διασωθέντας ἐκ τῆς καταστροφῆς τοῦ στόλου των βαρβάρους, καὶ ἰδίως τοὺς ἀρχηγούς αὐτῶν Ἀσκόλδον καὶ Δῆρον, ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν παντοδυναμίαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ νὰ προσέλθωσιν εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος (6).

(α) Νέστορ, Μερ. Β'. σελ. 211 — 213, 227, 231, 233.— Λέων Γραμματικὸς σελ. 463 ἐκδ. Παρις.—Κωνσταντ. Περφυρογ. ἐξακολουθ. μετὰ Θεοφά-

Αὕτη εἶνε ἡ πρώτη ὑπὸ Ῥώσσων παραδοχὴ τοῦ χριστιανισμοῦ, λαβοῦσα χώραν, κατὰ τὴν ἀκριβεστέραν χρονολογίαν, ἐν ἔτει 864 ἢ 865.

Ὁ Ὀλέγος λαβὼν, ὡς ἐπίτροπος τοῦ υἱοῦ τοῦ Ῥουρίκου, τὰς ἡνίας τοῦ ἀρτιπαγοῦς Ῥωσικοῦ Κράτους ἐξέτεινε τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ ἐξουσίαν διὰ πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἐπὶ πολλῶν γειτνιαζουσῶν πόλεων καὶ χωρῶν πρὸς ἄρκτον τε καὶ πρὸς μεσημβρίαν. Κυριεύσας δὲ διὰ δόλου καὶ τὴν πόλιν Κιέβην, ἣν ἐποίησε πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου αὐτοῦ, καὶ διευθετήσας καλῶς τὰ τῆς διοικήσεως καὶ τὰ τῆς φορολογίας τῶν διαφόρων ὑποτελῶν λαῶν, ὥρμησε μετὰ πολυπληθοῦς στρατοῦ κατὰ τοῦ Βυζαντίου καὶ πρὸ τῶν τειχῶν αὐτοῦ ἐπέβαλεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα τὸν Σοφὸν συνθήκην εἰρήνης συμφέρουσαν τοῖς Ῥώσσοις (911 M. X.).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρείου Ὀλέγου ἀνέλαβε τὸν θρόνον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ῥουρίκου ὁ πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐνῆλιξ καταστάς Ἡγόρος. Οὗτος μετὰ τινας κατὰ τῶν ἀποστατησάντων λαῶν του ἐπιτυχίας, δις ἐκίνησεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων πόλεμον, ὅστις ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα νέαν συνθήκην εἰρήνης ἐπικυρωτικὴν καὶ συμπληρωτικὴν τῆς πρώτης (945 M. X.) (α).

νην σελ. 121 — 122 ἔκδ. Παρισ.—Συμεὼν Λογοθέτης σελ. 443—446 ἔκδ. Παρισ.—Γεώργιος Μοναχὸς σελ. 535—536 Παρισ.—Γεώργ. Κεδρηνὸς τομ. Β'. σελ. 551 ἔκδ. Παρισ.—Ζωναρᾶς τομ. Β'. σελ. 162 ἔκδ. Παρισ. ἰδὲ καὶ ἱστορίαν Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας ἀνωνύμως ἐκδοθ. ῥωσιστὶ ἐν Πετρούπολει, ἀποδιδομένην δὲ τῷ γνωστῷ διὰ τὰ θεολογικὰ αὐτοῦ συγγράμματα Μουραβιέφφ καὶ μεταφρ. εἰς τὴν ἡμετερ. φωνὴν ὑπὸ Θεοδώρου Βαλλιάνου, σελ. 6.

(α) Νέστωρ, Μερ. Β'. καὶ Γ'. Καραμσίνοβ, Κεφ. Ε'. καὶ ΣΤ'.

Τὰ κείμενα τῶν δύο εἰρημένων συνθηκῶν, πολ-
λου λόγου ἄξια πολλαχῶς καὶ ἰδίως ἔνεκα τῶν ἐν αὐτοῖς
περὶ τοῦ ῥωσικοῦ δικαίου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰδήσεων,
διέσωσεν ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῶν συντάξει ὁ χρονογράφος
Νέστωρ (α). Ἡ ὥς πρὸς τὰς δύο ταύτας συνθήκας
παντελῆς σιωπὴ τῶν βυζαντινῶν ἱστορικῶν ἔδωκεν εἰς
τινας (β) εὐλογον ἀφορμὴν δυσπιστίας περὶ τῆς ἱστο-
ρικῆς γνησιότητος αὐτῶν· ἀλλ' ὅταν τίς λάβῃ ὑπ' ὄψιν
τὸ ἀτελὲς τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας ἀπὸ τοῦ 813—959
ἔτους, τὴν ἀπώλειαν ἱστορικῶν τινῶν συγγραμμάτων
τῆς Βυζαντίδος, καὶ ἰδίως τὴν καθόλου ἱστορικὴν φιλα-
λήθειαν τοῦ μοναχοῦ χρονογράφου τῆς Ῥωσσίας καὶ
τὴν ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χειρογράφοις τοῦ συγγράμ-
ματος αὐτοῦ ὑπαρξίν τῶν προσβαλλομένων συνθηκῶν,
δὲν θέλει βεβαίως δώσει εἰς τὸ ἐκ τῆς ἀπλῆς σιωπῆς
τῶν σωζομένων Βυζαντινῶν τεκμήριον τὴν σημασίαν,
ἣν ἐκ πρώτης ἀρχῆς δύναται ἴσως νὰ παραχωρή-
σῃ (γ). Ἐτι δὲ ἀσθενέστερον τοῦ τεκμηρίου τούτου, ἢ,
μᾶλλον εἰπεῖν, ἀληθῶς ἀνάξιον λόγου εἶνε τὸ στηρι-
ζόμενον εἰς τὴν ἐν τοῖς κειμένοις τῶν συνθηκῶν πρὸς
προσδιορισμὸν τῆς χρηματικῆς ποινῆς χρῆσιν τῆς λέ-

(α) Ἰδὲ τὸ κείμενον μετὰ μεταφράσεως γερμανικῆς ἐν τῇ τοῦ Schlözer ἐκ-
δόσει τοῦ Νέστορος Μερ. Γ'. σελ. 303 — 335 καὶ Μερ. Δ'. σελ. 47—97.
Μετάφρασις τοῦ αὐτοῦ κειμένου ὑπάρχει καὶ παρὰ Καραμσίνω ἐν τῇ ἱστο-
ρίᾳ τῆς Ῥωσσίας Τομ. Δ'. σελ. 168—173 καὶ 186—192 τῆς γαλλικῆς
μετάφρ. ὑπὸ Thomas καὶ Jauffret. Ἀλλ' ἡ τοῦ Καραμσίνου μετάφρασις
φαίνεται ἐσφαλμένη εἰς πλεῖστα χωρία.

(β) Ἰδὲ Schlözer ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Νέστορος αὐτοῦ.

(γ) Ἰδὲ Kritischer Versuch zur Aufklärung der Byzantinischen Chronolo-
gie, mit besonderer Rücksicht auf die frühere Geschichte Russlands von Ph.
Krüg, S. Petersburg 1810 σελ. 108.

ξεως λίτρα, νομίσματος βυζαντινοῦ. Τῷ ὄντι ἡ ἀκατάπαυστος ἐν Κωνσταντινουπόλει προσέλευσις τῶν ἐμπόρων τῆς Ἀρκτου εἶχε βεβαίως καταστήσει γνωστότατα παρ' αὐτοῖς τὰ ἐν χρήσει βυζαντινὰ νομίσματα, ὥστε οἱ συνομολογήσαντες τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος συνθήκας, καὶ τοι προκειμένου περὶ ῥωστικοῦ νόμου, ἡδύναντο νὰ μεταχειρισθῶσι μᾶλλον τὸ γνωστὸν τοῖς ῥώσοις βυζαντινὸν νόμισμα, ἢ τὸ ἄγνωστον τοῖς Ἑλλήσι ῥωσικόν.

Διὰ τῶν ὄρων τῶν εἰρημένων συνθηκῶν κατέστη ἡμῖν ἐφικτὴ ἡ γνῶσις διατάξεων τινων τοῦ τε δημοσίου καὶ τοῦ ιδιωτικοῦ δικαίου τῶν Ῥώσων κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς συστάσεως τοῦ Ῥωσσοσλαβικοῦ Κράτους. Οὕτω τὰ κείμενα τῶν ἐν λόγῳ συνθηκῶν δύνανται νὰ θεωρηθῶσι διὰ τὴν Ῥωσίαν ὡς τὰ ἀρχαιότερα νομοθετικὰ αὐτῆς μνημεῖα. Ἀλλ' ἐνταῦθα ὑπάρχει κίνδυνος μὴ ἐκλάβῃ τις ὡς καθαρῶς τοῦ ῥωστικοῦ δικαίου διατάξεις τοὺς ἐν τῷ Βυζαντινῷ Κράτει ἰσχύοντας ῥωμαϊκοὺς νόμους, ἢ ἔτι εὐκολώτερον, τὰς πρὸς συνομολογίαν συνθήκης ἀμοιβαίας τῶν συμβαλλομένων παραχωρήσεις. Πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ τοιούτου ἀτοπήματος μόνος ἀσφαλὴς ὁδηγὸς εἶνε ἡ σύγκρισις τῶν διατάξεων τούτων πρὸς τὰ κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα ἀναμφισβήτητα νομοθετικὰ τῶν Ῥώσων ἔργα καὶ πρὸς τοὺς συγχρόνους νόμους καὶ ἔθιμα τῶν λοιπῶν σκανδιναυικῶν λαῶν. Ἰδοὺ τὰ κυριώτερα ἐξαγόμενα τῆς συγκριτικῆς μελέτης τῶν πολυτίμων τούτων συνθηκῶν (α).

(α) ἰδὲ Ewers, Das älteste Recht der Russen in seiner geschichtlichen Entwicklung, Dorpat, 1826 σελ. 118—194.

Α'. Καὶ εἰς ἀμφοτέρων τῶν συνθηκῶν τὰ κείμενα οἱ ὑπογράψαντες ταῦτα πρέσβεις καὶ ἐκπρόσωποι τῶν ῥώσων ἡγεμόνων βεβαιοῦσιν ἐν προοίμιῳ, ὅτι εἰσὶν ἀπεσταλμένοι, οὐχὶ μόνον τῶν ἡγεμόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν μεγιστάνων τοῦ ἔθνους, καὶ ὅτι συνθηκολογοῦσι τῇ θελήσει τῶν τε ἡγεμόνων καὶ ἀπάντων τῶν ὑπηκόων αὐτῶν· ὅθεν προκύπτει, ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν συμμετεῖχον τῶν κυριαρχικῶν τοῦ ἡγεμόνος δικαιωμάτων καὶ οἱ συνεταῖροι αὐτοῦ Βάραγγοι, οἱ ὡς βοιάραι, ἤτοι μεγιστᾶνες τοῦ Κράτους, θεωρούμενοι (α).

Β'. Ἄνευ διακρίσεως μεταξὺ φόνου ἐκ προμελέτης, ἀναιρέσεως ἢ ἀπλῆς ἀνθρωποκτονίας, ὁ Ῥώσος ὁ στερήσας τῆς ζωῆς Ἑλλήνα ἢ ὁ Ἑλληνα ὁ ἀποκτείνας Ῥώσον ἐτιμωρεῖτο διὰ θανατικῆς ποινῆς, ἐκτελουμένης ἐπὶ τοῦ τόπου ἐνθα ἐγένετο τὸ ἔγκλημα. Ἐν περιπτώσει φυγοδικίας ἐφηρμόζετο νόμος, βεβαίως ῥωσικὸς, καθ' ὃν ὁ πλησιέστερος συγγενὴς τοῦ θανατωθέντος ἐλάμβανε πρὸς ἀποζημίωσιν τὴν περιουσίαν τοῦ ἐνόχου, ἄνευ βλάβης τῶν ἐπὶ τῆς περιουσίας ταύτης δικαίων τῆς συζύγου· τῆς τελευταίας ταύτης ἐξαιρέσεως τεθείσης, φαίνεται, ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων πρὸς μετρίασιν τῆς αὐστηρότητος τοῦ ῥωσικοῦ νόμου. Ἄν ὅμως ὁ φυγόδικος ἦτον ἄμοιρος περιουσίας, ἐπέκειτο κατ' αὐτοῦ ἢ τοῦ θανάτου ποινή, ἥτις καὶ ἐφηρμόζετο ἅμα καθίστατο ἐφικτὴ ἢ σύλληψις (β).

Γ'. Ὁ ἕτερον διὰ ξίφους ἢ δι' ἄλλου τινὸς ὅπλου αἰκίσας ὥφειλε νὰ πληρώσῃ πέντε ἢ δέκα ἀργυρᾶς λί-

(α) 188 τὸ Προοίμιον ἐν ἀμφοτέραις ταῖς συνθήκαις.

(β) Ἀρθ. 3 συνθήκης Ὀλέγου καὶ 12' συνθήκης Παύρου.

τρας κατὰ τὸν ῥωσικὸν νόμον· ἂν δὲ ἐστερεῖτο χρηματικῆς περιουσίας, ὑπεχρεοῦτο νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν αἰχισθέντα πᾶν ὅ,τι εἶχε, μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν ἐνδυμάτων αὐτοῦ· διὰ δὲ τὸ ὑπόλοιπον ὠρχίζετο κατὰ τὴν ὀρησκειάν του, ὅτι δὲν ἦν ἐν καταστάσει νὰ ἀποτίσῃ τὸ πρόστιμον, καὶ διὰ τοῦ ὅρκου τούτου ἀπηλλάττετο πάσης περαιτέρω καταδιώξεως (α).

Α'. Ἐν περιπτώσει κλοπῆς, πεπραγμένης ὑπὸ Ῥώσου πρὸς βλάβην Ἑλλήνου ἢ ὑπὸ Ἑλλήνου κατὰ Ῥώσου, κατὰ μὲν τὴν συνθήκην τοῦ Ὀλέγου, ὁ κύριος τοῦ κλαπέντος ἠδύνατο νὰ φονεύσῃ ἀτιμωρητὶ τὸν παρ' αὐτοῦ ἐπ' αὐτοφώρῳ συλληφθέντα καὶ ἀνθιστάμενον κλέπτην· ἀλλ' ὁ ἐπ' αὐτοφώρῳ μὲν συλληφθεὶς μηδὲν δὲ ἀντισταθεὶς κλέπτης δὲν ἐφονεύετο, καθίστατο ὅμως ὑποχείριος τοῦ ἀδικηθέντος μέχρι τελείας τούτου ἀποζημιώσεως. Κατὰ δὲ τὴν συνθήκην τοῦ Ἡγόρου, ὁ ἔνοχος κλοπῆς ὤφειλε ν' ἀποδώσῃ τὸ κλαπὲν ἢ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ καὶ ἐτιμωρεῖτο κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς ἢ τοὺς ῥωσικοὺς νόμους. Καὶ αὕτη δὲ ἡ ἀπόπειρα τῆς κλοπῆς ἐθεωρεῖτο ἀξιοποῖνος. Ἡ παράνομος δὲ διὰ τῆς βίας ἀφαίρεσις ξένης ἰδιοκτησίας ἐτιμωρεῖτο διὰ τῆς ἀποδόσεως τοῦ ἀφαιρεθέντος καὶ τῆς πληρωμῆς προστίμου ἴσου τῇ τριπλασίᾳ ἀξίᾳ αὐτοῦ (β).

Ε'. Πρὸς βεβαίωσιν τῶν ἀξιοποίνων πράξεων ἀπαιτεῖτο ἀπόδειξις σαφῆς καὶ ἀναντίρρητος. Ἐν περιπτώσει ἀμφιβολίας ἐπεβάλλετο ὅρκος εἰς τὸν ἀδικηθέντα,

(α) Ἀρθρ. 4 συνθ. Ὀλεγ.—13 Πγέρ.

(β) Ἀρθρ. 5 Ὀλεγ.—5 Πγερ.

καὶ δοθέντος τοῦ ὅρκου τούτου, ἐθεωρεῖτο ἀποδεδειγμένη ἢ εἰς τὸν κατηγορούμενον προσαπτομένη πρᾶξις (α).

ΣΤ'. Αἱ διαθήκαι ἦσαν, ὥς φαίνεται, ἐν χρήσει κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν παρὰ τοῖς Ῥώσοις, καθότι διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ὀλέγου ῥητῶς ἐξασφαλίζεται ἡ ἰσχὺς τῶν ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ Ῥώσων γενομένων διαθηκῶν (β).

Ζ'. Ἀξιοσημεῖωτος τέλος ὑπὸ τὴν ἐποψιν τοῦ ἀλληλεθνοῦς δικαίου εἶνε ὁ ὅρος τῆς ἀμοιβαίας τῶν κακουργησάντων παραδόσεως (droit d'extradition) (γ), καθὼς καὶ ἡ κατάργησις τοῦ ἐπὶ τῶν ξένων κληρονομιῶν ἡγεμονικοῦ δικαιώματος (droit d'aubaine et de détraction) διὰ τοῦ ῥητοῦ ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ Ὀλέγου ὅρου, ὅτι ἡ περιουσία τῶν ἐξ ἀδιαθέτου ἀπονησκόντων Ῥώσων, ἐν ἐλλείψει κληρονόμων ἐν Ἑλλάδι, θέλει ἐξαποστέλλεσθαι εἰς τοὺς ἐν Ῥωσσίᾳ πλησιεστέρους αὐτοῦ συγγενεῖς (δ).

Αἱ ἀνωτέρω ἐν ταῖς ἑλληνορωσικαῖς συνθήκαις περιεχόμεναι διατάξεις, ἡ ἀναλογία αὐτῶν πρὸς τὴν σκανδιναυικὴν νομοθεσίαν καὶ ἡ εἰς νόμους ῥωστικούς παραπομπὴ τῶν συνθηκῶν θέτουσιν ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας τὴν παρὰ τῶν πολλῶν ἤδη παραδεδεγμένην γνῶμην, ὅτι οἱ Βαραγγο-ῥῶσοι μεταναστεύσαντες ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Σλάβων εἰσέγαγον νορμανδικούς ἢ σκανδιναυικούς νόμους, οἵτινες, συγχωνευθέντες μετὰ τῶν ἀρχαίων ἐθίμων τοῦ σλαβικοῦ φύλου, ἀπετέλεσαν

(α) Ἀρθρ. 2 συνθ. Ὀλέγ.

(β) Ἀρθρ. 9 Ὀλέγ.

(γ) Ἀρθρ. 10 Ὀλέγ. — 11 Ὑγέρ.

(δ) Ἀρθρ. 9 Ὀλέγ.

τὴν πρώτην βάσιν τοῦ ἀρχικοῦ τῆς Ῥωσσίας δικαίου κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἀμέσων ἀπογόνων τοῦ Ῥουρίκου (α). Ἀλλ' οἱ πρῶτοι οὗτοι Ῥωσσικοὶ νόμοι ἦσαν γραπτοὶ ἢ μετεβιβάζοντο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν διὰ τῆς παραδόσεως; Ὡς πρὸς τοῦτο δύναται ν' ἀμφιβάλλῃ τις. Ὁ ἱστορικὸς Καραμσῖνος, στηριζόμενος εἰς τὸ δυσχερὲς τῆς διὰ μόνης παραδόσεως διατηρήσεως τοσούτων θεσμοθεσιῶν καὶ εἰς τὴν πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν τῇ πατρίδι τῶν Βαράγγων Σκανδιναυία χρῆσιν τῶν ῥουνικῶν γραμμάτων, παραδέχεται ὡς μᾶλλον πιθανὸν, ὅτι, ἀνῴχι οἱ Σλάβοι (β), τοῦλάχιστον οἱ Βάραγγοι εἶχον ἀπὸ τοῦ ἐννάτου ἤδη αἰῶνος τοὺς νόμους αὐτῶν γεγραμμένους (γ).

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης ὁ ἡγεμὼν Ἡγόρος, ὅπως εὐχαριστήσῃ τὴν ἀπληστίαν τῶν συνεταίρων αὐτοῦ, ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Δρευλίων, λαοῦ

(α) J. Tolstoy, Coup-d'œil de la législation russe. Paris 1839 σελ. 16.

(β) Διίσχυρίζονται τινες, ὅτι τὰ Ῥωσσικὰ γράμματα ἦσαν ἐν Ῥωσσίᾳ γνωστά ἀπὸ τῆς δεκάτης ἐκατονταετηρίδος. Ἴδου τί λέγει περὶ τούτου συγγραφεὺς τις Ῥώσσος. « Ἱστορικὸς τις ἐκ τῶν Ἀράβων, ὁ Ἰβν-Φάδλαν, διδάσκει, ὅτι ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἤδη αἰῶνος ἐγίνωσκον οἱ Ῥῶσσοι τὴν τέχνην τοῦ γράφειν. ἄλλος δέ τις συγγραφεὺς τοῦ αὐτοῦ ἔθνους, ὁ Ἰβν-Ἀβι-Ἰακούβ-ελ-Νεδίμ, γράφων ἐν ἔτει 987 διέσωσεν ὑπὸ δειγμά τι τῆς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν Ῥωσσικῆς γραφῆς. Οἱ χαρακτῆρες, ὧν ἐγίνετο τότε χρῆσις, οὐδὲλως ὁμοιάζον τοῖς γνωστοῖς ἡμῖν ἑλληνικοῖς γράμμασιν ἢ τοῖς τῶν σκανδιναυικῶν λαῶν ῥουνικοῖς· μεγίστην δ' ἀπεναντίας ἀναλογίαν ἔχουσι πρὸς τὰς εἰσέτι ἀνερμηνεύτους ἐπιγραφὰς τὰς ἐγκεχαρμημένας ἐπὶ τινων βράχων μεταξὺ τοῦ Σουέζου καὶ τοῦ ὄρους Σιναίου καὶ ἀπὸ τοῦ ἔτους ἦδη M. X. αἰῶνος ὁρατὰς ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐκείνῃ ». (Précis du système, des progrès et de l'état de l'instruction publique en Russie, rédigé d'après des documents officiels par Alexandre de Krusenstern, chambellan de S. M. l'Emp. de Russie, Varsovie, 1837, pag. 4).

(γ) Καραμσῖνος Τόμ. Α', σελ. 296 καὶ σημ. 221 τῆς γαλ. μετφρ.

υποτελοῦς, ἐπέβαλεν αὐτοῖς φόρους βαρυτάτους. Μὴ εὐχαριστηθεὶς δὲ εἰς τὰ ἅπαξ εἰσπραχθέντα, ἀποπέμψας τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατοῦ του ἐπέστρεψεν αὐθις παρὰ τοῖς Δρευλίοις ἐπὶ σκοπῶ νὰ φορολογήσῃ αὐτοὺς ἐκ νέου. Ἀλλ' οἱ Δρεύλιοι ἀπελπισθέντες συνώμοσαν κατὰ τοῦ ἄρπαγος ξένου καὶ ἐπιπεσόντες ἀπέκτειναν αὐτόν τε καὶ τὸν μετ' αὐτοῦ ὀλιγάριθμον στρατόν (α).

Οἱ συχνοὶ καὶ βαρεῖς οὗτοι φόροι, οἱ ἐπιβαλλόμενοι ὑπὸ τῶν πρώτων βώσων ἡγεμόνων εἰς τοὺς ὑποτελεῖς αὐτῶν λαοὺς, δικαιολογοῦνται ἐκ τοῦ ὅτι, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς συστάσεως παντός Κράτους, τὰ δημόσια εἰσοδήματα συνίστανται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐκ φόρων χορηγουμένων ὑπὸ τῶν διὰ τῶν ὅπλων ὑποδουλωθέντων λαῶν· οἱ δὲ ἐλεύθεροι θεωροῦσιν ὡς ἀνοίκειον καὶ ὑβριστικὸν τὸ καταβάλλειν τέλη.

Ὁ φονευθεὶς Ἡγόρος εἶχεν υἱὸν ἀνήλικα τὸν Σβιατόσλαβον, σύζυγον δὲ τὴν ὠραίαν καὶ σοφὴν Ὀλγαν. Αὕτη ἀνέλαβε τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ υἱοῦ τῆς καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ Κράτους, βοηθουμένη ὑπὸ τῶν ἐπιφανεστέρων καὶ ἱκανωτέρων μεγιστάνων Ἀσμούλδου καὶ Σθενέλδου. Ἡ ἐκδίκησις, ἣν ἔλαβε κατὰ τῶν Δρευλίων διὰ τὸν φόνον τοῦ συζύγου αὐτῆς, περιγραφομένη ὑπὸ τοῦ Νέστορος μετὰ τῶν μυθωδῶν περικοσμημάτων τῆς παραδόσεως ἀποδεικνύει ἀρχοῦντως, ὅτι καὶ ἐν Ῥωσσίᾳ κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τοῦ δικαίου ἦν ἐν πλήρει ἰσχύϊ ἡ ἰδιωτικὴ ἐκδίκησις, ἥγουν, ὅτι ἐθεωρεῖτο ὡς καθήκον ἐνταυτῶ καὶ δικαίωμα ἡ διὰ τῶν

πλησιεστέρων συγγενῶν τοῦ φονευθέντος ἐκδίκησις τοῦ φόνου (α). Φαίνεται ὅμως, ὅτι ἀκολούθως ἡ Ὀλγα ἐξηγόρασε τὴν εὐνοίαν καὶ αὐτῶν τῶν Δρευλίων διὰ τῶν εὐεργετημάτων σοφῆς διοικήσεως, ἤτοι διὰ τῆς καταλλήλου ἐφαρμογῆς διαφόρων διοικητικῶν διατάξεων καὶ ιδίως διὰ τῆς δικαίας διανομῆς τῶν φόρων. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Νοβογορόδης διέταξε τὴν κατασκευὴν τῶν ἀναγκαίων τῇ συγκοινωνίᾳ ὁδῶν, ὥρισε τοὺς πληρωτέους φόρους, διήρесе τὰς γαίας εἰς κύκλους (baillages) καὶ εἰς κοινότητας, καὶ ἐν γένει ἐπραξε πανταχοῦ πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ εἰς εὐμερίαν τοῦ παρ' αὐτῆς κυβερνωμένου Κράτους, ἀποδείξασα οὕτω, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἀντιβασιλείας της, ὅτι ἐνίοτε καὶ ἡ ἀδύνατος γυνὴ γίνεται ἐφάμιλλος τῶν μεγαλειτέρων ἀνδρῶν (β). Περὶ δὲ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου της ἡσπάσθη τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, μεταβᾶσα αὐτοπροσώπως ἐν τῇ μεγαλουπόλει τῶν Ἑλλήνων καὶ βαπτισθεῖσα αὐτόθι ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου, ἀναδεξαμένου αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἱερᾶς Κολυμβήθρας τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου (γ). Ἐκτοτε, διὰ τοῦ πρὸς τὴν νέαν ταύτην θρησκείαν ζήλου της κατέστη, κατὰ τὴν ἑκφρασιν τοῦ Νέστορος, ἡ ἡὼς καὶ τὸ ἄστρον τῆς σωτηρίας τοῦ ῥωσικοῦ ἔθνους. Ἐὰν δὲ πιστεύσωμεν τὸ παρὰ τοῦ ἱστοριογράφου Τατιτσέφου μνημονευόμενον χειρόγραφον τοῦ ῥώσσου χρο-

(α) Ἰδὲ Εἰζέρσον (Ewers) ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι σελ. 50—57, καὶ Νέστορα Μερ. Ε', σελ. 23, 24, 30—31, 33, 35—36, 45—47.

(β) Νέστορ, Μέρος Ε', σελ. 53 καὶ 54.—Καραμσῖνος Τομ. Α' σελ. 198—207.

(γ) Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου Σύνταγμα. (Ceremoniale aulae bysant. edit. Leich et Reisk. Lipsiae, 1751—54, Τομ. Β' σελ. 343—345. Νέστορ, Μέρος Ε', σελ. 60—61, καὶ Καραμσῖνος αὐτόθι. σελ. 207—211.

νογράφου, μεταξύ τῶν ἔργων τῆς περικλεοῦς ταύτης ἡγεμονίδος πρέπει νὰ κατατάξωμεν τὴν κατάργησιν τοῦ ἀποτροπαίου τῆς πρώτης τῶν νεονύμφων νυκτὸς ἡγεμονικοῦ προνομίου, ἀντικατασταθέντος διὰ πληρωμῆς ἀντιτίμου ἐξαγοράσεως (α).

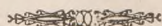
Τὰ πολεμικὰ κατὰ τῶν πλησιοχώρων λαῶν κατορθώματα τοῦ ἐν τῇ ἐνηλικιώτῃ ἀναλαβόντος τὰς ἡνίας τοῦ Κράτους Σβιατοσλάβου, ἡ παρ' αὐτοῦ κατὰκτησις τῆς Βουλγαρίας, ὁ αἱματηρὸς κατὰ τῶν Ἑλλήνων πόλεμος, ἡ ἐν Δοροστόλῃ παρὰ τὸν Δούναβιν ἡρωϊκὴ αὐτοῦ ἀντίστασις, ἀναγκάσασα τὸν αὐτοκράτορα Ζιμισκὴν, καὶ τοὶ νικητὴν, νὰ παραχωρήσῃ τῷ νικηθέντι ἔντιμον συνθήκην, τέλος ὁ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀγρίων Πατσινάκων θάνατός του κατέστησαν περίδοξον ἐπὶ πολεμικῇ ἀρετῇ τὸν ἄξιον τοῦτον διάδοχον τοῦ Ῥουρίκου καὶ τοῦ Ὀλέγου, οὐδεμίαν ὁμῶς ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς παρούσης διατριβῆς. Δὲν δυνάμεθα μ' ὅλον τοῦτο ν' ἀποσιωπήσωμεν τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ ἀνδρεὺς Σβιατόσλαβος ἐποιεῖτο ἑναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Μέλλων νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τῷ προανήγγελλε δι' ἐπίτηδες ἀποστελλομένων ἀνδρῶν, ὅτι ἐσκόπει νὰ κινηθῇ κατ' αὐτοῦ· ἀληθῶς τακτικὴ κήρυξις πολέμου εἰς ἐποχὴν βαρβαρότητος! (β).

Πρὶν ἢ ἐκστρατεύσῃ τὸ δεύτερον εἰς Βουλγαρίαν ὁ Σβιατόσλαβος εἶχε παραχωρήσει εἰς μὲν τὸν πρωτότοκον υἱόν του Ὑαροπόλκον τὴν διοίκησιν τῆς Κιέβης, εἰς τὸν δευτερότοκον Ὀλέγον τὴν τῆς χώρας τῶν Δρευλίων, καὶ

(α) Ἐξέρσος αὐτόθι. σελ. 70—73.—Tatischev, Ἱστορία τῆς Ῥωσσίας ῥωσιστὶ γεγραμμ. Τομ Β', 43, 329.

(β) Νέστορ, Μέρος Ε', σελ. 122 καὶ 147.

εἰς τὸν τρίτοτοκον, τὸν Βλαδίμιρον, τὴν διοίκησιν τῆς Νοβογορόδης κατ'ἐπανειλημμένην αἴτησιν τῶν ἰδίων τῆς πόλεως ταύτης κατοίκων. Ἡ ἱστορία κατακρίνει τὸν Σβιατόσλαβον ὡς εἰσαγαγόντα οὕτω κατὰ πρῶτον ἐν Ῥωσσίᾳ τὴν ἀκολούθως πολλάκις ἐπαναληφθεῖσαν παρὰ τῶν ἰδιαιτέρων κληρουχιῶν εἰς ἕκαστον τῶν υἱῶν τοῦ ἡγεμόνος. Ὅπως ποτ' ἂν ᾔ, ἡ εἰς τοὺς τρεῖς υἱοὺς τοῦ Σβιατοσλάβου διανομὴ τοῦ Ῥωσσικοῦ Κράτους ἔσχεν ἐντὸς ὀλίγου ὀλέθριον ἀποτέλεσμα, τὴν μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν ἔχθραν καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν δύο ἐξ αὐτῶν. Ὁ Ὀλέγος ἐν τῇ νεανικῇ αὐτοῦ ὑπεροφίᾳ εἵχε φονεύσει τὸν υἱὸν τοῦ ἰσχυροῦ μεγιστᾶνος Σβενέλδου, ὡς τολμήσαντα νὰ κυνηγήσῃ ἐπὶ τῶν γαιῶν του. Ὁ πατὴρ τοῦ φονευθέντος πνέων ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ φονέως κατέπεισε τὸν Ὑαροπόλκον νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ὀλέγου, ὅστις ἡττηθεὶς ἀπώλεσε τὴν ζωὴν. Ὁ Βλαδίμιρος μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ ἐγκαταλείπει τὴν Νοβογορόδην καὶ καταφεύγει πέραν τῆς θαλάσσης παρὰ τοῖς Βαράγγοις· ὁ δὲ Ὑαροπόλκος καθίσταται ἐπὶ τινα χρόνον μόνος κύριος τῆς πατρικῆς κληρονομίας. Ἀλλ' ὁ Βλαδίμιρος βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ συμπατριωτῶν ἐπανέρχεται εἰς τὴν νέαν πατρίδα του, νικᾷ τὸν Ὑαροπόλκον καὶ φονεύει αὐτόν, ὅπως ἐκδικήσῃ τὸν θάνατον τοῦ Ὀλέγου. Οὕτω δύο ἰδιωτικαὶ ἐκδικήσεις φέρουσι τὸν τρίτοτοκον υἱὸν τοῦ Σβιατοσλάβου ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς παλαιᾶς Ῥωσσίας ἀπόλυτον μονάρχην (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἀπὸ Βλαδιμίρου τοῦ Μεγάλου μέχρις Ὑαροσλάβου
(980—1019).

Περίληψις.

*Αἷτια συντελέσαντα εἰς τὴν ἐν τῇ ρώσσι κῆ χώρα ἐξάπλω-
σιν καὶ παρίωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. — Βλαδίμιρος ὁ Μέ-
γας. — Παραδοχὴ ὑπ' αὐτοῦ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας
κατὰ τὸ ἀνατολικὸν δόγμα. — Συμβουλευτικὴ εἰς τὰ τῆς
πολιτείας συμμετοχὴ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν πρεσβυτέρων
τοῦ λαοῦ. — Γάμος τοῦ Βλαδιμίρου μετὰ τῆς ἡγεμονίδος
Ἀρρης τῆς Ἑλληνίδος. — Ἐθιμον τοῦ ἀγοράζειν παρὰ
τῶν γυναικῶν τὰς συζύγους. — Διάφοροι σύζυγοι τοῦ Βλα-
διμίρου. Πολυγαμία. — Ἐπιβρόχι τῆς χριστιανικῆς θρη-
σκείας ἐπὶ τοῦ ἥθους τοῦ Βλαδιμίρου. Πράξεις αὐτοῦ. —
Δεκάτη ὑπὲρ τοῦ ἐν Κιέβη ναοῦ. — Ἐκκλησιαστικὴ Διάτα-
ξις. Γνώμη περὶ τῆς γνησιότητος αὐτῆς. — Οἱ Ἕλληνες
ἐπίσκοποι ἀναμιγνύμενοι εἰς τὰς πράξεις τῆς κοσμικῆς
ἐξουσίας. — Ἐργημερία τοῦ περὶ εἰσαγωγῆς τῆς ποινῆς τοῦ
θανάτου τεμαχίου τοῦ Νέστορος. Χρηματικὴ ποινὴ (Βίρα)
ὡς ἐξαγόρας τοῦ δικαίου τῆς ιδιωτικῆς ἐκδικήσεως. — Με-
τακόμισις εἰς Ῥωσσίαν τῶν ἑλληνικῶν ἐκκλησιαστικῶν βί-
βλων καὶ μεταγλώττισις αὐτῶν εἰς σλαβωνικὴν διάλεκτον. —
Νέα διακομὴ τῆς ρώσσι κῆς χώρας μεταξὺ τῶν νιῶν τοῦ
Βλαδιμίρου καὶ πάλιν μεταξὺ αὐτῶν.*

Ἐῖχε παρέλθει ἐπέκεινα τῆς μιᾶς ἑκατονταετηρί-
δος ἀφ' ὅτου ὁ Δῆρος καὶ ὁ Ἀσκόλδος ἡσπάρθησαν τὸν
χριστιανισμόν. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο, ἀφ' ἐνός
μὲν αἱ συνεχεῖς καὶ ποικίλαι σχέσεις τῶν Ῥώσων
μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ μετὰ τῶν Βουλγάρων καὶ λοι-

πῶν Σλάβων, πεφωτισμένων ἀπὸ τὰ μέσα ἤδη τοῦ ἐν-
νάτου αἰῶνος διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καὶ ἐχόντων
ἔκτοτε μετεγλωττισμένας εἰς σλαβωνικὴν φωνὴν τὰς
Ἱερὰς Γραφάς, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ διηνεκεῖς προσπάθειαι
τῶν ἐλλήνων αὐτοκρατόρων καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ κλή-
ρου πρὸς διάδοσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐν τῇ
Ῥωσσίᾳ, ἣν συνηρίθμουν ἀπὸ τοῦ ἔτους 891 μεταξὺ
τῶν εἰς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως ὑποτελῶν
ἐπαρχιῶν (α), πρὸς δὲ ἡ ἀνεξιθρησκεία τῶν ῥώσων
ἡγεμόνων, πηγάζουσα κυρίως ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν
θρησκευμάτων τοῦ σλαβικοῦ φύλου καὶ τῶν Βαράγ-
γων, συνετέλεσαν δραστηρίως καὶ ἀποτελεσματικῶς εἰς
τὴν βαθμυδὸν ἐν τῇ ῥωσικῇ χώρᾳ ἐξάπλωσιν καὶ πα-
γίωσιν τῶν δογμάτων τοῦ Εὐαγγελίου. Οὕτως ἐξηγεῖται
πῶς ἐπὶ Βλαδιμίρου, ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ, ὁλόκληρος
λαὸς ἐγκαταλείπει τὴν ἀρχαίαν εἰδωλολατρείαν καὶ με-
ταβαίνει ἀγογγύστως εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ ἀληθινοῦ
Θεοῦ.

Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐγένετο ἡ ἀπόφασις τῆς παραδο-
χῆς τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς προτιμήσεως τοῦ ἀνα-
τολικοῦ δόγματος, ἀξιοσημεῖωτος διὰ πολλοὺς λόγους,
χορηγεῖ ἡμῖν βεβαίαν ἀπόδειξιν, ὅτι οἱ πρῶτοι ἡγεμό-
νες τῆς Ῥωσσίας, εἰ καὶ ἀπόλυτοι μονάρχαι, ἐζήτουν
τὴν γνώμην τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ
λαοῦ ἐπὶ τῶν σημαντικῶν τῆς πολιτείας ζητημάτων.
Κατὰ τὸν χρονογράφον μας, ἀφοῦ ὁ Βλαδίμιρος, προ-
παρεσκευασμένος τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ὑπὸ τῶν

(α) Ἰδὲ Γεώργιον Κωδινὸν ἢ Κουροπαλάτην, Notit. Graec. episcopat. Τεμ.
ΙΕ' τῆς Συλλογ. τῶν Βυζαντ. ἔκδ. Παρισ. σελ. 380.

θείων διδασχῶν τῆς μάμμης τοῦ Ὀλγας, ἤκουσε τοὺς πρέσβεις τῶν Μωαμεθανῶν, τῶν Ἰουδαίων, τῶν Δουτικῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἀναπτύξαντας ἐνώπιον αὐτοῦ τὰ πλεονεκτήματα τῶν θρησκειῶν των, καὶ ἐπέισθη περὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος, συγκαλέσας τοὺς ἄρχοντας καὶ προεστῶτας τοῦ λαοῦ ἐξέθεσεν αὐτοῖς τὰ παρὰ τῶν πρέσβειων λεχθέντα καὶ ἐξητήσατο γνωμοδότησιν περὶ τοῦ πρακτέου. Ἡ συνέλευσις αὕτη τῶν ἀρχόντων καὶ πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ ἐσυμβούλευσε τὸν ἡγεμόνα πρὶν ἢ ἀποφασίσῃ νὰ πέμψῃ ἄνδρας, ὅπως ἐξετάσωσιν ἐπιτοπίως τὰ διάφορα προτεινόμενα θρησκευτάματα. Οἱ κατὰ συνέπειαν τῆς γνωμοδοτήσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ Βλαδιμίρου ἀποσταλέντες δέκα ἄνδρες διηγήθησαν ὅσα εἶδον καὶ ἐσυμπέρανον τὴν ἔκθεσιν αὐτῶν διὰ τῶν ἀκολούθων ἀξιωματημονεύτων λέξεων· «Ὅστις ἅπαξ ἔφερεν εἰς τὰ χεῖλη γλυκὺ ποτὸν αἰσθάνεται ἀποστροφὴν διὰ πᾶν ὅ,τι εἶνε πικρόν· διὸ καὶ ἡμεῖς ἤδη, ὅτε γνωρίζομεν τὴν ἐλληνικὴν θρησκείαν, δὲν θέλομεν ἄλλην.» Ὁ δὲ Βλαδίμιρος, ἐρωτήσας αὐτοὺς τὴν γνώμην τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, ἔλαβε τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν· «Ἐὰν ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτον ἡ ἀρίστη, ἡ μάμμη ὑμῶν Ὀλγα, ἡ σοφωτέρα τῶν θνητῶν, δὲν ἤθελε βεβαίως παραδεχθῇ αὐτήν (α)». Τὴν ἐπὶ Βλαδι-

(α) Νέστορ ἐν τῷ περὶ τοῦ ἀρχαίου τῶν ρώσων δικαίου μνημονευθέντι συγγράμματι τοῦ Εὐέριου σελ. 197—199. Εἰς τὴν ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ μετάφρασιν τοῦ Νέστορος καταφεύγομεν ἐν ἐλλείψει ἄλλης προχείρου, μὴ δυνάμενοι νὰ μεταχειρισθῶμεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 980 τὴν ἐκδοσιν τοῦ Σλοζέρου μείκασαν, ὡς εἴρηται, ἐν τῷ ἔτει ἐκείνῳ.—Καραμσίνος Τεμ. Α' σελ.

μίρου συμβουλευτικὴν ταύτην εἰς τὰ τῆς πολιτείας μετοχὴν τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ βεβαιοῖ ὁ αὐτὸς Νέστωρ καὶ ἀλλαχόθι λέγων, ὅτι ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἐβουλευέτο μετὰ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν πρεσβυτέρων περὶ τῆς γεωργίας, περὶ τοῦ πολέμου καὶ περὶ τῶν εἰσακτέων ἐν τῇ πολιτείᾳ νόμων (α).

Ἀποφασίσας νὰ ἐναγκαλισθῇ τὸ ἀνατολικὸν δόγμα ὁ Βλαδίμιρος ἐνόμισεν ἀνάξιον ἑαυτοῦ νὰ ζητήσῃ παρὰ κλητικῶς ὅ,τι ἡδύνατο νὰ λάβῃ διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὅπλων. Διὸ συναθροίσας πολυάριθμον στρατὸν μετέβη εἰς τὴν Ταυρικὴν Χερσόνησον, ἐκυρίευσεν τὴν παρὰ τῇ σημερινῇ Σεβαστουπόλει κειμένην ἑλληνικὴν πόλιν Χερσῶνα καὶ ἐκεῖθεν ἐπρότεινεν εἰς τοὺς αὐτοκράτορας τῶν Ἑλλήνων Βασίλειον καὶ Κωνσταντῖνον τὸν πόλεμον, ἢ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν φιλίαν του ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ δώσωσιν αὐτῷ εἰς σύζυγον τὴν ἀδελφὴν των Ἄνναν. Ἡ ἀνάγκη τῆς πολιτικῆς καὶ ὁ ὑπὲρ τῆς θρησκείας ζήλος κατέπεισαν τὴν νέαν ταύτην ἡγεμονίδα νὰ γίνῃ σύζυγος ἡγεμόνος λαοῦ βαρβάρου καὶ ἀγρίου, ὥς ἐθεωρεῖτο τότε ὁ ῥωσσικός. Μετὰ λαμπρᾶς συνοδίας ἐπισήμων κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν μετέβη εἰς Χερσῶνα, ἔνθα ἐτελέσθησαν ταῦτοχρόνως (988 M. X.) μετὰ πολλῆς ἐπισημότητος ἥτε βάπτισις τοῦ Βλαδιμίρου καὶ οἱ μετὰ τῆς Ἑλληνίδος γάμοι αὐτοῦ· δύο μέγιστα εἰς τὴν ῥωσσικὴν ἱστορίαν συμβάντα (β). Ἡ

258—264. Ἰδὲ ἀνώνυμὸν τι τεμάχιον ἐν Bandurii Animadversiones in Konstantini Porphyrog. de Administ. Imper. Τομ. Β' ἢ Ζ' τῆς Συλλ. τῶν Βυζαντ. ἔχδ. Παρίσ. σελ. 112 καὶ ἐπομ.

(α) Νέστωρ παρὰ Ἐξέρσῳ σελ. 205—206.

(β) Νέστωρ αὐτόθι σελ. 199 καὶ Καραμσίγος Τομ. Α'. σελ. 265—269.

ἐπιγαμία αὕτη μετὰ τῶν αὐτοκρατόρων Κωνσταντινου-
πόλεως ἐστὶ τὸ πρῶτον παράδειγμα διὰ γάμου σχέ-
σεως τῶν ῥώσων ἡγεμόνων πρὸς ξένον ἡγεμονι-
κὸν οἶκον. Ὁ Βλαδίμιρος, χαίρων ἐπὶ τῇ διπλῇ ταύ-
τῃ εὐδαιμονίᾳ, ἀπέδωκεν εἰς τοὺς νέους αὐτοῦ συγγε-
νεῖς, τοὺς αὐτοκράτορας Βασίλειον καὶ Κωνσταντῖνον,
τὴν πόλιν Χερσῶνα, ὡς ἀντίτιμον τῆς ἀδελφῆς αὐ-
τῶν, κατὰ τὸ πιθανῶς ἐπικρατοῦν τότε παρὰ τοῖς Ῥώσ-
σοις ἔθιμον τοῦ ἀγοράζειν τὰς συζύγους διὰ δώρων
γενομένων πρὸς τοὺς γονεῖς ἢ πρὸς τοὺς συγγενεῖς αὐ-
τῶν (α). Λαβὼν δὲ μεθ' ἑαυτοῦ τὴν νέαν σύζυγον καὶ
πλήθος ἱερῶν σκευῶν καὶ εἰκόνων ἐπανῆλθεν ἐν Κιέ-
βῃ καὶ καταστρέψας τὰ εἰδῶλα, ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῶν
δοσίων πρὸ μικροῦ προσεφέροντο ἀνθρώπιναι θυσίαι, ἐβά-
πτισε τὸν λαὸν ἀποδεχόμενον προθύμως τὴν νέαν θρη-
σκείαν, ἣν εἶχον ἤδη ἀσπασθῆ ὅτε ἡγεμόνων καὶ οἱ ἄρχον-
τες αὐτοῦ (β).

Ἐκτὸς τῆς ἡγεμονίδος Ἀννης τὰ Χρονικὰ τοῦ Νέ-
στορος ἀναφέρουσιν ἑτέρας πέντε νομίμους συζύγους
τοῦ Βλαδιμίρου, παλλακίδας δὲ τριακοσίας ἐν Βυσ-
σεγορόδῃ, τριακοσίας ἐν Βιελγορόδῃ καὶ ἐν τῇ κώμῃ Βε-
ρεστόβῃ διακοσίας. Τὸ παράδειγμα τοῦτο τοῦ Βλαδιμί-
ρου προστιθέμενον εἰς τὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ὑαροπόλ-
κου, ὅστις, καὶ τοι ἔχων σύζυγον ἑλληνίδα, ἐζήτει εἰς
νόμιμον γάμον τὴν Ῥογνέδαν θυγατέρα τοῦ ἐν Πολό-
τσκῃ ἄρχοντος Ῥαγβάλδου (γ), πιθανολογεῖ ἀρκούν-

(α) Ἐξέριστος, Τὸ ἀρχαιότατον δίκαιον τῶν Ῥώσων σελ. 226—227.

(β) Νέστορ αὐτόθι σελ. 199—200.

(γ) Νέστορ αὐτόθι σελ. 103—106 καὶ 109.

τως, ὅτι καὶ ἐν Ῥωσσίᾳ, ὡς παρ' ἅπασι σχεδὸν τοῖς ἐθνικοῖς, μέχρι τῆς παραδοχῆς τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐπέ-
τρεπον οἱ νόμοι τὴν σύγχρονον πολυγαμίαν.

Ἐν τούτοις ἡ θεία τοῦ εὐαγγελίου ἐπιρροή δὲν ἐβρά-
δυne νὰ ἐπενεργήσῃ οὐσιωδῶς ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ
ἐπὶ τῶν ἔργων τοῦ Βλαδιμίρου. Ὁ πρότερον σκληρὸς, φι-
λοπόλεμος, φιλέχδικος καὶ φιλήδονος εἰδωλολάτρης
κατέστη φιλάνθρωπος, φίλος τῆς εἰρήνης καὶ ἀληθῆς
πατὴρ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Ἐθεμελίωσε πόλεις, ἀνήγειρε
ναοὺς, περιέθαλψε τοὺς ἐνδεεῖς, ἐφρόντισε περὶ τῆς
ἐξαπλώσεως τῶν ἐθνοσωτηρίων ἀρχῶν τοῦ χριστια-
νισμοῦ καὶ ἐσύστησε πρῶτος ἐν Ῥωσσίᾳ σχολεῖα, εἰς
ἃ συνήθροιζε πρὸς ἐκπαίδευσιν τὰ τέκνα τῶν ἀρχόντων,
ἐνίοτε καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τῶν γονέων, θεωρούν-
των ὡς ἀνόσιον νεωτερισμὸν τὴν σπουδὴν τῶν γραμ-
μάτων (α).

Μεταξὺ τῶν παρὰ τοῦ Βλαδιμίρου πρὸς λατρείαν
τῆς νέας θρησκείας ἀνεγερθέντων ναῶν διεκρίνετο ὁ
ἐν Κιέβῃ εἰς μνήμην τῆς Θεομήτορος ὑπὸ ἐλλήνων
τεχνιτῶν εἰς βυζαντινὸν ὕψος οἰκοδομηθεῖς, πρὸς συν-
τήρησιν τοῦ ὁποίου ὁ ἡγεμὼν παρεχώρησε τὴν λεγο-
μένην δεκάτην, ἥτοι τὸ δεκατημόριον τῶν ἰδίων αὐτοῦ
ἐσόδων (β).

Ἀποδίδεται (γ) εἰς τὸν Βλαδίμιρον Ἑκκλησιαστικὴ τις

(α) Νέστορ αὐτόθι σελ. 212 καὶ Καρκαμσίνος Τομ. Α'. σελ. 272, 274, 287.

(β) Καρκαμσίνος Τομ. Α', σελ. 277.

(γ) Eugenius, De Eccles. S. Sophiae Kioy. in append. n° 5—10, p. 238—
240. 182 καὶ Levesque, Histoire de Russie, tirée des Chroniques originales
de pièces authentiques et des meilleurs historiens de la nation (Paris
1782) τομ. Α', σελ. 164—167.

Διάταξις, δι' ἧς ἀφηρέθησαν ἀπὸ τῆς τῶν λαϊκῶν δικαιοδοσίας καὶ ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν τῶν ἐπισκόπων, πρῶτον κατηγορίαι τινὲς προσώπων, ἡγουν οἱ κληρικοὶ, οἱ μοναχοὶ, οἱ ἱατροὶ, οἱ ἀνάπηροι, τὰ νοσοκομεῖα καὶ τὰ ἀγαθοεργὰ ἐν γένει καθιδρύματα, καὶ δεύτερον διάφορα ἀντικείμενα, οἷον τὰ ἀφορῶντα τὰ μέτρα καὶ σταθμὰ, τὰς μεταξὺ συζύγων διαφορὰς, τὴν περὶ τὸν γάμον ἀπιστίαν, τὰ παράνομα συνοικέσια, τὰς γοητείας, τὰς φαρμακείας, τὴν εἰδωλολατρείαν, τὰς βλασφημίας, τὰς κατὰ τῆς τιμῆς οὐσιώδεις προσβολὰς, τὰ πρὸς τοὺς γονεῖς ἐγκλήματα τῶν τέκνων, τὰς μεταξὺ συγγενῶν δίκας, τὰς ἱεροσυλίας, τὴν βεβήλωσιν τῶν ναῶν, τὰς τυμβωρυχίας κτλ. (α). Ἡ σιωπὴ τοῦ ἀκριβοῦς καὶ σχεδὸν συγχρόνου τοῦ Βλαδιμίρου χρονογράφου Νέστορος καὶ ἡ ἀναντίρρητος ἔλλειψις τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου θέτουσι δικαίως εἰς ἀμφισβήτησιν τὴν ἐπὶ Βλαδιμίρου ὑπαρξίν τῆς σπουδαίας ταύτης Διατάξεως (β). Ἀφ' ἐτέρου ὅμως δὲν δύναται τις νὰ ἀμφιβάλλῃ, ὅτι καὶ ἐν Ῥωσσίᾳ, ὡς καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ, ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ χριστιανισμοῦ ὁ κληρὸς ἐπροσπάθησε νὰ λάβῃ καὶ εὐκόλως ἔλαβεν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ, οὐχὶ μόνον τὰς καθαρῶς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἄλλας διαφορὰς, ἀφορώσας τὴν συνείδησιν καὶ ἐχούσας σχέσιν πρὸς τὴν ἠθικὴν τῆς νέας θρησκείας. Ἡ

(α) Ἐξεδόθη ἡ Ἐκκλησιαστικὴ αὕτη Διάταξις ἐν τῇ ἐν Μόσχᾳ κατὰ τὸ 1808 εἰς 4ον ἐκτυπωθεῖσιν Συλλογῇ τοῦ Λέοντος Μαξιμοβίτσου.

(β) Καρκαμσῖνος Τομ. Α', σελ. 296—297 καὶ τομ. Β' σελ. 81 καὶ Ἐβέρτος σελ. 201 σημ. 2.

δὲ ἐπέμβασις τοῦ ῥωστικοῦ κλήρου εἰς τὰ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας ἦν βεβαίως εὐκολωτάτη κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Βλαδιμίρου, καθόσον οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἱερεῖς ἤρχοντο εἰς ἀμαθῆ καὶ βάρβαρον χώραν ἐκ τοῦ πεπολισμένου Βυζαντίου κάτοχοι παιδείας καὶ φέροντες μεθ' ἑαυτῶν μεμορφωμένον ἤδη ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον. Ἡ σκέψις αὕτη, ἐνισχυομένη διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, διὰ τῆς ἐν ἔτει 1403 ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Βασιλείου Δημητριάδου ῥητῶς γενομένης ἐπικυρώσεως τῆς τοῦ Βλαδιμίρου Ἐκκλησιαστικῆς Διατάξεως, καὶ τέλος διὰ τοῦ γνωστοῦ πρὸς τὴν νέαν θρησκείαν ζήλου τοῦ Βλαδιμίρου, καθίστησι λίαν πιθανὴν τὴν διὰ γραπτοῦ νόμου εἰς τὸ ἱερατεῖον παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τούτου παραχώρησιν τῶν ἀνωτέρω δικαιομάτων.

Ὅτι δὲ οἱ Ἕλληνες ἐπίσκοποι ἀνεμιγνύοντο ἤδη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰς τὰς πράξεις τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας ἀποδεικνύεται ἐκ πολλῶν ἄλλων καὶ ἐκ τῆς προσπαθείας, ἣν κατὰ τὸν χρονογράφον Νέστορα κατέβαλον, ὅπως μεταβάλωσι τὴν κατὰ τῶν φονέων νενομισμένην ποινὴν. Κατὰ τὰ προειρημένα παραδείγματα ὑπῆρχε τότε ἐν πλήρει ἰσχύϊ ἡ διὰ τοῦ πλησιεστέρου συγγενοῦς ἐκδίκησις τοῦ γενομένου φόνου· ἡ δὲ διὰ χρηματικῆς ποινῆς ἐντελῆς ἀντικατάστασις τῆς διὰ χύσεως αἵματος ἐνεργουμένης ἰδιωτικῆς ἐκδίκησεως πρῶτον ὑπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Ὑαροσλάβου εἰσέχθη, ὡς ῥηθῇσεται κατωτέρω (α). Προκύπτει ὁμως ἐκ τῶν ὑπὸ

(*) Ἰδε προωτέρω ἐν τῇ τέλει τοῦ Δ' Κεφ.

τοῦ Νέστορος ἀναφερομένων καὶ πιθανολογεῖται ἐκ τῆς μετ' οὐ πολὺ συνταχθείσης νομοθεσίας τοῦ Ὑαρσλάβου (α), ὅτι, ἐκτὸς τῆς ιδιωτικῆς τιμωρίας καὶ μόνον διὰ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν δὲν ὑπῆρχεν ὁ ἐκδικήσων τὸν γενόμενον φόνον ιδιώτης, εἶχεν εἰσαχθῆ ἐν Ῥωσσίᾳ ἐπὶ τῶν προκατόχων τοῦ Βλαδιμίρου χρηματικὴ ποινὴ, ἥτις ἐπεβάλλετο εἰς τὸν φονέα ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος, θεωρουμένου ὡς πατὴρ τῆς μεγάλης οἰκογενείας, εἰς ἣν ἀνῆκεν ὁ φονευθεὶς. Οἱ Ἕλληνες τῆς Ῥωσσικῆς Ἐκκλησίας ποιμάντορες, βλέποντες τὸ ἀσθενὲς τῆς τοιαύτης ποινῆς καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν κακούργων ὁσημέραι αὐξάνοντα, παρεκίνησάν τὸν Βλαδίμιρον ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν χρηματικὴν ποινὴν δι' ἄλλης ἀποτελεσματικωτέρας, εἰπόντες αὐτῷ, ὅτι παρὰ Θεοῦ κέκληται πρὸς παιδεῖαν τῶν κακῶν καὶ ἀντάμειψιν τῶν ἐναρέτων. Ὁ Βλαδίμιρος ἐπὶ τῇ συμβουλῇ ταύτῃ κατήργησε τὴν χρηματικὴν ποινὴν (Βίρα, Βεργέλδ) καὶ ἤρξατο νὰ τιμωρῇ τοὺς φόνεις δι' ἄλλης αὐστηροτέρας ποινῆς, πῶς δι' ἐγκαθεύξεως, ἢ δι' ἀνδραποδισμοῦ, ἢ καὶ διὰ θανάτου. Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν ἡγεμόνα ἰθαγενεῖς, ζηλωταὶ τῶν πατρῶων ἐθίμων, μετέπεισαν αὐτὸν νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ ἐπὶ τοῦ πάππου αὐτοῦ ἐφαρμοζομένην χρηματικὴν ποινὴν, μεταβάλλων μόνον τὸ εἶδος τῆς ἀποτίσεως ἀντὶ χρημάτων εἰς ὅπλα καὶ ἵππους, πρὸς συντήρησιν τοῦ πολυαρίθμου στρατοῦ του. Τοιαύτην ἐρμηνεῖαν δίδομεν κατὰ προτίμησιν εἰς τὸ ἀσαφές καὶ πιθανῶς ἐν μέρει νενοθευμένον τεμάχιον τοῦ Νέστο-

(α) Παράγγρ. Α' τῆς Ῥώσκαγιας Πράξης' ἴδε κατωτέρω σελ. 42—44.

ρος (α), φρονοῦντες ὅπως δὴ ποτε ἀπαράδεκτον, ὡς ἀντικειμένην εἰς τε τὸ γράμμα τοῦ νεστορείου τεμαχίου καὶ εἰς τὰς περὶ τῆς βαθμηδὸν ἀναπτύξεως τοῦ ποινικοῦ δικαίου κοινῶς παραδεδεγμένας ἰδέας, τὴν γνώμην τοῦ ἱστορικοῦ Καραμσίνου, ὅτι ὁ Βλαδίμιρος κατήργησεν ἐντελῶς τὴν χρηματικὴν ποινὴν καὶ παρεδέχθη ἀμετακλήτως τὴν ἐπὶ τῶν προγόνων του δῆθεν ὑπάρχουσαν ποινὴν τοῦ θανάτου (β).

Οἱ ἐπὶ Βλαδιμίρου εἰς Ῥωσσίαν μεταβάντες Ἕλληνες κληρικοὶ ἐκόμισαν μεθ' ἑαυτῶν τὰς ἱεράς βίβλους, τοὺς κανόνας τῶν Ἀγίων Συνόδων καὶ τοὺς λοιποὺς θεσμοὺς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· θεωρεῖται δὲ ὡς βέβαιον, ὅτι ταῦτοχρόνως εἰσῆχθη ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ ἐκράτησεν ὁ Νομοκάνων τοῦ Φωτίου. Χρῆσις δὲ ἐγένετο τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ἐν πρωτοτύπῳ, ἅτε Ἑλλήνων ὄντων ἐπὶ τὸ πολὺ τῶν πρώτων τῆς ἀρτισυστάτου Ῥωσσικῆς Ἐκκλησίας ὑπουργῶν. Μ' ὅλον τοῦτο ἦν βεβαίως πρὸ πολλοῦ ἤδη γνωστὴ ἐν τῇ Ῥωσσικῇ χώρᾳ ἢ κατὰ τὸν ἑννατον αἰῶνα ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου εἰς σλαβωνικὴν φωνὴν πρὸς χρῆσιν τῆς Μοραβικῆς Ἐκκλησίας γενομένη μεταγλώττισις τῆς τε Ἀγίας Γραφῆς καὶ διαφόρων ἄλλων ἱερῶν τευχῶν· πιθανῶς δὲ καὶ μετάφρασίς τις τῆς συλλογῆς τῶν κανόνων Ἰωάννου τοῦ Σχολαστικοῦ, ἀναγομένη, κατὰ τὴν γνώμην τῶν εἰδημόνων, εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ σωζομένη ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ κόμητος

(α) Νέστορ παρὰ Ἐξέρσφ σελ. 213.

(β) Καραμσίνος Τομ Δ', σελ. 281.—Ἰδ: Ἐξέρσφ σελ. 213—223.

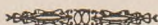
Ρομανζώφ (α). Ζοινόβιος δὲ ὁ ἐκ Νοβογορόδης μοναχός, μαθητὴς τοῦ σοφοῦ Ἑλληνοῦ Μαξίμου, ἀκμάσαντος ἐπὶ Βασιλείου Ἰωαννίδου (1560), βεβαιοῖ ἐν τῇ 52 Ὁμιλίᾳ αὐτοῦ κατὰ τῆς αἰρέσεως Θεοδοσίου Κοσσόγου, ὅτι εἶδε Νομοκάνονα, μεταφράσεως γενομένης ἐπὶ τῶν χρόνων Ὑαροσλάβου τοῦ Μεγάλου (β).

Εἰ καὶ ἔχων πρόσφατα εἰς τὴν μνήμην τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τοῦ διὰ τοῦ πατρὸς Σβιατοσλάβου γενομένου διαμελισμοῦ τῆς ἐπικρατείας, ὁ Βλαδίμιρος, ὑπείχων φαίνεται εἰς τὸ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐπικρατοῦν ἔθιμον, διένειμε ζῶν ἔτι τὴν ὑπ' αὐτὸν ἐκτεταμένην χώραν μεταξὺ τῶν δώδεκα αὐτοῦ υἱῶν. Ὡς διοικητικὸν μέτρον ἡδύνατο ἴσως νὰ μὴ ᾔγε κατακριτέα ἢ διανομὴ αὐτῇ, συντελοῦσα, ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην τοῦ πατρὸς καὶ ἡγεμόνος διεύθυνσιν, εἰς τὴν καλὴν τῶν ἐπαρχιῶν διοίκησιν. Αποβίωσαντος ὁμῶς τοῦ Βλαδιμίρου, ὁ διαμελισμὸς οὗτος ἐβοήθησε τὰ μέγιστα τὴν φιλοδοξίαν τῶν διαδόχων αὐτοῦ καὶ ἐγένετο οὕτω παραίτιος ἐμφυλίων καὶ ἐξωτερικῶν πολέμων, καταστρεφάντων τὴν μόλις ἀρξαμένην εὐημερίαν τῆς Ῥωσσίας. Ὁ πρεσβύτερος τῶν ἀδελφῶν Σβιατοπόλκος, θέλων νὰ προσκτήσῃ τὰς μερίδας τῶν ἄλλων, κατώρθωσε διὰ πανούργου τρόπου

(α) Βέινερ, Φιλολογικὸν σχεδιάσμα περὶ τῶν Συλλογῶν τῶν κανόνων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας μεταφρ. ἐκ τοῦ λατινικοῦ ὑπὸ Π. Καλλιγᾶ (ἐν Ἀθήναις 1840) σελ. 56—59. — Strahl, Gelehrtes Russland (Leipzig 1828) σελ. 74 καὶ Bünge, Versuch einer Geschichte des Studiums und der Literatur des russischen Rechts und der Rechtswissenschaft in Russland überhaupt, ἐν Kritische Zeitschrift für Rechtswissenschaft und Gesetzgebung des Auslandes, herausgegeben von Mittermaier u. Zachariae, Heidelberg, 1831, Tom. Γ'. σελ. 112.

(β) Strahl αὐτόθι.

νὰ θανατώσῃ τρεῖς ἐξ αὐτῶν· ἀλλὰ τὸ αἷμα τῶν ἀθώων ἐπέσκηψε κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ. Ὅθεν καταπολεμηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὑαροσλάβου, βοηθουμένου ὑπὸ τῶν πιστῶν καὶ γενναίων κατοίκων τῆς Νοβογορόδης, καὶ ἐπὶ τέλους ἡττηθεὶς κατὰ κράτος, κατέστρεψε τὸν βίον ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Βοημίας, ὑπὸ τῆς τύψεως τοῦ συνειδότος κατατηχόμενος (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ἀπὸ τοῦ Ὑαροσλάβου μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐπὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐμφυλίων πολέμων.

(1019—1060 M. X.)

Π ε ρ ῖ λ η ψ ι ς.

Ὑαρόσλαβος. — Διοικητικά, νομοθετικά καὶ φιλολογικὰ αὐτοῦ ἔργα.—Ἡ Ῥωσικὴ Ἀλήθεια (Ρούσκαγια Πράβδα), γενικὸς τοῦ Κράτους νόμος.—Ἀρχικὸν κείμενον τοῦ κώδικος τούτου, ἐκδόσεις καὶ μεταφράσεις αὐτοῦ.—Γενικὴ ἐξέτασις αὐτοῦ.—Διατάξεις αὐτοῦ. Ποινὰ κατὰ τῶν φονέων. Περιορισμὸς τῆς ιδιωτικῆς ἐκδικήσεως καὶ χρηματικαὶ ἀποζημιώσεις.—Ποινὰ διὰ τραύματα καὶ αἰκίας.—Διαδικασία περὶ τὴν ἀπόδειξιν.—Διατάξεις ἀφορῶσαι τὴν ἀσφάλειαν τῆς ιδιοκτησίας.—Διαδικασία ἐπὶ ἀπαιτήσεων.—Εἰδικαὶ τινας περιπτώσεις.—Σημαντικότης τῶν διατάξεων τοῦ Ὑαροσλαβεῖου κώδικος διὰ τὴν Ῥωσσίαν καὶ διὰ τὴν καθόλου τοῦ δικαίου ιστορίαν.—Υἱοὶ τοῦ Ὑαροσλάβου, Ὑσιασλά-

(α) Νέστωρ παρὰ Ἐβέρσφ σελ. 228 καὶ ἐπομ. καὶ Καρμυσίνος Τόμ. Δ' σελ 273 καὶ Τόμ. Β'. Κεφ. Δ'.

θος, Σδιατοσλάβος καὶ Σβεβόλδος. Προσθῆκαι γεγόμεναι παρ' αὐτῶν εἰς τὸν κώδικα τοῦ πατρὸς των. — Ἐντελῆς κατάργησις τοῦ δικαιώματος τῆς ιδιωτικῆς ἐκδικήσεως καὶ ἀντικατάστασις τοῦ δικαιώματος τούτου διὰ συστήματος χρηματικῶν ἀποζημιώσεων καὶ ποινῶν. — Ἐξαίρεσις καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαμβανόμενον κλέπτην. — Διατάξεις περὶ φθορᾶς ξένης ιδιοκτησίας καὶ κλοπῆς. — Νόμος περὶ εὐθύνης τῶν κοινοτήτων. — Ποινὴ κατὰ τῶν βασιανιζόντων γεωργούς.

Ὁ ἐκδικητὴς τῶν ἀδελφῶν του Ὑαρόσλαβος, μ' ὅλους τοὺς κατὰ τῶν Πολωνῶν, τῶν Ἑλλήνων, τῶν Πασι-νάκων καὶ ἄλλων γειτόνων λαῶν ἐξωτερικοὺς πολέμους καὶ τοὺς κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μιστισλάβου ἐμφυλίου ἀγῶνας, κατῴρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ ἐπαναφέρῃ ἐν τῇ ῥωσικῇ χώρᾳ ὑπὸ τὸ μοναρχικὸν αὐτοῦ σκήπτρον τὴν ἀπὸ τῆς ἀποβιώσεως τοῦ πατρὸς του Βλαδιμίρου ἐπὶ τινα ἔτη διαταραχθεῖσαν ἡσυχίαν. Διὰ τῆς συνετῆς διοικήσεώς του καὶ διὰ τῶν ἀκαταπαύστων ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τοῦ λαοῦ προσπαθειῶν του ἡ πολυχρόνιος αὐτοῦ βασιλεία (1019—1054) κατέστη ἡ ἀκμαϊότερα τῆς ἀρχαίας Ῥωσσίας ἐποχὴ.

Ὁ ἀξιὸς οὗτος υἱὸς τοῦ Μεγάλου Βλαδιμίρου συνετέλεσεν οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἐν τῇ ἐκτεταμένῃ αὐτοῦ ἐπικρατείᾳ ἐξάπλωσιν καὶ στερέωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ διὰ τῆς ἰδιαζούσης μερίμνης, ἣν ἔσχεν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ κλήρου καὶ τῆς μεταγλωττίσεως τῶν ἱερῶν βιβλίων. Ἐσύστησεν ἐν Νοβογορόδη δημόσιον σχολεῖον, ἐνθα τριακόσιοι νέοι, υἱοὶ ἱερέων καὶ προύχόντων τοῦ τόπου, ἐκτῶντο τὰς διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σοβαρῶν τοῦ κλήρου καθηκόντων ἢ τῶν λοιπῶν τῆς

πολιτείας ὑπουργιῶν ἀναγκαίας γνώσεις (α). Ἐσύναξε πανταχόθεν ἱερὰ βιβλία καὶ διέταξε τὴν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν σλαβωνικὴν γλῶσσαν μετάφρασιν αὐτῶν (β). Ἰδίως δὲ ἐγένετο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ὑαροσλάβου πρὸς χρῆσιν τῶν ἰθαγενῶν ἐπισκόπων μεταγλώττισις τοῦ περιωνύμου Νομοκάνονος τοῦ Φωτίου (γ). Αὐτὸς δὲ ὁ Ὑαρόσλαβος ἀνεγίνωσκε νυχθημερόν τὰς ἐκκλησιαστικὰς βίβλους καὶ πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἀντιγράφων δι' ἰδίας χειρὸς παρεκατέθετεν ἐν τῷ ἐν Κιέβῃ ναῷ τῆς Ἀγίας Σοφίας πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ (δ). Αἱ ἐκκλησιαστικαὶ παραδόσεις ἀναφέρουσι περὶ τοῦ ἡγεμόνος τούτου, ὅτι ἐπεκύρωσε τὴν περὶ ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας διάταξιν τοῦ Βλαδιμίρου, καὶ ὅτι παρεχώρησε τῷ ἱερατεῖω ἀτέλειαν φόρων (ε).

Πρὸ πάντων ὁμοῦς ἐγένετο γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὁ Ὑαρόσλαβος, ὡς πρῶτος τῆς Ῥωσσίας νομοθέτης, διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἀρχαιοτέρων ἐκ τῶν σωζομένων τῆς ἐπικρατείας ταύτης γραπτῶν νόμων, τῶν γνωστῶν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Ῥωσσικὴ Ἀλήθεια (Ῥούσκαγια Πράβδα). Κατὰ τὸν χρονολόγον, ὁ Ὑαρόσλαβος ἀνταμείψας χρηματικῶς καὶ διὰ τῆς παραχωρήσεως διαφορῶν προνομίων καὶ ἀσυδοσιῶν τοὺς

(α) Νέστορ αὐτόθι.—Ἰδε καὶ Καραμσῖνον Τομ. Β', σελ. 46.

(β) Νέστορ παρὰ Σλοζέρω Μερ. Α', σελ. 11, 49.—Καραμσῖνος Τομ. Β', σελ. 30.

(γ) Βέινερ, Φιλολογ. σχεδ. περὶ τῶν Συλλ. τῶν κανόνων τῆς Ἀνατ. Ἐκκλ. μεταφρ. ἑλλ. σελ. 61—62, καὶ ἱστορία τῆς Ῥωσ. Ἐκκλησίας μεταφρ. Βαλιάνου, σελ. 19.

(δ) Καραμσῖνος ἐν τῷ ἄρτι μνημονευθέντι χωρίῳ.

(ε) ἱστορία τῆς Ῥωσσικῆς Ἐκκλησίας αὐτόθι, καὶ Βέινερ σελ. 60.

πιστοὺς αὐτοῦ Νοβογοροδίους ἐπὶ τῇ μεγίστῃ συνδρομῇ, ἣν παρέσχον αὐτῷ εἰς τὴν κατὰ τοῦ ἀδίκου Σβιατοπόλκου πάλην του, ἔδωκεν αὐτοῖς συγχρόνως γραπτὸν νόμον (1020 Μ. Χ.) (α). Ἀλλὰ, εἰ καὶ πρὸς χρησιν τῶν κατοίκων τῆς Νοβογορόδης συνταχθεὶς, ὁ νόμος οὗτος ἐφηρμόσθη ἐφ' ἅπασαν τὴν ῥωσικὴν χώραν καὶ ἐθεωρήθη νόμος γενικὸς ὅλου τοῦ Κράτους, ὡς ἀποδεικνύεται ἀριδὴλως ἐκ τοῦ ὅτι οἱ υἱοὶ καὶ διάδοχοι τοῦ Ἰαροσλάβου, ἡγεμόνες διαφόρων τῆς Ῥωσσίας ἐπαρχιῶν, ἀπὸ κοινοῦ ἐπήνεγκον εἰς τὸν κώδικα τοῦ πατρὸς αὐτῶν τὰς παρακατιῶν μνημονευθησομένας τροποποιήσεις καὶ προσθήκας, ὅπερ δὲν ἠδύναντο βεβαίως νὰ πράξωσιν, ἂν ἡ Ῥωσικὴ Ἀλήθεια τοῦ Ἰαροσλάβου ἦτον νόμος μόνον τῆς Νοβογορόδης. Πρέπει δὲ ν' ἀποδοθῇ εἰς ὅλως τυχαίαν σύμπτωσιν, ὅτι τὰ μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθέντα χειρόγραφα τοῦ εἰρημένου νόμου εὐρέθησαν ἐν τῇ ἀρκτῷ Ῥωσσίᾳ καὶ περιέχουσιν διατάξεις τινὰς εἰδικῶς διὰ τὴν Νοβογορόδην γεγραμμένας (β).

Τὸ ἀρχικὸν κείμενον τῆς Ῥωσικῆς Ἀληθείας (Ῥούσκαγια Πράβδα) ἐσώθη ἐπὶ τέλους ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τοῦ πανδαμάτορος χρόνου. Μολονότι εἶχε παραληφθῇ παρὰ τοῦ ἐπιμελοῦς Νέστορος ἐν τῇ πολυτίμῳ αὐτοῦ ἱστορικῇ βίβλῳ, κατασταθὲν ὅμως διὰ τῶν οὐσιωδῶν μεταβολῶν, ἃς ἐκ πρώτης σχεδὸν ἀρχῆς ὑπέστη, ἀρχαιολογικὸν μᾶλλον μνημεῖον ἢ ἐνίσχυϊ νό-

(α) Καρμυσίνος Τομ. Β', σελ. 43 καὶ Τομ. Γ', σελ. 304, 310, 316—317. Περὶ τῆς χρονολογίας ἴδε Εὐέρσεν σελ. 238. σημ. 3.

(β) Καρμυσίνος Τομ Β', σελ. 31, καὶ Εὐέρσεν αὐτοῖσι σημ. 6.

μος, παρημελήθη κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν τῶν πλειοτέρων τῆς νεστορείου ἱστορίας χειρογράφων καὶ οὕτως ἐθεωρεῖτο ἐπὶ τινὰ χρόνον ἀπωλεσμένον, μέχρις οὗ πρῶτος ἀνεκάλυψεν αὐτὸ κατὰ τὸ ἔτος 1738 ὁ ῥώσσος μυστικὸς σύμβουλος Βασίλειος Τατίτσεφ ἐν τινὶ χειρογράφῳ τοῦ Νέστορος, δωρηθέντι παρ' αὐτοῦ τῇ ἐν Πιερουπόλει Ἀκαδημίᾳ τῶν ἐπιστημῶν. Ἐξεδόθη δὲ τύποις τὸ Ὑαροσλαβικὸν κείμενον κατὰ πρῶτον μὲν ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου Σλεζέρου (Schlözer) ἐν Πιερουπόλει εἰς 8^{ον} τὸ 1767· ἀκολούθως δὲ ἐν τῷ συγγράμματι ἐπιγραφομένῳ «Ἐξακολούθησις τῆς ἀρχαίας ῥωσσικῆς βιβλιοθήκης (Πιερ. 1786)», καὶ τέλος ἐν ἔτει 1826 μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως ἐν τῷ γνωστῷ περὶ τοῦ ἀρχαιοτάτου δικαίου τῶν Ῥώσσων πονήματι τοῦ Ἐβέρσου (Ewers) σελ. 264—270 (α). Δὲν πρέπει δὲ νὰ συγχύσῃ τις τὸ ἀρχαῖον τοῦτο κείμενον τῶν νόμων τοῦ Ὑαροσλάβου (Ρούσκαγια Πράβδα) μετὰ τινος νομικοῦ ἐγγχειριδίου, γεγραμμένου κατὰ τὴν ἰγ' ἑκατονταετηρίδα καὶ φέροντος τὸ αὐτὸ ὄνομα, ἀλλὰ περιλαμβάνοντος, μετὰ τῶν ἀρχαίων τοῦ Ὑαροσλάβου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ νόμων ἐν ἐκτάσει ἐκτεθειμένων, μεταγενεστέρως τινὰς διατάξεις. Περὶ τῆς τελευταίας ταύτης ἰδιωτικῆς συλλογῆς γενήσεται λόγος ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ (6).

(α) Τὰς πλείστας τῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ μὲν οὐραφία βιβλιογραφικῶν εἰδησεων ὀφείλομεν εἰς τὴν ᾗδὴ μνημονευθεῖσαν περὶ φιλολογίας τοῦ ῥωσικοῦ δικαίου σύντομον μὲν, ἀλλ' ἀξιόλογον παραγματεῖαν τοῦ Δρος. Φριδ. Γεωργ. Βεγγε (Bunge) ἐν τῷ Β' καὶ Γ' τομ. τῆς Kritische Zeitschrift für Rechtswiss. u. Gesetzg. des Auslandes.

(6) Ἰδὲ κατωτέρω Κεφ. Ε', § 3 καὶ ἐπομ.

Ἄξιος ἰδιαιτέρας ἐρεῦνης καὶ μελέτης ἐστὶν ὁ κώ-
δης τοῦ Ἰαροσλάβου, τὸ πολύτιμον τοῦτο τοῦ ῥωσσι-
κοῦ μεσαίωτος μνημεῖον.

Εἵπομεν ἤδη, ὅτι τὸ ῥωσσοσλαβικὸν ἔθνος εἶχεν ἴδιον
δίκαιον ἀπὸ τῶν πρώτων ἔτι χρόνων τῆς συστάσεως
ῥωσσοβαραγγικῆς μοναρχίας (α). Ἡ ὁμοιότης τῶν ἐν
ταῖς συνθήκαις τοῦ Ὀλέγου καὶ τοῦ Ἡγόρου ἀναφερο-
μένων ῥωσσικῶν νόμων πρὸς τινὰς τῶν διατάξεων τοῦ
Ἰαροσλαβικοῦ κώδικος, ἡ ἐν τούτῳ ὑπαρξίς θεσμοθε-
σιῶν συμφώνων πρὸς τὰ ἀρχαῖα καὶ κοινὰ τῶν γερ-
μανικῶν καὶ σκανδιναυικῶν φύλων ἔθιμα, τὸ ἀπλοῦν
καὶ σύντομον τῆς συντάξεως καὶ ἡ ἐποχὴ τῆς ἐκδό-
σεώς εἰσιν ἀποκρῶσαι ἐνδείξεις, ὅτι ὁ Ἰαροσλάβος, ὡς
ἅπαντες οἱ κατὰ τὸν μεσαίωνα τῆς ἀρκτώας καὶ ἐσπερίας
Εὐρώπης νομοθέται, δὲν ἔδωκε τῷ λαῷ αὐτοῦ νέαν νο-
μοθεσίαν, ἀλλὰ ἀνῆλθοις καὶ ἐβεβαίωσε διὰ τῆς γρα-
φῆς προϋπάρχοντας νόμους, ἡ, μᾶλλον εἰπεῖν, ὑπὸ μα-
κροῦ χρόνου καθιερωμένα ἔθιμα, μικρὸν μόνον τρο-
ποποιήσας ταῦτα, ὅσακις ἀπεκρούοντο παρὰ τῶν ἤδη
παραδεδεγμένων ἀρχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐξετάζον-
τες δὲ μετ' ἐπιστασίας τοὺς νόμους τοῦ Ἰαροσλάβου
εὐρίσκομεν ἐν αὐτοῖς δύο διάφορα στοιχεῖα, τὸ μὲν κοι-
νὸν πρὸς τὰς θεσμοθεσίας τῶν λοιπῶν βορείων τῆς
Εὐρώπης λαῶν, τὸ δὲ ἀνῆκον ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ
ἰθαγενὲς τῶν Σλάβων ἔθνος. Ἡ συνύπαρξις τῶν δύο
τούτων στοιχείων ἐν τῷ κώδεκι τοῦ Ἰαροσλάβου
ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι, ὡς ἐσημειώθη ἤδη, τὸ νορμανδι-
κὸν φύλον τῶν Βαραγγιο-ῥώσσω δὲν κατέκτησε διὰ

(α) Ἰδὲ ἀνωτέρῳ σελ. 19—20.

τοῦ ξίφους τὴν σλαβικὴν χώραν, ἀλλὰ προσκληθὲν ἦλθεν εὐάριθμον καὶ οὐχὶ ἐχθρικὸν ἐν μέσῳ μεγάλου πλήθους ἰθαγενῶν, μεθ' ὧν κατὰ μικρὸν συνεχωρεύθη, παραδεχθὲν μὲν τὰ ἔθιμα ἐκείνων, μεταδόσαν δὲ ἐν μέρει τοὺς τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ πατρίδος νόμους. Ἐν-τεῦθεν δὲ καὶ ἡ πρὸς τοὺς φραγγικούς, γερμανικούς καὶ ἀγγλοσαξονικούς τοῦ μεσαίωνος κώδικας ὁμοιότης τοῦ Ὑαρσλαβικοῦ.

Αἱ ἰδίως εἰς τὸν Ὑαρόσλαβον ἀνήκουσαι διατάξεις, μεθ' ὧν δὲν πρέπει νὰ συγχέωμεν τὰς παρὰ τῶν διαδόχων αὐτοῦ γενομένας προσθήκας, εἰσὶν ἀπλούσταται καὶ ὀλίγαι τὸν ἀριθμόν. Συντεταγμένοι δὲ εἰς τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν διάλεκτον, τὴν ἀρχαίαν σλαβωνικὴν, πλεονέκτημα, ὅπερ εἶχεν ὁ πρῶτος οὗτος ῥωσσικὸς κώ-δηξ ἐπὶ τῶν λοιπῶν τοῦ μεσαίωνος νόμων, τῶν γε-γραμμένων λατινιστὶ, καὶ ἐκτεθειμένοι μετὰ πλείστης συντομίας ἐν ὅλοις ἑπτακαίδεκα παραγράφοις, φέρου-σιν ἐν ἑαυταῖς πρόδηλον τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀρχαιότη-τος των.

Πρώτη τῶν διατάξεων τούτων ὑπάρχει ἡ ἀναγομένη εἰς τὴν ποινὴν τοῦ φόγου. Ἐν τῇ νηπιότητι τῶν ἀνθρω-πίνων κοινωνιῶν ἡ ἰδιωτικὴ ἐκδίκησις ἐπέχει τόπον δη-μοσίου ποινῆς· προηγεῖται δὲ αἰέποτε τῶν χρηματικῶν ἀποζημιώσεων ἢ λύτρων (compositions), ἅτινα δύναν-ται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὸ πρῶτον δοκίμιον ποινικοῦ δι-καίου. Ἡ συγκριτικὴ ἱστορία τοῦ δικαίου διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ἡ ἰδιωτικὴ ἐκδίκησις καὶ αἱ ταύτην ἀντικαθιστῶσαι χρηματικαὶ τῶν συγγενῶν ἀποζημιώσεις δὲν εἶνε, ὡς τινες ἐνόμισαν, ἴδια τῶν γερμανικῶν φύλων κατα-σκευάσματα (institutions), ἀλλ' ἀπαντῶνται παρ' ἅπασι

τοῖς ἔθνεσι κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν ὑπαρξιν. Ἄν δὲ ὑπάρχωσιν ἔθνη, ὧν οἱ νόμοι δὲν φέρουσιν ἵχνη τῆς ιδιωτικῆς ἐκδίκησεως, τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι τὰ ἔθνη ταῦτα ἀνεφάνησαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἱκανῶς πεπολισμένα, δὲν διετήρησαν δὲ μνημεῖα τῆς παναρχαίας αὐτῶν καταστάσεως. Ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ, ὡς διὰ πλείστων ἤδη παραδειγμάτων εἶδομεν, ἦν ἐν πλήρει ἐφαρμογῇ ἡ διὰ τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος ιδιωτικὴ ἐκδίκησις τοῦ γενομένου φόνου. Ὁ Ὑαρόσλαβος, μὴ δυνάμενος νὰ καταργήσῃ τὸ ἀπηρεχαιωμένον τοῦτο ἔθιμον, καθιέρωσε μὲν τὴν ιδιωτικὴν ἐκδίκησιν διὰ ρητῆς διατάξεως, ἀλλὰ συγχρόνως περιώρισεν αὐτὴν· διότι, ἐνῷ κατὰ πᾶσαν πιθανολογίαν, ἡ ἐκδίκησις ἀνῆκε πρὸ τοῦ Ὑαροσλάβου ὡς καθῆκον ἐνταύτῳ καὶ δικαίωμα εἰς ἅπασαν τοῦ φονευθέντος τὴν οἰκογένειαν, ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἐπέτρεψεν αὐτὴν μόνον μέχρι τοῦ ἐξ ἀδελφοῦ ἢ ἐξ ἀδελφῆς ἀνεψιοῦ (α). Συνέπεια δὲ ἀναγκαία τοῦ περιορισμοῦ τούτου ὑπῆρξεν ἡ εἰσαγωγή νέου εἵδους ποινῆς διὰ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ἔλειπον συγγενεῖς τοῦ ὠρισμένου βαθμοῦ· καθόσον ἄλλως ἤθελον μείνει οἱ ἀποκλειόμενοι συγγενεῖς ἀνευ ἱκανοποιήσεως, ὁ δὲ φονεὺς ἀτιμώρητος. Ὁ Ὑαρόσλαβος διὰ τοῦ δευτέρου παραγράφου τῶν νόμων αὐτοῦ διέταξεν, ὅπως, ἐν περιπτώσει ἐλλείψεως τῶν κατὰ τὰ ἀνωτέρω πρὸς ἐκδίκησιν δικαιουμένων προσώπων, ὁ φονεὺς πληρώνη τεσσαράκοντα γρίβνας, ἥτοι περίπου ὀκτω-

(α) Παράγρ. Α' τῆς Ῥωσσικῆς Ἀληθείας (Российская Правда). — Ἰδε περὶ τῆς ιδιωτικῆς ἐκδίκησεως κατὰ τὸ ἀρχαῖον Ῥωσσικὸν δίκαιον, E. S. Tobien, Die Blutrache nach altem russischen Recht, Dorpat, 1740.

καίδεκα δραχμὰς, ἐπὶ τῷ παρ' αὐτοῦ πραχθέντι νόμῳ (α). Αὕτη εἶνε ἡ πρώτη διὰ κειμένου νόμου καθιέρωσις τῶν χρηματικῶν ἀποζημιώσεων, αἵτινες ἀντικαθιστῶσιν ἐντὸς ὀλίγου καθ' ὁλοκληρίαν τὴν διὰ χύσεως αἵματος ἐνεργουμένην ἰδιωτικὴν ἐκδίκησιν. Σημειωτέον δὲ ἐπὶ τῆς διατάξεως ταύτης τοῦ Ὑαρσλάβου πρῶτον, ὅτι δὲν προκύπτει ἐξ αὐτῆς ἂν ἡ χρηματικὴ ποινὴ ᾗτο προσδιωρισμένη πρὸς ὄφελος τοῦ δημοσίου, ἡγουν τοῦ ἡγεμόνος, ἢ, ὅπερ καὶ πιθανώτερον, πρὸς ἀποζημίωσιν τῶν ἀπολεσάντων τὸ δικαίωμα τῆς ἐκδίκησεως συγγενῶν· δεύτερον, ὅτι οὐδὲ ἀπαντᾷται ἐν αὐτῇ τὸ ὄνομα Βίρα, δι' οὗ ἀκολούθως ἀποκαλοῦσι τὴν ἕνεκα νόμου χρηματικὴν ἀποζημίωσιν· τρίτον, ὅτι κατὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς ποσότητος οὐδόλως λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ διαφορὰ τῆς καταγωγῆς τοῦ φονευθέντος, καὶ τέλος, ὅτι ἡ εἰς τὸν φονέα ἐπιβαλλομένη ποινὴ, κρινομένη σχετικῶς πρὸς τὰς σημερινὰς τῶν πραγμάτων τιμὰς μικροῦ λόγου ἀξία, ᾗν βαρυτάτη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συντάξεως τῶν νόμων τοῦ Ὑαρσλάβου, ἕνεκα τῆς μεγίστης κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου σπάνεως.

Μετὰ τὰ περὶ ποινῆς τοῦ φόνου ἔρχονται ἔν τοις ἐπομένοις ὀκτὼ παραγράφοις τοῦ Ὑαρσλαβικοῦ κώδικος (β), βεβαίως οὐχὶ ἐν ἐπιστημονικῇ κατατάξει, διατάξεις ἀφορῶσαι τὰ περὶ τῆς τιμωρίας τῶν τραυμάτων καὶ αἰκιῶν. Καὶ ἐνταῦθα δὲ ὁ ῥῶστος νομοθέτης

(α) Παράγρ. Β' Ρούσκαγιας Πράξεως.

(β) Παράγρ. Γ'—Γ'.

ἀναγνωρίζει μὲν ῥητῶς τε ἅμα καὶ σιωπηλῶς τὸ δικαίωμα τῆς ιδιωτικῆς ἐκδικήσεως, ἀλλὰ μόνον ὡς ἂν διὰ τοῦ παθόντος ἢ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ τιμωρία ἠκολούθει ἀμέσως τὸν γενόμενον τραυματισμὸν ἢ τὰς ἐπενεχθείσας αἰτίας, ἡγουν ἐν περιπτώσει ἐπ' αὐτοφῶρῳ συλλήψεως τοῦ αὐτουργοῦ (α). Τότε ἐνηργεῖτο ἡ ἐκδίκησις διὰ τῆς τῶν ἴσων ἀνταποδόσεως (β). Οὕτω περιωρίσθησαν ὁπωσοῦν αἱ διαταράττουσαι τὴν κοινὴν εἰρήνην ἐνεκεν ἀσημάντων προσβολῶν ἀντεκδικήσεις, ἀντικατασταθεῖσαι διὰ χρηματικῶν ποινῶν. Ὁ κώδικς τοῦ Ὑαρσλάβου ὠρίζεν ἰδίαν ποινὴν ἐπὶ πάσῃ βιαιοπραγίᾳ, ἐκτιμῶν τὸ μέγεθος τῆς προσβολῆς ἢ τῆς βλάβης κατὰ τὰς ἐπικρατούσας τῆς ἐποχῆς ἰδέας, ὡς ἐφεξῆς. Ὁ ἐπενεγχὼν τινὶ τραῦμα ἐλαφρὸν ὥφειλε νὰ πληρώσῃ γρίβνας τρεῖς, ἐκτὸς τῶν πρὸς θεραπείαν ἐξόδων (γ). Τὴν αὐτὴν ποσότητα ἐπλήρωνεν ὁ ὠθήσας τινὰ (δ). Ἡ δὲ ἀπλὴ μόνον κατὰ τινος ξιφουλκία ἐτιμωρεῖτο διὰ τῆς ἀποτίσεως μιᾶς γρίβνης (ε). Ὁ τραυματίσας τινὰ βαρέως διὰ ῥάβδου, διὰ ῥοπάλου, διὰ τρυβλίου, διὰ λαβῆς ξίφους, ἢ διὰ πυγμῆς κατεδικάζετο εἰς χρηματικὴν ποινὴν γρίβνων δυοκαίδεκα (ς). Ἐνεκα τῆς ἐκκοπῆς ὀλοκλήρου τῆς χειρὸς ἢ ποινῆ ἦν γρίβνων τεσσαράκοντα (ζ), τριῶν δὲ

(α) Παράγρ. Δ', Ε' καὶ Ζ' τῆς Ρούσκαγ. Πράβδ.

(β) Αὐτόθι, Παράγρ. Ζ.

(γ) Αὐτόθι, Παράγρ. Δ'.

(δ) Αὐτόθι, Παράγρ. Ι.

(ε) Αὐτόθι, Παράγρ. Θ'.

(ς) Αὐτόθι, Παράγρ. Ε' καὶ ΣΤ'.

(ζ) Αὐτόθι, Παράγρ. Ζ'.

γρίβων δια τὴν ἀποστέρησιν δακτύλου (α). τέλος ἡ τίλσις τοῦ μύστακος ἢ τοῦ πώγωνος ἐθεωρεῖτο μεγίστη προσβολὴ καὶ ἐξετιμᾶτο εἰς γρίβνας δυοκαίδεκα (β). Ἄλλ' αἱ χρηματικαὶ αὗται ποιναὶ εἰς τίνα ἀνήκον; Ἡ σιωπὴ τῶν μνημονευθέντων κειμένων, παραβαλλομένη πρὸς τὴν μεταξὺ δικαιώματος ἡγεμονικοῦ καὶ ἀποζημιώσεως τῶν συγγενῶν διάκρισιν τῶν μεταγενεστέρων νόμων, πείθει ἡμᾶς ἀρχούτως, ὅτι ἐπὶ Ὑαρoslάβου αἱ ἐπιβαλλόμεναι χρηματικαὶ ποιναὶ ἦσαν εἰσέτι ἀπλῆ δι' ἀποζημιώσεως ἀντικατάστασις τοῦ πρὸς ἰδιωτικὴν ἐκδίκησιν δικαίου τοῦ παθόντος ἢ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ.

Ἐν τοῖς περὶ τραυμάτων καὶ αἰκίῶν παραγράφοις ὑπάρχουσι δύο διατάξεις, ἀφορῶσαι τὴν περὶ τὴν ἀποδείξιν διαδικασίαν. Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν κοινωνιῶν αἱ ἀποδείξεις εἰσὶν ἀπλούσταται. Ὁ νεκρὸς εἶνε ἀπόδειξις τοῦ φόνου· αἱ πληγαὶ ἀπόδειξις τοῦ τραυματισμοῦ· ἡ φήμη ἀπόδειξις τῆς ἐνοχῆς. Τοιοῦτο βεβαίως ἦτον καὶ ἐν Ῥωσσίᾳ κατὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐποχὴν τὸ σύστημα τῶν ἀποδείξεων. Οἱ νόμοι τοῦ Ὑαρoslάβου οὐδὲν ἀναφέρουσι περὶ τῶν μέσων, δι' ὧν ἀποδεικνύεται ὁ φόνος καὶ τὰ βαρέα τραύματα. Μόνον διὰ τὴν περίπτωσιν τῶν ἐλαφρῶν τραυματισμῶν ἢ αἰκίῶν καὶ διὰ τὴν τῆς ἐξυβρίσεως ἔργῳ (δι' ὠθήσεως) ἀναφέρεται πρῶτον, ὅτι ὁ ἐπὶ τραυματισμῷ ἢ αἰκίαις καταγγέλλων τινὰ, μὴ δυνάμενος νὰ καταδείξῃ μῶλωπας, ὀφείλει νὰ προσαγάγῃ αὐτόπτην μάρτυρα, καὶ δεύτερον, ὅτι

(α) Ρούσκαγ. Πράβδα, Παράγρ. II'.

(β) Αὐτόθι, Παράγρ. αὐτ.

ὁ ἐπὶ ὠθήσει κατηγορῶν τινα ἔχει ἐπίσης ἀνάγκην μαρτύρων ἰδόντων τὴν πράξιν· ἐν ἐλλείψει δὲ τοιούτων, ἔαν ὁ παθὼν ἦνε ἀλλοδαπός, δύναται ν' ἀποδείξῃ τὴν ἰσχύρισιν αὐτοῦ, βεβαιῶν αὐτὴν δι' ὄρκου (α). Ἡ τελευταία αὕτη ὑπὲρ τοῦ ἀλλοδαποῦ ἐξαίρεσις ἀληθῶς ἐστὶν ἀξία σημειώσεως, καὶ δικαιολογεῖται βεβαίως ὡς ἐκ τῆς δυσχερείας, εἰς ἣν κατὰ τοὺς βαρβάρους ἐκείνους χρόνους εὐρίσχετο ὁ ξένος νὰ προσαγάγῃ ὑπὲρ αὐτοῦ μάρτυρας.

Δύο εἰσὶν οἱ ἄμεσοι σκοποὶ πάσης ἀνθρωπίνης κοινωνίας· ἡ ἐξασφάλις τῶν προσώπων καὶ ἡ ἐξασφάλις τῶν ἰδιοκτησιῶν. Ὁ Ὑαρόσλαβος, διαγράφας τοὺς ἀναγκαίους ὑπὲρ τῆς προσωπικῆς ασφαλείας τῶν πολιτῶν κανόνας, μεταβαίνει εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν συντήρησιν τῆς ἰδιοκτησίας. Τὸ αἶσθημα τῆς ἰδιοκτησίας εἶνε τοσοῦτον ἀρχαῖον ὅσον αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος. Ἐν ταῖς ἀρτισυστάτοις κοινωνίαις πᾶσα ἰδιοποίησις καὶ πᾶσα ἀκόμη ἀπλή κατοχὴ πράγματος ἀλλοτρίου θεωρεῖται ἀδιακρίτως ὡς ἀδίκημα κατὰ τοῦ νομίμου ἰδιοκτήτου. Ὁ δεσπότης τοῦ ἀπολεσθέντος πράγματος, ἅμα ἀνακαλύψας τὸ ἀπολεσθὲν, δικαιούται νὰ λάβῃ αὐτὸ ἰδίαις χερσίν· ὁ δ' ἀδίκησας αὐτὸν διὰ τῆς ἀποστερήσεως τῆς ἰδιοκτησίας του ὀφείλει νὰ τὸν ἀποζημιώσῃ χρηματικῶς, ὅπως ἀποφύγῃ τὴν δικαίαν τοῦ ἀδίκηθέντος ἐκδίκησιν. Τὰς ἀρχὰς ταύτας ἐφαρμόζει ὁ Ὑαρόσλαβος ἐν τῷ κώδικι αὐτοῦ διὰ τῶν ἀκολούθων διατάξεων. Ἐάν, λέγει, δοῦλός τις δραπετεύσας χρυβῇ παρά τινι, οὗτος δὲ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν

(2) Εὐόσκηγ. Πράξιν, Πράγμ' Γ' καὶ Ι'.

δὲν ἀποπέμψῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς οἰκίας του, ὁ ἀνακαλύψας τὸν δραπετὴν δεσπότης λαμβάνει τὸν δοῦλον αὐτοῦ, παρὰ δὲ τοῦ ἀποκρύψαντος αὐτὸν τρίτου γρίβνας τρεῖς ἐπὶ τῇ προσγενομένη αὐτῷ ἀδικία. Εἰς τὴν αὐτὴν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν ὑπέκειτο καὶ ὁ ἄνευ ἀδείας τοῦ ιδιοκτῆτου ἱπεύσας ἀλλότριον ἵππον (α). Ἀφοῦ δὲ δι' ἀπλὴν μόνον κατοχὴν ξένου κτήματος ὑπεχρεοῦτο ὁ κατέχων εἰς ἀποζημίωσιν, κατὰ μείζονα λόγον ἔπρεπε νὰ τιμωρῇται ὁ παρανόμως ξένην ιδιοκτησίαν ἰδιοποιούμενος. Οὕτω ῥητῶς ἐπιβάλλεται ἡ αὐτὴ ποινὴ τῶν τριῶν γριβνῶν εἰς τὸν λαβόντα ξένον τι πράγμα, οἷον ἵππον, ὄπλα ἢ ἐνδυμασίαν, καὶ καθιεροῦται αὐθις ὑπὲρ τοῦ ιδιοκτῆτου τὸ δικαίωμα τοῦ ἀναλαμβάνειν παραχρῆμα ἰδίαις χερσὶ τὸ παρὰ τρίτῳ εὔρεθὲν καὶ ἀναγνωρισθὲν κτῆμα (β). Ἀλλ' ἂφ' ἐνὸς μὲν ἡ ἀναγνώρισις τῆς ταυτότητος τοῦ ἀπολεσθέντος κτηνοῦ δύναται ἐνίοτε νὰ παρουσιάξῃ δυσχερείας, ἂφ' ἐτέρου δὲ πιθανῶς ὁ κατέχων τὸ διεκδικούμενον πρᾶγμα εἶνε καλῆς πίστεως, λαβὼν παρ' ἄλλου νομίμως τὸ κατεχόμενον. Ἐν τοιαύταις περιπτώσεσιν ἀνάγκη πᾶσα ν' ἀνακαλυφθῇ ἡ ἀλήθεια, ὅπως ὁ μὲν ἀληθὴς ιδιοκτῆτης ἀνακτήσῃ τὸ ἀπολεσθὲν, μὴ ἀδικηθῇ δὲ ὁ νομίμως καὶ καλῇ τῇ πίστει κατέχων. Ὁ ῥῶστος νομοθέτης διαγράφει τὸν τρόπον, καθ' ὃν πρέπει νὰ γίνῃ ἡ ἀναζήτησις τῆς ἀληθείας περὶ τοῦ τίς ὁ νόμιμος κύριος τοῦ διεκδικουμένου. Ὁ τρόπος οὗτος εἶνε ἡ ἐξέτασις ὅλων τῶν διαδοχικῶν προκατόχων τοῦ πράγ-

(α) Ρούσκαγ. Πράβδα, Παράγρ. ΙΑ' καὶ ΙΒ'.

(β) Αὐτόθι, Παράγρ. ΙΓ', ἐν ἀρχῇ.

ματος (α). Ὅλως ἐναντίον τῶν σήμερον ἐν ἰσχύϊ διαδικαστικῶν ἀρχῶν, ὁ κατέχων τὸ διεκδικούμενον ὥφειλε νὰ καταδείξῃ παραχρῆμα τοὺς δικαιοπαρόχους αὐτοῦ καὶ νὰ προσαγάγῃ τὰς ἀποδείξεις τῆς νομίμου αὐτοῦ κατοχῆς. Ἄν δὲ, ἔνεκεν αἰτίας τινός, ἐκωλύετο εἰς τοῦτο πρὸς ὥραν, ὑπεχρεοῦτο νὰ παρουσιάσῃ δύο ἐγγυητὰς, ἵνα δι' αὐτῶν βεβαιώσῃ τὴν ἐντὸς πέντε ἡμερῶν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποχρεώσεώς του ταύτης (β). Μολοντί δὲ ὁ νόμος σιωπᾷ ὥς πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ἀληθείας, εἶνε εὐκολον ν' ἀναπληρώσωμεν μετὰ βεβαιότητος τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ προσθέτοντες, ὅτι ἐπὶ τέλους ὁ μὲν ἀληθὴς κύριος τοῦ πράγματος ἀνέκτα τὴν ἰδιοκτησίαν του, ὁ δὲ μὴ δυναθὴς νὰ δικαιολογήσῃ ἀρκούντως τὴν κατοχὴν αὐτοῦ, θεωρούμενος αἴτιος τῆς εἰς τὸν ἰδιοκτήτην γενομένης ζημίας, ἐπλήρωνεν εἰς αὐτὸν τὴν χρηματικὴν ποινὴν, καὶ ἀπέζημίωνε συγχρόνως καὶ τὸν ἔνεκα τῆς νομίμου διεκδικήσεως στερούμενον ἤδη τοῦ πράγματος καλῆς πίστεως ἐκδοχέα του.

Κατὰ τὰς ἄρτι ἐκτεθείσας περιπτώσεις ἐπρόκειτο περὶ διεκδικήσεως ὠρισμένου, καταδήλου καὶ ἀτομικότητα φέροντος κτήματος, καὶ τοιαῦται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐπαρουσιάζοντο αἱ περὶ ἰδιοκτησίας διαφοραὶ κατὰ τὴν πρώτην τῶν κοινωνιῶν σύστασιν. Τὸ ἐξεταστέον τότε ζήτημα ἦν ἀπλούστατον καὶ ἡ ἀνέυρεσις τῆς ἀληθείας εὐχερής· ἡ ἀνάκρισις ἐγίνετο ἀνευ ἀναβολῆς ἐνώπιον ὅλης τῆς κοινότητος καὶ ὁ ἀπο-

(α) Ρούσκαγ. Πράβδα II', ἐδ. 2.

(β) Λύτσοθ. Παράγρ. II', ἐδ. τελευταῖον.

δεικνυόμενος ιδιοκτήτης ἀνελάμβανε τὴν ιδιοκτησίαν αὐτοῦ. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου καὶ ἀναπτυσσομένων τῶν μεταξὺ ιδιωτῶν σχέσεων, ἀνεφαίνοντο κατ' ἀνάγκην νέαι περιπτώσεις κτηματικῶν διαφορῶν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ποικίλαι καὶ πολύπλοκοι, πρὸς λύσιν τῶν ὁποίων ἀπηρτεῖτο μακροτέρα διαδικασία καὶ μεγαλειτέρα σκέψις καὶ πείρα. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην κατηγορίαν τῶν διαφορῶν ἀνάγεται ὁ παράγραφος ιδ' τοῦ Ὑαροσλαβείου κώδικος, καθ' ὃν ὁσάκις, ἐκτὸς τῶν ἐν τοῖς προηγουμένοις παραγράφοις ὀρισθεισῶν περιπτώσεων, ἔχει τις ἀπαίτησιν κατ' ἄλλου ἀργουμένου αὐτὴν, ἢ ἀπόδειξις καθυποβάλλεται εἰς τὴν κρίσιν δυοκαίδεκα ἀνδρῶν. Οὗτοι ἀποφαίνονται· ὁ δὲ ἀποδειχθεὶς ἀδικῶν ἀποτίει τὸ ὀφειλόμενον καὶ προσέτι τὴν ἐκ τριῶν γριβῶν χρηματικὴν ποινὴν (α)· διατάξεις ἀξιοσημειώτους, ἐν ᾗ εὐκόλως ἀναγνωρίζει τις τὴν ἀρχὴν τοῦ ὀρκωτικοῦ συστήματος, οὗτινος τὴν παρὰ Σκανδιναυοῖς ἀπὸ τῆς ὀγδόης ἔτι ἑκατονταετηρίδος ὑπαρξιν βεβαιοῖ ὁ ἀρχαιότερος τῶν ἱστοριογράφων τῆς Δανίας, Σάξων ὁ Γραμματικός (β).

Οἱ τελευταῖοι τρεῖς παράγραφοι τοῦ Ὑαροσλαβείου κειμένου περιέχουσι διατάξεις ἐπὶ εἰδικῶν τινῶν περιπτώσεων, αἵτινες ἠδύναντο μὲν ἴσως ν' ἀναχθῶσιν εἰς τὰ προεκτεθέντα, ἔνεκεν ὅμως τῆς ἰδιαίτερας αὐτῶν φύσεως ἢ τῆς σημαντικότητος αὐτῶν ἐκρίθησαν ἄξιοι ἰδιαίτερας μνείας. Κατὰ τὴν πρώτην τῶν διατάξεων τούτων ὁ διεκδικῶν δοῦλόν τινα δύναται, ὅπως

(α) Ρούσκαγια Πράβδα, Παράγρ. ΙΔ'.

(β) Saxo Grammaticus, Danorum regum heroumque historia, stylo elegantī (ἐν Παρίσι, 1314 πρῶτον).

μὴ περιμένη ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀνακρίσεως, νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ τρίτου δικαιοπαρόχου τοῦ ἐναγομένου, ἀντὶ τοῦ διεκδικουμένου, ἄλλον δοῦλον μέχρι τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ παρὰ νόμῳ τὸν διεκδικούμενον δοῦλον ἀφαιρέσαντος, οὗτινος εἰς βάρος καταλογίζονται ὀριστικῶς ἅπασαι αἱ ἀποζημιώσεις (α). Αὕτη ἡ ὑπὲρ τοῦ νομίμου ἀρχικοῦ ιδιοκτήτου διάταξις δικαιολογεῖται ὅπως οὖν, ὅταν σκεφθῇ τις, ὅτι ὁ διεκδικῶν δοῦλόν τινα, περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ ὁποίου δὲν δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία, δὲν ἤθελε προτείνει ἀβάσιμον ἀπαίτησιν, δυναμένην νὰ στρέψῃ κατ' αὐτοῦ τὸν περὶ ἀποζημιώσεως ἕνεκα κατοχῆς ἄλλοτρίου κτήματος νόμον. — Ἄλλη διάταξις εἶνε ἡ ἀφορῶσα τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ὁ αἰκίσας ἢ τραυματίσας εἶνε δοῦλος. Ἡ ιδιότης αὕτη τοῦ ἐνόχου δὲν ἀπαλλάσσει αὐτὸν τῆς σωματικῆς τιμωρίας, ἣν ἔχει δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ αὐτῷ ὁ παθὼν καὶ ἣτις δὲν ἀντικαθίσταται διὰ χρηματικῆς ἀποζημιώσεως. Ἐνδέχεται ὅμως ὁ ἐνοχος δοῦλος νὰ καταφύγῃ εἰς οἰκίαν ἐλευθέρου· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὀφείλει ὁ ἐλεύθερος νὰ παραδώσῃ τὸν δοῦλον εἰς τὸν παθόντα· ἄλλως ὑπόκειται εἰς τὴν ιδιωτικὴν ἐκδίκησιν τοῦ τελευταίου τούτου, ἣν μόνον διὰ τῆς πληρωμῆς δυοκαίδεκα γριβνῶν δύναται ν' ἀποφύγῃ (β). — Τέλος, κατὰ τρίτην τινὰ διάταξιν διαγραφείσαν προδήλως πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν μεταξὺ ιδιωτῶν σχέσεων, ὁ ἐν μέρει ἢ καθ' ὅλοκληρίαν καταστρέψας ξένον τι κτῆμα ὀφείλει

(α) Ρούσκαγ. Πράβδ. Παράγρ. 1Ε'.

(β) Λύτβθ. Παράγρ. 1ΣΤ'.

ν' ἀποξημιώσῃ τὸν ἰδιοκτήτην διὰ τῆς ἀποτίσεως τῆς πραγματικῆς τοῦ καταστραφέντος ἀξίας (α).

Τοιαῦταί εἰσιν αἱ διατάξεις τοῦ Ὑαροσλαβείου κώδικος. Ἐξεθέσαμεν δὲ ταύτας σχεδὸν ὁλοσχερῶς (β), καὶ ὡς πιστεύομεν οὐκ ἐπὶ ματαίῳ· διότι οἱ νόμοι τοῦ Ὑαροσλάβου δὲν εἶνε μόνον διὰ τὴν Ῥωσσίαν πολύτιμοι, ὡς ἀποτελοῦντες τὴν πρώτην βάσιν, ἐφ' ἧς ὠκοδομήθη κατὰ μικρὸν ὁλόκληρον τὸ νομοθετικὸν τοῦ Κράτους τούτου οἰκοδόμημα, ἀλλ' εἶνε πρὸς τοῦτοις καὶ πρὸ πάντων πολλοῦ λόγου ἄξιοι διὰ τὴν καθόλου τοῦ δικαίου ἱστορίαν. Συνταχθέντες μόλις ἑκατὸν πεντήκοντα ἔτη μετὰ τὴν σύστασιν τοῦ Ῥωστικοῦ Κράτους, παρέχουσιν ἀσφαλεῖς εἰδήσεις περὶ τῆς καταστάσεως καὶ τῆς πορείας τοῦ δικαίου κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ σχηματισμοῦ τῶν πολιτικῶν κοιωνιῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὑαροσλάβου (1054), οἱ πέντε υἱοὶ αὐτοῦ, ἀκολουθήσαντες τὴν τελευταίαν θέλησιν τοῦ πατρὸς, διένειμον ἀλλήλοις τὴν ἐκτεταμένην Ῥωστικὴν ἐπικράτειαν καὶ ἐν διαστήματι δέκα σχεδὸν ἐτῶν ἐκυβέρνησαν τὴν εἰς ἕκαστον ὀριθεῖσαν χώραν, ἐν ἀμοιβαίᾳ ὁμονοίᾳ καὶ ἀγάπῃ. Τρεῖς ἐκ τῶν νέων τούτων ἡγεμόνων, ὁ Ὑσιασλάβος, ὁ Σβιατοσλάβος καὶ ὁ Σβεβολόδος, συνελθόντες ἐν συμβουλίῳ μετὰ τινων ἄλλων ἀρχόντων καὶ αὐλικῶν, ἀπεφάσισαν νὰ προσθέσωσι νέας διατάξεις εἰς τὸν κώδικα τοῦ Ὑαροσλάβου.

(α) Ρόσκαγια Πράβδα, Παράγρ. ΙΖ'.

(β) Ἡ πρώτη ἀκριβὴς ἐρμηνεία τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου τοῦ Ὑαροσλαβείου κώδικος ὑφίσταται εἰς τὸν φιλόπονον Ἑβέρσον. Ἰδὲ σελ. 273—302 τοῦ πολλάκις ἤδη μνημονευθέντος συγγράμματός του.

Αἱ προσθήκαι αὗται διατηρήθησαν ἐν τοῖς Χρονικοῖς τοῦ Νέστορος ἀμέσως μετὰ τὸ κείμενον τοῦ Ὑαροσλάβου, καὶ ἐξεδόθησαν οὕτω μετ' αὐτοῦ κατ' αὐξοντα ἀριθμὸν εἰς δυοκαίδεκα παραγράφους (α).

Ὁ πρῶτιστος σκοπὸς, ὃν προέθεντο οἱ νομοθέται τῶν νέων τούτων διατάξεων ἦν ἡ παντελής καταργησις τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιωτικῆς ἐκδικήσεως, τοῦλάχιστον κατ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου (β). Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου καθιέρωσαν ὁλόκληρον σύστημα ἀποζημιώσεων ἢ χρηματικῶν ποινῶν (compositions), ὀρίσαντες μετὰ πλείστης ὅσης λεπτομερείας διὰ πάντα φόνον ἰδιαιτέραν ἐκτίμῃσιν, ἀνάλογον τῆς κοινωνικῆς θέσεως καὶ τῆς ἀξίας τοῦ φονευθέντος (γ).

Ἄν τὸ ἐλαττήριον τῆς οὐσιώδους ταύτης τροπολογίας τοῦ Ὑαροσλαβείου κώδικος ἦτον ἀπλή φιλοχρηματία τῶν νέων νομοθετῶν ἢ εἰλικρινὴς αὐτῶν ἐπιθυμία νὰ βελτιώσωσι τοὺς πατέριους νόμους, ἡ ἱστορία δύναται ν' ἀμφιβάλλῃ· οὐχ' ἦττον ὅμως μένει βέβαιον, ὅτι ἡ ἐντελής καταργησις τῆς δι' ἰδιωτικῆς φιλεκδίκου χειρὸς τέως ἐφαρμοζομένης ποινῆς τοῦ θανάτου ἦν μέγιστον βῆμα διὰ τὴν ῥωσικὴν νομοθεσίαν, καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν, περὶ ἧς πρόκειται, τὸ εἰς τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ τοσοῦτον ἐρριζωμένον δικαίωμα τῆς ἰδιωτικῆς ἐκδικήσεως δὲν κατεστρέφετο, εἰμὴ διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως χρηματικῶν ἀποζημιώσεων καὶ ποινῶν, δυναμένων τοὺς μὲν κακουργοῦντας ν' ἀποτρέψωσι τῶν

(α) Ἰδὲ ἐνωτέρω σελ. 41) περὶ τῶν ἐκδόσεων τοῦ κώδικος τοῦ Ὑαροσλάβου.

(β) Κρημνιστός, τομ. Β', σελ. 118 καὶ Πρίβδα τοῦ ιγ αἰῶνος ἐν Ἐξέρεσφ. σελ. 314.

(γ) Ἰδὲ προσθήκας ἐν Πρίβδῃ Ὑαροσλάβου Παράγρ. III', ΚΔ' καὶ ΚΒ'.

κακούργων προθέσεων αὐτῶν, τοὺς δὲ εἰς ἐκδίκησιν δικαιομένους νὰ πείσωσιν εἰς ἐκούσιον τοῦ δικαιώματός των παραίτησιν.

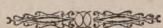
Ἡ ἐπὶ Ὑαροσλάβου διὰ τινας περιπτώσεις εἰσαγωγὴ τῶν χρηματικῶν ἀποζημιώσεων εἶχε καταστήσει εὐχερέστερον τὸ ἔργον τῶν υἱῶν αὐτοῦ, δυνηθέντων οὕτω νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν ἐντελῆ σχεδὸν κατάργησιν τῆς ἰδιωτικῆς ἐκδικήσεως. Κατὰ τὴν νέαν ταύτην νομοθεσίαν πᾶς φόνος, καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ πρὸς ἐκδίκησιν προγενεστέρου γενόμενος, ἐτιμωρεῖτο χρηματικῶς. Μία δὲ μόνη ὑπῆρχεν ἐξαίρεσις, ἡ περίστασις τῆς ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλήψεως τοῦ κλέπτου. Ὁ ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαβὼν κλέπτην τινὰ καὶ παραχρῆμα αὐτὸν ἀποκτείνας ἔμενεν ἀτιμώρητος· ἂν δὲ ἐκράτει τὸν συλληφθέντα μέχρι τῆς πρωίας, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ θανατώσῃ αὐτόν. Ἐθεωρεῖτο δὲ κατὰ τοὺς βαρβάρους ἐκείνους χρόνους ὡς ἀποχρῶσα ἀπόδειξις, ὅτι ἐγένετο ἡ θανάτωσις ἐντὸς τῶν ὅρων τοῦ νόμου, ἂν τὸ πτῶμα τοῦ κλέπτου ἔκειτο εἰς τρόπον ὥστε οἱ πόδες νὰ εὐρίσκωνται ἐντὸς τῆς αὐλῆς τοῦ θανατώσαντος αὐτόν (α).— Ἐν ταῖς διατάξεσι τῶν υἱῶν τοῦ Ὑαροσλάβου γίνεται διάκρισις, καίτοι οὐχὶ πάντοτε ἀκριβῆς, μεταξύ τῶν ἀπλῶν ἀποζημιώσεων καὶ τῶν προστίμων τῶν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον κατατιθεμένων (β). Ἀπαντᾷται δ' ἐνίοτε ἡ λέξις Βίρα (γ), ἀντιστοιχοῦσα καὶ πιθανῶς συγγενεύουσα πρὸς τὴν λέξιν Βέργελδ, δι' ἧς κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐξέφραζον ἐν Γερμανίᾳ τὴν ὡς λύτρα ἐπι-

(α) Προσθῆκαι, αὐτόθι, Παράγρ. Κ', ΛΑ' καὶ ΛΒ'.

(β) Αὐτόθι, Παράγρ. ΙΘ', ΚΘ', ΛΓ' καὶ ΛΔ'.

(γ) Αὐτόθι, Παράγρ. ΙΘ'.

βαλλομένην χρηματικὴν ποινήν. — Ἡ φθορὰ ξένης ιδιοκτησίας καὶ τὸ ἔγκλημα τῆς κλοπῆς ἐγένοντο ἐν ταῖς προσθήκαις τῶν υἱῶν Ὑαροσλάβου ἀντικείμενα διαφόρων διατάξεων ὀριζουσῶν, μετὰ τῆς αὐτῆς ὡς διὰ τὸν φόνον καὶ ἔτι μεγαλειτέρας λεπτολογίας, τὰς δι' ἕκαστον φθορὴν ἢ ἀφαιρεθὲν κτῆμα ἐπιβαλλομένας χρηματικὰς ποινὰς καὶ ἀποζημιώσεις (α). Τέλος ὀφείλομεν νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα ἐκ τῶν ἐν τῷ Ὑαροσλαβεῖ κώδικι γενομένων προσθηκῶν ἰδίως δύο περιέργων διατάξεων. Διὰ τῆς πρώτης ἐκηρύττετο ὑπεύθυνος καὶ κατεδικάζετο εἰς πληρωμὴν τῆς παρὰ τοῦ νόμου ὠρισμένης χρηματικῆς ποινῆς διὰ τὸν ἐξ ἐνέδρας γενόμενον φόνον, μὴ ἀνακαλυπταμένῳ τοῦ φονέως, ὀλόκληρος ἢ κοινότης, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἤθελεν εὔρεθῇ ἡ κεφαλὴ τοῦ φονευθέντος (β). Διὰ δὲ τῆς δευτέρας ἐτιμωρεῖτο χρηματικῶς ὁ ἄνευ διαταγῆς τοῦ ἡγεμόνος βασανιστὴς γεωργόν τινα (γ).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς μεταξὺ τῶν υἱῶν τοῦ Ὑαροσλάβου ἐμφυλίου πάλης μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τατάρων κατακτήσεως τῆς ῥωσικῆς χώρας.

(1060—1240 M. X.)

Π ε ρ ί λ η ψ ι ς.

Ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξὺ τῶν υἱῶν τοῦ Ὑαροσλάβου.— Σύστημα κληρουχιῶν. Σχέσεις τῶν κληρῶν ἡγεμόνων.

(α) Προσθήκαι, ἀντίθι, Παράγρ. ΚΓ'—ΚΣΤ', ΚΗ'—Λ' καὶ ΛΓ'.

(β) Ἀντίθι, Παράγρ. ΙΘ'.

(γ) Ἀντίθι, Παράγρ. ΚΖ'.

πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὸν Μέγαν Πρίγκιπα, καὶ δικαιώματα αὐτῶν. — Λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ δικασταί, καὶ κείμενα, ἐφ' ὧν ἐστήριζον τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν. — Νομοϊστορικὰ μνημεῖα τῆς περιόδου ταύτης. — Πράβδα τῆς ιγ' ἑκατονταετηρίδος, νομικὸν ἐγχειρίδιον. Ἐκδόσεις καὶ μεταφράσεις αὐτοῦ. — Συνθήκη μεταξὺ Σμολένσκης, Ρήγας, Γοτλανδίας καὶ τῶν παρακειμένων τῇ Βαλτικῇ γεωγραφικῶν πόλεων. — Κατάστασις τῆς ἀστυκῆς καὶ τῆς ποικικῆς νομοθεσίας περὶ τὰ τέλη τῆς ιβ' καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ιγ' ἑκατονταετηρίδος. Πρωσικὸν δίκαιον. — Κληρονομικὸν δίκαιον. — Δίκαιον τῶν ἐνοχῶν. — Ποινικοὶ νόμοι. — Δικαστικοὶ νόμοι. Μέσα ἀποδείξεως. Δοκιμασίαι διὰ τοῦ πεπυρακτωμένου σιδήρου καὶ διὰ τοῦ ζέοντος ὕδατος. Δικαστικαὶ μορομαχίαι. — Δικαστικὰ τέλη.

Μόλις παρήλθε δεκαετία ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ὑάροσλάβου καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, λησμονήσαντες τὰς σοφὰς συμβουλὰς τοῦ ἐνδόξου πατρός των (α), ἤρχισαν αἰματηρὰν καὶ ὀλεθρίαν πρὸς ἀλλήλους πάλην διαιωνισθεῖσαν μεταξὺ τῶν ἀπογόνων των. Ἐκτοτε, ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα, ἡ ἱστορία τῆς Ῥωσσίας παρουσιάζει μονότονον καὶ ἀδιάκοπον σειρὰν ὁμοιομόρφων ἐμφυλίων ταραχῶν καὶ πολέμων, ἐχόντων αἰτίαν τὸ ἐπικρατῆσαν σύστημα τῶν κληρουχιῶν καὶ τὴν ἐντεῦθεν ὑποθαλπομένην μικρόδοξον φιλοπρωτείαν τῶν ῥώσων ἡγεμόνων. Δυστυχῶς ἀπὸ τῆς πρώτης ἔτι συστάσεως τοῦ Ῥωστικοῦ Κράτους οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ῥουρίκου ἐθεώρουν τὴν Ῥωσσίαν ὡς οἰκογενειακὸν κτῆμα, εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ ὁποῖου ἕκαστον μέλος τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου ἐνομιζέτο ἔχον ἴσον δικαίωμα. Ὁ πατὴρ

(α) Καραμσίνος τομ. Β', σελ. 42—43.

διένειμε τὴν ὑφ' ἑαυτὸν χώραν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ· οὗτοι δὲ αὖθις τοῖς τέκνοις αὐτῶν. Τοιουτοτρόπως ἡ Ῥωσία, κατακερματισθεῖσα κατὰ μικρόν, ἐσχημάτιζε περὶ τὰ τέλη τῆς δωδεκάτης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης τρίτης ἑκατονταετηρίδος πλῆθος ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξαρτήτων καὶ ἐχθρικῶς πρὸς ἀλλήλα διακειμένων Κρατῶν. Ἀλλ' ὁ ἐπ' ἄπειρον οὗτος διαμελισμὸς ἐπὶνενγκε τοὺς ἐμφυλίους μεταξὺ ἴσων ἡγεμόνων πολέμους, τὰς δηώσεις καὶ καταστροφὰς, τέλος τὴν ἐξασθένησιν τῆς χώρας, καὶ οὕτω προητοίμασε τὴν εἰσβολὴν τῶν Τατάρων καὶ τὴν ὑπὸ τούτων κατάκτησιν τῆς Ῥωσσίας.

Τὸ σύστημα τῶν κληρουχιῶν (Οὐδιελνάγια Σύστημα) οὐδεμίαν ἄλλην πρὸς τὸ τιμαριωτικὸν τῆς κεντρικῆς καὶ ἐσπερίας Εὐρώπης πολίτευμα εἶχεν ἀναλογίαν ἢ τὴν ταυτότητα τῆς γενεσιουργοῦ αὐτοῦ αἰτίας, τὸν διαμερισμὸν δηλονότι τῆς γῆς. Ἄπαντες οἱ κληροῦχοι ἡγεμόνες τῆς Ῥωσσίας, γόνοι τοῦ αὐτοῦ οἴκου, ἦσαν ἴσοι πρὸς ἀλλήλους κατὰ τε τὴν καταγωγὴν καὶ κατὰ τὰ δικαιώματα. Ἐκαστος αὐτῶν (α) ἦν ἀπόλυτος καὶ ἀπεριόριστος μονάρχης ἐντὸς τῆς περιφερείας τῆς εἰς αὐτὸν ἀνηκούσης χώρας. Ἐκέρυττε τὸν πόλεμον, συνωμολόγει συνθήκας εἰρήνης καὶ συμμαχίας, ἐπέβαλλε φόρους καὶ διέταττεν αὐτοὺς, διώριζε τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς λοιποὺς ἐκκλησιαστικοὺς τε καὶ πολιτικοὺς ὑπουργοὺς, ἀπένεμε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἄρχοντος (βοϊάρου), διένεμε τὰς γαίας, ἔκτιζε πόλεις,

(α) Αἱ ἐπόμεναι εἰδήσεις περὶ τοῦ πολιτικοῦ δικαίου στηρίζονται εἰς παραδείγματα, ἅτινα χορηγεῖ ἡμῖν ἡ ἱστορία τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἰδὲ Καραμσίνον τομ. Β', σελ. 83—396 καὶ Γ', σελ. 1—273.

ἐπέτρεπε τὴν οἰκοδομὴν μοναστηρίων καὶ ναῶν καὶ παρεχώρει αὐτοῖς εἰσοδήματα καὶ προνόμια (α). Εἶνε ἀληθές, ὅτι μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων τούτων διεκρίνετο ὁ κατέχων τὴν μητρόπολιν τῆς ἐπικρατείας καὶ σχετικῶς πρὸς τοὺς λοιποὺς μεγαλειτέραν ἔκτασιν χώρας, ὅστις καὶ ἔφερε τὸν τίτλον Μέγας Πρίγκιψ (Βελίκιη Κνιάζ). ἀλλ' ἡ ἐξουσία αὐτοῦ εἶχε καταντήσῃ ὅπως φαινομένη, ὥστε, ὡςάκις ἐπρόκειτο περὶ νομοθετήσεως πραγμάτων τοῦ δημοσίου δικαίου ἀφορώντων ἅπασαν τὴν ῥωσικὴν ἐπικράτειαν, ἣν ἀνάγκη νὰ ὀρισθῶσι καὶ κανονισθῶσι ταῦτα διὰ συνθηκῶν, συνομολογουμένων μεταξὺ τοῦ Πρίγκιπος τούτου καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων (β). Ἐνίοτε, εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις συνεκάλει ὁ τῆς μητροπόλεως Μέγας Πρίγκιψ τοὺς λοιποὺς ἡγεμόνας ἐν γενικῇ συνελεύσει, ἥς αἱ ἀποφάσεις ἐθεωροῦντο ἀμετάκλητοι. Ἐν μιᾷ τῶν γενικῶν τούτων συνελεύσεων κατεδικάσθη ὁ σκληροκάρδιος ἡγεμὼν Δαβίδ, ἕνεκα τῆς ἀποτυφλώσεως τοῦ ἀθώου καὶ ἐναρέτου Βασίλκου, εἰς στέρησιν τῆς ἡγεμονίας αὐτοῦ (γ). Ἐνῷ δὲ ἀφ' ἐνός διὰ τῆς ἐπ' ἀπειρον διαιρέσεώς της ἡ ἡγεμονικὴ ἐξουσία ὁσημέραι ἐξησθένει, ἀφ' ἐτέρου τὰ τοῦ λαοῦ δικαιώματα ἠῤῥανον ἐπαισθητῶς. Ἐκτὸς τῶν κατοίκων τῆς Νοβογορόδης, ἀπολαύνοντων ἀπὸ τῶν χρόνων ἔτι τοῦ Ὑαροσλάβου διαφόρων ἐλευθεριῶν, καὶ ἄλλων ῥωσικῶν πόλεων ὁ λαὸς εἶχεν ἤδη κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρ-

(α) Κερκυσίνος, τομ. Γ', σελ. 242.

(β) Alexander von Reutz, Versuch über die geschichtliche Ausbildung der russischen Staats- und Rechtsverfassung (Mitaù 1829) τομ. Α', σελ. 103.

(γ) Κερκυσίνος, τομ. Β', σελ. 163—168 καὶ τομ. Γ', σελ. 239.

χεσθαι ἐν συνελεύσει καὶ βουλευέσθαι περὶ τῶν γενικῶν τῆς πολιτείας συμφερόντων. Ἡ σύγκλητος τοῦ λαοῦ ἐλάμβανε χώραν ὅτε μὲν διὰ τοῦ ἡγεμόνος καὶ ἄλλοτε ἄνευ τούτου· αἱ δὲ ἀποφάσεις τῶν τοιούτων συνελεύσεων (καλουμένων Βέτσε) ἦσαν ὑποχρεωτικαὶ κατ' ἀρχαῖον ἔθιμον, οὐχὶ μόνον διὰ τὸν ἡγεμόνα, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς κατοίκους τῶν μικροτέρων καὶ ὑποτελῶν τῇ μητροπόλει πόλεων (α). Ὅτι δὲ αἱ συνελεύσεις αὗται τοῦ λαοῦ ἔστιν ὅτε ἀπεφάσιζον περὶ τῆς τύχης αὐτῆς τῶν ἡγεμόνων δὲν ἀποδεικνύει εἰμὴ τὴν πολιτικὴν τρικυμίαν τῶν δυστυχῶν ἐκείνων χρόνων.

Τὴν ἀστυκὴν καὶ ποινικὴν δικαιοσύνην ἀπένεμον εἰς τὸν λαὸν ἐν μέρει μὲν ὁ κλῆρος ἐντὸς τῆς ἐκτεταμένης αὐτοῦ δικαιοδοσίας, ἐν μέρει δὲ λαϊκοὶ δικασταὶ Τιοῦνοι καλούμενοι καὶ διοριζόμενοι παρὰ τοῦ ἡγεμόνος ἐκ τῶν προϋχόντων τοῦ τόπου. Δυστυχῶς οἱ τελευταῖοι οὗτοι δὲν ἀνεδεικνύοντο πάντοτε ἄξιοι τῆς ἱεράς ταύτης ὑπουργίας. Οὕτως οἱ κάτοικοι τῆς Κιέβης, ἐπὶ τῆς ἡγεμονείας Ἡγόρου υἱοῦ Ὀλέγου (1146), συγχροτήσαντες συνέλευσιν, ἀπέτειναν πρὸς τὸν παρόντα ἀδελφὸν τοῦ ἡγεμόνος πικρὰ παράπονα κατὰ τῆς ἀδικίας τῶν ὑπὸ προκατόχου αὐτοῦ διωρισμένων δικαστῶν καὶ ἐξητήσαντο τὴν ἀντικατάστασιν αὐτῶν δι' ἄλλων ἀξιωτέρων τῆς τοιαύτης ἀποστολῆς (β). Καὶ οἱ μὲν κληρικοὶ ἐδίκαζον κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς τῶν Ἑλλήνων νόμους, τοὺς περιεχομένους ἐν τῷ, ὡς εἴρηται, γνωστῷ ἤδη ὑπάρχοντι Νομοκάνονι τοῦ Φωτίου. Οἱ δὲ πολι-

(α) Καρμ. σῖνος, τομ. Γ', σελ. 40 καὶ 242—243.

(β) Ὁ αὐτὸς, τομ. Β', σελ. 237.

καὶ δικασταὶ εἶχον ὡς βάσιν τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν τὸν κώδικα τοῦ Ἰαροσλάβου (Ρούσκαγια Πράβδα) καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ᾗ ὑξημένον καὶ ἐν μέρει τροποποιημένον διὰ μεταγενεστέρων ἡγεμονικῶν διαταγμάτων (Οὐστάθνιγιε Γράμματα).

Οἱ χρονογράφοι δὲν ἀναφέρουσι τὴν ἱστορίαν τῶν ἐν τῷ Ἰαροσλαβεῖ κώδικι γενομένων τούτων προσθηκῶν καὶ τροπολογιῶν. Ἀλλ' εὐτυχῶς ἔχομεν δύο ἱστορικὰ μνημεῖα ἀναγόμενα εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος περίοδον, δι' ὧν δυνάμεθα οὐχὶ νὰ προσδιορίσωμεν ἀκριβῶς τὸν χρόνον τῆς εἰσαγωγῆς ἢ τὸν νομοθέτην ἑκάστης τῶν μεταβολῶν, τοῦλάχιστον ὅμως νὰ γνωρίσωμεν αὐτὰς ἀρχοῦντως κατ' οὐσίαν. Τὰ μνημεῖα ταῦτά εἰσιν ἡ λεγομένη Πράβδα τῆς γ' ἑκατονταετηρίδος καὶ τις μεταξὺ τῆς Σμολένσκης, τῆς Ρήγας, τῆς Γοτλανδίας καὶ τῶν παρακειμένων τῇ Βαλτικῇ γερμανικῶν πόλεων συνομολογηθεῖσα ἐμπορικὴ συνθήκη (α).

Καὶ τοι μὴ ἀνακαλυφθέντος εἰσέτι χειρογράφου τῆς Πράβδας τῆς γ' ἑκατονταετηρίδος ἀρχαιοτέρου τοῦ ἐν τῇ Συνοδικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Μόσχας περγαμηνοῦ κώδικος, τοῦ γεγραμμένου ἀποδεδειγμένως μεταξὺ τοῦ 1280

(α) Ἰπάρχει ἐκτὸς τούτου κείμενον ἐτέρας τινὸς συνθήκης μεταξὺ Ὀλλανδῶν, Γερμανῶν καὶ Νοβογορόδης, εὑρεθὲν ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς πόλεως Λυβέκης καὶ ἐκδοθὲν κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Dreyer ἐν τῷ Specimen juris publici Lubeccensis ἀκολουθῶς δὲ ἐκ πληρεστέρου χειρογράφου ὑπὸ τοῦ Καρμυσίνου ἐν τῷ Γ' τόμῳ, σημ. 23, σελ. 370—377. Ἀλλ' ὁ τελευταῖος οὗτος ἱστορικὸς φρονεῖ καὶ δικαίως, ὅτι τὸ εἰρημένον κείμενον, συνταχθὲν πιθανῶς ἐν ἔτει 1230 εἶνε ἀπλοῦν σχέδιον συνθήκης, ἥτις δὲν ἐκυρώθη καὶ οὐδὲ ἠδύνατο νὰ γίνῃ δεκτὴ ὑπὸ τῶν Νοβογορόδιων, ὡς περιέχουσα διατάξεις τινὰς ὅπως ἀντικειμένας πρὸς τοὺς ἰδιαιτέρους αὐτῶν νόμους. (Καρμυσ. αὐτόθι, σελ. 377—378).

καὶ 1239 ἔτους, δὲν διστάζομεν νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἡ νομικὴ αὕτη βίβλος συνετάχθη εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν καὶ ὅτι περιέχει διατάξεις ἰσχυούσας κατὰ τὴν περίοδον, περὶ ἧς γράφομεν. Τινὲς, μετὰ τῶν ὁποίων μετ' ἀπορίας βλέπομεν καὶ τὸν ἱστορικὸν Καραμσῖνον (α), ἐξέλαβον τὴν νεωτέραν Πράβδαν ὡς τὸ ἀρχικὸν τοῦ Ὑαροσλάβου κείμενον, οὗτινος ὡς ἀπλὴν μόνον περίληψιν ἐθεώρησαν τὸ ἐν τοῖς Χρονικοῖς τοῦ Νέστορος διατηρηθέν. Ἡ ἀπάτη δὲ αὕτη πιθανῶς προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς Σοφιανῆς χρονογραφίας παρενέβαλεν ἐν τῷ τόπῳ, ἐνθα ἐγένετο λόγος περὶ νομοθεσίας τοῦ Ὑαροσλάβου, ὁλόκληρον τὸ κείμενον τῆς λεγομένης Πράβδας τῆς ιγ' ἑκατονταετηρίδος. Τὴν σήμερον ὁμως, ὅτε ἀμφότερα τὰ κείμενα εὐρίσκονται εὐχερῶς εἰς τὴν διάθεσιν παντὸς ἐφιεμένου τῆς σπουδῆς αὐτῶν, καὶ αὐτὸς ὁ ἐνδοιασμός εἶνε ἀδύνατος. Ἐκτὸς τῶν γλωσσικῶν διαφορῶν, μαρτυρουσῶν περὶ τῆς μεγίστης ἀρχαιότητος τοῦ παρὰ Νέστορι κειμένου, ἡ περὶ ἧς ἤδη πρόκειται Πράβδα περιέχει διατάξεις, αἵτινες οὐδόλως ἠδύναντο νὰ ἰσχύωσι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὑαροσλάβου. Ἀλλ' ἄρα γε αὕτη ἡ Νεωτέρα Πράβδα εἶνε ἔργον νομοθετικὸν ἡγεμόνος τινὸς ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Ὑαροσλάβου, ἢ ἀπλῶς ἰδιωτικῆς χειρὸς σύνθεσις; Τὸ καθ' ἡμᾶς πιστεύομεν τὸ τελευταῖον, στηριζόμενοι εἰς τὴν ἄλλως ἀνεξήγητον σιωπὴν τῶν χρονογραφῶν καὶ εἰς τὴν ἐν ᾗ πασι σχεδὸν τοῖς χειρογράφοις διαφορὰν τοῦ τε κειμένου καὶ τῆς κατατάξεως τῶν τίτλων,

(α) Ὁ Καραμσῖνος ἐκθέτων ἐν τῷ Κεφ. γ' τοῦ Β' τόμου τὴν ἐπὶ Ὑαροσλάβου νομοθεσίαν λαμβάνει προφανῶς ὡς βάσιν τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ τὸ κείμενον τῆς Νεωτέρας Πράβδας.

καὶ ἰδίως εἰς τὴν καθόλου τοῦ πονήματος οἰκονομίαν, συγκρινομένην πρὸς τε τὰ προγενέστερα καὶ πρὸς τὰ μεταγενέστερα ἔργα (α). Ἡ Νεωτέρα Ἡράβδα ἢ Ἡράβδα τῆς ιγ' ἑκατονταετηρίδος, ἐν τισι χειρογράφοις καὶ Κρίσις (Σύδε) τοῦ Ὑαροσλάβου καλουμένη, ἐξεδόθη τύποις κατὰ πρῶτον ἐν ἔτει 1786 ἐν τῷ γ' τόμῳ σελ. 16—46 τῶν Παραλειπομένων τῆς παλαιᾶς βιβλιοθήκης, κατ' ἀρχαῖόν τι χειρόγραφον τοῦ ῥωσικοῦ Πηδαλίου (Κορμτσάγια Κνίγα). Ἐν ἔτει 1792 ἐγένετο, ἐπὶ τῇ βάσει χειρογράφου ἀνήκοντος τῷ κόμητι Μουσίν Πουσκίνῳ (Α. J. Mussin Puschkin), νέα ἔκδοσις ἐν Πητρούπολει μετὰ ῥωσικῆς παραφράσεως καὶ σημειώσεων ὑπὸ τοῦ μυστικοσυμβούλου Γελαγίνου (J. Jelagin), τοῦ κόμητος Μουσίν Πουσκίνου (J. A. Mussin Puschkin) καὶ τοῦ στρατηγοῦ Βολτίνου (J. N. Boltin), ἐκτυπωθεῖσα τὸ δεύτερον ἐν Μόσχᾳ 1799 ἐπιδιωρωμένη. Ἀπλῇ δὲ ἀνατύπωσις τοῦ κειμένου κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἔκδοσιν ὑπάρχει ἐν τῷ Ὁδηγῷ τῶν Ῥωσικῶν Νόμων ὑπὸ Α. Μαξιμοβιτζ, ἐν Μόσχᾳ 1803 εἰς 4^ο Τομ. Α', σελ. 1—26. Τὸ αὐτὸ δὲ κείμενον ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις τῆς τε ἐν Βαρσοβίᾳ κατὰ τὸ 1820-1822 γενομένης διτόμου ἐκδόσεως τῆς Ἡράβδας μετὰ πολωνικοῦ ὑπομνήματος ὑπὸ Ῥακοβίσκου (J. B. Racowiecki) καὶ τῆς πρώτης γερμανικῆς μεταφράσεως ὑπὸ Ἑβέρσου (β). Ἀνακαλυφθέντος δὲ ἐν τῇ Συνοδικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Μόσχας τοῦ μεταξὺ 1280 καὶ 1299 γεγραμμένου ἀξιολόγου περγαμηνοῦ κώδικος,

(α) ἰδὲ καὶ Ἑβέρσον, σελ. 313.

(β) Beiträgen zur Kenntniss Russlands, Dorpat, 1816, εἰς 8ον. Τομ. Α', σελ. 297-322.

ἔξετυπώθη κατὰ τὸ χειρόγραφον τοῦτο ὑπὸ τῆς ἐν Ῥωσσίᾳ Ἀρχαιολογικῆς καὶ Ἱστορικῆς Ἑταιρίας νέον κείμενον τῆς Πράβδας τῆς ιγ' ἑκατονταετηρίδος ἐν τοῖς Ῥωσσικοῖς Μνημείοις ἐν Μόσχᾳ, 1815, σελ. 28—85. Ἐπὶ τοῦ κειμένου τούτου ἐγένετο δευτέρα γερμανικὴ μετάφρασις ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἐβέρσου, ἐκδοθεῖσα ἐν τῷ πολλάκις ἤδη μνημονευθέντι συγγράμματι αὐτοῦ (α).

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ δεύτερον τῆς προκειμένης περιόδου μνημεῖον, ἤτοι τὴν μεταξὺ τῆς Σμολένσκης, τῆς Ῥήγας, τῆς Γοτλανδίας καὶ τῶν παρακειμένων τῇ Βαλτικῇ γερμανικῶν πόλεων ἐμπορικὴν συνθήκην, ἔχομεν νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἡ εἰρημένη συνθήκη συνυμολογήθη ἐν ἔτει 1228, ἡγεμονεύοντος ἐν Σμολένσκη Μστισλάβου υἱοῦ Δαβίδ, καὶ ὅτι τὸ κείμενον αὐτῆς εὗρίσκεται ἐκδεδομένον ὁλοσχερῶς ἐν τῇ πολυτίμῳ ἱστορίᾳ τοῦ Καραμσίνου (Τομ. γ' σημ. 24 σελ. 378—385) κατὰ τι ἀρχαῖον ἀντίγραφον ἐν περγαμηνῇ, ἀνῆκον εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ ἤδη μνημονευθέντος κόμητος Μουσὶν Πουσχίνου (β).

Ὁφελούμενοι ἐκ τῶν δύο τούτων βοηθημάτων θέλομεν ἐκθέσει ἐνταῦθα, ὡς οἷόν τε συντομώτερον, τὴν ἐν Ῥωσσίᾳ περὶ τὰ τέλη τῆς ιβ' καὶ ιγ' ἑκατονταετηρίδος κατάστασιν τοῦ τε ἀστυκοῦ καὶ τοῦ ποινικοῦ δικαίου, παραπέμποντες τὸν ἐφιεόμενον νὰ λάβῃ λεπτομε-

(α) Ἀρχαιότατον Ῥωσσικὸν δίκαιον, σελ. 314—336.

(β) Ἰπάρχει τετράτομος Συλλογὴ τῶν Ῥωσσικῶν ἐπισήμων ἐγγράφων καὶ συνθηκῶν, ὧν τινων τὰ πρωτότυπα εὗρίσκονται ἐν τῷ ἐπὶ τῶν ἑξωτερικῶν ὑπουργείῳ, ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κόμητος Ρουμιανζόβου (Rumianzow), (εἰς φέλλ. ἐν Μόσχᾳ, 1813—1827).

ρεστέραν αὐτῶν γινῶσιν εἰς τὴν σπουδὴν αὐτῶν τῶν κειμένων.

Κατὰ τὴν περὶ ἧς πρόκειται περίοδον διεκρίνοντο νομικῶς τὰ πρόσωπα εἰς ἐλευθέρους καὶ μὴ ἐλευθέρους. Οἱ πρῶτοι ὑποδιηροῦντο εἰς ἡμεδαποὺς καὶ ἀλλοδαποὺς, εἰς εὐγενεῖς, ἢ μᾶλλον εἰς ἄνδρας ἐν ἀξιώμασι διατελοῦντας, καὶ ἀπλοῦς πολίτας, εἰς ἐμπόρους καὶ βιομηχάνους· οἱ δεῦτεροι εἰς δούλους καὶ δουλοπαροίκους. Αἱ διακρίσεις αὗται, ἀπαντῶμεναί που ἐν μέρει καὶ εἰς τὰ ἀρχικὰ κείμενα τῶν νόμων τοῦ Ὑαρσλάβου καὶ τῶν υἱῶν του, εἶχον ἤδη μεγαλειτέραν ἢ πρότερον νομικὴν σημασίαν (α). Οἱ νόμοι, πρᾶγμα ὄντως ἀξίον σημειώσεως διὰ τὴν ἐποχὴν, ἐπροστάτευον μεγάλως τοὺς ἀλλοδαποὺς καὶ μάλιστα τοὺς ἐμπόρους (β).— Ἐστερεῖτό τις τῆς ἐλευθερίας καὶ μετέβαινεν εἰς κατάστασιν δουλείας ἢ δουλοπαροικίας διὰ τῶν ἀκολούθων πέντε τρόπων· 1) διὰ τῆς ἐν πολέμῳ αἰχμαλωσίας, ἥτις αἰείποτε καὶ πρώτη ἀρχὴ τῆς δουλικῆς καταστάσεως ὑπῆρξε (γ)· 2) διὰ τῆς πράσεως· ἡ ἀγορὰ ἦν ὠρισμένον νὰ γίνηται ἐνώπιον μαρτύρων, ἡ δὲ πληρωμὴ τοῦ τιμήματος ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ πωλουμένου (δ)· 3) διὰ τοῦ νόμου· ὁσάκις ὁ ὀφειλέτης δὲν ἠδύνατο νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς δανειστὰς αὐτοῦ (ε)· 4) διὰ τῆς ἰδίας θελή-

(α) Ἴδε: Πράβδαν τῆς ΠΓ' ἑκατονταετηρίδος ἐν τῷ περὶ ἀρχαιοτάτου ῥωσικοῦ δικαίου συγγράμματι τοῦ Ἐβέρσου σελ. 314, 316, 322, 324, 326, 330 καὶ 334.

(β) Ἴδε κατωτέρω.

(γ) Ἴδε Χρόνογρ. παρὰ Καραμσίνωφ, αὐτόθι.

(δ) Πράβδαν τῆς ΠΓ' ἑκατονταετηρίδος ἐν Ἐβέρσῳ σελ. 334.

(ε) Αὐτόθι, σελ. 328 καὶ 329.

θεως, ἂν τις ἐκουσίως ἀνεδέχετο παρά τινι δουλικήν ἐργασίαν ἄνευ ὄρων (α)· καὶ δ) ὡσαύτως διὰ τοῦ νόμου, ὅταν τις, μίσθαρνος ὢν, ἐγκατέλιπεν ἄνευ εὐλόγου αἰτίας τὸν μισθοδοτοῦντα αὐτόν, ἢ ἀφαιρέσας ξένην ιδιοκτησίαν καὶ μὴ δυνάμενος ν' ἀποτίσῃ τὴν παρὰ τοῦ νόμου ὀριζομένην ἀποζημίωσιν, ἠνάγκασεν οὕτω εἰς τὴν πληρωμὴν ταύτην τὸν ἐκμισθωτὴν αὐτοῦ.(β).—Φαίνεται, ὅτι τὰ ἐκ πατρὸς μὴ ἐλευθέρου μητρὸς δὲ δούλης γεννηθέντα τέχνα ἠκολούθουν τὴν ιδιότητα τῆς μητρὸς· καθότι ἡ Πράβδα τῆς ιγ' ἑκατονταετηρίδος βεβαιοῖ, ὅτι τὰ τοιαῦτα τέχνα μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ πατρὸς δὲν εἶχον μὲν δικαίωμα κληρονομίας ἐπὶ τῆς περιουσίας αὐτοῦ, ἀπέκτων δὲ μετὰ τῆς μητρὸς τὴν ἐλευθερίαν (γ). — Ὁ ὑπηρετῶν τινα ἐπὶ ἀπλοῖς δώροις ἢ ἐπὶ τροφῇ ἦν ἐλεύθερος ν' ἀναχωρήσῃ καὶ πρὸ τῆς συμπεφωνημένης προθεσμίας, ἐπιστρέφων τὰ ληφθέντα (δ). — Ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία ἐθεωρεῖτο ὡς πολύτιμον κτῆμα. Ὁ πωλῶν ὑπηρέτην ὡς δουλοπάροικον κατεδικάζετο εἰς πρόστιμον γριβνῶν δυοκαίδεκα· ὁ δὲ πωληθεὶς ἀνελάμβανεν αὐτοδικαίως τὴν ἐλευθερίαν του (ε). Μόνον ἕνεκεν ἐγκλημάτων ἐπετρέπετο ἡ φυλάκισις ἐλευθέρου ἡμεδαποῦ ἢ ἀλλοδαποῦ, καὶ τοῦτο ἂν ὁ ἔνοχος δὲν ἐχορήγει ἐγγύησιν (ς).—Τὰ τοῦ γάμου διεῖπον αἱ ἐκκλησιαστικαὶ διατάξεις, καθόσον, ὡς ἐρρέθη, πρὸ καιροῦ ἤδη εἶχον τεθῇ ταῦτα ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν

(β) Πράβδα τῆς ιγ' ἑκατονταετηρίδος ἐν Ἐξέρεφ σελ. 324. καὶ 330.

(α) Αὐτόθι, σελ. 334 καὶ 330.

(γ) Αὐτόθι, σελ. 333.

(δ) Αὐτόθι, 335.

(ε) Αὐτόθι, 330.

(ς) Συνθήκη Σμελίνσκις κτλ. ἄρθρ. δ.

τοῦ κλήρου. Βλέπομεν μόνον, ὅτι εἰσέτι κατὰ τὴν περὶ
 ἧς ὁ λόγος ἐποχὴν ὁ ῥωσσικὸς κληρὸς ἐδοκίμαζε μυ-
 ρίας δυσχερείας κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἀφορῶντος
 τὸν γάμον κανονικοῦ δικαίου. Οὕτως ὁ ἐπὶ τοῦ ἡγεμό-
 νος Σβεβολόδου (1089) ζῶν ἑλλήν μητροπολίτης Κιο-
 βίας Ἰωάννης, ὁ ἐπονομασθεὶς προφήτης τοῦ Χριστοῦ, ἐν
 τῷ σωζομένῳ ἐκκλησιαστικῷ αὐτοῦ Κανόνι παραπονεῖ-
 ται διὰ τὸ παρὰ τῶν ῥώσσω ἡγεμόνων ἀκολουθούμε-
 νον ἔθιμον τοῦ λαμβάνειν συζύγους ἐκ τοῦ δυτικοῦ δόγ-
 ματος, ἀναθεματίζει τοὺς εἰς τέταρτον ἐξ αἵματος συγ-
 γενικὸν βαθμὸν ἢ τοὺς ἄνευ τῆς νενομισμένης ἐκκλη-
 σιαστικῆς τελετῆς εἰς γάμον ἐρχομένους, καὶ ὀρίζει ἐπι-
 τίμια κατὰ τῶν συγχωρούντων τὸν τρίτον γάμον ἱε-
 ρέων (α). — Ἐν τούτοις κατὰ πρῶτον ἤδη ἀπαντῶνται
 ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ῥωσσογοτλανδικῇ συνθήκῃ πολι-
 τικαὶ ποιναί, συνιστάμεναι εἰς χρηματικὰς ἀποζημιώσεις,
 κατὰ τῶν παραβαινόντων τὴν περὶ τὸν γάμον πίσιν (β). —
 Ὁ ἀνὴρ εἶχεν ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς γυναικὸς καὶ
 τῶν τέκνων, θεωρουμένων κτῆμα αὐτοῦ. Οὕτως, ἐν ἔτει
 1126, κατὰ τινα ἐνσκήψαντα λιμὸν, ἐπώλησαν οἱ Νοβο-
 γορόδιοι τὰς συζύγους καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν τοῖς ξένοις ἐμ-
 πόροις (γ), ὅπερ εἶχον ἤδη πράξει εἰς ἐποχὴν προγενεσέ-
 ραν τῆς προκειμένης (1024), ἐν παρομοίᾳ τινὶ περιστάσει,
 οἱ κάτοικοι τῆς Σουσδάλης (δ). Κατὰ δὲ τὴν Πράβδαν
 τῆς ιγ' ἑκατονταετηρίδος ὅτε ὁ ἐγκληματίας παρεδίδετο

(α) Καραμσῖνος Τομ. Β', σελ. 126-127.

(β) Συνθήκη Σμολένσκης κτλ. ἄρθρ. 12.

(γ) Χρονογράφοι παρὰ Καραμσῖνω Τομ. Β', σελ. 222-223. Καὶ ἐν ἔτει
 1213 ἐπίσης ἐν Νοβογορόδῃ. Ἰδε Καραμσ. Τομ. Γ', σελ. 180.

(δ) Χρονικὰ Νίκωνος κλ. παρὰ Καραμσῖνω Τόμ. Β'.

κατὰ τὸν νόμον τῷ ἡγεμόνι πρὸς αἰφυγίαν ἢ δήμευσιν, ἠκολούθουν τὴν τύχην αὐτοῦ ἢτε σύζυγος καὶ τὰ ἀθῶα αὐτοῦ τέκνα (α). Περὶ ἐπιτροπείας ἀπαντῶμεν τὰ ἐξῆς. Ἄν ὁ πατὴρ ἀποβιώσας κατέλιπεν ἀνήλικα τέκνα, ἡ δὲ μήτηρ ἦλθεν εἰς δεύτερον γάμον, ἐτίθεντο ταῦτα μέχρι τῆς ἐνηλικιότητος μεθ' ἀπάσης τῆς πατρικῆς τῶν περιουσίας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ φροντίδα τοῦ πλησιεστέρου αὐτῶν συγγενοῦς. Ἡ εἰς τὸν ἐπίτροπον παράδοσις τῶν κτημάτων ἐγένετο ἐνώπιον μαρτύρων. Καὶ τὰ μὲν εἰσοδήματα ἐλάμβανεν οὗτος διὰ τὴν χορηγομένην τοῖς ἀνηλίκοις τροφήν καὶ λοιπὴν θεραπείαν καὶ ἐπιμέλειαν· ὥφειλε δὲ ν' ἀποδώσῃ κατὰ τὴν ἐνηλικιότητα τὰ παραδοθέντα αὐτῷ πράγματα αὐτούσια καὶ ν' ἀποζημιώσῃ τὰ ἀνήλικα διὰ τὰ τυχὸν ἀπολεσθέντα. Αἱ φυσικαὶ προσκυζήσεις τῶν τε δούλων καὶ τῶν ζώων ἀνήκον τοῖς ἐπιτροπευομένοις (β). — Τὴν ὑποχρέωσιν ἐντελοῦς ἀποζημιώσεως τῶν ἀνηλίκων εἶχε προσέτι καὶ ἡ μήτηρ, ἐὰν, καίτοι ὑποσχεθεῖσα νὰ διαμείνῃ ἐν χηρείᾳ, συνῆπτε νέον γάμον καὶ κατέσρεφε τὴν τοῖς παισὶν αὐτῆς ἀνήκουσαν περιουσίαν τοῦ ἀποβιώσαντος συζύγου· τὸ δὲ περιεργότερον, ὁ νόμος καθίσα συνυπόχρεων οὐ μόνον τὸν δεύτερον σύζυγον, ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα τοῦ τελευταίου τούτου (γ). — Τὰ κείμενα δὲν ὀρίζουσι τὴν ἐποχὴν τῆς ἐνηλικιότητος. Περὶ τὸ τρίτον ἢ τέταρτον τῆς ἡλικίας ἔτος, κατ' ἀρχαῖον καὶ γενικὸν παρὰ τοῖς Σλάβοις ἔθος, ἔχειρον ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ τὴν κεφαλὴν τῶν ἀρρένων παίδων· ἡ δὲ ἀπόκαρσις αὕτη, ἐν χρήσει μόνον ἐν τῇ

(α) Πράξαις τῆς γ' ἐκατονταετηρίδος ἐν Ἐβέρσῳ, σελ. 315.

(β) Δύτθι, σελ. 334.

(γ) Δύτθι, σελ. 327.

τάξει τῶν εὐγενῶν, ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ πολιτικὸν βάπτισμα, δι' οὗ ὁ παῖς εἰσῆρχετο εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον (α).

Ἐκαστος ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ ἐλευθέρως διὰ τὴν μετὰ θάνατον ἐποχὴν τὴν περιουσίαν αὐτοῦ. Ὁ πατὴρ διένεμε τὰ ὑπάρχοντα τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ· ἡ μήτηρ ὑπὲρ τοῦ παρ' αὐτῆς προτιμωμένου τέκνου· ἡ δὲ τελευταία βούλησις τοῦ ἀποβιώσαντος ἦν ἱερὰ καὶ ἀπαραβίαστος (β).— Ὅτι δὲ αἱ ἐγγράφοι διαθῆκαι ἦσαν ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐν χρήσει, βεβαιούμεθα ἐκ δύο παραδειγμάτων τῆς ἐποχῆς. Ὁ ἀγαθὸς ἡγεμὼν Βλαδίμιρος ὁ β', ὁ ἐπονομασθεὶς Μονομάχος (1126), ἀφῆκε γεγραμμένην τὴν ὠραίαν πολιτικὴν διαθήκην αὐτοῦ (γ). τὰ δὲ χρονικὰ τοῦ 1158 ἀναφέρουσιν, ὅτι ὁ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἀποβιώσας μητροπολίτης Κιοβίας Κωνσταντῖνος εἶχεν ἐγχειρίσει τῷ ἐπισκόπῳ Τσερνιγοβίου ἐγγράφον διαθήκην, περιέχουσαν ὡς τελευταίαν αὐτοῦ βούλησιν τὴν παράδοξον διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς ταπεινοφροσύνης ἐντολὴν τοῦ νὰ μὴ ἐνταφιασθῇ ὁ νεκρὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ νὰ ριφθῇ ἐκτὸς τῆς πόλεως εἰς βορὰν τοῖς κυσίν (δ).— Ἐν ἐλλείψει ἐκφράσεως τῆς τελευταίας θελήσεως, τὸν μὲν πατέρα ἐκκληρονόμουν ἅπαντες οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, διανέμοντες ἐξ ἴσου τὴν πατρικὴν περιουσίαν, ἐξαιρουμένης τῆς οἰκίας, ἥτις ἀνῆκεν ἀδιαιρέτως εἰς τὸν ὑσερότοκον (ε), τὴν δὲ μητέρα μόνος ὁ υἱός, παρ' ᾧ ἔζη καὶ παρ' οὗ ἐλάμβανε ζῶσα τὰ τροφεῖα (ζ). Τὰ θήλεα

(α) Καρχμασῖνος, Τόμ. Γ', σελ. 162-163 καὶ 314.

(β) Πράβδα τῆς ἱγ' ἐκατονταετηρίδος ἐν Ἐβέρσφ, σελ. 326, 327.

(γ) Καρχμασῖνος, Τόμ. Β', σελ. 202-209.

(δ) Καρχμασῖνος, Τόμ. Β', σελ. 361-362.

(ε) Πράβδα τῆς ἱγ' ἐκατονταετηρίδος ἐν Ἐβέρσφ, σελ. 326 καὶ 334.

(ζ) Αὐτόθι, σελ. 327.

οὐδὲν εἶχον κληρονομικὸν δικαίωμα, ὑπαρχόντων ἄρρένων· ἀλλοῖ ἀδελφοὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ προικίσωσι τὰς ἀδελφὰς κατὰ λόγον τῶν χρηματικῶν αὐτῶν μέσων (α). Ὅσακις δὲν ὑπῆρχον ἄρρενα τέκνα, ὁ νόμος διέκρινε τὴν κληρονομίαν τῶν βοιάρων, ἡγουν τῶν ἀποτελούντων μέρος τῆς συνοδίας τοῦ ἡγεμόνος πολεμιστῶν ἀπὸ τῆς κληρονομίας ἀπλοῦ τινος πολίτου. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν πρώτην, ἡ περιουσία τοῦ ἀποβιώσαντος μετέβαινεν εἰς τὰς θυγατέρας αὐτοῦ· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν, ἐκληρονόμει τὸν ἀποβιώσαντα τὸ δημόσιον ἢ ἡγεμονικὸν ταμεῖον· ἐδίδετο δὲ μόνον μερίς τις εἰς τὰς τυχόν ἔτι ἀγάμους θυγατέρας τοῦ κληρονομουμένου (β). Ἄν κατὰ τὴν περίπτωσιν τῆς προνομιούχου κληρονομίας τῶν εὐγενῶν, μὴ ὑπαρχουσῶν θυγατέρων, ἐλάβανον τὴν περιουσίαν οἱ ἀπωτέρω συγγενεῖς τοῦ ἀποβιώσαντος, ἢ αὐτὸς ὁ ἡγεμὼν, δὲν διασαφηνίζουσιν ἀρκούντως τὰ κείμενα. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι ἡ Πράβδα τῆς γ' ἑκατονταετηρίδος, ἣτις χορηγεῖ ἡμῖν τὰς περὶ τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου εἰδήσεις, πραγματεύεται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς περὶ τῆς ἐπὶ τῶν κινητῶν κληρονομίας, ὅπερ πιθανῶς προέρχεται ἐκ τῆς ἐπικρατούσης ἐν Ῥωσσίᾳ ἀρχῆς, τῆς θεωρούσης τὴν γῆν κτῆμα κοινὸν ἀπάσης τῆς οἰκογενείας. — Εἰς τὴν σύζυγον δὲν ἀνεγνωρίζετο μὲν κυρίως δικαίωμα κληρονομίας ἐξ ἀδιαθέτου, ἀλλὰ τὰ τέκνα ὥφειλον νὰ παραχωρῶσιν αὐτῇ μερίδα τινά, ἂν ἄλλως αὐτὸς ὁ σύζυγος δὲν ἐχορήγει αὐτῇ τοιαύτην διὰ διαθήκης. Ὅπωςδὴποτε ἡδύνατο νὰ διαμένῃ αὕτη ἀκωλύτως καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς χηρείας ἐν τῇ

(α) Πράβδα τῆς γ' ἑκατονταετηρίδος ἐν Εἰσαγωγῇ, σελ. 326-327.

(β) Αὐτίθι, σελ. 326.

οικία τοῦ ἀποβιώσαντος ἀνδρός (α). — Ἡ Πράβδα ἀναφέρει, ὅτι τὰ ἐκ μητρὸς δούλης γεννηθέντα τέκνα δὲν ἔχουσι δικαίωμα εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ ἐλευθέρου πατρὸς (β). Εἶνε ἄραγε ἡ τελευταία αὕτη διάταξις ἀποκλείσεις τῶν φυσικῶν τέκνων ; Οὐχί, ἐὰν ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς, ἐν ᾗ ἀπαντῶμεν ἡγεμόνας ἐκ παλλακίδων γεννημένους καὶ ἀναβάντας ἐπὶ τοῦ πατρικοῦ θρόνου διαδοχικῶς δικαίωματι, οὐδαμῶς ἀμφισβητηθέντι (γ). — Οἱ Ῥώσσοι τῆς ἐποχῆς ταύτης, οὓς οἱ βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ τῆς ἑκατονταετηρίδος ἔθνος χριστιανικώτατον ἀποκαλοῦσι, προσέθηκαν ἐν τοῖς νόμοις αὐτῶν διάταξιν, δι' ἧς προσδιωρίζετο μερίδιον ἐκ τῆς περιουσίας τῶν ἀδιαθέτως ἀποθνησκόντων πρὸς ἀγαθοεργίας (δ).

Αἱ μεταξὺ ἰδιωτῶν συναλλαγαὶ ἐκανονίζοντο κυρίως διὰ τῆς ἀμοιβαίας τῶν μερῶν θελήσεως. Ἐν τούτοις καὶ αὐτὰ τὰ κείμενα περιέχουσι περὶ τῶν κοινοτέρων συναλλαγμάτων διατάξεις τινὰς ἀξιοσημειώτους. — Ἡ ἅπαξ συμφωνηθεῖσα καὶ διὰ τῆς παραδόσεως τῶν πραγμάτων τελειοποιηθεῖσα ἀγοραπωλησία ἐθεωρεῖτο ἀμετάκλητος καὶ ὁ πωλητῆς οὐδόλως ἠδύνατο μεταμελοῦμενος νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ πωληθέντα (ε). Τὰ συναλλάγματα συνωμολογοῦντο συνήθως προφορικῶς, ἀλλὰ πάντοτε ἐνώπιον μαρτύρων, καθόσον, ἐν περιπτώσει διαφωνίας, ἡ ἀπόδειξις ἐγίνετο ἀναγκαίως διὰ μαρτύρων. Μόνον

(α) Πράβδα τῆς ἑκατονταετηρίδος ἐν Ἑβέρσῳ, σελ. 326 καὶ 327.

(β) Δύτόθι, σελ. 333.

(γ) Ἰδὲ Καραμσῖνον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐποχῆς, Τομ. Β'.

(δ) Πράβδα τῆς ἑκατονταετηρίδος ἐν Ἑβέρσῳ σελ. 326.

(ε) Συνθήκη Σμολένσκης κτλ. ἄρθρ. 19.

ἐπὶ δανείου ποσῶν σμικροτέρων τῶν τριῶν γριβνῶν, ἐπὶ ἀγοραπωλησιῶν μεταξύ ἐμπόρων, καὶ ἐπὶ παρακαταθηκῶν ἤρκει, ἐν ἐλλείψει μαρτύρων, ὁ ὅρκος τοῦ ἐνάγοντος ἢ ὁ τοῦ ἐναγομένου (α). — Ἡ σπάνις τῶν χρημάτων εἶχε καταστήσει τὴν τοκογλυφίαν τοσοῦτον ὑπερβολικὴν, ὥστε ὁ ἡγεμὼν Βλαδίμιρος ὁ Μονομάχος, ὃνπερ ἔφερεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἡ ἔνεκα τῶν ἐν Κιοβία τοκογλύφων Ἰουδαίων σάσις τοῦ λαοῦ, ἐθεώρησε τῆς πρώτης ἀνάγκης νὰ κανονίσῃ τὰ περὶ τόκων. Ὅθεν, συγχροτήσας συμβούλιον ἐκ τῶν μεγιστάνων καὶ τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ, ἀπεφάνητο (1115), ὅτι ὁ τρις λαβὼν τὸν τοῦ τρίτου τοῦ ἔτους καλούμενον τόκον, τὸν πιθανῶς πάντων τῶν λοιπῶν ἀπανθρωπότατον, δὲν ἠδύνατο ν' ἀπαιτήσῃ τὸ κεφάλαιον. Ὄρισε δὲ συγχρόνως, ὡς ἀνώτατον νόμιμον τόκον, τὸ οὐχὶ εὐκαταφρόνητον ποσὸν τῶν δέκα κούνων ἐπὶ μιᾷ γρίβνᾳ κατ' ἔτος, δηλονότι τεσσαράκοντα ἐπὶ τοῖς 0|0 (β). — Ἐνταῦθα ἀνήκουσιν αἱ ἀκόλουθοι ὑπὲρ τοῦ ἐμπορίου καὶ ὑπὲρ τῶν πρὸς ἀλλοδαποὺς ἐμπορικῶν σχέσεων διατάξεις. Ἄν ἔμπορος, ἔχων πραγματείας ἢ χρήματα ξένα, ἀπώλεσε ταῦτα ἐξ ἀνωτέρας τινὸς δυνάμεως, οἷον ἐκ τρικυμίας, λεηλασίας ἢ πυρκαϊᾶς, δὲν κατεδιώκετο ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ οὐδὲ ἐπωλεῖτο, ἀλλ' ἐτύγγανε προθεσμίας, ἵνα κατὰ μικρὸν ἀποτίσῃ τὰ ὀφειλόμενα. Ἀπ' ἐναντίας ὁμως ἂν ἡ ἀπώλεια ἢ ἡ καταστροφή τῶν ἐμπιστευθέντων αὐτῷ προήρχετο ἐξ ἀμελείας, ἢ ἐκ μέθης, ἢ ἐξ ἄλλης ὑπαιτιότητος αὐτοῦ, τότε ἐγκατελείπετο ὑπὸ τοῦ νόμου εἰς τὴν διά-

(α) Πράξις τῆς 19' ἐκατονταετηρίδος ἐν Ἐδέρσῳ, σελ. 322 καὶ 323.

(β) Δύτιθι, σελ. 323 καὶ 324. — Καραμσῖνος, Τόμ. Β', σελ. 189-190.

χρῖσιν τῶν δανειζῶν (α). — Μεταξὺ τῶν δανειζῶν τοῦ αὐτοῦ ὀφειλέτου εἶχε δικαίωμα προτιμῆσεως ὁ ξένος ἔμπορος, ὁ καλῇ τῇ πίστει, ἤγουν ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ὑπαρχόντων χρεῶν, πωλήσας ἐπὶ πισώσει πραγματείαν εἰς τὸν ἡμεδαπὸν. Μετὰ τὸν ἀλλοδαπὸν ἤρχετο τὸ τυγχόν ἀπαίτησίν τινα ἔχον δημόσιον· ἀφοῦ δὲ ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ ἐπὶ δουλείᾳ πωλουμένου ὀφειλέτου ἐπληρόνοντο οἱ προνομιοῦχοι οὗτοι, τὸ ἐπίλοιπον διένεμον οἱ ἄλλοι δανειzaὶ μεταξὺ αὐτῶν κατ' ἀναλογίαν τοῦ δανείου ἐκάστου (β). — Οἱ δοῦλοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐμπορεύωνται ἄνευ τῆς ἀδείας τῶν κυρίων αὐτῶν. Ἄν δέ τις ἐπέτρεπε τῷ δούλῳ αὐτοῦ νὰ μετέλθῃ τὸ ἐμπόριον, ἐθεωρεῖτο ὁ ἴδιος ὑπόχρεως ἀπέναντι τῶν τρίτων ἔνεκα τῶν ὑποχρεώσεων ἐκείνου (γ). Ἄλλ' ὁ δανείσας δούλῳ τινὶ, ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως καθ' ἣν οὗτος ἐμπορεύετο ἀδείᾳ τοῦ δεσπότη αὐτοῦ, εἰ μὲν ἔπραξε τοῦτο ἀπατηθεὶς ὑπὸ τοῦ δούλου, εἶχεν ἐπ' αὐτοῦ τὸ δικαίωμα, ὅπερ ὁ νόμος ἐχορήγει εἰς πάντα δανειστὴν κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ ὀφειλέτου, ἐπιφυλαττομένου εἰς τὸν ἰδιοκτήτην τοῦ ἀπαταιῶνος δούλου τοῦ δικαιώματος τῆς ἐξαγοράσεως· εἰ δὲ καὶ συνεβάλλετο ἐν γνῶσει τῆς δουλικῆς ιδιότητος τοῦ ὀφειλέτου, δὲν ἠδύναντο ν' ἀπαιτήσῃ τὰ δοθέντα (δ). — Τέλος οἱ νόμοι τῆς περιόδου ταύτης ἐπρόβλεψαν καὶ μετὰ πλείστης ἀκριβείας ἐκανόνισαν τὰς ἐκ τοῦ συναλλάγματος τῆς μισθωτῆς ὑπηρεσίας προκύπτουσας ἀμοιβαίας ὑποχρεώ-

(α) Πράβδα τῆς γ' ἑκατονταετηρίδος ἐν Ἐβέρσφ, σελ. 328.

(β) Αὐτόθι, σελ. 328-329 καὶ Συνθήκη Σμολένσκης κτλ. ἀρθ. 6 καὶ 7.

(γ) Πράβδα τῆς γ' ἑκατονταετηρίδος ἐν Ἐβέρσφ, σελ. 336.

(δ) Αὐτόθι, σελ. 335-336.

σεις τοῦ τε μισθωτοῦ καὶ τοῦ ἐκμισθωτοῦ. Μεταξὺ τῶν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ὀρισμῶν διακρίνεται διά-
ταξις τις, ἀναγκαία ἴσως καὶ εἰς ἐποχὰς μεγαλειτέρου
πολιτισμοῦ, καθ' ἣν ὁ ἀνευ λόγου αἰκίσας τὸν μισθωτὸν
αὐτοῦ ἐτιμωρεῖτο ὡς ἂν ἤθελεν αἰκίσει ἄλλον πολίτην,
μὴ διατελοῦντα ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτοῦ (α).

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ποινικὸν δίκαιον, ἐπικρατεῖ εἰ-
σέτι καθ' ὅλην τὴν περίοδον, περὶ ἧς πρόκειται, ἡ ἀρχὴ
τῆς ιδιωτικῆς ἱκανοποιήσεως, ἥτις εἶχεν ἀντικαταστή-
σει ἐντελῶς ἐπὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ὑαρσλάβου τὸ δικαίω-
μα τῆς ιδιωτικῆς ἐκδίκησεως. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ αὕτη ὑπέστη
τροπολογίαν τινα οὐσιώδη, ἥτις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς
νέον βῆμα πρὸς τὴν μόρφωσιν τοῦ ἀληθοῦς ποινικοῦ
δικαίου. Εἶδομεν, ὅτι πρῶτον τὸ κείμενον τῶν εἰς τὴν
ῥωσικὴν Πράβδαν τοῦ Ὑαρσλάβου γενομένων ὑπὸ
τῶν υἱῶν αὐτοῦ προσθηκῶν διέκρινεν, ὡς πρὸς τὰς ἐπι-
βαλλομένας ποινάς, μεταξὺ τῆς ἀποζημιώσεως τοῦ πα-
θόντος (composition) καὶ τῆς πρὸς ὄφελος τοῦ δημο-
σίου ἢ τοῦ ἡγεμονικοῦ ταμείου ὠρισμένης χρηματι-
κῆς ποινῆς (fred). Ἐκτοτε φαίνεται ἀνεπτύχθη κατὰ
μικρὸν καὶ ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσεν ἡ ἰδέα, ὅτι κατὰ τὰ
πραττόμενα ἐγκλήματα ὠφείλετο κυρίως ἀποζημιῶσις
τῷ ἡγεμόνι διὰ τὴν διατάραξιν τῆς κοινῆς τάξεως καὶ
ἀσφαλείας, ὣν οὗτος ἐθεωρεῖτο μόνος φυσικὸς προσά-
της καὶ φύλαξ· καθότι ἐν τῇ Πράβδᾳ τῆς γ' ἑκατονταε-
τηρίδος ὀρίζεται μὲν ἐκ τῶν χρηματικῶν ποινῶν ποσόν τι
πρὸς ἀποζημιώσιν τοῦ παθόντος ιδιώτου, ἀλλὰ τὸ ὡς
πρόσιμον ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος ἐπιβαλλόμενον ποσόν

(α) Πράβδα τῆς γ' ἑκατονταετηρίδος ἐν Ἐξέρσω, σελ. 330.

ἐστὶ πολλαπλάσιον τοῦ πρώτου. — Τὰ παρὰ τῆς νεωτέρας Πράβδας προβλεπόμενα ἐγκλήματά εἰσιν οἱ φόνοι, αἱ προσβολαὶ κατὰ τοῦ σώματος, αἱ βλάβαι αὐτοῦ, αἱ φθοραὶ καὶ αἱ βλάβαι τῆς ιδιοκτησίας. Περὶ τῶν λεγομένων κακουργημάτων τῆς ἐσχάτης προδοσίας (ἐγκλημάτων καθοσιώσεως), καθὼς καὶ περὶ τῶν κατὰ τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Κράτους, ἢ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας προσβολῶν οὐδεμίαν ποιοῦσι τὰ κείμενα μνείαν. Δὲν ἔμενον ὁμως διὰ τοῦτο καὶ ἀτιμώρητα· ἀπ' ἐναντίας μάλιστα ἡ ἰσορία τῆς ἐποχῆς παρέχει ἡμῖν ἄφθονα παραδείγματα, ἐξ ὧν προκύπτει, ὅτι οἱ τῶν τοιούτων ἐγκλημάτων ἔνοχοι κατεδικάζοντο ἄνευ πολλῶν διατυπώσεων εἰς κεφαλικὴν ποινὴν, ἐκτελουμένην ἐνίοτε μετὰ μεγίστης ὠμότητος (α). — Εἰς τοὺς συνήθεις φόνους διακρίνει ἡ νεωτέρα Πράβδα τὸν ἐκ προμελέτης γεγόνον ἀπὸ τοῦ ἀπρομελετήτως καὶ εἰς βρασμὸν ψυχικῆς ὁρμῆς ἐκτελεσθέντος. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος (ὁ κυρίως φόνος παρ' ἡμῖν καλούμενος) ἐτιμωρεῖτο οὐχὶ χρηματικῶς, ἀλλὰ διὰ τῆς σὺν γυναικὶ καὶ τέκνοις ἐξορίας τοῦ ἐνόχου καὶ διὰ τῆς τελείας τῶν κτημάτων αὐτοῦ ἀποστερήσεως (δημεύσεως). Πρὸς τοῦτο δὲ ὥφειλεν ἡ κοινότης νὰ παραδώσῃ τὸν ἔνοχον μεθ' ὀλοκλήρου τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ τῷ ἡγεμόνι (β). Ὁ δ' ἐν ἐρεθισμῷ καὶ διαπληχτισμοῖς γεγόμενος φόνος (ἢ παρ' ἡμῖν ἀναίρεσις) ἐπέσυρε κατὰ τοῦ πράξαντος χρηματικὴν ποινὴν, εἰς τὴν ἀπότισιν τῆς ὁποίας ἐθεωρεῖτο συνυπόχρεως καὶ ἡ κοινότης ἐκείνη, ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς ὁποίας

(α) Καρχημόνης, Τομ. Β', σελ. 114-115, 234, Τομ. Γ', σελ. 36-37, 49, 98 καὶ 161.

(β) Πράβδα τῆς γ' ἑκατονταετηρίδος ἐν Ἐφέρῳ, σελ. 315.

ἔκειτο, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν κειμένων, ἡ κεφαλὴ τοῦ φονευθέντος (α). Τὸ ποσὸν τῆς ἐπιβαλλομένης χρηματικῆς ποινῆς ἦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸ αὐτὸ ὡς καὶ ἐπὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ὑαροσλάβου, ὅπερ ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ ἀξία τῶν νομισμάτων οὐδεμίαν εἶχε λάβει κατὰ τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα σημαντικὴν ἀλλοίωσιν. Κατὰ λόγον δὲ τῆς κοινωνικῆς θέσεως ἡ τῆς προσωπικῆς ἀξίας τοῦ φονευθέντος ὀριζομένη, ἡ χρηματικὴ ποινὴ ἔφθανεν ἀπὸ τοῦ ἐλαχίστου ὅρου τῶν πέντε γριβνῶν μέχρι τοῦ ἀνωτάτου τῶν ὀγδοήκοντα. Ἡ μόνη μεταξὺ τῶν δύο ἐποχῶν διαφορὰ εἶνε, ὅτι, ὡς εἴρηται, κατὰ τὴν νεωτέραν Πράβδαν τὸ μεγαλότερον μέρος τοῦ χρηματικοῦ τούτου προσίμου ἀνῆκεν εἰς τὸν ἡγεμόνα, μικρὸν μέρος εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος ὡς ἀποζημιώσεις, καὶ ἐλάχισον εἰς τὸν δικαστήν. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ἐκ τῆς χρηματικῆς ποινῆς (τῆς χαρακτηριζομένης διὰ τοῦ γενικοῦ ὀνόματος Βίρα, Βέργελδ) ὀγδοήκοντα γριβνῶν, τρεῖς μόνον ὠρίζοντο ὡς ἰδιωτικὴ ἀποζημιώσεις, καὶ μία διὰ τὰ δικαστικὰ ἐξόδα, αἱ δὲ λοιπαὶ ἅπασαι παρεδίδοντο τῷ τοῦ ἡγεμόνος εἰσπράκτορι (Wehrmann) (β). — Ὁ φόνος γυναικὸς ἐτιμωρεῖτο ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ ὁ τοῦ ἀνδρός· ἀλλ' ἡ ἔνοχος φόνου γυνὴ κατεδικάζετο μόνον εἰς τὸ ἡμισυ τῆς διὰ τὸν ἔνοχον τοῦ ἐτέρου γένους ὠρισμένης χρηματικῆς ποινῆς (γ). — Καὶ τὸν δοῦλον ἢ δοῦλην φονεύσαντα δὲν ἄφινον ἀτιμώρητον οἱ νόμοι, ἂν ἀπαδει-

(α) Πράβδα τῆς 17' ἑκατονταετηρίδος ἐν Εἰζέρσφ, σελ. 314-315.

(β) Αὐτίθι, σελ. 316.

(γ) Αὐτίθι, σελ. 325-325.

κνύετο, ὅτι ὁ φονευθεὶς ἦν ἀθῶος (α). — Τὰ περὶ τῆς τιμωρίας τῶν τραυμάτων καὶ τῶν αἰκιῶν ἔμενον ὡς ἦσαν διατεταγμένα ἐν τῷ ἀρχικῷ κειμένῳ τοῦ Ὑαρσλαβείου κώδικος, ἐκτὸς μόνον τῆς λαμβανούσης πάλιν ἡδὴ χώραν διανομῆς τῶν ἐπιβαλλομένων χρηματικῶν ποινῶν, εἰς ἣν ὁμῶς παρατηρητέον, ὅτι ἡ μερὶς τοῦ ἡγεμονικοῦ δικαιώματος ἦν ἀναλόγως κατὰ τι μικροτέρα ἢ ἐν ταῖς τοῦ φόνου ποιναῖς (β). Σημειώσεως δὲ ἀξία ἐστὶν ἐνταῦθα ἡ διάταξις, ἣτις δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ὑαρσλάβου, καθ' ἣν ὁ τραυματισθεὶς ἢ ὁ αἰχισθεὶς οὐδόλως ἐδικαιοῦτο νὰ λάβῃ ἀποζημίωσιν, ἀν ἀποδεδειγμένως εἶχε δώσει πρῶτος ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔριδα (γ). — Ἐν τῇ μεταξὺ Σμολένσκης καὶ Ῥήγας συνθήκῃ προσδιωρίζετο διπλασία χρηματικὴ ποινὴ διὰ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ὁ παθὼν ἔφερε χαρακτῆρα ἱερέως ἢ πρεσβευτοῦ (δ). Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ συνθήκην, ὁ ἔνοχος βιασμοῦ γυναικὸς ἐλευθέρας καὶ ἀμέμπτου διαγωγῆς ἀπέτιε δέκα ἀργυρᾶς γρίβνας (ε). Πᾶσα ἀφαίρεσις ἢ φθορὰ ξένης ιδιοκτησίας ἐτιμωρεῖτο αὐστηρῶς, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μὲν διὰ χρηματικῶν ποινῶν, ἐνίοτε δὲ, ἥτοι ἐν ταῖς περιπτώσεσι κλοπῆς ἵππου καὶ ἐμπρησμοῦ, διὰ τε τῆς ἐξορίας καὶ διὰ τῆς δημεύσεως ὀλοκλήρου τῆς περιουσίας τοῦ ἐνόχου (ς). — Κατὰ τὴν ἐπ' αὐτοφώρῳ σύλληψιν τοῦ κλέπτου ἴσχυεν ἐν γένει ἡ τῶν υἱῶν

(α) Παράδειγμα τῆς ἐγ' ἐκατονταετηρίδος ἐν Ἐξέρισῳ, σελ. 326.

(β) Αὐτόθι, σελ. 317-318.

(γ) Αὐτόθι, σελ. 318.

(δ) Συνθήκη Σμολένσκης κτλ. ἀρθρ. 3.

(ε) Αὐτόθι, ἀρθρ. 13.

(ς) Παράδειγμα τῆς ἐγ' ἐκατονταετηρίδος ἐν Ἐξέρισῳ, σελ. 319 καὶ 332.

τοῦ Ἰαροσλάβου διάταξις (α)· ἀλλ' ἡ ῥωσσογοτλανδική συνθήκη τοῦ 1228 τίθησι μὲν τὸν ἐπ' αὐτοφώρῳ συλληφθέντα εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἰδιοκτήτου, δὲν ἐπαναλαμβάνει ὅμως τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ τελευταίου, ἐν περιπτώσει μὴ παραχρῆμα θανατώσεως, νὰ παραδώσῃ τῷ ἡγεμόνι τὸν κλέπτην (β). — Ὁ νόμος ἦν αὐστηρότερος διὰ τὴν ἐκ προθέσεως καταστροφὴν ζώου ἀλλοτρίου ἢ διὰ τὴν κλοπὴν αὐτοῦ (γ). — Πρῶτον δὲ ἤδη βλέπομεν τιμωρουμένην διὰ χρηματικῆς ποινῆς τὴν ἐξαφάνισιν ἢ τὴν μετακίνησιν τῶν ὀροσῆμων (δ). — Αἱ λοιπαὶ τὰ κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας ἐγκλήματα ἀφορῶσαι λεπτομέρειαι τῆς νεωτέρας Πράβδας εἰσὶν ἀπλῆ ἐπανάληψις ἢ ἀνάπτυξις τῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Πράβδᾳ ἐκτεθειμένων ἀρχῶν.

Ἀπλουςάτη καὶ συνοπτικωτάτη ἦν συνήθως ἡ διαδικασία κατὰ τὴν περὶ ἧς πρόκειται ἐποχὴν. Ἐν τῇ Πράβδᾳ τῆς ιγ' ἑκατονταετηρίδος ἐπαναλαμβάνονται αἱ διατάξεις τοῦ κώδικος τοῦ Ἰαροσλάβου αἱ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀναζητήσεως τῆς ἀληθείας κατὰ τὰς διεκδικητικὰς ἀπαιτήσεις (ε). Κατὰ πᾶσαν ὅμως πιθανολογίαν, αἱ περιπτώσεις, καθ' ἃς ἠδύναντο οἱ ἰδιῶται νὰ διέλυσωσι τὰς μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰς ἄνευ τῆς συνεργίας τοῦ δικαστοῦ, ἦσαν ἤδη σπανιώτεραι ἢ πρότερον. Παράδοξον δὲ εἶνε, ὅτι τὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐδόλως μνημονεύουσι τῶν δυοκαίδεκα ἐκείνων δικαστῶν, ἐνώπιον τῶν ὁποίων διεξήγοντο ἐπὶ Ἰαροσλάβου αἱ πολὺπλοκα καὶ δυσχερεῖς ζητήματα παρουσιά-

(α) Πράβδα τῆς ιγ' ἑκατονταετηρίδος ἐν Εἰδήρω, σελ. 321.

(β) Συνθήκη Σμολένσκης κτλ. ἄρθρ. 32.

(γ) Πράβδα τῆς ιγ' ἑκατονταετηρίδος ἐν Εἰδήρω, σελ. 332.

(δ) Αὐτόθι, σελ. 323.

(ε) Αὐτόθι, σελ. 319, 320.

ζουσαι ιδιωτικαὶ διαφοραὶ. Ἐπεσεν ἄραγε εἰς ἀχρησίαν ἡ Θεσμοθεσία αὕτη, ἐν ᾗ εὐλόγως ἡδύνατό τις νὰ ἴδῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ ὀρκωτικοῦ συστήματος; Ὅπως ποτ' ἂν ᾗ, ἀνώτατος μὲν δικαστῆς ἐθεωρεῖτο, ὡς ἐρρέθη ἤδη, ὁ ἡγεμὼν· ἀντικαθίστατο δὲ οὗτος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑπὸ δικαστῶν παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἐκλεγομένων καὶ μεταβαλλόντων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, πρὸς ἐκδίκασιν τῶν καθυποβαλλομένων αὐτοῖς δικῶν καὶ εἰσπραξίν τῶν προσίμων καὶ τελῶν (α). — Κατὰ τε τὰς ποινικὰς καὶ κατὰ τὰς πολιτικὰς δίκας ἐν χρήσει ἀποδείξεις ἦσαν αἱ μαρτυρικαὶ καταθέσεις, ὁ ὅρκος, αἱ λεγόμεναι δικασικαὶ δοκιμασίαι διὰ τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ ὕδατος, καὶ ἡ δικασικὴ μονομαχία. Ὅσάκις ἐπρόκειτο περὶ τραυμάτων ἢ αἰκιῶν, τὰ ἐξωτερικὰ ἐπὶ τοῦ σώματος σημεῖα ἀνεπλήρουν ἀρκούντως τὰς λοιπὰς ἀποδείξεις (β). Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως ταύτης καθὼς καὶ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν ἐτέρων δύο, ἤγουν τῆς μεταξύ ἐμπόρων ληψοδοσίας καὶ τῆς παρακαταθήκης, καθ' ἃς αἱ ἀμφισβητήσεις ἐλύοντο διὰ τοῦ ὅρκου, πᾶσα ἄλλη ποινικὴ καταδίωξις ἢ πολιτικὴ ἀπαίτησις ὑπεστηρίζετο κατὰ πρῶτον λόγον ὑπὸ τῶν μαρτυρικῶν καταθέσεων. Οἱ μάρτυρες ἔπρεπε νὰ ᾧσιν ἐκ τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν· μόνον εἰς κατεπειγούσας ἢ εἰς μικροῦ λόγου ἀξίας ὑποθέσεις, ἐν ἐλλείψει ἐλευθέρων, ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν ἡ κατάθεσις τοῦ μισθωτοῦ ὑπηρέτου ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ δούλου (γ). Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπαιτουμένων μαρτύρων δὲν σημειοῦ-

(α) Πράβδα τῆς γ' ἑκατονταετηρίδος ἐν Εἰβέρσφ, σελ. 315-316 καὶ 324. Συμβολὴ Σμολένσκης κτλ. ἀρθρ. 20.

(β) Πράβδα τῆς γ' ἑκατονταετηρίδος ἐν Εἰβέρσφ, σελ. 317-318.

(γ) Αὐτίθι, σελ. 332 καὶ 324.

ται ἐν τοῖς κειμένοις· φαίνεται ὁμως, ὅτι κατὰ γενικὸν κανόνα δύο μάρτυρες ἦσαν ἀνεπαρκεῖς (α): μιᾶς μόνης ὑφισταμένης ἐξαιρέσεως ὑπὲρ τῶν ἀλλοδαπῶν ἐναγόντων ἐπὶ προσωπικῇ προσβολῇ, ὅτε ἡ κατάθεσις ἐνὸς μάρτυρος ἡδύνατο νὰ ὑποσηριχθῇ δι' ἀναπληρωτικοῦ ὅρκου, ἐπιβαλλομένου εἰς τὸν ἐνάγοντα (β). Οἱ μάρτυρες ἐνίοτε ἐβεβαίουν δι' ὅρκου τὰ παρ' αὐτῶν κατατεθέντα (γ). Καίτοι δὲ ἡ μαρτυρία ἐνὸς μόνου μάρτυρος, καὶ τούτου δούλου, δὲν ἀπετέλει τελείαν ἀπόδειξιν εἰς σοβαρὰς κατηγορίας, ἡδύνατο ὁμως νὰ ὑποχρεώσῃ τὸν κατηγορούμενον, ἵνα ὑποσῇ τὴν τοῦ σιδήρου δοκιμασίαν πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀθωότητος αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ κατηγορούμενος, ἐξερχόμενος ἄτρωτος ἐκ τῆς τοιαύτης δοκιμασίας, ἐδικαιοῦτο νὰ λάβῃ ἀποζημιώσεις παρὰ τοῦ ἐνάγοντος, ὅςτις, ἐκτὸς τούτου, ὤφειλε πρὸς τιμωρίαν νὰ πληρώσῃ πρόσκιμα καὶ τέλη. Ἄν ὑπῆρχον μὲν μάρτυρες ἐκ τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν, αἱ δὲ καταθέσεις αὐτῶν δὲν ἦσαν ἀποχρῶσαι πρὸς μόρφωσιν ἐντελοῦς δικασικῆς πεποιθήσεως, ὑπεβάλλετο ὁ κατηγορούμενος εἰς τὴν αὐτὴν δοκιμασίαν· ἀναδεικνυόμενος ὁμως ἀθῶος, οὐδεμίαν εἶχεν ἀπαίτησιν ἀποζημιώσεως κατὰ τοῦ ἐνάγοντος, ὑποχρέου εἰς μόνην τὴν πληρωμὴν τῶν τῆς δοκιμασίας τελῶν (δ). — Ἐν παντελεῖ ἐλλείψει μαρτυρικῆς ἀποδείξεως, ἐπέτρεπεν ὁ νόμος τῷ ἐνάγοντι νὰ χάμῃ ὁ ἴδιος χρῆσιν τῆς δοκιμασίας τοῦ σιδήρου, ὅπως ἀποδείξῃ τὸ δίκαιον τῆς ἀπαιτήσεώς του ἢ τὸ βάσιμον τῆς κατηγορίας. Ἄν δὲ τὸ ἀντικείμενον τῆς δίκης,

(α) Συνθήκη Σμολένσκης κτλ. ἄρθρ. 9.

(β) Πράξις τῆς 17' ἐκατονταετηρίδος ἐν Ἐβέρσφ. σελ. 318.

(γ) Αὐτόθι, σελ. 322.

(δ) Αὐτόθι, σελ. 332-333.

ἢ ἡ κατὰ συνέπειαν τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἀποδείξεως ἐπιβλητέα χρηματικὴ ποινὴ ἦν κατωτέρα τῆς ἡμισείας γρίβνης χρυσοῦ, ἐδίδετο εἰς τὸν ἐνάγοντα ἡ δοκιμασία τοῦ ὕδατος, καὶ τοῦτο μέχρι δύο γρίβνων ἀργυρῶν ἐπὶ ποσῶν δ' ἔτι μικροτέρων ἤρκει ὁ τοῦ ἐνάγοντος ὄρκος (α). Ἀλλ' ὁποῖός τις ἦν ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐγίνοντο αἱ διὰ τοῦ σιδήρου καὶ αἱ διὰ τοῦ ὕδατος δοκιμασίαι; Οὐδὲν περὶ τούτου ἀπαντᾶται ἐν τοῖς κειμένοις, καὶ τοῦτο βεβαίως καθότι ὁ τρόπος οὗτος ὑπῆρχε τότε τοῖς πᾶσι γνωστός. Παρὰ τοῖς λοιποῖς τοῦ μεσαίωνος ἔθνεσιν αἱ τοῦ πεφυρακτωμένου σιδήρου καὶ τοῦ ζέοντος ὕδατος δοκιμασίαι, ἀποτελοῦσαι μέρος τῶν λεγομένων Ὁρδαλίων ἢ ἀποφάσεων τοῦ Θεοῦ, ἐλάμβανον χώραν, κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν συγχρόνων, ὡς ἐφεξῆς. Ὁ μέλλων νὰ ὑποστῇ τὰς εἰρημένας δοκιμασίας ἐβύθιζε γυμνὸν τὸν βραχίονα αὐτοῦ ἐντὸς λέβητος πλήρους ζέοντος ὕδατος, ἵνα ἐξάξῃ ἀπὸ τοῦ πυθμένος λίθον τινὰ ἢ δακτύλιον, ἐπεριπάτει γυμνὸς τοὺς πόδας ἐπὶ ἀριθμοῦ τινος πεφυρακτωμένων σιδηρῶν ἀρότρων, ἐκράτει ἐντὸς τῆς παλάμης τεμάχιον σιδήρου μόλις ἐκ τοῦ πυρὸς ἐξαχθὲν, ἢ ἔθετε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐντὸς σιδηρᾶς χειρίδος ἐπίσης πεφυρωμένης. Ὁ λέβης ἦν μᾶλλον ἢ ἥττον βαθύς, τὸ ὕδωρ μᾶλλον ἢ ἥττον θερμὸν καὶ ὁ σίδηρος μᾶλλον ἢ ἥττον πεφυρωμένος, κατὰ λόγον τῆς σημαντικότητος τοῦ ἐγκλήματος καὶ τῶν κατὰ τοῦ κατηγορουμένου ἐνδείξεων. Οἱ ἐπὶ τῆς δοκιμασίας δικασαὶ περιετύλισσον τὸ ὑποστάν τὴν σκληρὰν ταύτην δοκιμασίαν μέρος ἐντὸς σάκκου,

(α) Πράξαι τῆς 1γ' ἐκατονταετηρίδος ἐν Ἐξέρσφ, σελ. 317.

ὃν ἐσφράγιζον ἀσφαλῶς· μεθ' ἡμέρας δὲ τρεῖς, λύοντες τὰς σφραγίδας, ἐκήρυττον τὸν κατηγορούμενον ἔνοχον μὲν, ἂν εὔρισκον ἐπὶ τοῦ παθόντος μέλους καύματα, ἀθῶον δέ, ἂν τοῦτο ἐφαίνετο ἀλύμαντον (α). — Ἐν τῇ γείτονι Γερμανίᾳ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους διελύοντο αἱ ἰδιωτικαὶ διαφοραὶ καὶ διὰ τῶν λεγομένων Δικασικῶν Μονομαχιῶν, τουτέστι τὰ διαφερόμενα μέρη ἐμάχοντο αὐτοπροσώπως ἢ διὰ πληρεξουσίων πρὸς ἄλληλα ἐνώπιον ὠρισμένων ἐπὶ τούτῳ δικασῶν καὶ κατὰ νενομισμένας τινὰς διατυπώσεις. Ὁ Θεὸς, ὁ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ δικαίους ἐνισχύων, ἀπεφάσιζε περὶ τῆς τύχης τῶν ὀπλῶν, καὶ ὁ νικητὴς ἐκέρδαιεν ἀμετακλήτως τὴν δίκην αὐτοῦ (β). Ἡ Πράβδα τῆς γ' ἑκατονταετηρίδος οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τοῦ μέσου τούτου τῆς ἀποδείξεως· ἐν τῇ πολλάκις ὅμως μνημονευθείσῃ ῥωσσογοτλανδικῇ συνθήκῃ τὰ συμβαλλόμενα Κράτη ἀπηγόρευσαν διὰ ῥητοῦ ἄρθρου τὰς δικασικὰς μονομαχίας μεταξὺ τῶν ὑπηκόων αὐτῶν (γ)· ἐκ τούτου δὲ συμπεραίνομεν, ὅτι αὗται δὲν ἐθεωροῦντο μὲν εἰσέτι ἐν Ῥωσσίᾳ, κατὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐποχὴν, ὡς μέσα νόμιμα ἀποδείξεως, ἧσαν δὲ ἤδη γνωσταὶ καὶ πιθανῶς ἐνίοτε ἐν χρήσει ἐν ταῖς μεταξὺ Ῥώσσων καὶ Γερμανῶν διαφοραῖς. — Ἐκτὸς τῆς εἰς τοὺς δικασὰς ἐκ τῶν ἐπιβαλλομένων χρηματικῶν ποινῶν ἀποδιδομένης μερίδος, ὑπῆρχον καὶ ἄλλα δικασικὰ ἔξοδα ἢ τέλη, ἅτινα ὠρίζοντο ἐν μέρει ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Πράβδᾳ τῶν υἱῶν τοῦ

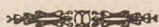
(α) *Ide* I. D. Meyer, *Esprit, origine et progrès des institutions judiciaires des principaux pays de l'Europe*, (Paris, 1823, 5. tom.) Τόμ. Α' σελ. 320-321.

(β) *Αὐτίθι*, σελ. 332-347.

(γ) *Συνθήκη Σμολένσκης κτλ.* ἀρθ. 11.

Υαροσλάβου καὶ μετὰ πλείοτέρας ἀκριβολογίας ἐν τῇ Νεωτέρᾳ (α), καὶ ἅτινα ἀποδεικνύουσιν, ὅτι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους, περὶ ὧν πρόκειται, αἱ δίκαι οὐ σμικρὰς ἀπότην δαπάνας.

Οὕτως ἄρα, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐκθέσεως, τὸ ῥωστικὸν δίκαιον δὲν ἔμεινε ῥάσιμον ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ, ἡγοῦν ἀπὸ τῆς ἐβδόμης δεκαετηρίδος τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος, μέχρι τῆς τετάρτης δεκαετηρίδος τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος. Ὅφειλομεν δὲ ν' ἀναμνήσωμεν εἰς τὸν ἀναγνώστην ἡμῶν, ὅτι ἡ πρόοδος αὕτη ἐπραγματοποιήθη ἐν τῷ μέσῳ ἐμφυλίων σπαραγμῶν καὶ ἀκαταπαύσων πολιτικῶν τρικυμιῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ.

Ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν Τατάρων κατακτῆσεως τῆς

Ῥωσσίας μέχρι τῆς ἀπὸ τοῦ βαρβαρικοῦ
τούτου ζυγοῦ ἐλευθερώσεως αὐτῆς.

(1240—1462 M. X.)

Π ε ρ ί λ η ψ ι ς.

Ἐισβολὴ τῶν Τατάρων ἐν Ῥωσίᾳ καὶ κατάκτησις τῆς χώρας ταύτης ὑπ' αὐτῶν. *Τζιγγισχὰν, Ὀτκαῆς, καὶ Βατής.* — Κατάστασις τῆς Ῥωσσίας κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς κατακτῆσεως. — Δύο ἡμισυ αἰώνων δουλεία. — Αἷτια, εἰς ἃ ὀφείλεται ἡ διατήρησις τῆς ἐθνικότητος καὶ ἡ παλιγγενεσία τῆς Ῥωσσίας. — Σχέσεις τῶν κατακτητῶν πρὸς τὸ ὑπόδουλον φύλον. — Ἐπιβρόχὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Θρησκείας. — Ἐπιβρόχὴ τοῦ κλήρου. Σχέσεις αὐτοῦ πρὸς

(α) Προσθήκαι υἱῶν Ὑαροσλάβου ΛΔ', σελ. 309 Ἐβέρσου, καὶ Πρίεδα τῆς ἐγ' ἐκατονετηρίδος ἐν Ἐβέρσῳ, σελ. 315-316, 323, 327-328.

τοὺς Τατάρους καὶ πρὸς τὸ ἔθνος. Προνόμια παραχωρηθέντα τῷ κλήρῳ ὑπὸ τῶν Τατάρων. — Μέρημα τῶν μητροπολιτῶν περὶ τῆς μεταγλωττίσεως καὶ διαδόσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων. Βιβλιοθήκη ἐν Μόσχᾳ. — Ἐποφίς τῆς πολιτικῆς νομοθεσίας. Δικαστικαὶ Εἰσηγήσεις πρὸς χρῆσιν τῶν κατοίκων Δβίρης, Νοβογορόδης καὶ Πσκοῦης.

Εἴπομεν ὅτι ὁ ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ὑαροσλάβου ἀπειράκις ἐπαναληφθεὶς διαμελισμὸς τῆς ῥωσσικῆς χώρας προητοίμασε καὶ ἐπετάχυνε τὴν εἰσβολὴν τῶν Τατάρων καὶ τὴν ὑπὸ τούτων κατάκτησιν αὐτῆς. Τὸ μέγα δὲ καὶ πολυστένακτον τοῦτο διὰ τὴν Ῥωσσίαν δυστύχημα συνέβη κατὰ τὰ ἔτη 1224, 1237 καὶ 1238—1240. Τεμουτσχίν, ὁ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Τζιγγισχάν, ἡγουν βασιλεὺς τῶν ἰσχυρῶν, γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑπάρχων, ἀρχηγὸς τῶν Μογγόλων, ταταρικοῦ φύλου περὶ τὰς πηγὰς τοῦ ποταμοῦ Ἀμούρ νομαδικὸν βίον διάγοντος, εἶχεν ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἱγ' ἑκατονταετηρίδος καθυποτάξει τοὺς ἡμιαγρίους καὶ πολεμικωτάτους τῆς μέσης Ἀσίας λαοὺς καὶ διὰ τοῦ τρόμου καὶ τῆς καταστροφῆς κατακτήσει ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ διαστήματι ἅπασαν τὴν ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς ἄκρας τῆς Κίνας μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης ἐκτεταμένην χώραν. Ἀπλῆστος δορυκτῆτωρ διέταξε δύο ἐκ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ, ἵνα ἐπὶ κεφαλῇς πολυπληθοῦς στρατοῦ ἐκτείνωσι τὴν ἀπέραντον Μοναρχίαν του μέχρι τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Οἱ ἀποσταλέντες, νικήσαντες κατὰ κράτος παρὰ τὸν ποταμὸν Χάλκαν (1224) τοὺς ἐπιχειρήσαντας νὰ τοῖς ἀντισταθῶσι Ῥώσους, ἐπραγματοποιοῦν θεβαίως τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ μεγάλου αὐτῶν ἡγεμόνος, εἰ μὴ ἀνεκαλῶντο παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, μεταβαλόντος πῖθα-

νῶς σχέδιον. Ὅτι ὁμῶς δὲν ἐγένετο τότε, ἐξετελέσθη δυστυχῶς μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἐτῶν, ὅτε, διαδεχθέντος τὸν ἀποδιώσαντα Τζιγγισχὰν τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ αὐτοῦ Ὅτκαη, ἀπεστάλη εἰς Ῥωσσίαν ὁ ἔγγονος τοῦ πρώτου Βατῆς μετὰ τριάκοντα μυριάδων ἀρειμανῶν Μογγόλων, ὅπως κυριεύσῃ τὰ βόρεια παράλια τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τὰς παρακειμένους χώρας. Ἡ τάλαινα Ῥωσσία, κατακερματισμένη καὶ παντελῶς ἐξησθενημένη, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸν ὀρμητικὸν τοῦτον χεῖμαρρον, οἱ δὲ βάρβαροι, τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον ἐν χερσὶ φέροντες, διέτρεξαν ἐν διαστήματι τεσσάρων ἐτῶν κατ' ἐπανάληψιν (1237—1240) τὴν Ῥωσσίαν ὅλην ἄπὸ τῆς μιᾶς μέχρι τῆς ἐτέρας ἄκρας, κατέσφαξαν ὀλοκλήρους λαοὺς, ἐβίασαν τὰς παρθένους, ἐβεβήλωσαν τοὺς ναοὺς, κατέκαυσαν τὰς πόλεις καὶ τὰς κώμας, καὶ ἀφῆκαν ὀπισθεν αὐτῶν ἐρείπια καὶ θρήνους. « Ὅμοιος αἰμοβόρῳ θηρίῳ, λέγουσιν οἱ περιγράφοντες τὴν ἐρήμωσιν τῆς πατρίδος των χρονογράφοι Ῥῶσσοι, ὁ Βατῆς κατεβρόχθιζεν ὀλοκλήρους ἐπαρχίας, τῶν ὁποίων κατεσπάραττεν ἀκολούθως διὰ τῶν ὀνύχων τὰ ἄθλια λείψανα. Οἱ ἀνδρειότεροι τῶν Ῥώσσων ἡγεμόνων εἶχον θυσιάσει τὴν ζωὴν αὐτῶν ἐν ταῖς μάχαις· οἱ δὲ ἐπιζήσαντες ἐπλανῶντο ἐπὶ ξένης, ζητοῦντες ἐπὶ ματαίῳ ὑπερασπιστὰς μεταξὺ λαῶν ἀλλοθρήσκων. Εἶχον ἀπωλέσει τὰ πάντα αὐτοὶ, οἵτινες πρὸ μικροῦ ἐναθρόνοντο τῷ πλούτῳ αὐτῶν. Αἱ μητέρες ἀπηλπισμέναι ἔχλαιον τὰ τέκνα, συντριβόμενα ἐνώπιόν των ὑπὸ τῶν ταταρικῶν ἵππων, καὶ αἱ παρθένοι ἐθρήνουν τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἀθωότητα. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν, ὅπως διασώσωσι τὴν ἀρετὴν των, ἐνέπηγον τὰ ξίφη εἰς τὰ στήθη των ἢ

ἐρρίπτοντο ἐντὸς ποταμῶν βαθέων. Αἱ σύζυγοι τῶν εὐγενῶν, τέως ἄπειροι τοῦ ἐργατικοῦ βίου, καὶ πρὸ μικροῦ ἐνδεδυμέναι πλούσια ἐνδύματα, κεκοσμημέναι χρυσοῖς περιδεραίοις καὶ λίθοις πολυτίμοις, καὶ περικυκλωμέναι ὑπὸ πλήθους δουλικῆς θεραπείας, γενόμεναι ἤδη παιδίσκαι τῶν βαρβάρων, μετεκόμιζον ὕδωρ διὰ τὰς γυναῖκας τῶν σκληρῶν τούτων δεσποτῶν, περιέστρεφον τὴν μύλην καὶ κατέκαιον τὰς ἀπαλὰς χεῖράς των, παρασκευάζουσαι τὴν τροφήν τῶν ἀπίστων !.... Οἱ ζῶντες ἐζήλευον τὴν ἐν τοῖς τάφοις ἡσυχίαν τῶν νεκρῶν (α).

Ἐν τούτοις ὁ ἄξιος τοῦ Τσιγγισχὰν ἑγγονος εἰσδύει μετὰ τοῦ νικηφόρου στρατοῦ του εἰς τὴν Πολωνίαν, καθυποτάσσει ἐπαρχίας τινὰς αὐτῆς, κυριεύει τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν Κροατίαν, τὴν Σερβίαν, τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Μολδαυίαν καὶ τὴν Βλαχίαν, καὶ ἐπανέρχεται εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Βόλγα, ἔνθα συσταίνει τὸ κέντρον τῶν νέων τούτων ἀπὸ τῆς Κασπίας μέχρι τοῦ Δουνάβεως ταταρικῶν κατακτήσεων. Ἐκεῖθεν δὲ διατάσσει τοὺς ῥώσσοις ἡγεμόνας, ἵνα ἐμφανισθέντες δώσωσιν ἐνώπιον αὐτοῦ τὸν ὄρκον τῆς πίστεως καὶ ὑποταγῆς· ὀρίζει αὐτοῖς πρῶτον ἄρχοντα τὸν τότε ἡγεμονεύοντα ἐν Βλαδιμίρῃ Ὑαρόσλαβον τὸν β' καὶ ἐπιβάλλει ἀπάσῃ τῇ ῥωσικῇ χώρᾳ κεφαλικὸν ἐτήσιον φόρον. Τὰ ἐκ τῆς γενικῆς καταστροφῆς διασωθέντα λείψανα τοῦ ῥωσικοῦ ἔθνους ἐξέρχονται τότε ἀπὸ τῶν δασῶν, καταβαίνουσιν ἀπὸ τῶν ὀρέων, ἔνθα εἶχον καταφύγει, καὶ ἀρχονται ἀνεγείροντα τὰ χωρία καὶ τὰς πόλεις καὶ καλ-

λιεργοῦντα τὴν πατρικὴν γῆν, ὅπως εὐχαριστήσωσι τὰς ἀπαιτήσεις τῶν τυράννων· καὶ οὕτω ἡ δυστυχὴς αὕτη χώρα εἰσέρχεται εἰς νέον ἄθλιον βίον, βίον δουλείας διαρκεσάσης ἐπὶ διακόσια πεντήκοντα ἔτη.

Καὶ ὅμως ἡ Ῥωσσία καὶ ἐν τῇ δουλείᾳ αὐτῆς δὲν ἀπώλεσε τὴν ἐθνικότητά της· ἀπ' ἐναντίας μάλιστα οὐχὶ μόνον διέσωσεν αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτονομίαν της ἀνέκτησεν ἐπὶ τέλους, καὶ ἰσχυροτέρα καὶ ἐνδοξότερα ἐξῆλθεν ἐκ τῆς σκληρᾶς ταύτης δοκιμασίας. Τὸ δὲ θαῦμα τῆς παλιγγενεσίας τοῦ ῥωστικοῦ ἔθνους ὀφείλεται κυρίως, (σύμπτωσις ἀληθῶς ἀξιοσημείωτος!) εἰς αὐτὰ ἐκ εἶνα τὰ αἷτια, εἰς ἃ ἀποδίδομεν δικαίως τὴν διατήρησιν τῆς ἐλληνικῆς ἐθνικότητος, ἥγουν, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸ σύστημα τῶν σχέσεων τῶν κατακτητῶν πρὸς τὸ ὑπόδουλον φύλον, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν σταθεράν καὶ ἀπεριόριστον ἀφοσίωσιν τῶν Ῥώσσων πρὸς τὴν ἱερὰν θρησκείαν τῶν πατέρων των.

Τῷ ὄντι· οἱ ὑπὸ τὸν Τζιγγισχὰν καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ Τάταροι, λαοὶ νομαδικοὶ, καθυποτάξαντες τοὺς Ῥώσσους, οἵτινες εὗρισκοντο εἰς ὑψηλότεραν ἢ αὐτοὶ περιωπὴν πολιτισμοῦ, καὶ μὴ ἐλκυόμενοι ἄλλως ὑπὸ τῆς ὠραιότητος τοῦ κλίματος, δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸν ἀγαπητὸν αὐτοῖς νομάδα βίον, νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰς ἀλωθείσας πόλεις καὶ ν' ἀναλάβωσι τὴν δυσχερῆ φροντίδα τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως τῶν νέων αὐτῶν κατακτήσεων. Θερροῦντες ἄρα τὸν δοριάλωτον λαὸν ὥς ὠφέλιμον αὐτοῖς μόνον ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς φορολογίας, οἱ ἡγεμόνες τῶν Τατάρων περιωρίζοντο εἰς τὸ κυβερνᾶν τοῦτον μακρόθεν καὶ οὐδαμῶς ἀνεμιγνύοντο εἰς τὰ

ἀφορῶντα τὴν δημοσίαν ἢ ἰδιωτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξιν, εἰμὴ καθ' ὅσον καὶ ὅτε τοῦτο ἦν ἀναγκαῖον, ὅπως κρατῶσιν αὐτὸν ἐντελῶς ὑπόδουλον καὶ φόρου ὑποτελῇ. Τὰ καθέκαστα τῶν μεταξὺ τοῦ ἄρχοντος καὶ τοῦ ἀρχομένου φύλου σχέσεων δὲν ἦσαν μὲν βεβαίως κεκατονισμένα δι' ἐγγράφων ἢ συνθηκῶν καὶ ἐξηρτῶντο σχεδὸν πάντοτε ἐκ τῆς ἀπεριορίστου καὶ αὐθαιρέτου θελήσεως τῶν ταταρικῶν ἡγεμόνων· εἶχον δὲ καθόλου ὡς ἐξῆς, καθὰ δυνάμεθα νὰ ἐξάξωμεν ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν δουλικῶν ἐκείνων χρόνων. Οἱ Ῥῶσοι, καίτοι ὑπὸ τὸν μογγολικὸν ζυγὸν διατελοῦντες, διετήρησαν τὸν πρὸ τῆς κατακτήσεως ἐσωτερικὸν τῆς ἐπικρατείας διοργανισμόν. Διηρημένοι εἰς ἡγεμονίας, ὧν αἰέποτε μία ἔφερε τὸν τίτλον Μεγάλου Πρίγκιπαιτου, εἶχον τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν ἐκ τοῦ περικλεοῦς τοῦ Ῥουρίκου γένους, καθὼς καὶ ἰδίους πολιτικούς καὶ ἐκκλησιαστικούς ὑπουργούς· ἐπολέμουν καὶ ἐσυνθηκολόγουν μετὰ τῶν γειτόνων αὐτῶν ἄνευ ἀδείας τῶν κρατούντων δεσποτῶν, καὶ τέλος διωκοῦντο καὶ ἐδικάζοντο κατὰ τοὺς ἐγγχωρίους αὐτῶν νόμους ὑπὸ ὁμογενῶν διοικητῶν καὶ δικαστῶν (α). Ἀφ' ἐτέρου, ὁ Μέγας Χάν τῆς Κεντρικῆς ἢ Χρυσῆς λεγομένης Ὀρδῆς ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ ἀνώτατος καὶ ἀπόλυτος ἄρχων τῆς Ῥωσσίας. Οὗτος παρεχώρει τοῖς ἀπογόνους τοῦ Ῥουρίκου κατ' ἰδίαν βούλησιν τὰς διαφόρους ῥωσικὰς ἐπαρχίας, ὕψωνεν εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ Μεγάλου Πρίγκιπος ὄντινα ἐξ αὐτῶν ἐπροτίμα (β), ἀπῆτει παρὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐγκατασταθέντων ἡγεμόνων ἀπεριόριστον τὴν ὑποτα-

(α) Καρχαμσίνος, Τομ. Γ' ἐν τέλει, καὶ Τομ. Δ' καὶ Ε' πανταχῇ.

(β) Ὁ αὐτός, Τομ. Δ', σελ. 233 καὶ 236.

γῆν καὶ τακτικὴν τῶν φόρων τὴν ἀπότισιν, ἐτιμῶρει τοὺς ἀπειθοῦντας ἢ ὑπόπτους ἀπειθείας, ἀποστερῶν αὐτοὺς τῆς ἡγεμονίας καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς, καὶ τέλος διέλυεν ἀνεκκλήτως διὰ πρεσβευτῶν ἢ καὶ αὐτοπροσώπως τὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων ἡγεμόνων διαφοράς (α). Ἀποθνήσκοντος ἢ ἐκπτώτου γενομένου ἡγεμόνος τινός, ὁ διάδοχος αὐτοῦ δὲν ἠδύνατο ν' ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τῆς χηρευούσης ἡγεμονίας πρὶν ἢ ἀναγνωρισθῇ ἡγεμὼν παρὰ τοῦ Μεγάλου τῆς Ταταρίας Χάν. Πρὸς τοῦτο ὥφειλεν ὁ Ῥῶσος νὰ ὑπάγῃ αὐτοπροσώπως εἰς τὴν ἐν τοῖς ἐνδοτάτοις τῆς Ἀσίας κειμένην ταταρικὴν πρωτεύουσαν καὶ διὰ πλουσίων δώρων καὶ πολλῶν ὑποκλίσεων καὶ ταπεινώσεων νὰ κερδίσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ κυριάρχου αὐτοῦ καὶ νὰ ἐπιτύχῃ παρ' αὐτοῦ τὴν εἰς τὸν πατρικὸν θρόνον ἐγκαθίδρυσιν (β). Πολλὰκις ὅμως αἱ προσπάθειαι τοῦ νομίμου κληρονόμου ἀπέβαινον μάταιαι, καὶ μετὰ πολυχρόνιον ἐν τῇ Ὀρδῇ διαμονὴν ἠναγκάζετο οὗτος νὰ παραχωρήσῃ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ εἰς ἄλλον πρίγκιπα, δυνηθέντα διὰ ῥαδιουργιῶν ἀποτελεσματικωτέρων καὶ δι' ἀφθονωτέρου χρυσοῦ ν' ἀπολαύσῃ παρανόμως ὅ,τι ἐκεῖνος μετὰ τόσου μόχθου δικαίως ἐζήτει· εὐτυχὴς ἂν ἀντὶ τοῦ θρόνου δὲν εὑρίσκε παρὰ τῷ ἀδυσωπῆτῳ τυράννῳ τὰ δεσμὰ καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον ! (γ) Αἱ δὲ εἰς τὴν Κεντρικὴν Ὀρδὴν ὁδοιπορίαι τῶν Ῥώσων ἡγεμόνων ἐπανελαμ-

(α) Κερχμ. σῖνος, Τομ. Δ', σελ. 192-193, 197, 211, 223, 373. Τομ. Ε' σελ. 306-307.

(β) Ὁ αὐτός, Τομ. Δ', 211, 272, 313, 314, 333, 333, 371. Τομ. Ε', σελ. 263.

(γ) Ὁ αὐτός, Τομ. Δ', σελ. 226-334, 289, 291.

θάνοντο δσάκις προεμηνύετο κατ' αὐτῶν δυσμένεια τοῦ ἀνωτάτου τῆς τύχης καὶ τῆς ζωῆς των διαθέτου (α). Ἰδίως δὲ αὐστηροὶ ἦσαν οἱ Τάταροι εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν εἰσπραξιν τῶν φόρων. Ἀπάσῃ τῇ Ῥωσσίᾳ ὑπῆρχεν ἐπιβεβλημένος ὑπὸ τῶν κατακτητῶν βαρύτατος κεφαλικὸς φόρος, ὅστις προσδιωρίζετο ἐπὶ τῇ βάσει γενικῆς ἀπαριθμήσεως καὶ καταγραφῆς τοῦ λαοῦ, ἐνεργουμένης ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν δι' ἐπίτηδες ὑπὸ τοῦ Χὰν ἀποστελλομένων μογγόλων δασμολόγων, οὓς ἀπεκάλουν Βασκάχους (β). Ὁ δὲ φόρος οὗτος συνήθως ἐπληρῶνετο ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τοὺς ἡγεμόνας, καὶ διὰ τούτων, καταχρωμένων ἐνίοτε πρὸς ἴδιον ὄφελος τῆς δημοσίας ταύτης συνεισφορᾶς, ἀπεστέλλετο πρὸς τὸν ἀνώτατον τῶν Τατάρων καὶ τῶν Ῥώσων δεσπότην (γ). Σπανιώτερον δὲ, καὶ κυρίως κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρώτης ἀπὸ τῆς κατακτήσεως ἑκατονταετηρίδος, ἐξεμίσθωνεν ὁ Χὰν ἅπαντας τοὺς φόρους, κατ' ἔθος Ἀσιανὸν, εἰς ἐργολάβους Χωρασμίους, Ἀρμενίους ἢ Ἰουδαίους, οἵτινες κερδοσκοποῦντες εἰσέπραττον αὐτοὺς πολλαπλασίως καὶ κατεβασάνιζον τὸν δυστυχεῖ λαόν (δ).

Δὲν δυνάμεθα χωρὶς νὰ ἀπομακρυνθῶμεν οὐσιωδῶς ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου τοῦ παρόντος δοκιμίου, νὰ πραγματευθῶμεν ἐνταῦθα περὶ τῆς μεγίστης εἰς τὴν Ἀνατολικὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ἀφοσιώσεως τοῦ Ῥωσικοῦ ἔθνους καθὼς καὶ περὶ τῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἡ ἀκράδαν-

(α) Καρκαμσίης, Τομ. Δ', σελ. 83, 213, 217, 226-227, 249, 277, 284, 337. Τομ. Ε', σελ. 131, 244.

(β) Ὁ αὐτὸς, Τομ. Δ', σελ. 40, 90-91, 94-96, καὶ 131.

(γ) Ὁ αὐτὸς, Τομ. Ε', σελ. 437-438, 426 447 καὶ 436.

(δ) Ὁ αὐτὸς, Τομ. Δ' σελ. 103, 167-168, 240. Ἰδὲ καὶ Τομ. Ε', σελ. 106.

τος αὕτη τῶν Ῥώσων ἐμμονὴ εἰς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των καὶ καθόλου αἱ θεῖαι ἀρχαὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἔσχον ὡς πρὸς τὴν διατήρησιν τῆς ῥωσσικῆς ἐθνικότητος. Ἀλλ' ὁ ἀμφιβάλλων περὶ τῆς ἀληθείας τῶν δύο τούτων προτάσεων ἐνθυμηθῆτω τὰς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μογγολικοῦ ζυγοῦ ἀλλεπαλλήλους προσπαθείας τῶν ἀρχηγῶν τοῦ δυτικοῦ δόγματος, ὅπως παρὰσφύρωσιν εἰς τὸν καθολικισμόν τὴν γνησίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας θυγατέρα, προσπαθείας ἀποβάσας ἀτελεσφορήτους καὶ ἀντικρουσθείσας διὰ τῆς λακωνικῆς καὶ ἀξιοπρεποῦς ἐκείνης ἀπαντήσεως τοῦ νικητοῦ τῆς Νέβης Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν Πάπαν Ἰννοκέντιον τὸν Δ'. « Ἀκολουθοῦμεν, ἔγραφεν ὁ ἡγεμὼν οὗτος, τὴν ἀληθὴ διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὲν θέλομεν οὔτε νὰ γνωρίσωμεν, οὔτε νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ὑμετέραν » (α). ἐνθυμηθῆτω τὴν κατὰ τῆς ὀρθοδόξου Ῥωσσίας ἀφρονα ἐκείνην ἐκστρατείαν τοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας Μάγνου ἐπὶ μόνῳ καὶ δεδηλωμένῳ σκοπῷ τοῦ νὰ φέρῃ διὰ τῆς βίας τῶν ὅπλων τὴν Ῥωσσίαν ὑπὸ τὴν παπικὴν κυριαρχίαν καὶ συγχρόνως τὴν ἀτιμον αὐτοῦ φυγὴν (β). ἀνακαλεσάτω τέλος εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ τὸν μαρτυρικὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος θάνατον τῶν ῥώσων ἡγεμόνων Μιχαήλ τοῦ τῆς Τσερνιγόβης, Ῥωμανοῦ τοῦ τῆς Ρεζάνης καὶ Μιχαήλ καὶ Ἀλεξάνδρου τῶν τῆς Τβέρης (γ). Ὁ ἱστορικὸς Καραμσῖνος, ὁ Τάκιτος οὗτος τῆς Ῥωσσίας, μετὰ τὴν ἀφελῆ ἀφήγησιν τῶν κατὰ τοὺς δουλικοὺς χρόνους συμβάντων προστίθῃσιν ὡς συμπέρα-

(α) Καραμσῖνος, Τομ. Δ', σελ. 81-82.

(β) Ὁ αὐτὸς, Τομ. Δ', σελ. 327-330, καὶ σημ. 68, σελ. 433-435.

(γ) Ὁ αὐτὸς, Τομ. Δ', σελ. 40-43, 133-134, 226-235.

σμα τὰ ἐξῆς: « Ἄν ἐν διαστήματι δύο αἰώνων δουλείας οἱ Ῥώσσοι δὲν ἀπώλεσαν πᾶσαν ἠθικότητα, πᾶσαν πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην, ὁμολογησάτωσαν χάριτας εἰς τὴν θεῖαν ἐπιρροὴν τῆς θρησκείας. Εἰς αὐτὴν ὀφείλουσιν ὅτι ἔμειναν ἄνθρωποι καὶ πολῖται· αὕτη διεφύλαξε τὴν καρδίαν αὐτῶν ἀπὸ τῆς σκληρύνσεως· αὕτη ἐδίδαξεν αὐτοὺς νὰ μὴ κωφεύωσιν εἰς τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως. Τέλος, εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν καὶ τὸ ὄνομα Ῥώσσος ἦν ἐξουθενημένον, ὁ λαὸς οὗτος ἐσεμνύνετο ἐπὶ τῷ ὀνόματι χριστιανὸς καὶ ἐλάτρευεν εἰσέτι τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ὡς τὴν ἐστίαν τῆς ἀληθινῆς θρησκείας (α). »

Εἰς τὴν ἀναντίρρητον ταύτην ἐπὶ τῆς τύχης τοῦ Ῥωσικοῦ ἔθνους ἐπιρροὴν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας συνετέλεσε τὰ μέγιστα ὁ ἱερός αὐτοῦ κλῆρος, οὗτινος ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ταταρικῆς ἐξουσίας ἀπέναντι τῶν κατακτητῶν θέσις καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Ῥωσικοῦ λαοῦ σωτήριος ἐνέργεια παρουσιάζουσιν ἐντελῆ ὁμοιότητα πρὸς τὴν θέσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἡμετέρου κλήρου ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ ἡγεμόνες τῶν Τατάρων, ἐννοήσαντες ὅποιαν ἰσχὺν εἶχεν ὁ Ῥωσικὸς κλῆρος ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ, ἐπροσπάθησαν ἐκ πρώτης ἀρχῆς νὰ ἐλκύσωσιν αὐτὸν πρὸς τὸ μέρος των, ἐλπίζοντες ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτῶν συνέσει νὰ κρατῶσι διὰ τοῦ κλήρου τὸ ἔθνος εἰς ἐντελῇ εὐπείθειαν καὶ ὑποταγὴν (β). Πρὸς τοῦτο, ἐν ᾧ ἀφ' ἐνὸς κατεπίεζον καὶ κατετυράννουν τὸν λαὸν καὶ τοὺς πολιτικοὺς αὐτοῦ ἡγεμόνας, μετεχειρίζοντο ἀφ' ἑτέρου ἡπίως καὶ ἐπροστάτευσον ἀναφανδὸν τοὺς

(α) Καρχαμστίνος, Τομ. Ε', σελ. 430-431.

(β) Ο αὐτός, Τομ. Δ', σελ. 91-92.

εἰς τὸν κλῆρον ἀνήκοντας, ἀποδεχόμενοι τὰς αἰτήσεις αὐτῶν καὶ παραχωροῦντες αὐτοῖς ἀσυδοσίαν καὶ ἄλλα προνόμια. Σώζεται ἔτι εἰς τὰ Χρονικά, τὰ ἐν τοῖς ἀρχαίοις τῆς πόλεως Ῥοστωβίου κατατεθειμένα, τὸ κείμενον τοῦ ἐν ἔτει 1313 παρὰ τοῦ σκληροῦ Χὰν Οὐσβέχου εἰς τὸν μητροπολίτην Πέτρον δοθέντος Χρυσοβούλλου (Ἰαρλικίου), ὅπερ, συνταχθὲν ἐπὶ τῇ βάσει ἄλλων προγενεστέρων, ἐχρησίμευσεν ἔκτοτε ὡς ἐχέγγυον τῆς πρὸς τὴν ῥωσικὴν Ἐκκλησίαν εὐμενείας ὅλων τῶν μετέπειτα τατάρων ἡγεμόνων. Διὰ τοῦ εἰρημένου βασιλικοῦ γράμματος ὁ πολλάκις πολλῶν ἡγεμόνων ῥώσων τὸν θάνατον ἀποφασίσας Οὐσβέκης, ἀποταθεὶς πρὸς ἅπαντας τοὺς ὑφ' ἑαυτὸν ἀρχηγούς, μεγιστᾶνας, ἄρχοντας, πρεσβευτάς, δασμολόγους καὶ λοιποὺς ὑπαλλήλους τῆς ἐπικρατείας, ἐδήλωσεν αὐτοῖς τὴν ἀμετάτρεπτον βούλησίν του, ἵνα πάντες σέβωνται τὴν ἐν Ῥωσσίᾳ πρωτεύουσαν Ἐκκλησίαν τὴν ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Πέτρου ποιμενομένην, τοὺς νόμους, τοὺς ναοὺς, τὰς μονὰς τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, καὶ ἵνα οὐδαμῶς προσβάλλωσι τὰς εἰς αὐτὴν ἀνηκούσας ἰδιοκτησίας καὶ τοὺς ἱερεῖς, μοναχοὺς καὶ λοιποὺς κληρικοὺς, τοὺς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ εἰρημένου μητροπολίτου εὐρισκομένους. Ἀνεγνώρισε δὲ τὸν τελευταῖον τοῦτον μόνον ἀρμόδιον δικαστὴν εἰς τὰς ποινικὰς καταδιώξεις, συμφώνως πρὸς τοὺς ἀρχαίους τῆς Ἐκκλησίας νόμους, ἀπηγόρευσεν ἐπὶ κεφαλικῇ ποινῇ τὸ ἀναμιγνύεσθαι εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν ῥωσικὴν μητρόπολιν, ὑποσχεθεὶς νὰ μὴ ἀναμιχθῶσί ποτε οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ διάδοχοι αὐτοῦ· ἐκήρυξεν ἅπαντας τοὺς ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Πέτρον κληρικοὺς ἀσυδότους καὶ τὰς γαίας αὐτῶν ἐλευθέρως οἰουδήποτε φόρου ἢ δασμοῦ,

διέταξε νὰ καταδικάζεται εἰς ἀπόδοσιν τοῦ τριπλασίου ὁ ἀπὸ τοῦ κλήρου εἰσπράττων τέλη, ἠπείλησε ποι- νὴν θανάτου κατὰ τοῦ βλασφημοῦντος τὴν θρησκείαν τῶν Ῥώσσιων ἢ ἀφαιροῦντός τι τῶν ἀντηκόντων τῇ Ῥωσσικῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τέλος, πρὸς ἀμοιβὴν τῆς με- γίστης ταύτης ὑπὲρ τοῦ μητροπολίτου Πέτρου μερί- μνης αὐτοῦ, ἀπήτησε παρὰ τοῦ σεβαστοῦ τούτου ποιμε- νάρχου τῆς Ῥωσσίας, ἵνα, ἐν σκέπη τῶν ταραχῶν καὶ ἐν καθαρᾷ καὶ δικαίᾳ καρδίᾳ, δέηται τὸν Ὑψίστον ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ τῶν τέκνων του (α). Ἡ προστασία αὕτη τῶν Τατάρων, ἰδίως δὲ ἡ γενικὴ ἀτέλεια τῶν κληρι- κῶν καὶ τὰ πλούσια κληροδοτήματα, ἅτινα ἐγκατέλιπον τῇ Ἐκκλησίᾳ οἱ ἐκ τοῦ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐπισκή- ψαντος καὶ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον μαστίσαντος τὴν Ῥωσσι- κὴν χώραν λοιμοῦ ἀποθανόντες (β), ἔφερον τὸν κλῆρον εἰς μεγίστην ὕλικὴν εὐημερίαν. Πολλὰι μοναὶ, αἱ πλεῖσται τῶν ἄχρι τοῦδε σωζομένων, ἐσυστάθησαν καὶ ἐπλουτίσθη- σαν· εἰσῆρχοντο δ' ἐν αὐταῖς πολλοὶ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἥττον ἀσῆμων ἀνδρῶν, ὅπως ἀπολαύσωσιν ὑπὸ τὴν αἰγί- δα τῆς Ἐκκλησίας τὴν εἰρήνην ἐκείνην, ἣν ἐπὶ ματαίῳ ἐζήτουν ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων δεινῶν τῆς πατρίδος πε- ριστάσεων (γ). Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἡγεμόνες ἐσυνείθιζον περὶ τὸ τέρμα τοῦ βίου αὐτῶν νὰ ἐνδύωνται τὸ μοναχι- κὸν σχῆμα (δ). Ἄλλ' οἱ Τάταροι ἡγεμόνες μεγάλως ἠ- πατήθησαν εἰς τὰς ἐλπίδας των. Ὁ Ῥωσσικὸς κλῆρος

(α) Καρμασίνογ, Τομ. Δ', σελ. 239-240 καὶ σημ. 32 ἐν σελ. 390-393.

(β) Ὁ αὐτὸς, Τομ. Ε'. σελ. 233-237, 294.

(γ) Ὁ αὐτὸς, Τομ. Ε', σελ. 462-463.

(δ) Ὁ αὐτὸς, Τομ. Δ', σελ. 177, 196, 299, 343, 366. Τομ. Ε', σελ. 208, 213.

οὐχὶ μόνον δὲν ἐχρησίμευσεν αὐτοῖς ὡς ὄργανον πρὸς διακρίνουσιν τῆς τυραννικῆς αὐτῶν ἐξουσίας, ἀλλὰ μάλιστα προητοίμασε καὶ ἐπετάχυνε τὴν ἡμέραν τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἔθνους. Οὐδόλως κινούμενον ὑπὸ τῆς ἀμέτρου φιλοδοξίας, ἣν δικαίως προσάπτει ἡ ἱστορία τῷ τοῦ δυτικοῦ δόγματος κλήρῳ, τὸ ὀρθόδοξον τῆς Ῥωσσίας ἱερατεῖον μετεχειρίσθη τὴν παρὰ τοῖς τυράννοις ἐπιβρόχην αὐτοῦ μόνον πρὸς ὄφελος τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ὁμοδόξων ἡγεμόνων. Πρὸ πάντων οἱ τὰς ἀνωτάτας βαθμίδας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας κατέχοντες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν τινες ἑξοχοὶ ἐπὶ ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ ἄνδρες, εἰργάζοντο ἀνεκδότως ὑπὲρ τῆς τακτοποιήσεως τῶν ἀφορώντων τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ τῆς ἀκριβοῦς τηρήσεως τῶν θείων τῆς ὀρθοδόξου πίστεως δογμάτων, καὶ ἰδίως ὑπὲρ τῆς διὰ τῶν θρησκευτικῶν ἀρχῶν βελτιώσεως τῶν ἡθῶν τοῦ λαοῦ. Ἐδίδουσαν ἐν δικαιοσύνῃ ἐντὸς τῆς ἀρχαίας αὐτῶν ἀρμοδιότητος, ἐμεσίτευον παρὰ τοῖς ἡγεμόσι τῶν Τατάρων ὑπὲρ τοῦ πάσχοντος λαοῦ καὶ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἀρχηγῶν, καὶ, ἀείποτε εὐπειθεῖς εἰς τὴν κοσμικὴν τῶν τελευταίων τούτων ἐξουσίαν, ἐπροσπάθουν ἀκαταπαύστως, ὡς δικασταί, ἄλλοτε μὲν κεκλημένοι καὶ ἄλλοτε αὐτόκλητοι, νὰ κατευνάζωσι τὰς μεταξὺ αὐτῶν ἔριδας, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ τὰς στάσεις τοῦ λαοῦ, καὶ ν' ἀποκαθιστῶσι τὴν τοσοῦτον ἀναγκαίαν διὰ τὴν εὐημερίαν τῆς κοινῆς πατρίδος ὁμόνοιαν (α).

Μεταξὺ δὲ τῶν ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς Ἐκκλησίας προσπαθειῶν τῶν ἐν Ῥωσσίᾳ μητροπολιτῶν ὀφείλομεν

(α) Καραμσῖνος, Τόμ. Δ', σελ. 130, 153-154, 159, 194, 243, 349, 359, 363-365. Τόμ. Ε', σελ. 13, 107, 252, 286, 292-294, 463-464.

νὰ μνημονεύσωμεν τὴν φροντίδα, ἣν ἔσχον οὗτοι ὑπὲρ τῆς ἐν τῇ σλαβωνικῇ φωνῇ μεταγλωττίσεως καὶ εἰς τὸν ῥωσικὸν κληρὸν διαδόσεως τῶν θείων κανόνων καὶ τῶν ἑλληνιστὶ γεγραμμένων σχολίων αὐτῶν. Οὕτω ὁ μητροπολίτης Κύριλλος ἔλαβεν ἐν ἔτει 1270 παρὰ τοῦ Σβιατοσλάβου, δεσπότη τῆς Βουλγαρίας, ἀντίτυπον νέας μεταφράσεως τοῦ Νομοκάνονος τοῦ Φωτίου καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ζωναρᾶ ἐπιθεωρηθείσης Συλλογῆς τῶν κανόνων, ἣν καὶ καθυπέβαλεν εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς ἐν Βλαδιμίρῃ κατὰ τὸ 1274 συγκροτηθείσης τοπικῆς Συνόδου, ὅπως ἀντικαταστήσῃ τὰς προϋπαρχούσας καὶ κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ ἰδίου μητροπολίτου ἀσαφεῖς μεταφράσεις τῶν ἱερῶν κανόνων. Ἀλλὰ καὶ ἐν ἔτει 1406 ἐγένετο νέα μετάφρασις τοῦ κώδικος τῶν κανόνων ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Μόσχας Κυπριανοῦ, μεταχομίσαντος ἐκ τῆς ἑλληνικῆς πρωτευούσης νέας ἐκκλησιαστικὰς βίβλους (α). Εἰς τὸν αὐτὸν δὲ ζῆλον τῶν ῥώσων μητροπολιτῶν ὀφείλεται καὶ ἡ εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀναγομένη πρώτη σύστασις τῆς ἀρχαιοτέρας ἐν Ῥωσσίᾳ βιβλιοθήκης, τῆς ἀκολούθως γνωστῆς ἐν τῷ πεπαιδευμένῳ κόσμῳ γενομένης ὑπὸ τὸ ὄνομα Βιβλιοθήκη τῶν Πατριαρχῶν, καὶ περιεχομένης καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἱκανὸν ἀριθμὸν θεολογικῶν καὶ φιλολογικῶν συγγραμμάτων τῆς ἑλληνικῆς σοφίας. (β).

Ἐὰν ἤδη ρίψωμεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἐν

(α) Ἰδε περὶ τούτων ἐν ἐκτάσει Βέινερ, Φιλολογ. Σχεδ. περὶ τῶν Συλλ. τῶν Κανον. τῆς Ἀνατολ. Ἑκλ. μεταφρ. ἑλλην. σελ. 62-69. Strahl, Gelhertes Russland, σελ. 73 καὶ 74 καὶ Βούγγε ἐν τῇ Krit. Zeitsch. für Rechtswiss. u. Gesetzg des Ausl. Τομ. Γ', σελ. 112-113.

(β) Καραμσίνος, Τομ. Ε' σελ. 487-488.

γένει νομοθεσίας, βλέπομεν αὐτὴν μικρὸν μόνον προσ-
δεύσασαν ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ὑποδουλώσεως τοῦ ἔ-
θνους, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἐντελῶς στάσιμον. Καὶ πρῶ-
τον μὲν φαίνεται μετὰ πιθανότητος, ὅτι τοῦλάχιστον
μέχρι τοῦ τέλους τῆς γ' ἑκατονταετηρίδος τὰ πάντα
ἔμενον εἰς ἣν ἦσαν πρὸ τῆς κατακτήσεως κατάστασιν·
καθότι ἐν τῷ προμνημονευθέντι ἐπὶ περγαμηνῆς χειρο-
γράφῳ, τῷ εὑρεθέντι ἐν τῇ Συνοδικῇ Βιβλιοθήκῃ καὶ
περιέχοντι μεταξὺ ἄλλων τοῦ κανονικοῦ δικαίου κει-
μένων καὶ τὴν Πράβδαν τῆς γ' ἑκατονταετηρίδος, ὑ-
πάρχει σημειώσεις, ἐξ ἧς προκύπτει, ὅτι ὁ κώδῃς οὗτος
ἀντεγράφη κατὰ διαταγὴν τοῦ τῆς Νοβογορόδης ἡγε-
μόνος Δημητρίου Ἀλεξανδρίδου (1276-1294) καὶ κα-
τετέθη ἐν τῷ αὐτόθι ναῷ τῆς Ἀγίας Σοφίας, πρὸς δη-
μοσίαν χρῆσιν (α), ὅπερ βεβαίως κατὰ τοὺς χρόνους
ἐκείνους δὲν δύναται νὰ ἐμφαίνῃ σκοπὸν ἀπλῆς εὐχα-
ριστήσεως φιλολογικῆς ἢ ἱστορικῆς περιεργείας. Ἐκ-
τοτε, καθ' ὅλον τὸν ἐπίλοιπον χρόνον τῆς δουλείας οὐδὲν
μὲν εὐρίσκομεν ἔχνος ἐφαρμογῆς τινος τῶν νόμων τοῦ
Υαροσλάβου ἢ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ἀπαντῶμεν δὲ ἀν-
τὶ τούτων δικαστικὰς εἰσηγήσεις ἡγεμόνων τινῶν, γε-
γραμμένας μὲν πρὸς ὁδηγίαν δῆθεν τῶν δικαστῶν, ἀλ-
λὰ χορηγούσας αὐτοῖς, ἐνεκεν τῆς ἀοριστίας καὶ τοῦ
λακωνισμοῦ τῶν ἐν αὐταῖς διατάξεων, μέγιστον στάδιον
αὐθαιρεσίας. Τοιαῦται Δικαστικαὶ Εἰσηγήσεις ἢ Δικα-
στικοὶ Κανονισμοὶ σώζονται ἐκ μὲν τῆς ιδ' ἑκατονταε-
τηρίδος ὁ ἐν ἔτει 1397 ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μόσχας
Βασιλείου Δημητριάδου πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Δβί-

(α) Ἐξέρσος ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμμ. σελ. 313.

νης διευθυνθεὶς Κανονισμός· ἐκ δὲ τῆς ιε' ἐκατονταετηρίδος δύο ἕτεροι ἀνήκοντες εἰς τὰς ἡγεμονίας τῆς Νοβογορόδης καὶ τῆς Πσκόβης. Περιέχουσι δὲ οἱ μνημονευθέντες Κανονισμοὶ μεταξύ διατάξεων ὁμοίων ταῖς ἐν τῇ Πράβδᾳ τῆς ιγ' ἐκατονταετηρίδος καὶ τινας ἄλλας, ἐξ ὧν προκύπτει, ὅτι τὸ ἀστυκὸν καὶ ἰδίως τὸ ποινικὸν δίκαιον ἔλαβε κατὰ τὴν περὶ ἧς ἤδη γράφομεν ἐποχὴν οὐσιώδεις τινὰς μεταβολάς (α). Οὕτω ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἄρτι μνημονευθεισῶν Δικαστικῶν Εἰσηγήσεων ἐπιβάλλεται ἡ τοῦ θανάτου ποινὴ εἰς τὸν ἐν ὑποτροπῇ κλέπτῃν· διατάσσεται ἡ ἐπὶ ἐγγυήσει ἀποφυλάκισις πάντος κατηγορουμένου· ἀναγνωρίζεται εἰς τοὺς δικαστὰς τὸ δικαίωμα τοῦ καταδικάζειν τὸν μετὰ προηγουμένην κλήτευσιν ἀπειθοῦντα νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον αὐτῶν· τιμωρεῖται διὰ χρηματικῆς ποινῆς ὁ αὐτοδικῶν· καὶ τέλος ἐπιτρέπεται εἰς πάντα ἀδικηθέντα νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὸν ἡγεμόνα τὰ κατὰ τοῦ κακοδικήσαντος δικαστοῦ παράπονά του (β). Ἐν δὲ ταῖς Εἰσηγήσεσι τῆς Νοβογορόδης καὶ τῆς Πσκόβης γίνεται πρὸς τοῖς ἄλλοις μνεῖα τῆς ἐν περιπτώσει ἀνεπαρκοῦς μαρτυρίας χρήσεως τῶν δικαστικῶν μονομαχιῶν, ἐξ οὗ φαίνεται, ὅτι αἱ πρὸς κατάργησιν τοῦ παραδόξου αὐτοῦ διαδικασικοῦ μέτρου προσπάθειαι τῆς Ἐκκλησίας, αἵτινες δηλοῦνται ἔκ τινος ἐπιστολῆς τοῦ μητροπολίτου Φωτίου (1410) πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Νοβογορόδης, δὲν ἡδυνήθησαν νὰ κατισχύσωσι συνηθείας ἀπρηχαιωμένης ἤδη κατὰ τὴν ιε' ἐκα-

(α) Καρκαμσίνος, Τόμ. Ε', σελ. 468. Τολστόης ἐν τῷ προμνημονευθέντι συγγράμματι του, σελ. 21. Ἰδε καὶ Καρκαμσ. Τόμ. Δ', σελ. 208.

(β) Καρκαμσίνος, Τόμ. Ε', σελ. 279—282.

τονταστηρίδα (α). Ἐκτὸς τῆς κεφαλικῆς ποινῆς, ἐκτελουμένης δι' ἀγχόνης κατὰ τὰς αὐτὰς Εἰσηγήσεις, ἡ συνοδευομένης διὰ βαρβάρων θασάνων κατὰ τὰ παρὰ τῆς συγχρόνου ἱστορίας χορηγούμενα παραδείγματα (β), ὑπῆρχον ἐν χρήσει ἐν τοῖς δουλικοῖς ἐκείνοις χρόνοις καὶ ἄλλαι σωματικαὶ ποιναί, ἧτοι ὁ στιγματισμὸς (marque), εἰς ὃν κατὰ τὰς Εἰσηγήσεις ὑπέκειτο πᾶς ἔνοχος κλοπῆς (γ), καὶ ἡ ἀπὸ τοῦς Τατάρους ληφθεῖσα καὶ μέχρι πρὸ μικροῦ ἐκτελουμένη σκληρὰ μαστίγωσις (κνοῦτον). Τῆς τελευταίας ταύτης ποινῆς ἀναφέρει ἡμῖν ἡ ἱστορία πρώτην ἐφαρμογὴν ἐν ἔτει 1456 ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μόσχας Βασιλείου, τοῦ ἐπιλεγομένου Τυφλοῦ (δ).—Ὡς καὶ πρὸ τῆς κατακτῆσεως, οὕτω καὶ μετ' αὐτὴν ἕκαστος τῶν ἡγεμόνων εἶχεν ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπικρατείᾳ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν. Ἐδίκαζε δὲ αὐτοπροσώπως ἢ καὶ διὰ πληρεξουσίων, παρ' αὐτοῦ μὲν διοριζομένων καὶ ἀποστελλομένων εἰς τὰς διαφόρους τῆς ἡγεμονίας πόλεις, ἐχόντων δὲ τὸ δικαίωμα τοῦ πέμπειν ἰδίους τοποτηρητὰς πρὸς ἐκδίκασιν τῶν ἐν ταῖς κώμαις δικῶν (ε). Ἄν δὲ ἐπρόκειτο περὶ διαφορῶν μεταξὺ ἰδιωτῶν ἀνηχόντων εἰς δύο διαφόρους ἡγεμονίας, διέλυον αὐτὰς δύο δικασταί, διοριζόμενοι παρ' ἀμφοτέρων τῶν ἡγεμόνων, δυνάμει συνθηκῶν συνομολογηθεισῶν. Ἐν περιπτώσει δὲ διχοψηφίας τῶν εἰρημένων δικαστῶν, προσετίθετο καὶ τρίτος, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἀνέκκλητον ἀπόφασιν ὤφειλον

(α) Καρραμσῖνος, Τόμ. Ε', σελ. 468—469.

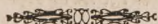
(β) Ὁ αὐτὸς, Τόμ. Δ', σελ. 94 καὶ Τόμ. Ε', σελ. 423.

(γ) Ὁ αὐτὸς, Τόμ. Ε', σελ. 280.

(δ) Ὁ αὐτὸς, Τόμ. Ε', σελ. 423, 430.

(ε) Ὁ αὐτὸς, Τόμ. Ε', σελ. 467 καὶ Τόμ. Δ', σελ. 114—115, 210, 132, 212, 309.

ναὐποκύψωσιν οἱ διάδικοι(α). Ταῦτα δὲ πάντα ἐλάμβανον χώραν μόνον ὡς πρὸς τὰς μὴ ὑπαγομένας εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν ὑποθέσεις· καθότι ὁ κληρὸς διετήρησε λίαν φιλοτίμως τὴν ἀρχαίαν καὶ προνομιοῦχον αὐτοῦ δικαιοδοσίαν, ἀναγνωρισθεῖσαν καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ταταρικῆς δουλείας οὐχὶ μόνον, ὡς εἴρηται, ὑπὸ τῶν κατακτητῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ῥώσων ἡγεμόνων, καθὰ γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀποφάσεων γράμματος τοῦ ἡγεμόνος Βασιλείου Δημητριάδου πρὸς τὸν μητροπολίτην Κυπριανὸν (1403), τοῦ περιεχομένου ἐν τοῖς πλείστοις τῶν χρονολογίων τῆς ἐποχῆς καὶ ἐπικυροῦντος τὰς κατὰ τινὰς ἀποκρύφους ἐκείνας τοῦ Βλαδιμίρου καὶ τοῦ Ὑαροσλάβου Ἐκκλησιαστικὰς Διατάξεις (6).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ.

Ἀπὸ Ἰωάννου τοῦ Γ', ἡ ἀπὸ τῆς ἐκ τοῦ ταταρικοῦ ζυγοῦ ἀπελευθερώσεως τοῦ ῥωστικοῦ ἔθνους μέχρι τῆς ἐνηλικιότητος Ἰωάννου τοῦ Δ'.

(1462 — 1547).

Περίληψις.

Γενικὴ ἐποψὶς τῆς περιόδου ταύτης—Ἰωάννης ὁ Γ'.—Ἐλευθέρως γενικοῦ νόμου διὰ τὴν Ῥωσίαν ἀπὸ τῆς δευτέρας ἐκδό-

(α) Ἰδε Συνθήκην μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων Δημητρίου Ἰωαννίδου καὶ Βλαδιμίρου Ἀνδρεάδου, ἐν Καρζαμσίνο, Τόμ. Ε', σελ. 5—7, καὶ συνθήκην μεταξὺ τοῦ αὐτοῦ Δημητρίου Ἰωαννίδου καὶ Μιχαὴλ ἡγεμόνος Τβέρης, ἐν Καρζαμσίνο, Τόμ. Ε', σελ. 47. Ἰδε καὶ σελ. 468 τοῦ αὐτοῦ τόμου.

(6) Καρζαμσίνας, Τόμ. Ε', σελ. 269.

σεως τῶν Νόμων τοῦ Ὑποσλάβου μέχρις Ἰωάννου τοῦ Γ'.—
 Ἐπιστολὴ μητροπολίτου Μόσχας Γεροτίου ἐν ἔτει 1488.
 —Νομοθεσία Ἰωάννου τοῦ Γ', περιλαμβανομένη ἐν ἄρθροις
 τριάκοντα καὶ ἑξ.—Ἐκδόσεις καὶ μεταφράσεις αὐτῆς.—
 Κυριώτεραι διατάξεις αὐτῆς.—Δικαστικὴ ἐξουσία. Ἐκλογὴ τῶν
 δικαστῶν.—Περιορισμὸς τῶν δικαστικῶν μορομαχιῶν.—
 Ποιναὶ, βάσανοι κτλ.—Ἐκτίμησης τῆς νομοθεσίας ταύτης.—
 Ἀστυνομικαὶ διατάξεις καὶ ἀστυνομικὰ μέτρα Ἰωάννου
 τοῦ Γ'.—Γάμος αὐτοῦ μετὰ τῆς ἑλληνίδος Σοφίας καὶ
 ἐπιβρόχῃ τοῦ γάμου τούτου. Μεταστάσεις Ἑλλήνων ἐν Ῥωσ-
 σίᾳ.—Βασιλεὺς ὁ Δ', υἱὸς Ἰωάννου τοῦ Γ'.—Ἡ πολιτικὴ
 τοῦ ἡγεμόνος τούτου πορεία.—Νόμοι διοικητικοί.—Ἀνέκδο-
 τος περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων.—Τρόποι ἐφαρμογῆς
 τῆς βασάνου.—Μάξιμος ὁ Ἕλληρ μοραχὸς ἐκ Κωνσταντι-
 νουπόλεως, μεταφραστὴς καὶ συγγραφεὺς διαφόρων ἐκκλη-
 σιαστικῶν βιβλίων.—Ἀρτιβασιλεία Ἑλένης τῆς ἐκ Λιθου-
 νίας.—Διοικητικαὶ αὐτῆς πράξεις. Ποιναὶ κατὰ τῶν παραχα-
 ρακτῶν ἢ παραβάλιστῶν νομισμάτων.

Περὶ τὰ μέσα τῆς ἱεῖς ἑκατονταετηρίδος ἡ Ῥωσσία
 εὕρισκετο, ἂν ὅχι εἰς ἐντελῶς εὐχάριστον, τοῦλάχιστον
 εἰς ἀρκούντως πρηρηγορητικὴν κατάστασιν. Ἡ ἐπιβρόχῃ
 τῆς θρησκείας, ἡ ἐνέργεια τοῦ κλήρου, αἱ προσπάθειαι
 τῶν ἡγεμόνων Ἰωάννου τοῦ ἐπονομαζομένου Καλίτα,
 Δημητρίου τοῦ παρὰ τὸν Τάναϊν νικητοῦ τῶν Τατάρων,
 καὶ Βασιλείου τοῦ Τυφλοῦ, οἱ κατὰ τῶν κατακτητῶν τῆς
 Ῥωσσικῆς χώρας πόλεμοι τοῦ μεγάλου τῆς Ἀσίας δο-
 ρυκτῆτορος Ταμερλάνου, τέλος αἰεσσωτερικαὶ μεταξὺ τῶν
 διαδόχων τοῦ Τζιγγισχὰν διενέξεις ἔνθεν μὲν εἶχον ἀνυ-
 ψώσει ὀπωσοῦν τὸ Ῥωσσικὸν ἔθνος ἐκ τῆς λυπηρᾶς ἐκεί-
 νης ἀδυναμίας, εἰς ἣν εἶχον φέρει αὐτὸ αἱ διχόνοιαὶ τῶν
 ἡγεμόνων καὶ ἡ ταταρικὴ τυραννία, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἶχον

οὐσιωδῶς ἐξασθενήσει τὸ κράτος τῶν περὶ τὸν Βόλγαν ἐστρατοπεδευμένων βαρβάρων. Ἰωάννης ὁ Γ', ὁ μεγαλοφυῆς υἱὸς τοῦ φρονίμου καὶ ὑπομονητικοῦ Βασιλείου τοῦ Τυφλοῦ, ἀναβάς τὸν ἡγεμονικὸν τῆς Μόσχας θρόνον ἐν ἔτει 1462 καὶ ἡγεμονεύσας εὐτυχῶς ἐπὶ τεσσαράκοντα καὶ τρία ἔτη, κατώρθωσε, διὰ συνετῆς πολιτικῆς μᾶλλον ἢ διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὀπλων, νὰ ἐλευθερώσῃ τὸ ἔθνος αὐτοῦ ἀπὸ τῆς αἰσχροῦς τῶν Τατάρων δουλείας (1481), νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς ἐχθροὺς τούτους τῆς πατρίδος καὶ νὰ συσσωματοποιήσῃ ὑπὸ τὸ κραταῖον καὶ ἀδιαφιλονείκητον σκῆπτρόν του τὸ πλεῖστον μέρος τῆς τέως κατακερματισμένης ῥωσικῆς χώρας.

Ἀπὸ τῆς δευτέρας δημοσιεύσεως τοῦ κώδικος τοῦ Ὑαροσλάβου, τῆς γενομένης κοινῇ ὑπὸ τῶν υἱῶν καὶ διαδόχων τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρός, μέχρι τῆς ἐποχῆς, ἣν ἤδη ἐξιστοροῦμεν, οὐδένα ἀπηντήσαμεν γενικὸν δι' ἅπασαν τὴν Ῥωσσίαν νόμον. Οὐδὲ ἠδύνατο δὲ νὰ ὑπάρχῃ τοιοῦτος, μὴ ἀναφνέντος καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα νομοθετικοῦ τινος ὀργάνου, δυναμένου νὰ ἐκδώσῃ νόμους ὑποχρεωτικοὺς δι' ἅπασαν τὴν ῥωσικὴν ἐπικράτειαν· διότι, ὡς ἐρρέθη, ἕκαστος τῶν πολλῶν τῆς Ῥωσσίας ἡγεμονίσκων ἦν αὐτεξούσιος καὶ μόνος ἐν τῇ ἰδίᾳ ἡγεμονίᾳ νομοθέτης, ὁ δὲ λεγόμενος Μέγας Πρίγκιψ ἢ Ἡγεμὼν, εἰς οὐδὲν ἢ κατὰ τὴν ἐπωνυμίαν τῶν ἄλλων διαφέρων, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλλῃ αὐτοῖς τὴν θέλησίν του. Ἐν τούτοις τὰ διάφορα νομοθετικὰ μνημεῖα, ἅτινα διεξήλθομεν μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἀποδεικνύουσιν ἀποχρώντως, ὅτι δὲν εἶχον μὲν πέσει εἰς παντελεῆ ἀχρηστίαν οἱ δι' ἅπασαν τὴν Ῥωσσίαν ἐκδοθέντες Νόμοι τοῦ Ὑαροσλάβου, εἶχον δὲ τρο-

ποποιήθῃ ἑκασταχοῦ διαφοροτρόπως διὰ τε νέων ἐθίμων, ἀναλόγων τῇ μεταβολῇ τῶν χρόνων καὶ τῶν ἡθῶν, καὶ διὰ τοπικῶν νόμων. Ἀλλὰ τὸ ἀσαφές καὶ ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀνεπαρκές τῶν διαφορῶν τούτων νομοθεσιῶν ἄφινε πολλάκις τὰ πάντα εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν δικαστῶν, ἐκτὸς ἂν τις παραδεχθῇ τὴν ὑπὸ τινων πρεσβευομένην γνώμην, ὅτι, ἐν περιπτώσει σιωπῆς τοῦ ῥωστικοῦ δικαίου, ὠφείλον τὰ δικαστήρια νὰ καταφεύγωσιν εἰς τοὺς πολιτικούς νόμους τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, τοὺς περιεχομένους ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς βίβλοις. Στηρίζεται δὲ ἡ τελευταία αὕτη γνώμη ἐπὶ μιᾷ καὶ μόνῃ μαρτυρίας, ἐπίτινος δηλονότι ἐν ἔτει 1488 γραφείσης ἐπιστολῆς τοῦ μητροπολίτου Μόσχας Γεροντίου, δι' ἧς ὁ ἱεράρχης οὗτος, παραπέμπων ἐνώπιον τοῦ πολιτικοῦ δικαστηρίου ἱερεῖς τινὰς παρ' αὐτοῦ καθαιρεθέντας, σημειοῖ πρὸς τὸν πολιτικὸν δικαστὴν, ὅτι ὀφείλει οὗτος, κατὰ διαταγὴν τοῦ μονάρχου, νὰ δικάσῃ τοὺς παραπεμπομένους συμφώνως τοῖς αὐτοκρατορικοῖς τῶν Ἑλλήνων ψηφίσμασι, τοῖς ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ κώδικι περιεχομένοις (α). Ἄν εἴνε ὁμῶς ἀπίθανον ἢ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ἀναφερομένη τοῦ ῥώσσου ἡγεμόνος διαταγὴ νὰ ἦτον εἰδικὴ μόνον διὰ τὴν δίκην ἐκείνην. Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, πρῶτος μετὰ τοσοῦτους χρόνους ἡδύνατο νὰ μεταβάλῃ τὴν κατάστασιν τῆς νομοθεσίας καὶ νὰ δώσῃ εἰς μέγα τοῦλάχιστον μέρος τῆς Ῥωσσίας ὁμοιομόρφους νόμους ὁ ἡγεμὼν Ἰωάννης ὁ Γ'· διότι πρῶτος μετὰ τὸν Ἰαρόσλαβον κατῴρθωσεν οὗτος νὰ ἐνώσῃ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ τὰς πλείστας τῶν δια-

(α) Καρχμασῖνος, Τόμ. ΣΤ', σελ. 442.

φόρων ρωσσικῶν ἡγεμονιῶν. Ἰωάννης ὁ Γ', εἰς τῶν θεμελιωτῶν τοῦ μεγαλείου τῆς νέας Ῥωσσίας καὶ πρόδρομος τοῦ Μεγάλου Πέτρου, μὴ ἀγνοῶν, ὅτι πρὸς στερεώσιν τῆς πολιτικῆς ἐνότητος ἀπαιτεῖται τὸ ὁμοίο-μορφον τῆς νομοθεσίας, διέταξεν ἐν ἔτει 1497 τὸν γραμματέα αὐτοῦ Βλαδίμιρον Γούρσεφ νὰ συλλέξῃ ἀπάσας τὰς ἀρχαίας τῶν Ῥώσσων νομοθετικὰς πράξεις· διεξετάσας δὲ καὶ ἐπιδιορθώσας αὐτάς, συνέταξε καὶ ἐδημοσίευσεν δι' ἅπασαν τὴν ὑφ' ἐαυτὸν ρωσσικὴν χώραν σύντομον, ἀλλὰ σαφὴ νομοθεσίαν, τὴν γνωστὴν ὑπὸ τὸν τίτλον Κώδεξ Νόμων (Ῥωσσιστὶ Οὐλογένιε Ζα-κόνν) καὶ περιεχομένην ἐν ὅλοις τριάκοντα καὶ ἑξ ἄρθροις.

Ὁ κώδεξ οὗτος ἦν γνωστὸς μέχρι τοῦ 1817 μόνον ἔκ τινων ἀτελῶν τεμαχίων, δημοσιευθέντων ἐν λατινικῇ μεταφράσει ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « *Ordinationes a Ioanne Basilii Magno Duce anno mundi 7006 factae* » παρὰ τοῦ Ἑρберστίνου (Herberstein) ἐν τῷ περὶ Μοσχοβίας ἐν ἔτει 1556 ἐκδοθέντι συγγράμματι αὐτοῦ (α). Ἀλλὰ κατὰ τὸ εἰρημένον 1817 ἔτος ἀνευρέθη, τῇ φροντίδι τοῦ κόμητος Ρουμιανζόφ, σύγχρονον τῇ δημοσιεύσει τοῦ κώδεκος χειρόγραφον, ἐξ οὗ ἐτυπώθη τὸ νεώτερον κείμενον δαπάναις τοῦ αὐτοῦ κόμητος ὑπὸ Κωνστ. Καλαϊδοβίτσου καὶ Παύλου Στρογιέβου, ἐν Μόσχᾳ ἐν ἔτει 1819. Ὁ ἱστορικὸς Καραμσῖνος βεβαίως εἶχεν ὑπ' ὄφιν αὐτοῦ τὴν ἐκδοσιν ταύτην ὅτε συνέγραψε τὴν ἐν τῷ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ τοῦ 5. τόμου τῆς πολυτίμου ἱστο-

(a) Sigism. L. B. de Herberstein, *Rerum Moscoviticarum commentarii etc* (Basil. 1536), σελ. 32—33.

ρικῆς αὐτοῦ πραγματείας περίληψιν τοῦ ἐν λόγῳ κώδικος, εἰς ἣν, ἐν ἐλλείψει ἄλλης μεταφράσεως, ἀναγκάζομεθα νὰ καταφύγωμεν διὰ τὴν ἐπομένην ἔκθεσιν.

Κύριον ἀντικείμενον τοῦ κώδικος Ἰωάννου τοῦ Γ' ἦν ἡ διαδικασία καὶ ἰδίως ὁ κανονισμὸς τῶν δικαστικῶν μονομαχιῶν· μ' ὅλον τοῦτο περιλαμβάνονται ἐν αὐτῷ καὶ διάφοροι ἄλλαι οὐσιαστικαὶ διατάξεις, ἀφορῶσαι τότε ποινικὸν καὶ τὸ ἀστυκὸν δίκαιον.

Κατὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος νομοθεσίαν, ἡ ἀνωτάτη δικαστικὴ ἐξουσία ἀνῆκεν εἰς τὸν ἡγεμόνα (ἤδη σχεδὸν μονάρχην) καὶ εἰς τὰ τέκνα αὐτοῦ· παρεχωρεῖτο δὲ παρὰ τούτου εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἄρχοντας (βοιάρους) καὶ μεγιστᾶνας, εἰς τοὺς τοποτηρητὰς αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς υἱοὺς τῶν ἀρχόντων (βοιάρων) τοὺς κατόχους τιμαρίων· ἀλλ' οἱ τελευταῖοι οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ δικάσωσιν ἀνεκκλήτως ἄνευ τῆς συμπράξεως ἐνὸς πρεσβυτέρου, ἐνὸς δικαστικοῦ ἀξιωματικοῦ (bailli) καὶ τῶν παρὰ τοῦ λαοῦ ἐκλεγομένων ἀξιοτίμων πολιτῶν. Οὕτως εἰσέχθη κατὰ πρῶτον ἐν τοῖς ῥωσικοῖς νόμοις τὸ δικαίωμα τῆς διὰ τοῦ λαοῦ ἐκλογῆς τῶν δικαστῶν. Παρηγγέλλοντο δὲ οἱ δικασταὶ ἵνα ᾧσιν ἀμερόληπτοι· ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ τυχὸν μεροληπτικὴ ἀπόφασις αὐτῶν ἠχυροῦτο ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος, ἔμενον οἱ δικάσαντες ἀτιμώρητοι. Ἐπίσης ὤφειλον οἱ δικασταὶ ν' ἀπέχῃσι πάσης καταπίσεως, τόσον μᾶλλον ἀξιοκατακρίτου, καθ' ὅσον, κατὰ τὸν νόμον, ὁ καταδικασθεὶς ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρώνῃ διὰ τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς γραμματεῖς αὐτῶν τὸ δεκατημόριον τοῦ ἐπιδίκου ἀντικειμένου, ἀνεξαρτήτως τῆς ἀποτίσεως ἄλλων ὠρισμένων δικαστικῶν τελῶν.

Σχεδὸν ἅπασαι αἱ μεταξύ ιδιωτῶν δικαστικαὶ διενέξεις, ὡς καὶ ἅπασαι αἱ ποινικαὶ καταδιώξεις ἐπεραιοῦντο διὰ τῆς δικαστικῆς μονομαχίας, ἣν ἐξήτει μετὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν προσαχθέντων μαρτύρων πᾶς κατηγορούμενος, καὶ ἥς τὸ ἀποτέλεσμα ἦν, ὅτι ὁ ἔνοχος, ἡγουν ὁ ἡττηθεὶς, ἐτιμωρεῖτο διὰ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου, ἡ δὲ περιουσία αὐτοῦ διεμοιράζετο μεταξύ τοῦ ἀντιδίκου καὶ τῶν δικαστῶν. Τοσοῦτον δὲ ἐρρίζωμένη εἰς τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ ἦν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ βάρβαρος αὕτη διαδικασία, ὥστε ὁ νομοθέτης δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ κανονίσῃ τὸν τρόπον τῆς ἐφαρμογῆς, ἵνα ὡς οἶόν τε περιστείλῃ τὴν ἀλληλοσφαγίαν καὶ ἐμποδίσῃ τοῦλάχιστον τὴν ἐπιτυχίαν τῶν πανούργων. Καὶ ὁμως ἡ ἱστορία ἀναφέρει, ὅτι ὁ ἡγεμὼν Ἰωάννης ὁ Γ', ὀργισθεὶς διὰ τὸν ἐν τινι μεταξύ Ῥώσσου καὶ Λιθουανοῦ μονομαχίᾳ θάνατον τοῦ πρώτου, καίτοι ἰσχυροτέρου καὶ ἐπιδεξιωτέρου τῶν μονομάχων τῆς πατρίδος του νομιζομένου, ἀπηγόρευσε πάντως (μετὰ τὴν ἐκδοσιν πιθανῶς τῆς νομοθεσίας αὐτοῦ) τὴν δικαστικὴν μονομαχίαν μεταξύ ἡμεδαπῶν καὶ ἀλλοδαπῶν. Κατὰ τὸν νόμον δὲ οἱ δικασταὶ προσδιώριζον τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον τῆς μάχης. Καὶ εἶχον μὲν οἱ ἀντίδικοι τὸ δικαίωμα τοῦ ἀντικαθίστασθαι κατὰ τὴν πάλην δι' ἄλλων ὡς καὶ τοῦ ἐκλέγειν τὰ ὅπλα, δὲν ἦν ὁμως ἐπιτετραμμένον αὐτοῖς νὰ κάμωσι χρῆσιν πυροβόλων ἢ τόξων.

Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος κώδῃς καθιέρωνε διαφόρους ποινάς, ἡγουν τὸν θάνατον, τὴν ταταρικὴν ποινὴν τῆς μαστιγώσεως (κνοῦτον) καὶ τὴν δήμευσιν. Εἰς τὴν μαστίγωσιν ὑπεβάλλετο ὁ ἐξαφανίσας τὰ μεταξύ δύο ἰδιοκτησιῶν ὁρόσημα. Εἰς τὴν αὐτὴν ποινὴν κατεδικά-

ζετο ὁ κατὰ πρῶτον ἀποδειχθεὶς ἔνοχος κλοπῆς, ἀλλὰ συγχρόνως ἐδημεύετο ἡ περιουσία αὐτοῦ πρὸς ὄφελος τοῦ ἐνάγοντος καὶ τῶν δικαστῶν. Ἄν δὲ ὁ καταδικασθεὶς εὐρίσκετο ἐντελῶς ἄπορος, παρεδίδετο εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ κατηγοροῦ. Ἐν περιπτώσει δὲ ὑποτροπῆς ἐτιμωρεῖτο ὁ κλέπτης διὰ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου, ἐφαρμοζομένης ἄνευ διατυπώσεων, ἅμα τῇ δι' ὅρκου βεβαιώσει πέντε ἢ ἕξ τιμίων πολιτῶν, ὅτι ὁ κατηγορούμενος ἦν ἐγνωσμένος τοιοῦτος. Ἐπίσης καθιερωμένη ἐν τῇ νομοθεσίᾳ Ἰωάννου τοῦ Γ' ὑπῆρχε καὶ ἡ βάσανος, ὡς μέσον ἀνακαλύψεως τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ μόνον διὰ τοὺς ὑπόπτου διαγωγῆς· οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι ὑπεχρεοῦντο προσωρινῶς εἰς ἐγγυοδοσίαν.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω διατάξεων εἰσιν ἀξιοσημεῖωτοι καὶ αἱ ἀκόλουθοι.— Ἄν δουλός τις, αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τῶν Τατάρων, διέφευγε τοὺς νέους δεσπότας, δὲν ἐπανήρχετο πλέον εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ δουλείαν, ἀλλ' ἀπεκαθίστατο ἐλεύθερος. — Ἡ κληρονομία τοῦ ἄνευ διαθήκης ἀποβιώσαντος ἀνῆκεν, ἐν ἐλλείψει υἱοῦ, τῇ θυγατρὶ, καὶ τοιαύτης μὴ ὑπαρχούσης, τῷ πλησιεστέρῳ συγγενεῖ.— Οἱ χωρικοὶ ἢ οἱ γεωργοὶ, καὶ τοὶ ἐλεύθεροί, δὲν ἠδύναντο νὰ ἐγκαταλείπωσι τὴν γῆν τοῦ ἄρχοντος, ἢ ἐν ῥητῇ τοῦ ἔτους ὥρα καὶ ἐπὶ ὑποχρεώσει ἀποζημιώσεων τινων· τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ θέσις καὶ αὐτῶν τῶν ἐλευθέρων χωρικῶν ἐξωμοιοῦτο κατὰ τι πρὸς τὴν τῶν δουλοπαροίκων.— Ὁ ἀγοράσας πραγματείας εἰσέτι ἀμεταχειρίστους ἐνώπιον δύο ἢ τριῶν ἀξιολόγων μαρτύρων ἀπέκτα τὴν κυριότητα καὶ ἂν ἀκόμη αὐταὶ ἦσαν κλοπιμαῖαι. Ἡ διάταξις αὕτη, ἥτις βεβαίως ἐγράφη ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ ἐμπορίου, δὲν ἐφηρμόζετο ἐπὶ ἀγο-

ρᾶς ἵππων. — Ὡρίζετο ἐν τῷ νόμῳ παραγραφὴ διὰ τὰ ἀκίνητα, τριετὴς μὲν κατὰ τῶν ἰδιωτῶν, ἑξαετὴς δὲ κατὰ τοῦ ἡγεμόνος. Μόνον δὲ στοιχεῖον ἀναγκαῖον τῆς παραγραφῆς ταύτης ἐθεωρεῖτο ἡ κατοχή. — Τέλος διὰ τοῦ αὐτοῦ νόμου ἀνεγνωρίζετο μὲν ἡ ἐπὶ τῶν κληρικῶν καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνηκόντων προσώπων δικαιοδοσία τῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ συγχρόνως αἱ μεταξὺ προσώπου ὑπαγομένου εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστῶν καὶ λαϊκοῦ διαφοραὶ ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν ἐκδίκασιν ἀμφοτέρων τῶν δικαιοδοσιῶν(α).

Ἡ ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Γ'· σύνταξις ὁμοιομόρφου καὶ σαφοῦς νομοθεσίας ἦν ὁμολογουμένως μέγα διὰ τὴν Ῥωσσίαν εὐεργέτημα. Ἐὰν ὁμως συγκρίνωμεν διατάξεις τινὰς τῆς νομοθεσίας ταύτης πρὸς τοὺς περὶ τὰ τέλη τῆς δωδεκάτης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης τρίτης ἑκατονταετηρίδος ἰσχύοντας νόμους, θέλομεν εὐκόλως ἐνθυμηθῆ, ὅτι ἔκτοτε εἶχε διέλθει ἐπὶ τῆς δυστήνου ταύτης χώρας δύο ἡμισυ αἰῶνων πολύφθορος δουλεία.

Ἀκαταπαύτως μεριμνῶν περὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Ῥωσσίας καὶ περὶ τῆς εὐδαιμονίας τῶν λαῶν του ὁ ἡγεμὼν Ἰωάννης ὁ Γ' ἐδημοσίευσεν, ἐκτὸς τοῦ κώδικος αὐτοῦ, διαφόρους διατάξεις ἀφορώσας τὴν ἀστυνομίαν τῶν Ῥωσικῶν πόλεων, διέταξε νὰ τεθῶσιν ἐχῖνοι (*Chevaux de frise*) εἰς ὅλας τὰς ὁδοὺς τῆς μητροπόλεως, ὅπως ἐξασφαλίσῃ ἐκ καιρῷ νυκτὸς τὴν ἡσυχίαν τῶν κατοίκων, ἔλαβε διάφορα αὐστηρὰ μέτρα κατὰ τοῦ ἐπιπολάζοντος, ὡς φαίνεται, τότε πάθους τῆς μέθης, ἐσύστησε ταχυ-

(α) Ἴδε τὴν περίληψιν τοῦ κώδικος Ἰωάννου τοῦ Γ', ἐν τῷ ΣΤ' Τόμῳ τῆς ἱστορίας τοῦ Καρκαμίνου, σελ. 441—448.

δρομεῖα καὶ σταθμοὺς διὰ τοὺς ὁδοιπόρους καὶ ἐπεχείρησε, καίτοι ὡς εἰκὸς ἀποτυχῶν, ἐπιχείρημα ἀνηκούστου διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τόλμης, ἤγουν νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοῦ κλήρου καὶ ἰδίως ἀπὸ τῶν μοναχῶν τὰς ἀπεράντους κτηματικὰς αὐτῶν ἰδιοκτησίας (α). Ἀλλὰ καὶ ὁ μετὰ τῆς ἑλληνίδος Παλαιολογίνης Σοφίας γάμος αὐτοῦ (1472) οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν θεμελίωσιν τοῦ μέλλοντος μεγαλείου τῶν Ῥώσων. Ἐκτὸς τῆς μεγίστης δόξης, ἣν ἀναγκαίως περιῆψε τῷ ῥωσικῷ θρόνῳ ἢ ἐπ' αὐτοῦ ἀνάβασις τῆς ἀπογόνου τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τῶν Παλαιολόγων οἴκου, καὶ τῆς ἀγαθῆς ἐπιρροῆς, ἣν προσωπικῶς ἔσχεν ἡ ἀγχίνους αὕτη ἡγεμονὶς ἐπὶ τῶν σκέψεων καὶ ἀποφάσεων τοῦ Ἰωάννου, ὁ γάμος οὗτος ἐγένετο ἀφορμὴ μεταναστεύσεως ἐν Ῥωσσίᾳ πολλῶν πεπαιδευμένων Ἑλλήνων, ὠφελήσαντων πολλὰ καὶ τὴν νέαν πατρίδα των, κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν τῶν ῥώσων ἱστορικῶν (β).

Ὁ ἐκ τῆς ἡγεμονίδος Σοφίας γεννηθεὶς υἱὸς Ἰωάννου τοῦ Γ' Βασίλειος Ἰωαννίδης διεδέχθη τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀνεξαρτήτου ἤδη θρόνου τῆς Μοσχοβίας, ἣ, ὡς ἐπίσης τότε ἐλέγετο, Πάσης Ῥωσσίας, ἐν ἔτει 1505. Καίτοι δὲ μὴ κληρονομήσας τὴν μεγαλόνοιαν οὐδὲ τὴν τύχην τοῦ πατρὸς, ὁ ἡγεμὼν οὗτος, ἐμβατεύσας εἰς τὰ πατρικὰ σχέδια καὶ ἐπιθυμῶν νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτὰ, ἠκολούθησε κατὰ γράμμα, εἰ καὶ ἤττον ἐπιτυχῶς, τὴν παρὰ τοῦ μεγαλοφυοῦς Ἰωάννου διαγραφείσαν πολιτικὴν πορείαν, τόσον ὡς πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς

(α) Κερχμσῖνος, Τομ. ΣΤ', σελ. 448 καὶ 451—452.

(β) Ὁ αὐτὸς, ἐν τῷ αὐτῷ Τόμῳ, σελ. 68, 84—85 καὶ 409.

αὐτοῦ σχέσεις, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς ἐπικρατείας διοίκησιν· ὥστε εὐλόγως θεωρεῖται ἡ ἐπὶ εἰκοσι καὶ ὀκτὼ ἔτη μέχρι τοῦ 1533 διαρκέσασα βασιλεία αὐτοῦ ὡς ἐξακολούθησις τῆς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Γ'.

Ἐξέδωκε δὲ ὁ ἡγεμὼν Βασίλειος Ἰωαννίδης διαφόρους διοικητικούς νόμους, οἵτινες περιελήφθησαν μετὰ τοῦ κώδικος τοῦ πατρὸς του ἐν τῇ μετ' ὀλίγον μνημονευθησομένῃ Νομοθεσίᾳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ Δ'. (α). Οἱ νόμοι οὗτοι ἀπέβλεπον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν καταχρήσεων. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ἀπηγόρευον τοῖς ἰδικτήταις τῶν πόλεων Τβέρρης, Ὁβολένσκης, Βελοζέρσκης καὶ Ρεζάνου νὰ πωλῶσι γαίας εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν· περιώριζον τὸ δικαίωμα τῆς ἐξωνήσεως τῶν εἰς τὰς ἱεράς μονὰς δωρουμένων κτημάτων μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ἡ διαθήκη αὐτῇ τοῦ ἀποβιώσαντος ἀνεγνώριζε τοιοῦτο δικαίωμα τοῖς κληρονόμοις· καὶ τέλος διέταττον ν' ἀποδίδηται εἰς τὸν ἐνάγοντα τὸ κατασχόμενον σῶμα τοῦ ἐγκλήματος. Ἰδίως δὲ ἀξιοσημεῖωτοι ἦσαν οἱ διὰ τὴν νεωστὶ ἐν τῇ ῥωσικῇ ἐπικρατείᾳ καταταχθεῖσαν πόλιν Σμολένσκην ἐκδοθέντες νόμοι (1515), καὶ ἰδιαίτατα ὁ ἀφορῶν τὴν ἐπαρχίαν Νοβογορόδης Κανονισμὸς (1510), δι' οὗ διετάχθη ἡ ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἐκλογὴ τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ ὀρκωτῶν, οἵτινες ὤφειλον ἀλληλοδιαδόχως προστιθέμενοι εἰς τοὺς συνήθεις δικαστὰς νὰ δικάζωσι μετ' αὐτῶν τὰς διαφοροὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ δίκας (β).

(α) Ἰδε προσωτέρω περὶ τοῦ κώδικος Ἰωάννου τοῦ Δ'.

(β) Καρκαμσίνος, Τόμ. Ζ', σελ. 233—234. Ἰδε καὶ Dr. Ernest Hermann, *Geschichte des russischen Staates* (Hambourg, 1846—1854), Τόμ. Γ', σελ. 19—21 καὶ 49—50, ἐνθα παραπέμπει ὁ γερμανὸς οὗτος συγγραφεὺς εἰς τὴν νέαν ῥώσσαν ἱστορικὴν Ἀρτσούβεβον.

Ὅντως χαρακτηρίζει τὸν τρόπον τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐφαρμογῆς τῶν νόμων τὸ ἀναφερόμενον ἀνέχδοτον περί τινος ἐν Μόσχᾳ δικαστοῦ, ὅστις, δωροδοκῆς ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν διαδίκων, κατεδίκασε τὸν τὰ ὀλιγώτερα αὐτῷ δόντα, καὶ ἔνεκα τούτου ἀνακριθεὶς ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Βασιλείου, ὠμολόγησε τὴν πρᾶξιν, εἰπὼν μετ' ἀληθοῦς ἢ προσπεποιημένης ἀφελείας· « Μεγαλειότατε, δίδω ἀείποτε πλειοτέραν πίστιν τῷ πλουσίῳ ἢ τῷ πτωχῷ. » Οἱ διηγούμενοι τὸ ἀνέχδοτον τοῦτο ξένοι περιηγηταὶ τῆς ἐποχῆς προσθέτουσιν, ὅτι ὁ ἡγεμὼν Βασίλειος ἐμειδίασεν ἐπὶ τῇ εὐστόχῳ ταύτῃ ἀπαντήσῃ τοῦ ἀδίκου δικαστοῦ καὶ μόνον ἐλαφρῶς αὐτὸν ἐτιμώρησεν (α).

Ἀπὸ τῶν αὐτῶν δὲ ἐν Ῥωσσίᾳ περιηγητῶν μαυθάνομεν τὰς πρώτας λεπτομερείας περὶ τῆς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐφαρμογῆς τῆς βασιάνου. Ἐχυνον σταλαγματῶς κατεψυγμένον ὕδωρ ἐπὶ τῆς γυμνῆς κεφαλῆς καὶ ἐφ' ὅλου τοῦ σώματος τοῦ κατηγορουμένου καὶ μετέπειτα ἐνέπηγον πασσάλια μεταξὺ τῶν ὀνύχων αὐτοῦ (β).

Ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Βασιλείου τούτου καὶ κατ' αἵτησιν αὐτοῦ μετέβη εἰς Ῥωσσίαν, ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἀποσταλὴς, ὁ σοφὸς Ἕλληρ μοναχὸς Μάξιμος, ὅστις μετήνεγκεν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν σλαβωνικὴν φωνὴν καὶ πρωτοτύπως σλαβωνιστὶ συνέγραψε πολλὰς ἐκκλησιαστικὰς βίβλους (γ).

(α) Ἴδε Paul Jove, de legatione Basilii magni principis Moscoviae, σελ. 128, καὶ Herberstein, Rer. Moscov. comment. σελ. 21, 36, 38 καὶ 40.—Καραμσῖνος, Τόμ. Ζ', σελ. 253—254.

(β) Οἱ αὐτοὶ, αὐτόθι.

(γ) Καραμσῖνος, Τόμ. Ζ', σελ. 221—226 καὶ Philipp Strahl, Das Gelehrte Russland, Leipzig, 1828, σελ. 109—122.

Ἀποβιώσας ἐν ἔτει 1533 ὁ ἡγεμὼν Βασίλειος Ἰωαννίδης ἀφῆκε διάδοχον αὐτοῦ τὸν τριετῆ υἱὸν του Ἰωάννην τὸν Δ'. Ἡ μήτηρ καί, καθὼ τοιαύτη, νόμιμος ἐπίτροπος τοῦ παιδὸς, Ἑλένη ἡ ἐκ Λιθουανίας, ἐκυβέρνησε τὴν Ῥωσσίαν ἐν ὀνόματι τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, βοηθουμένη ὑπὸ Συμβουλίου μεγιστάνων καὶ αὐλικῶν. Ἐνεκα δὲ τοῦ τυραννικοῦ αὐτῆς χαρακτῆρος, τῆς ἐπιληψίμου διαγωγῆς καὶ τῆς ξένης καταγωγῆς της οὐδόλως ἡγάπηθη παρὰ τοῦ λαοῦ, καίτοι τῆς ἱστορίας μνημονευούσης μετ' ἐπαίνου διαφόρους διοικητικὰς αὐτῆς πράξεις. Ἰδίως δὲ ἀναφέρεται περὶ τῆς ἡγεμονίδος ταύτης, ὅτι περιέστειλε τὰς ὀλεθριωτάτας τῷ ἐμπορίῳ καταχρήσεις τῆς παραχαράξεως καὶ παραφαλίσεως τῶν νομισμάτων, ὀρίσασα τὸ ποσὸν τοῦ εἰς ἕκαστον νόμισμα περιεχομένου ἀργύρου, ἀπαγορεύσασα τὴν κυκλοφορίαν τῶν ἀρχαίων νομισμάτων καὶ διατάξασα κατὰ τῶν παραχαρακτῶν ἢ παραφαλιστῶν τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, συνωδευμένην μετ' ἐπιχύσεως τετηχότος κασσιτέρου καὶ ἐκκοπῆς τῶν χειρῶν (α). Ἀπέθανε δὲ ἡ ἀντιβασιλίςσα Ἑλένη αἰφνίδιον θάνατον τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ συζύγου της, ἐγκαταλιποῦσα τὸν παρ' αὐτῆς ἐπιτροπευόμενον υἱὸν, μόλις ὀκταετῆ, εἰς τὰς χεῖρας τῆς ἀλληλομαχούσης ἀριστοκρατίας.

(α) Καρκαμσίνος, Τομ. Ζ', σελ. 347, 348—346.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΩΟΝ.

Ἀπὸ τῆς ἐνγληκότητος Ἰωάννου τοῦ Δ' μέχρι τῆς
Ἡγεμονίας Ἀλεξίου Μιχαηλίδου.

(1547—1645).

Περίληψις.

Κρίσις περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ περὶ τῶν ἔργων Ἰωάννου τοῦ Δ'. Αἱ τρεῖς περίοδοι τοῦ βίου αὐτοῦ.—Ἡ ἱστορία ἀναγνωρίζει Ἰωάννην τὸν Δ' ἔμφορα κυβερνήτην καὶ συνετὸν νομοθέτην τῆς πατρίδος.—Κώδ. αὐτοῦ, ἐκδοθεὶς ἐν ἔτει 1551 ὑπὸ τὸ ὄνομα Σουδέβνικον.—Ἐκτίμησις τοῦ ἔργου τούτου.—Ἐκδόσεις καὶ μεταφράσεις.—Κυριώτεραι διατάξεις αὐτοῦ.—Συμπληρωτικὰ διατάγματα Ἰωάννου τοῦ Δ'. Κυριώτερα ἀντικείμενα αὐτῶν.—Διάφοροι κυβερνητικαὶ καὶ διοικητικαὶ πράξεις τοῦ ἡγεμόνος τούτου.—Δικαστικὸς Ὄργανισμός.—Εἰδήσεις τινὲς περὶ τοῦ δικαίου καὶ περὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ ἐκ τῶν ξένων περιηγητῶν τῆς ἐποχῆς. Δικαστικαὶ μορομαχίαι. Αὐστηρὰ καταδίωξις τῶν ὀφειλετῶν καὶ ἐν χρήσει βάσαι.—Θεόδωρος Ἰωαννίδης. Κυβέρνησις αὐτοῦ διὰ τοῦ Βωρήσου Γοδοῦνροφ.—Σύστασις πατριαρχικοῦ θρόνου ἐν Μόσχᾳ καὶ νόμοι περὶ χωρικῶν καὶ δουλοπαροικῶν.—Διοικητικαὶ πράξεις τοῦ ἀντιβασιλέως Γοδοῦνροφ.—Ἐφαρμογὴ τῆς νομοθεσίας Ἰωάννου τοῦ Δ'.—Ὁ Βωρήσος Γοδοῦνροφ ἐκλέγεται Τσάρος.—Χάρτης ἐκλογῆς.—Πράξεις ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Βωρήσου.—Πολιτικὰ συμβάντα ἀπὸ τῆς ἡγεμονίας τούτου μέχρι τῆς ἐκλογῆς Μιχαήλ Ρομαρόφ. Θεόδωρος Βωρησιάδης. Γρηγόριος Ὁτρέπιεφ ἢ Ψευδοδημήτριος ὁ Α'. Βασίλειος Σουΐσκης. Μεσοβασιλεία.—Νομοθετικαὶ διατάξεις Ψευδοδημητρίου καὶ Βασιλείου Σουΐσκου. Νόμος περὶ δουλοπαροικῶν. Στρατιωτικὸς κώδ. — Μιχαήλ Ρομαρόφ ἐπαραφέρει τὴν εἰρήνην καὶ τὴν τάξιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ.—Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Φιλάρετος.—Σύνταξις Ἀκτηματολογίου.

ἵνα τις ἀμερολήπτως ἀποφανθῇ περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἔργων τοῦ μονάρχου τῆς Ῥωσσίας Ἰωάννου τοῦ Δ', ἀνάγκη πᾶσα, κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τῶν ῥώσσιων ἱστορικῶν, νὰ διακρίνῃ τρεῖς πάντως ἀπ' ἀλλήλων διαφερούσας περιόδους τοῦ πολυπράγμονος πεντηκονταετοῦς αὐτοῦ βίου. Τὴν πρώτην περίοδον, περιλαμβάνουσιν τὴν παιδικὴν καὶ ἐφηβικὴν ἡλικίαν τοῦ Ἰωάννου Βασιλειάδου, χαρακτηρίζουσιν ἀκατάπαυστοι ῥαδιουργίαι τῆς φιλάρχου ἀριστοκρατίας καὶ διάφορα ἐσωτερικὰ τε καὶ ἐξωτερικὰ δυστυχήματα. Τὴν δευτέραν, ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτοῦ καὶ λήγουσαν τῷ τριακοστῷ, λαμπρύνουσι πολύκροτοι κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν νίκαι, συνετὴς πολιτικῆς, ἐσωτερικῆς τοῦ Κράτους εὐνομία καὶ εὐταξία, καὶ διηνεκῆς μέριμνα τοῦ ἡγεμόνος ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τοῦ λαοῦ. Κατὰ τὴν τελευταίαν δὲ περίοδον ὁ τέως ἐνάρετος μονάρχης ἐγκαταλείπει τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ καθίσταται ὁ τρόμος τῶν ὑπηκόων του μᾶλλον ἢ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος αὐτοῦ.

Εἰ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν νομοθετικῶν ἔργων τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἀνάγονται εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἀληθοῦς καὶ ἀθανάτου αὐτοῦ δόξης, ἡ ἀδέκαστος ἱστορία, ἥτις ἕνεκα τῆς κατὰ τὴν τρίτην περίοδον μεγίστης ὠμότητός του ἀπεκάλεσεν αὐτὸν Τύραννον καὶ Ἰωάννην Τρομερόν, ἀναγνωρίζει καὶ κηρύττει αὐτὸν ἐν γένει ἔμφρονα κυβερνήτην καὶ σοφὸν νομοθέτην τοῦ ῥωσικοῦ Κράτους. Καὶ τῷ ὄντι, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ περιόδῳ τοῦ βίου αὐτοῦ, ὁ ἡγεμὼν Ἰωάννης ὁ Δ', ἐν ᾧ ἀφ' ἐνὸς διὰ τῶν ἀπηνεστέρων ἀπανθρωπιῶν ἐπροξένει ἀπανταχοῦ τρόμον καὶ φρίκην, ἀφ' ἐτέρου, πρᾶγμα ἀπίστευτον

καὶ ὅμως βεβαιούμενον ὑπὸ τῶν χρονογράφων τῆς ἐπο-
χῆς, οὐδόλως ἔπαυσε μεριμνῶν περὶ τῆς βελτιώσεως
τῶν νόμων καὶ περὶ τῆς ἀκριβοῦς αὐτῶν ἐφαρμογῆς·
ἐν ᾧ ἔβλεπεν ἀταράχως τοὺς σωματοφύλακας ἐν Νοβο-
γορόδῃ νὰ σφάζωσι τῇ διαταγῇ αὐτοῦ ἐξήκοντα χιλιά-
δας ἀθώου λαοῦ, δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὴν ἀδικίαν
ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ἐξήταζεν ὁ ἴδιος τὰς ἐκκρεμεῖς δί-
κας, ἠκροᾶτο τῶν διαδίκων, διεξήρχετο τὰς δικογρα-
φίας καὶ ἀπεφάσιζε παραχρῆμα· ἐν ᾧ χαίρων ἐφεύρισκε
καθ' ἐκάστην νέα βασανιστήρια ὅπως ἐφαρμοσθῶσιν ἐπὶ
νέων θυμάτων τῆς αἰμοβόρου μανίας του, ἐξέδιδεν ἀγα-
θοποιούς νόμους καὶ ἐτιμῶρει αὐστηρῶς τοὺς ἀδίκους
δικαστὰς καὶ τοὺς καταχραστὰς ὑπαλλήλους.

Ἀφ' οὗ, μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1547 συμβᾶσαν τρομερὰν
πυρκαϊὰν τῆς Μόσχας καὶ τὴν ἐντεῦθεν προελθοῦσαν
στάσιν τοῦ λαοῦ τῆς πρωτευούσης ταύτης, ἐγένετο ἐν τῇ
καρδίᾳ τοῦ ἡγεμόνος Ἰωάννου τοῦ Δ', ὡς ἐκ θαύματος,
κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν, ἀπροσδόκητος πρὸς
τὴν ἀρετὴν στροφή, καὶ ἀφ' οὗ ὑπὸ τὴν σωτήριον ἐπιρ-
ροὴν τῆς ἐναρέτου συζύγου του Ἀναστασίας καὶ τῶν
εἰλικρινῶν αὐτοῦ φίλων Σιλθέστρου καὶ Ἀδασέφου κα-
τέστη ὁ νεανίας οὗτος ἡγεμὼν ἀληθῆς πατὴρ τοῦ λαοῦ
του, μία τῶν κυριωτέρων φροντίδων αὐτοῦ ὑπῆρξε νὰ
συντάξῃ νόμους ἐπὶ τῇ βάσει μὲν τῶν ἥδη ὑπὸ τοῦ πάπ-
που αὐτοῦ ἐκδεδομένων, μᾶλλον δὲ ἀνεπτυγμένους καὶ
καταλληλοτέρους πρὸς τὴν νέαν τῆς Ῥωσσίας κατὰ-
στασιν. Οὕτω, ἐν ἔτει 1551, ἔδωκε τῷ λαῷ αὐτοῦ νέον
κώδικα Νόμων, ἀποκληθέντα Σουδέβνικον Ἰωάννου
τοῦ Δ', ὅπερ ἐστὶ βίβλος Δικαστικῆ, καὶ προηγουμένως
ὑποβληθέντα εἰς τὴν ἐγκρισιν τοῦ τε κλήρου καὶ τῶν

μεγιστάνων τοῦ Κράτους. Κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ, λέγει ὁ ἱστορικὸς Καραμσῖνος, ὅτε ἡγεμῶν καὶ οἱ συνετοὶ σύμβουλοι αὐτοῦ οὐδόλως ἐθήρευσαν ἐξωτερικὴν ἐπίδειξιν ἢ ματαίαν δόξαν, ἀλλ' ἀπέβλεψαν εἰς ὠφέλειαν πραγματικὴν, προφανῆ καὶ ἐπὶ ἐνθέρμου ἀγάπης πρὸς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν τάξιν στηριζομένην· δὲν παρεσύρθησαν ὑπὸ τῆς φαντασίας καὶ ἀπέφυγον νὰ διακινδυνεύσωσι διὰ τολμηρῶν ἀποφάσεων τὴν καθεστῶσαν τῶν πραγμάτων τάξιν· ἀντὶ ν' ἀποπλανηθῶσιν ὑπὸ ὄνειροπολημάτων καὶ πιθανῶν περὶ τοῦ μέλλοντος ὑπολογισμῶν, ἐπέστησαν τὸν νοῦν αὐτῶν ἐπὶ τὰς περικυκλούσας τὴν πολιτείαν ἀνάγκας, καὶ ἀφῆσαντες ἀμετακινήτους τοὺς ὑπάρχοντας νόμους, ὡςάκις ὁ λαὸς ἐφαίνετο εὐχαριστημένος ἐν τῇ ὑπάρξει αὐτῶν, ἐφρόντισαν ἵνα ἐξαφανίσωσιν ὅ,τι ἡδύνατο νὰ γίνῃ αἰτία παραπόνων. Διὰ τῆς φρονίμου δὲ ταύτης πορείας ἐπηνώρθωσαν τὰ κακῶς κείμενα, χωρὶς ν' ἀπομακρυνθῶσιν οὐσιωδῶς τῶν ἀρχῶν τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας. Οὕτω δὲ ἐπιδιώκοντες τὰς ἀναγκαίας βελτιώσεις οὐχὶ δὲ καὶ τὴν ἀπόλυτον τελειότητα, ἀνευ ἄλλης θεωρίας ἢ τὴν ἐκ τῆς ἀκριβοῦς τοῦ τόπου γνώσεως, συνέπηξαν ἐν νομοθετικὸν ἔργον, ὅπερ θέλει εἶσθαι αἰείποτε ἄξιον σπουδῆς καὶ μελέτης, ὡς ἀποτελοῦν τὴν πιστὴν εἰκόνα τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ἰδεῶν τῆς ἑκατονταετηρίδος ἐκείνης (α).

Μολονότι ἡ τυπογραφικὴ τέχνη ἦν ἤδη γνωστὴ ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ ὑπάρχουσιν ἐκκλησιαστικαὶ βίβλοι ἐκτετυπωμέναι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ Δ', (6) ἡ Δικα-

(α) Καραμσῖνος Τμ. II'. σελ. 86.

(β) Πρῶτον ἐν Κιέβῳ ἐτυπώθη τυπογραφίᾳ, ἐκ τῶν πιστηρίων τῆς ἐποικίας

στική τοῦ τελευταίου τούτου Βίβλος (Σουδέβνικον) πρῶτον ἐν ἔτει 1768 ἐξεδόθη διὰ τοῦ τύπου, ἐν Πητρουπόλει μὲν εἰς 8ον παρὰ Σιμεῶνος Βασιλόβου, ἐν δὲ Μόσχα εἰς 4ον μετὰ σημειώσεων ὑπὸ Β. Τατιτσέβου καὶ Φρ. Μυλλέρου. Ἐν ἀμφοτέραις δὲ ταῖς ἐκδόσεσι ταύταις περιελήφθησαν καὶ τὰ μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς Δικαστικῆς Βίβλου ἐκδοθέντα διατάγματα τοῦ αὐτοῦ ἡγεμόνος, περὶ ὧν κατωτέρω γενήσεται λόγος. Καθ' ὅσον γνωρίζομεν (α) ἡ τελευταία καὶ ἀκριβεστέρα ἐκδοσις τοῦ Σουδέβνικου εἶνε ἡ ἐν ἔτει 1819 γενομένη ὑπὸ Καλαϊδοβίτσου καὶ Στρογέβου μετὰ τοῦ κώδικος Ἰωάννου τοῦ Γ'. Μετάφρασιν δὲ αὐτοῦ ἔχομεν γερμανικὴν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἐβέρσου φιλοπονηθεῖσαν καὶ ἐν τῷ περὶ Ῥωσσίας τοῦ ἰδίου καὶ τοῦ Ἐγγελχάρδου συγγράμματι δημοσιευμένην (J. P. G. Ewers u. Engelhard, Beitragen zur Kenntniss Russlands, Τομ. Α', σελ. 339—394).

Ὁ κώδηξ οὗτος Ἰωάννου τοῦ Δ' περιέχει ἐν ὅλοις ἑκατὸν ἄρθροις τὰς πλείστας τῶν διατάξεων τοῦ κώδικος Ἰωάννου τοῦ Γ', οὐκ ὀλίγας ἐκ τῶν τοῦ Βασιλείου Ἰωαννίδου καὶ πολλὰς νέας, ὧν αἱ μᾶλλον ἄξια σημειώσεώς εἰσιν αἱ ἀκόλουθοι.

Ἐπεβάλλετο μεγάλη χρηματικὴ ποινὴ κατὰ τῶν δικαστῶν ἐκείνων, οἵτινες ἤθελον ἀναδειχθῇ ἔνοχοι κα-

ἐξῆλθεν ἐν ἔτει 1831 τὸ εἰς 4ον Ψαλτήριον, θεωρούμενον ὡς τὸ ἀρχαιότερον τοῦ ῥωστικοῦ τύπου μνημεῖον. Ἰδε Malte-Brun, Précis de la Géographie Universelle κεφ. Ρ'.

(α) Ἡ ἐν Πητρουπόλει Ἀρχαιογραφικὴ Ἐπιτροπὴ προὔτιθετο ἐν ἔτει 1842 νὰ ἐκδώσῃ ἐκ νέου τὸν κώδικα Ἰωάννου τοῦ Δ'. Ἰδε Kritische Zeitschr für Rechtswiss. u. Gesetzg. des Auslandes, Τόμ. ΙΔ', σελ. 91. Ἀγνωστὸν ἂν ἐπραγματοποιήθη ὁ σκοπὸς οὗτος.

ταπιέσεων (concussions), ἢ ἐκ προθέσεως ἀδικιῶν. Ὅσοι τῶν γραμματέων ὑπέπιπτον εἰς τὰ αὐτὰ ἐγκλήματα κατεδικάζοντο εἰς φυλάκισιν, οἱ δὲ κατώτεροι ὑπάλληλοι εἰς μαστίγωσιν (κνοῦτον). — Ἦν ἀπηγορευμένον τὸ παραπονεῖσθαι κατὰ τῶν ἤδη πεπαυμένων διοικητῶν. Ἀπ' ἐναντίας δὲ κατὰ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ διατελούντων ἔχαστος ἠδύνατο ν' ἀπευθύνῃ πρὸς τὴν ἀνωτέραν Ἀρχὴν τὰ δίκαια αὐτοῦ παράπονα· ἀλλ' ὁ συκοφαντῶν αὐστηρότατα ἐτιμωρεῖτο. — Ποινὰι καθιεροῦντο αἱ τέως παραδεδεγμένα. Διὰ τὸν κατὰ πρῶτον ἀποδειχθέντα ἔνοχον κλοπῆς ἢ μαστίγωσις (κνοῦτον)· διὰ τὸν ἐν ὑποτροπῇ κλέπτην ὁ θάνατος. Ἡ τελευταία δὲ αὕτη ποινὴ ὠρίζετο καὶ κατὰ τῶν φονέων, κατὰ τῶν ἐνόχων ἐσχάτης προδοσίας, ἱεροσυλίας ἢ ἐμπρησμοῦ, κατὰ τῶν ληστῶν, καὶ κατ' αὐτῶν τῶν κακοβούλων ἀπαταιῶνων καὶ τῶν συκοφαντῶν. — Μέσα ἀποδείξεως ἦσαν αἱ μαρτυρίαι, ὁ ὅρκος καὶ ἡ δικαστικὴ μονομαχία· μεταξὺ δὲ ἡμεδαπῶν καὶ ξένων ἢ κλήρωσις. — Οὐδεμία ἐδίδετο πίστις εἰς μήνυσιν γενομένην ὑπὸ κλέπτου, ἐκτὸς ἂν αὕτη ἐνισχύετο ὑπὸ τῆς μαρτυρίας εἴκοσιν ἐντίμων πολιτῶν. — Οὐδεὶς συνελαμβάνετο ἢ ἐφυλακίζετο ὑπὸ τῶν διοικητικῶν Ἀρχῶν πρὶν ἢ εἰδοποιηθῶσιν οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ καὶ οἱ ὀρκωτοὶ δικασταί. — Ὁ νόμος διέκρινε μεταξὺ τῶν πατρῶων καὶ τῶν προσκλήτων κτημάτων. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ πρῶτα, ἐν περιπτώσει πωλήσεως ἢ ὑποθηκέυσεως αὐτῶν, ἀνεγνωρίζετο εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ πωλητοῦ ἢ τοῦ ὑποθηκέυσαντος ἰδιοκτήτου, ἐν διαστήματι τεσσαράκοντα ἐτῶν, τὸ δικαίωμα τῆς ἐξωνήσεως ἐπὶ τῷ πραγματικῷ τῆς ἀπαλλοτριώσεως τιμήματι· ἀλλ' οἱ ὥς μάρτυρες λαβόντες μέρος ἐν τῷ ἐγγράφῳ τῆς πωλήσεως ἢ τῆς

ὑποθηκεύσεως συγγενεῖς δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπικαλεσθῶσιν ὑπὲρ αὐτῶν τὸ ἐν λόγῳ προνόμιον.—Αἱ συναλλαγματικαὶ πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐν χρήσει ἔπρεπον, ἵνα ἔχῃσι κύριος, νὰ φέρωσι τὴν σφραγίδα τοῦ ἄρχοντος καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ γραμματέως, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐπληρόνετο εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ὠρισμένον τι τέλος.—Τὰ τέχνα δὲν ἠκολούθουν τοὺς εἰς δουλείαν περιπίπτοντας γονεῖς.—Οἱ τὸν μοναχικὸν βίον ἀναλαμβάνοντες δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα τοῦ ὑποβάλλειν εἰς δουλείαν τὰ τέχνα αὐτῶν· διατάξεις, ἥτις ὑποτίθησιν ὑπάρχον κατὰ γενικὸν κανόνα τὸ τοιοῦτον τῶν γονέων δικαίωμα.—Δὲν ἐπετρέπετο πλέον τοῖς δανεισταῖς, ὡς ἄλλοτε, τὸ λαμβάνειν ἐπὶ δουλείᾳ τοὺς ὀφειλέτας αὐτῶν, ὑποχρεοῦμένους μόνον αὐστηρῶς εἰς πληρωμὴν τῶν τόκων τοῦ ὀφειλομένου ποσοῦ. — Οἱ εἰς τὴν τῶν εὐγενῶν τάξιν ἀνήκοντες ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἐστεροῦντο τῆς ἐλευθερίας.—Παρενέβαλλεν ὁ νόμος προσκόμματα τινα εἰς τὴν ἐκ μέρους τῶν γεωργῶν μεταλλαγὴν κατοικίας διὰ τῆς ἀπαιτήσεως ὑπερόγκων χρηματικῶν ἀποζημιώσεων ὑπὲρ τοῦ ἐγκαταλειπομένου ἰδιοκτῆτου τῆς γῆς.—Αἱ κατὰ τῆς τιμῆς προσβολαὶ ἐτιμωροῦντο αὐστηρῶς διὰ χρηματικῶν ποινῶν, ὀριζομένων, ἐπὶ μὲν προσβολῇ τῆς τιμῆς ξένου ἢ ἐμπόρου ἐπισήμου, εἰς ρούβλια πεντήκοντα, ἐπὶ δὲ ἐξυθρίσει τῶν κοινῶν ἐμπόρων καὶ τῶν τῆς μεσαίας τάξεως πολιτῶν, εἰς πέντε ρούβλια, καὶ ἐπὶ τῇ αὐτῇ πράξει, ἐνεργουμένη κατὰ τῆς κατωτάτης τάξεως τῶν πολιτῶν καὶ κατὰ τῶν γεωργῶν, εἰς ἓν ρούβλιον. Ἄλλ' ἢ προσβολὴ γυναικὸς, καθὼς ἀσθενοῦς καὶ ἀδυνάτου, ἐπέφερε διπλασίαν τὴν καταδίκην.—Τέλος ἅπασαι αἱ διατάξεις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος κώδικος, κατὰ

ρήτῳ ἐκπεφρασμένον ἐν αὐτῷ ὅρον, δὲν εἶχον ἀναθεο-
μικὴν ἰσχύν (α).

Τοιαῦται ἦσαν αἱ κυριώτεραι τῶν νέων διατάξεων
τοῦ κώδικος τούτου. Ἄλλ' ὁ ἡγεμὼν Ἰωάννης ὁ Δ',
ὑποσχεθεὶς ἐν τῷ τέλει τοῦ κώδικος αὐτοῦ νὰ κανονίσῃ
διὰ μεταγενεστέρων νόμων τὰς ἐν τοῖς δικαστηρίοις
παρουσιασθησομένας ἀπροβλέπτους περιπτώσεις, δὲν
ἔλειψε νὰ ἐκδώσῃ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1551 μέχρι τοῦ 1580
διάφορα συμπληρωτικὰ διατάγματα, δι' ὧν εἰσήγαγεν
ἐν τῇ νομοθεσίᾳ πλείστας οὐσιώδεις βελτιώσεις καὶ
ιδίως τὰς ἐξῆς.—Κατήργησεν ἐντελῶς τὰ πρὸς ὄφελος
τῶν δικαστῶν δικαστικὰ τέλη, ἀντικαταστήσας αὐτὰ
δι' ἀντιμισθίας τακτικῆς, χορηγουμένης τοῖς δικασταῖς
παρὰ τοῦ δημοσίου ταμείου.—Ἀνέθεσε τὴν ἀνάκρισιν
τῶν ποινικῶν δικῶν εἰς τοὺς ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἢ ὑπὸ τῶν
χωρικῶν ἐκλεγομένους δικαστάς, εἰς τοὺς κωμάρχας
καὶ εἰς τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ λαοῦ.—Ἀπηγόρευσε τὰς
δικαστικὰς μονομαχίας καθ' ὅλας τὰς περιπτώσεις, καθ'
ἃς ἦν δυνατόν ἢ ἐν τοῖς δικαστηρίοις ὑπὸ θέσις ν' ἀπο-
φασισθῇ διὰ μαρτύρων ἢ δι' ὁρκου, ὅπερ ἰσοδυναμεῖ τῇ
παντελεῖ τοῦ βαρβάρου αὐτοῦ ἐθίμου καταργήσει.—
Ἐπέβαλε τὴν ποινὴν τῆς μαστιγώσεως (κνούτου) καὶ
συγχρόνως βαρυτάτην χρηματικὴν ποινὴν κατὰ τῶν
ψευδομαρτύρων. — Διέγραψε πρὸς ἐκτίμησιν τῶν μαρ-
τυρικῶν ἀποδείξεων κανόνας τινάς, καθ' οὓς, ἐν περι-
πτώσει ἀντιφατικῶν καταθέσεων, ἀπητεῖτο πλειονοψηφία
πεντήκοντα ἢ ἐξήκοντα μαρτύρων, ἐν δὲ διχοψηφίᾳ νῆα
ἀνάκρισις καὶ συγχάσεις τῶν πέριξ χωρίων πρὸς ἀνα-

(2) Ἴδε τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἐκδοσὶν τοῦ Σουδενίκου.

κάλυψιν τῆς ἀληθείας. Ἐπὶ μόνῃ δὲ τῇ μαρτυρίᾳ πέντε ἢ ἕξ μὴ ἀρκούντως ἐγνωσμένων προσώπων δὲν κατεδικάζετο ὁ κατηγορούμενος, ἐν ᾧ ἡ κατάθεσις εὐγενοῦς ἢ ὑπαλλήλου ἐθεωρεῖτο πάντοτε ἀξιόπιστος. — Κατέστησεν ὑπευθύνους διὰ τὴν ψευδομαρτυρίαν τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν μεγιστάνων διατελούντων αὐτοὺς τοὺς μεγιστᾶνας καὶ τοὺς εὐγενεῖς, οἵτινες κατεδικάζοντο ἀντὶ τῶν ψευδομαρτύρων, καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἀπαλλαχθῶσι τῆς καταδίκης, εἰμὴ καταμηνύοντες οἱ ἴδιοι ἐν καιρῷ τὸ ψεῦδος. — Ὄρισε ποινὴν θανάτου κατὰ τοῦ γράψαντος πλαστὸν ἔγγραφον, δι' οὗ ἐλεύθερος ἐπωλεῖτο ὡς δοῦλος. — Ἀνεγνώρισεν αὐτοδικαίως ἀπελεύθερον κατὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ κυρίου αὐτοῦ τὸν διὰ τῆς αἰχμαλωτίσεως εἰς δουλείαν περιπεσόντα. — Ἠλάττωσε τὸν νόμιμον τόκον εἰς δέκα μόνον ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν, διατάξας ἵνα πληρωθῶσι τὰ παλαιὰ χρέη τῶν ὑπαλλήλων ἐντὸς πέντε ἐτῶν ἀτόκως. — Ἐκάνονισε τὰ περὶ ἀπαλλοτριώσεως τοῦ ἐνεχύρου. — Διέταξε ν' ἀποδίδῃ ὁ ἀνὴρ τὴν προῖκα ἀτόκως εἰς τοὺς συγγενεῖς τῆς συζύγου, ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν αὕτη ἀπέθνησκεν ἄτεκνος. — Ἐκήρυξεν ἄκυρον τὴν διαθήκην, δι' ἧς ἡ γυνὴ ἐξελέξατο ἐκτελεστὴν τῶν διατάξεων τῆς τὸν σύζυγον αὐτῆς· καὶ τέλος — Καθυπέβαλεν εἰς ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτίμια τοὺς χριστιανοὺς, οἵτινες εἶχον ὀρκισθῆ, ἐν αἰχμαλωσίᾳ ὄντες, ὅτι δὲν ἤθελον φύγει, καὶ ὁμῶς παρέβησαν τὴν ἐνορκον αὐτῶν ὑπόσχεσιν (α).

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω νομοθετικῶν ἔργων Ἰωάννου τοῦ Δ', ἡ ἱστορία μνημονεύει καὶ διαφόρων κυβερνητικῶν τε

καὶ δικαστικῶν πράξεων, ἀποδεικνυουσῶν τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀγχίνοιαν τοῦ παραδόξου τούτου ἀνακτος. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι καὶ ἐκ τῶν πράξεων τούτων αἱ πλεῖσται χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς δευτέρας περιόδου τῆς βασιλείας αὐτοῦ, τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης διὰ τὸ ῥωσικὸν ἔθνος ἐποχῆς. Οὕτω διὰ τοῦ ἡγεμόνος Ἰωάννου τοῦ Δ' διωργανίσθη ἐπὶ τὸ βέλτιον ὁ στρατός· διευθετήθησαν τὰ τῆς ἐξωτερικῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας· κατηργήθησαν καὶ ἐξηφανίσθησαν πολλαὶ τὴν ἱερὰν τοῦ Χριστοῦ θρησκείαν ἀσχημίζουσαι καταχρήσεις καὶ δεισιδαιμονίαι· ἐπολλαπλασιάσθησαν τὰ δημόσια σχολεῖα πρὸς ἐκπαίδευσιν κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν· ἐτέθησαν ὅρια εἰς τὴν ὑπέρμετρον αὔξησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκινήτων ιδιοκτησιῶν, δι' ἀπαγορεύσεως γενομένης εἰς τοὺς ἐπισκόπους καὶ εἰς τὰ μοναστήρια νὰ προσκτῶνται ἐν τῷ μέλλοντι ἀκίνητα δίχως τῆς ἀδείας τοῦ ἡγεμόνος· ἐπροστατεύθησαν αἱ τέχναι καὶ τὸ ἐμπόριον· ἐσυστάθησαν διάφορα δικαστήρια καὶ ἰδίως οἱ κυριώτεροι δικαστικοὶ τε καὶ διοικητικοὶ σύλλογοι, Ἦσέται καλούμενοι· ἐκανονίσθησαν οἱ διάφοροι τῆς δικαιοδοσίας βαθμοί· ὠρίσθη ἡ μεταξὺ τῶν ὑπαλλήλων στρατιωτικῶν τε καὶ πολιτικῶν ἱεραρχία· καὶ τέλος ἐσχηματίσθη ἰδιαιτέρα τάξις, ἀμέσως μετὰ τὴν τῶν εὐγενῶν ἐρχομένη, ἐκ τῶν πεπαιδευμένων τοῦ ἔθνους, ἡγουν ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἐγνώριζον κατὰ βάθος τοὺς ἐν ἰσχύϊ νόμους, τὰ ἔθιμα καὶ τοὺς κανονισμοὺς τῆς ἐπικρατείας, καὶ ἔνεκα τούτου ἀπετέλουν τὸ σημαντικώτερον μέρος ἔντε ταῖς δικαστικαῖς καὶ ἐν ταῖς διοικητικαῖς Ἀρχαῖς (α).

Κατὰ τὸν δικαστικὸν ὀργανισμόν, τὸν παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἡγεμόνος καθιερωθέντα, ἐκάστη πόλις ἢ ἕκαστος διοικητικὸς κύκλος ὤφειλε νὰ ἐκλέγῃ ἓνα πρεσβύτερον καὶ ἓνα ὀρκωτὸν δικαστήν, οἵτινες ἔκρινον μετὰ τῶν διοικητῶν ἢ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν τὰς τοπικὰς διαφορὰς τῶν πολιτῶν. Κατὰ δὲ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἐπαρχιακῶν τούτων δικαστηρίων ἐγίνετο ἔκκλησις ἐνώπιον τοῦ Συλλόγου τῶν Τσέτων, συγκροτουμένου ὑπὸ τῶν ἐπισημοτέρων ἀξιωματικῶν. Πρὸς δὲ αἱ λόγου ἄξια ὑποθέσεις, πολιτικά τε καὶ ποινικά, ἀνεθεωροῦντο ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῶν εὐγενῶν (βοιάρων), ὅπερ συνεδρίαζεν ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνος· ὥστε οὐδεμία εἰς θάνατον ἢ εἰς δήμευσιν καταδίκη ἐξετελεῖτο ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ ἀνωτάτου τῆς πολιτείας ἄρχοντος (α).

Ἰκανὰς εἰδήσεις περὶ τοῦ δικαίου τῆς ἐποχῆς ταύτης, καὶ μάλιστα περὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ, εὐρίσκομεν καὶ παρὰ τοῖς ξένοις περιηγηταῖς καὶ ἰδίως παρὰ τοῖς ἄγγλοις Φλετσερώ (Fletcher) καὶ Σανσελλόρω (Chancellor) (6). Ἀξιοπεριεργότατά εἰσι τὰ παρ' αὐτῶν ἀναφερόμενα περὶ τῶν δικαστικῶν μονομαχιῶν, περὶ τῆς κατὰ τῶν

568,582—590.— Περὶ τῶν ἐν τῇ διοικήσει τῆς Ἐκκλησίας τροποποιήσεων ἐξεδόθη νόμος ἐξ ἄρθρων Ρ', Σ τ ο γ λ α β καλούμενος, οὗτινος ἑμὸς ἢ ἰσχύς δὲν ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς ῥωσικῆς Ἐκκλησίας. Ἴδε Strahl, Beiträge zur russischen Kirchengeschichte (Halle 1827) σελ. 24 καὶ Dr. Ernst Hermann, Geschichte des russisch. Staates Τόμ. Γ', σελ. 125—129.

(α) Καρμυσίνος, Τόμ. Η', σελ. 89 καὶ Τόμ. Θ', σελ. 564.

(6) Fletcher (Giles) ἀπέβ. ἐν ἔτει 1610. Ἐγγράφον ἀγγλιστὶ περὶ Ῥωσσίας σύγγραμμα, ἐκδοθὲν ἐν ἔτει 1590, εἰς 8ον καὶ ἐν ἔτει 1643 εἰς 12ον—Chancellor (Richard) ἀπ.β. ἐν ἔτει 1536. Ἡ εἰς Ῥωσίαν περιηγήσις του ἐξετυπώθη ἐν τῷ Α' τόμῳ τῆς Συλλογῆς τῶν περιηγήσεων ὑπὸ Hackluy καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ Συλλογῇ τοῦ Pinkerton, 1803—1843.

ὀφειλετῶν αὐστηρᾶς καταδιώξεως, καὶ περὶ τῶν ἐν χρήσει ἐν τῇ ποινικῇ διαδικασίᾳ βασάνων. — Οἱ διάδικοι σπανίως ἐμονομάχουν αὐτοπροσώπως κατὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐποχὴν. Οἱ εἰς τὴν τῶν εὐγενῶν τάξιν ἀνήκοντες μόνον πρὸς τοὺς ὁμοτίμους αὐτῶν ἀντετάσσοντο. Αἱ δὲ δι' ἀντιπροσώπων γενόμεναι μονομαχίαι οὐδόλως ἦσαν σπουδαῖαι, συνεννοουμένων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῶν ὑπὲρ τρίτων συμφερόντων διαμαχομένων πρὸς βλάβην τοῦ τὰ ἥττονα προσενεγκόντος. — Οἱ κατὰ τῶν ὀφειλετῶν νόμοι ἦσαν αὐστηρότατοι. Ἀναγνωρισθείσης τῆς ὀφειλῆς καὶ μὴ ἐξοφληθείσης ἀμέσως, παρεδίδοτο ὁ ὀφειλέτης τῷ δικαστικῷ ὑπηρέτῃ καὶ ἀπήγετο εἰς τόπον καλούμενον Πράβες, ἔνθα ἐμαστιγοῦτο ἀνηλεῶς πρὸς καταναγκασμὸν εἰς ἀπότισιν τοῦ χρέους. Ἡ τιμωρία αὕτη ἐπανελαμβάνετο καθ' ἑκάστην ἀπὸ τῆς ὀγδόης μέχρι τῆς ἐνδεκάτης ὥρας τῆς πρωίας, τὸ δ' ἐπίλοιπον τῆς ἡμέρας καὶ καθ' ὅλην τὴν νύκτα διέμενεν ὁ ὑπόδικος δέσμιος ἐν τῇ φυλακῇ, εἰ μὴ ἔδιδεν ἐγγύησιν περὶ τῆς κατὰ τὴν ὠρισμένην ὥραν ἐπανόδου αὐτοῦ. Ἐβλεπε δέ τις ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν ἐν τῷ μνημονευθέντι τόπῳ τεσσαράκοντα καὶ πεντήκοντα ὀφειλέτας καὶ ἤκουε τὰς οἰμωγὰς αὐτῶν μαστιζομένων. Ἄλλ' ὁ ἐπὶ ὀλόκληρον ἐνιαυτὸν τὰς καθημερινὰς ὑπομείνας μαστιγώσεις ἐκτᾶτο τὸ δικαίωμα νὰ παραχωρήσῃ ὑπομισθίους ἢ νὰ πωλήσῃ τῷ δανειστῇ τὴν σύζυγον καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ πρὸς ἀπότισιν τοῦ χρέους. — Ἐκτὸς τῶν συνήθων βασάνων τοῦ κνούτου καὶ τῶν βατόγγων (α), ἐχρῶντο κατὰ τὴν ποινικὴν ἀνάκρισιν καὶ πολλαῖς

(α) Εἶδες τι μαστιγώσεως ἐλαφροτέρας τοῦ κνούτου.

ἄλλαις ἀπανθρωποτέραις. Οὕτω, ὅτε μὲν τὰς ἐκ τῆς μα-
στιγώσεως κατεσπαραγμένας σάρκας ἀπέσπων διὰ λα-
βίδων ἢ κατέχαιον διὰ πεφυρακτωμένων σιδήρων· ὅτε
δὲ διὰ τῶν αὐτῶν ἐργαλείων ἔθλαττον τὰς πλευράς τοῦ
βασανιζομένου· καὶ ἄλλοτε πάλιν, προσαρτῶντες τοῖς
ποσὶ τούτου βαρείας δοκοὺς, ὕψωναν αὐτὸν καὶ μετέ-
ωρον ἐκράτουν, ἵνα διὰ τοῦ βάρους τῶν δοκῶν ἔξαρθρα
τὰ μέλη αὐτοῦ γίνωσιν. Ἐνίοτε ἤναπτον ὑπὸ τὸν κατη-
γορούμενον, ἀνηρτημένον ὄντα, μεγάλην πυρὰν καὶ οὕτω
κατέπνιγον αὐτὸν διὰ τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς ὑπερβαλλού-
σης θερμότητος, ἢ καὶ δένοντες αὐτὸν ἐπὶ ὀβελοῦ ἔψηνον
κατὰ μικρόν. Ἄλλ' ἢ σκληροτέρα ἀπασῶν τῶν βασάνων,
ἧτις καὶ ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Γ', ὡς εἴρηται, ἦν ἐν χρήσει,
συνίστατο εἰς στάξιν κατεψυγμένου ὕδατος ἐπὶ τῆς ἐξυ-
ρισμένης κορυφῆς τοῦ δυστυχοῦς θύματος. — Ἡ δὲ κε-
φαλικὴ ποινὴ ἐξετελεῖτο συνηθέστερον μὲν συντριβομέ-
νου τοῦ κρανίου διὰ ῥοπάλου, σπανιώτερον δὲ δι' ἀγχό-
νης, ἀποκεφαλίσσεως ἢ ἀνασκολοπισμοῦ (α).

Μετὰ μακροχρόνιον βασιλείαν Ἰωάννης ὁ Δ' κατέ-
στρεψε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1584 τὸν πλήρη ἀνο-
σιουργημάτων βίον αὐτοῦ, ἀφ' οὗ ἰδίᾳ χειρὶ ἐφόνευσε τὸν
ὁμώνυμον αὐτοῦ υἱόν. Ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ φερω-
νύμως Τρομεροῦ αὐτοῦ ἡγεμόνος, Θεόδωρος, ἀγα-
θὸς καὶ εὐσεβὴς τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἀδρανὴς τὸν νοῦν καὶ
ἀσθενὴς τὸ σῶμα, ἐκάθισε μὲν ἐπὶ τοῦ πατρικοῦ θρόνου
ὡς ὑπογραμμὸς ἰδιωτικῆς ἀρετῆς, ἐγκατέλειψε δὲ ὁλο-
σχερῶς τὰς ἡνίας τοῦ Κράτους εἰς τὸν συνετὸν ἄμα
καὶ δοξομανῆ γυναικάδελφον αὐτοῦ Βωρῆσον Γοδοῦνοφ,

(α) Hermann, Geschichte des russisch. Staates, Τόμ. Γ', σελ. 357—359.

ὅστις ἐκυβέρνησεν ἐπιτυχῶς τὴν Ῥωσσίαν ἐν ὀνόματι τοῦ μηδόλως περὶ τῆς πολιτείας, τὰ μέγιστα δὲ περὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς μεριμνῶντος Θεοδώρου.

Ἐν τῷ διαστήματι τῆς ἐπὶ δεκατέσσαρα ἔτη διαρκείας ταύτης ἀντιβασιλείας ἀναφέρονται ἰδίως δύο ἀξιοσημειώτα ἔργα, ἀφορῶντα τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ τόπου διοίκησιν, ἡ ἐν Μόσχᾳ, τῇ συναινέσει τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐγκαθίδρυσις Πατριάρχου (1588) (α) καὶ ἡ διὰ νόμου (1592) παντελὴς ἀπαγόρευσις εἰς τοὺς χωρικοὺς νὰ μεταβάλλωσι διαμονὴν (β). Καὶ ἡ μὲν εἰς πατριαρχικὸν θρόνον ἀνύψωσις τῆς μητροπόλεως Μόσχας, ἐνδοξος καὶ ἴσως ἀναγκαία κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν διὰ τὴν Ῥωσσίαν, οὐδεμίαν οὐσιώδη ἐπήνεγκε μεταβολὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Ῥωσσικῆς Ἐκκλησίας διοίκησιν. Ὁ δὲ περὶ δεσμεύσεως τῆς ἐλευθερίας τῶν χωρικῶν νόμος πολύχροτον καὶ ἐν μέρει ὀλέθριον εἰσῆγαγε νεωτερισμόν. Καὶ τῷ ὄντι· εἶχε μὲν ἡ ὑπὸ τῶν προγενεστέρων νόμων ἐντὸς ὁρίων τινῶν ἀνεγνωρισμένη ἐλευθερία τῶν χωρικῶν τοῦ μεταβαίνειν ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον ἀτοπήματά τινα, ἰδίως ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, διότι ἕνεκα τῆς ἐλευθερίας ταύτης πολὺ αἰετὶ γαῖται τέως εὐδαιμονοῦσαι ἔμενον αἰφνης ἐγκαταλειμμένοι καὶ ἔρημοι ἢ ἀτελῶς ὑπὸ προσκαίρων ἐκαλλιεργοῦντο καλλιεργητῶν, πλήθη δὲ ἀργῶν περιεπλανῶντο ἀνωφελῶς ἀπὸ τόπου εἰς τόπον· ἀλλὰ τὸ τοιοῦτο δικαίωμα

(α) Καραμσίνος, Τόμ. Ι', σελ. 158—169 καὶ ἱστορίᾳ τῆς Ῥωσσικῆς Ἐκκλησίας, μεταφρ. Βαλλιάνου, σελ. 141—148.

(β) Καραμσίνος, Τόμ. Ι', σελ. 280—282, καὶ 412—413 σημ. 194. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ εἰρημένου συγγραφέως δὲν σώζεται τὸ κείμενον τοῦ νόμου τούτου.

τῆς ἀγροτικῆς τάξεως ἠνάγκαζε τοῦλάχιστον τοὺς σκληροὺς ἄρχοντας, ἵνα προσφέρωνται ἡπίως πρὸς τοὺς ἐν τοῖς κτήμασιν αὐτῶν γεωργοὺς, οἵτινες μόνον ἐν ἐσχάτῃ ἀπελπισίᾳ ἀπεφάσιζον νὰ διατρέξωσι τοὺς παντοίους τῆς μετοικίσεως κινδύνους. Ἀπ' ἐναντίας ὅμως ὁ ἐντελής τῆς ἐλευθερίας τῶν χωρικῶν περιορισμὸς καθίστα δουλοπαροίκους τὰ δύο τρίτα τοῦ ῥωσικοῦ λαοῦ, δυσηρέσκει τοὺς μεγαλοκτήμενας ἰδιοκτητὰς, μὴ δυναμένους τοῦ λοιποῦ νὰ ἐλκύωσι διὰ χρημάτων ἢ ἄλλων ὠφελειῶν τοὺς ἀναγκαίους κατοίκους ἐπὶ τῶν ἀπεράντων αὐτῶν γαιῶν, καὶ ἐγένετο τέλος, ὥς ἐκ τῆς συχνῆς παραβιάσεως τοῦ αὐστηροῦ νόμου, αἰτία ἀπείρων μεταξὺ τῶν ἀρχόντων δικῶν. Ὁ ἐν ἔτει 1597 ἐκδοθεὶς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου νόμος ἦν συμπλήρωμα ἀναγκαῖον τοῦ ἄρτι μνημονευθέντος, καθόσον ὠρίζεν αὐστηρότατα μέτρα, ὅπως οἱ ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ πρώτου νόμου φυγαδευθέντες γεωργοὶ ἀποδοθῶσι τοῖς κυρίοις αὐτῶν. Κατὰ τὴν αὐτὴν δ' ἐποχὴν ἐξεδόθη καὶ ἕτερος νόμος σχέσιν ἔχων πρὸς τοὺς ἀνωτέρω, καθ' ὃν ἅπαντες οἱ δουλοπαροίκων ἰδιοκτῆται ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐγγράψωσι τούτους ἐν βιβλίῳ ἐπὶ τούτῳ κρατουμένῳ ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς δουλοπαροικίας δικαστηρίου, ὅπερ ὥφειλε νὰ θεωρήσῃ ὡς δουλοπαροίκους καὶ τοὺς πρὸ ἑξ μηνῶν παρὰ τινι ἐργαζομένους ἐλευθέρους ὑπηρέτας (α).

Ὁ ἀντιδασιλεὺς Γοδοῦνοφ, ἐνασχολούμενος ἀνενδότως περὶ τὴν βελτίωσιν τῶν ἐσωτερικῶν τῆς πατρίδος αὐτοῦ πραγμάτων, διέταξε καὶ ἐπεραίωσε νέαν τῶν κα-

τοίκων καὶ τῶν γεωργησίμων γαιῶν καταγραφὴν, ἡλάττωσε καὶ δικαιότερον διένειμε τοὺς φόρους, ἀνήγειρε νέας πόλεις, ἐσύστησε λοιμοκαθαρτήρια, ἐδιπλασίασε τοὺς μισθοὺς τῶν ὑπαλλήλων, ἵνα οὗτοι ζῶσιν ἀνέτως ἄνευ καταχρήσεων, καὶ ἀδυσώπητος ἀνεδείχθη διώκτης τῶν καταχραστῶν. Οἱ ἐν ἰσχύϊ τότε νόμοι ἀπηγόρευον, ὡς εἴρηται, πρὸ πάντων τοῖς δικασαῖς τὴν ἀποδοχὴν δῶρων· ἀλλ' ἡ πρὸς τὴν δωροδοκίαν κλίσις εἶχεν ἐφεύρει τρόπον ὑπεκφυγῆς τοῦ νόμου. Ὁ διάδικος προσερχόμενος τῷ δικαστῇ κατέθετε χρήματα ὑπὸ τὰς ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν συνεδριάσεων ἀγίας εἰκόνας, προφασιζόμενος, ὅτι ἡγόραζε δι' αὐτῶν λαμπάδας. Ἐντεῦθεν ἐγένετο χρεία νέου ἀπαγορευτικοῦ τῆς ἀπροβλέπτου ταύτης ἐφευρέσεως νόμου, δημοσιευθέντος ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδώρου. Ἐτιμωροῦντο δὲ οἱ καταχρασταὶ μεθ' ὅλης τῶν νόμων τῆς αὐστηρότητος διάτε μαστιγώσεως καὶ διὰ τῆς ἀτιμωτικῆς ποινῆς τῆς ἐκθέσεως, ἣν συνώδευε προσάρτησις ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ τῶν καταδίκων πραγμάτων τινῶν ἐκ τῶν παρ' αὐτῶν παρανόμως ληφθέντων (α).

Μολονότι δὲ ὁ ἀντιβασιλεὺς Γοδοῦνοφ ἐπετῆρει, κατὰ τοὺς χρονογράφους τῆς ἐποχῆς, τὴν ἐν τοῖς δικαστηρίοις πιστὴν τῆς νομοθεσίας Ἰωάννου τοῦ Δ' ἐφαρμογὴν, συμπεραίνομεν ἐκ τῶν συγγραμμάτων συγχρόνων τινῶν περιηγητῶν, ὅτι οἱ ἐν τῷ Σουδεβνίκῳ καὶ μετὰ ταῦτα ἐκδοθέντες νόμοι τοῦ ἡγεμόνος τούτου, καίτοι ὡς θάσις τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων λαμβανόμενοι, ἀνεπτύσσοντο ἢ ἐτροποποιοῦντο ἐν μέρει κατὰ τὴν ἐφαρμο-

(α) Κερεμσίνος, Τόμ. Ι', σελ. 31, 97, 286 καὶ 331.

γῆν. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, βλέπομεν, ὅτι αἱ ἐν τῇ εἰρημένῃ νομοθεσίᾳ ὠρισμέναι ποιναὶ ἡλαττοῦντο ὡσάκις ἐπρόκειτο περὶ ἐνόχου ἐκ τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν στρατιωτικῶν· ὅτι ἔνεκα τῆς αὐτῆς ἀξιοποίνου πράξεως ὁ μὲν γεωργὸς ἢ ὁ ἀπλοῦς πολίτης κατεδικάζετο εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον, ὁ δὲ εὐγενὴς εἰς μόνην τὴν ποινὴν τῆς φυλακίσεως ἢ τῆς μαστιγώσεως· ὅτι οἱ εὐγενεῖς ἔχαιρον ἐν ταῖς πολιτικαῖς δίκαις τὸ παράδοξον προνόμιον ν' ἀντικαθίστανται διὰ τῶν ἰδίων ὑπηρετῶν κατὰ τε τὴν δόσιν τοῦ ἐπαχθέντος αὐτοῖς ὄρκου καὶ κατὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς σωματικῆς ποινῆς, τῆς ἐπιβληθείσης αὐτοῖς πρὸς ἀπότισιν ὀφειλομένου χρέους. Ἐκ τῶν αὐτῶν δὲ πηγῶν μαθάνομεν, ὅτι ὁ καταδικασθεὶς ὠδηγεῖτο ἐν τῷ τόπῳ τῆς καταδίκης κρατῶν εἰς τὰς δεσμευμένας χεῖρας λαμπάδα ἀνημμένην· ὅτι μεταξὺ τῶν διαφόρων τρόπων, καθ' οὓς ἐξετελεῖτο ἡ κεφαλικὴ ποινὴ, ἦν ἐν χρήσει καὶ ἡ διὰ τοῦ ἀνασκολοπισμοῦ θανάτωσις· καὶ τέλος, ὅτι μετὰ μεγίστης ἀπανθρωπίας ἐφῆρμοζον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τὴν βάσανον, καίοντες ἐπανειλημμένως τὸν εἰς ταύτην ὑποβαλλόμενον, συντρίβοντες κατὰ μικρὸν τὰς πλευρὰς αὐτοῦ καὶ ἐμπήγοντες ἥλους εἰς τὸ σῶμα τοῦ βασανιζομένου (α).

Τελευτήσαντος τοῦ ἡγεμόνος Θεοδώρου ἄπαιδος, ἐξέλιπεν ὁ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ρουρίκου κλάδος Ἰωάννου τοῦ Καλίτα. Καὶ ὑπῆρχον μὲν τινες τοῦ αὐτοῦ βαραγ-

(α) Φλέτσερος, ἐν τῷ μνημονευθέντι περὶ Ῥωσσίας συγγράμματι, καὶ Marget, Etat du Grand-Duché de Moscovie depuis l'an 1390 jusqu' en l'an 1606, δημοσιευμ. ἐν ἔτει 1607 καὶ ἀνατυπωθ. εἰς Παρισίους 1669 καὶ 1821.— Ἴδε Καραμσῖνον ἐπὶ τῶν εἰρημένων περιηγητῶν στηριζόμενον, Τόμ. Ι', σελ. 332.

γικοῦ γένους ἀπόγονοι, ἀλλ' ἦσαν πρὸ πολλοῦ στερημένοι τῶν ἡγεμονικῶν δικαιωμάτων καὶ τοῦ ἡγεμονεύοντος οἴκου ὑποτελεῖς. Διὸ καὶ ὁ Θεόδωρος, ἐναντίον τῶν τέως νεομισμένων, διώρισε διὰ διαθήκης διάδοχον αὐτοῦ τὴν ἐνάρετον σύζυγον Εἰρήνην, ἥτις ὅμως ἀπεποιήθη τὴν προσφερθεῖσαν αὐτῇ βασιλικὴν ἐξουσίαν, καὶ ἐνδυθεῖσα τὸ μοναχικὸν σχῆμα ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀλεξάνδρα ἀπεσύρθη ἐν τῇ λεγομένῃ τῶν Παρθένων Μονῇ. Ὁ θρόνος ἦν κενὸς καὶ ἡ Ῥωσσία ἄνευ ἡγήτορος. Ἐν τοιαύτῃ τῶν πραγμάτων καταστάσει, Συμβούλιον ἐκ μεγιστάνων συγκείμενον καὶ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου προεδρευόμενον διεύθυνεν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας τὸ πηδάλιον τοῦ Κράτους, ἐκδίδον διαταγὰς ἐν ὀνόματι τῆς μοναχῆς Ἀλεξάνδρας. Μετ' οὐ πολὺ δὲ Συνέλευσις, συγκαλεσθεῖσα ἐν τῇ πρωτεύουσῃ καὶ ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων ἀπάσης τῆς Ῥωσσίας καὶ ἀπασῶν τῶν τάξεων τοῦ ἔθνους συγχροτούμενη, ἐξελέξατο παμφηφεὶ βασιλέα τὸν πρὸ πολλοῦ ἤδη τὰ πάντα κρατοῦντα Βωρῆσον Γοδοῦνοφ, καὶ μετὰ θερμῶν δεήσεων καὶ δακρύων ἔθεσεν εἰς τὰς πόδας τοῦ ἐκ Τατάρων τὸ γένος ἔλκοντος πολυμήτου αὐτοῦ ἀνδρός τὸ λαμπρὸν τοῦ Μονομάχου στέμμα.

Ἡ ἐκλογή τοῦ νέου ἡγεμόνος καὶ ὁ εἰς αὐτὸν δοθεὶς ὅρκος πίστεως ἐβεβαιώθησαν διὰ ψηφίσματος τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως, Χάρτου Ἐκλογῆς καλουμένου, δι' οὗ ἐπεβάλλετο, ἐπὶ ἀπειλῇ ἄρῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ αὐστηροτάτων τῆς κοσμικῆς Ἀρχῆς ποινῶν, εἰς πάντας μὲν παντελῆς εἰς τὰς θελήσεις τοῦ ἡγεμόνος ὑπακοή, ἰδίᾳ δὲ εἰς τοὺς ὑπαλλήλους ἢ ὑποχρέωσις τοῦ ἐκτελεῖν ἄνευ ἀπαιτήσεων πᾶσαν αὐτοῖς ἐμπιστευθεῖσαν ὑπηρεσίαν, τοῦ ὑπακούειν ἐν πάσῃ περιπτώσει ταῖς διαταγαῖς

τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ τοῦ μὴ παρεμβάλλειν προσκόμματα εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Κράτους (α).

Ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐξηκολούθησεν ὁ Γοδοῦνοφ μετ' ἐνθερμοτέρου²² ἢ πρότερον ζήλου καὶ μετὰ πολλῆς δραστηριότητος τὴν ἔμφρονα καὶ ἐπιτυχῆ αὐτοῦ κυβέρνησιν. Διευθετήσας καλῶς δι' ἐπιδεξίου πολιτικῆς τὰς ἐξωτερικὰς τῆς Ῥωσσίας σχέσεις, ἡδυνήθη νὰ ἐπιστήσῃ ἰδίως τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ τόπου διοίκησιν. Περιέβαλε δὲ καὶ ἀνεκούφισε τοὺς πτωχοὺς καὶ τὰ ὀρφανὰ, ὡς ὑπεσχέθη δημοσίᾳ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς στέψεως αὐτοῦ· ἐκήρυξεν, ὡς παρὰ τινων λέγεται, κατὰ τὴν αὐτὴν περίστασιν, ὅτι ἐπὶ πενταετίαν θέλει φεισθῆ τῆς ζωῆς καὶ αὐτῶν τῶν κακούργων, ἀντικαθίστων τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου διὰ τῆς εἰς τὰς σιβηρείους ἐρήμους ἐξορίας, καὶ τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην κατὰ γράμμα ἠκολούθησεν· ἐχορήγησεν ἐπὶ ἓν ἔτος ἀσυδοσίαν εἰς τοὺς καλλιεργητὰς τῶν κτημάτων τοῦ στέμματος καὶ εἰς τοὺς ἀγρίους κατοίκους τῆς Σιβηρίας· ὥρισε τὸν χρόνον τῆς ἐργασίας τῶν εἰς τοὺς ἄρχοντας ἀνηκόντων γεωργῶν, καθὼς καὶ τὸ ποσὸν τοῦ πληρωτέου τοῖς κυρίοις δασμοῦ, καὶ ἐπροστάτευσεν τὸ ἐμπόριον καὶ τοὺς ξένους, παραχωρήσας εἰς μὲν τοὺς ἐμπόρους ἀτέλειαν ἐπὶ διετίαν, εἰς δὲ τοὺς ξένους διάφορα πλεονεκτήματα, καὶ καταργήσας διὰ συνθήκης, μετὰ τῶν ἀνσεατικῶν πόλεων συνομολογηθείσης, τὸ ἐπὶ τῆς κληρονομίας τῶν ἐν Ῥωσίᾳ ἀποθνησκόντων ἄλλοδαπῶν δικαίωμα τοῦ δημοσίου (*droit d'aubaine et de detraction*). Πρῶτος δὲ τῶν ῥώσων

(α) Καραχμσίνος, Τόμ. ΙΑ', σελ. 6, 21—22. Ἴδε Χάρτην Ἐκλογῆς τοῦ Βωρήσου ἐν τῇ Συλλογῇ τοῦ κόμητος Ρουμιανζόβου.

ἡγεμόνων ὁ Βωρῆσος οὗτος συνέλαβε τὴν ιδέαν τῆς συστάσεως Πανδιδασκηρίων, καὶ ἤθελε βεβαίως πραγματοποιήσῃ αὐτὴν ἄνευ τῆς τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἀρχόντων ἀντιστάσεως, ἀναγκασάσης αὐτὸν νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἀποστολὴν ὀκτωκαίδεκα νέων εὐγενῶν πρὸς ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν. Τέλος, ἰδὼν τὰς ὀλεθρίους συνεπείας τοῦ τὴν ἐλευθερίαν τῶν γεωργῶν περιορίσαντος νόμου, δὲν κατήργησε μὲν αὐτὸν, ἐμετρίασε δὲ τὰς συνεπείας αὐτοῦ διὰ τῆς καθιερώσεως ἐξαιρέσεών τινων κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν (α).

Ἄλλ' ὁ Βωρῆσος εἶχεν ἀνοίξει τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀγαγοῦσαν αὐτὸν ὁδὸν διὰ στυγεροῦ κακουργήματος. Χεῖρες δολοφόνων ὠδηγημέναι ὑπὸ τοῦ δοξομανοῦς αὐτοῦ ἀνδρὸς εἶχον κατασφάξει ὑπὸ τὰ ὄμματα τῆς δυστυχοῦς αὐτοῦ μητρὸς τὸν ὑστερότοκον υἱὸν Ἰωάννου τοῦ Δ', τὸν ἐννεαετῇ ἐπίδοξον διάδοχον τοῦ Θεοδώρου. Θεία ἄρα δίκη ἐμελλε νὰ καταστρέφῃ ὥς ἀράχνης ἱστὸν τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ Βωρήσου καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ πτώματος τοῦ ἀθώου Δημητρίου ὑψωθείσαν νέαν δυναστείαν. Οὕτως ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν Ῥωσσίαν σειρὰ νέων δυστυχημάτων. Κατὰ τὸ ἕκτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ εἰρημένου ἡγεμόνος (1603) ἀνεφάνη ἐν Λιθουανίᾳ ἀπατεῶν τις ὀνόματι Γρηγόριος Ὅτρεπιεφ, ὅστις, ἐξ εὐγενῶν καταγόμενος, μοναχὸς δὲ καὶ διάκονος χρηματίσας καὶ εἴτα τὸ μοναχικὸν ἀπορρίψας σχῆμα, ἐκήρυττεν ἑαυτὸν Δημήτριον, υἱὸν Ἰωάννου τοῦ Τρομεροῦ, διασωθέντα δῆθεν διὰ τῆς τροφοῦ, ἀντικαταστησάσης αὐτὸν

(α) Καραμσῖνος, Τόμ. ΙΑ', σελ. 22—23, 103, 109, 110—111, 113—115 καὶ 21 ἐκ διαφόρων τῆς ἐποχῆς πηγῶν.

δι' ἐτέρου παιδὸς ὑπὸ τὴν μάχαιραν τῶν δολοφόνων. Διὰ τῆς προστασίας, ἧς ἔτυχε παράτισι τῶν εὐγενῶν Πολωνῶν καὶ παρὰ τῷ βασιλεῖ αὐτῶν Σιγισμὸνδῳ καὶ διὰ τῆς ἰσχυρᾶς ὑποστηρίξεως τῶν ἐν Πολωνίᾳ Ἰησουϊτῶν, ἐλπίζόντων τῇ συμπράξει τοῦ ἀποστάτου νὰ ὑποτάξωσιν εἰς τὴν παπικὴν ἐξουσίαν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ῥωσσίας, κατῴρθωσεν ὁ τολμητίας οὗτος νὰ συναθροίσῃ εὐάριθμον στρατόν, νὰ εἰσέλθῃ μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ Ῥωσικῇ χώρᾳ (1604) καὶ νὰ κηρύξῃ τὸν ἡγεμονεύοντα Τσάρον (α) ἄρπαγα τοῦ θρόνου τῶν πατέρων του. Καὶ ἡδυνήθησαν μὲν αἱ προσπάθειαι τοῦ τελευταίου ν' ἀναχαιτίσωσι τὴν πρόοδον τοῦ ἐπικινδύνου τούτου ἀντιζήλου καὶ ἐπὶ τέλους παρ' ὀλίγον νὰ καταστρέψωσιν αὐτὸν ἐντελῶς, ἀλλ' ἡ ἐπισυμβᾶσα αἰφνίδιος ἀποθίωσις τοῦ Βωρήσου (1605) καὶ ἡ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ καὶ τινων ἄλλων μεγιστάνων προδοσία, ἀνατρέψασαι τὰ πάντα, παρέδωκαν ἀναιμωτὶ ὁλόκληρον τὴν Ῥωσσίαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀπωμότου Ὀτρέπισφ, ἀναγνωρισθέντος παρὰ πάντων καὶ μετ' ὀλίγον στεφθέντος Τσάρου. Ὁ δὲ φίλτατος υἱὸς τοῦ Βωρήσου Θεόδωρος, νεανίας πλήρης ἀρετῶν καὶ πλεονεκτημάτων, μόλις ἀναβάς τὸν πατρικὸν θρόνον ἐξεθρονίσθη καὶ κατεσφάγη, ἡ ἀγαθὴ αὐτοῦ μήτηρ ὑπεβλήθη εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον καὶ ἡ ὡραία αὐτοῦ ἀδελφὴ ἐγένετο θύμα τῆς ἀκολασίας τοῦ νικητοῦ. Οὕτω θείᾳ βουλῇ ὁ ψευδώνυμος Δημή-

(α) Τὸν τίτλον Τσάρος, ἀντιστοιχοῦντα κατὰ τὴν σλαβωνικὴν φωνὴν τῇ λέξει βασιλεὺς, ἔλαβε πρῶτος ὁ Βασίλειος Ἰωαννίδης· ἀλλ' ἡ προσηγορία Βελλικιϊ Κνιᾶζ ἔμεινε συνηθεστέρᾳ μέχρι τοῦ 1347. Ἀπὸ τῆς τελευταίας δὲ ταύτης ἐποχῆς, ἥτοι ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δ', ἐδίδετο εἰς τοὺς βόσκους ἡγεμόνας ἐνίοτε καὶ ὁ τίτλος Αὐτοκράτωρ (Imperator), ὅστις κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους κατέστη ὁ μᾶλλον ἐν χρήσει.

τριος ἐξεδίκησεν ἐπὶ τοῦ οἴκου τοῦ δολοφόνου τὸ ἀθῶον αἷμα τοῦ ἀληθοῦς Δημητρίου !

Ἐνδεκα μόλις μῆνας ἔμεινεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ παραδόξως ὀλόκληρον τὴν Ῥωσσίαν ἀπατήσας οὗτος τυχοδιώκτης. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς ἀληθείας, ὁ ἀγενής καὶ ἄστατος αὐτοῦ χαρακτήρ, ἡ σπατάλη τῶν δημοσίων χρημάτων, ὁ μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς καὶ ἀλλοθρήσκου Μαρίνης θυγατρὸς τοῦ κορυφαίου τῶν πολωνῶν προσατῶν του γάμος αὐτοῦ, ἡ εἰς τοὺς ξένους καὶ ἰδίως εἰς τοὺς μετὰ τῆς νέας συζύγου του ἐλθόντας Πολωνοὺς μεγάλων τιμῶν καὶ πολλοῦ πλούτου παραχώρησις, ἡ παρ' αὐτοῦ καὶ ἐναντίον τῶν νόμων προστατευομένη ἀλαζονεία καὶ διαφθορά τῶν ξένων τούτων, καὶ πρὸ πάντων ἡ φανερά αὐτοῦ πρὸς τὰ κοινὰ ἔθιμα καὶ πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν ὀρησκεῖαν περιφρόνησις κατέστησαν αὐτὸν ἐντὸς ὀλίγου ὅλως μισητὸν παρὰ τῷ λαῷ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ φρικώδη κατ' αὐτοῦ διήγειραν ἐπανάστασιν, ἣτις ἐκρήμνισεν ἀπὸ τοῦ θρόνου τὸν ξενοτρόφον τοῦτον Τσάρον, ἐξέρρησε τῆς ζωῆς αὐτόν τε καὶ τὸ πλεῖστον τῶν περὶ αὐτὸν ἀλλογενῶν καὶ ὕψωσεν εἰς τὴν βασιλικὴν ἀξίαν τὸν ἰδίον ἀρχηγόν, τὸν ἐκ τοῦ βραγχγικοῦ οἴκου γηραιὸν Βασίλειον Σουίσκη (1606).

Ἀλλὰ καὶ τούτου ἡ ἐξουσία ὑπῆρξεν ἐφήμερος· διότι πολεμηθεὶς ἐνταυτῷ ὑπὸ νέου τινὸς ἀπαταῶνος, λαβόντος τὸ ὄνομα καὶ τὴν θέσιν τοῦ ὑπὸ τῆς μαχαίρας τῶν ἐπαναστατῶν φονευθέντος Ψευδοδημητρίου, καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Πολωνῶν Σιγισμόνδου, παρρησιασθέντος ἤδη ἀναφανδὸν πολεμίου τῆς Ῥωσσίας, ἀνέστη μὲν κατ' ἀμφοτέρων γενναίως καὶ ἐπιτυχῶς ἐπὶ τινὰ χρόνον διὰ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ Σχοπίνου,

στερηθεὶς ὁμως, διὰ τοῦ αἰώρου θανάτου τοῦ ἥρωος αὐτοῦ, τῆς μόνης αὐτοῦ ἰσχυρᾶς ὑποστηρίξεως, καὶ παρὰ πάντων ἐγκαταλειφθεὶς, ἐκηρύχθη ὑπὸ τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ στασιάσαντος λαοῦ ἔκπτωτος τοῦ θρόνου καὶ ἡναγκάσθη νὰ ἐνδυθῇ τὸ μοναχικὸν σχῆμα (1610).

Ἡ πτώσις τοῦ Βασιλείου Σουίσκου ἔφερε τὴν Ῥωσίαν εἰς τὸ χεῖλος τοῦ κρημνοῦ. Οἱ ἄρχοντες καὶ ὁ λαὸς τῆς πρωτευούσης, διαφωνοῦντες περὶ τῆς ἐκλογῆς νέου Τσάρου, ἡναγκάσθησαν διὰ τῆς ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Μόσχας ἐμφανίσεως στρατοῦ πολωνικοῦ νὰ προσφέρωσιν ὑπὸ ὄρους τὸ στέμμα τῆς Ῥωσσίας εἰς τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως τῶν Πολωνῶν Βλαδίσλαβον, ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου Συμβούλιον ἐκ μεγιστάνων συγκροτηθὲν ἔλαβε προσωρινῶς τοὺς οἵακας τοῦ Κράτους. Ἀλλ' ὁ φιλόδοξος Σιγισμόνδος ἐβράδυνε νὰ δεχθῇ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ τὸν προσφερόμενον θρόνον, ἐλπίζων ν' ἀναβῇ ἐπ' αὐτοῦ ὁ ἴδιος διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὅπλων, καὶ ἐξαγοραζόμενος πρὸς τοῦτο τὸν καιρὸν μέχρις οὗ κατέλαβον οἱ Πολωνοὶ τὴν Μόσχαν καὶ πυρπολήσαντες αὐτὴν ἐκλείσθησαν ἐν τῷ Κρεμλίνῳ. Καὶ ὠπλίσθη μὲν ὁ Ῥωσσικὸς λαὸς καὶ εἰς βοήθειαν τῆς κινδυνεύουσῃς πατρίδος ἔδραμε· πλὴν αἱ γενναῖαι προσπάθειαι τῶν ὁδηγῶν αὐτοῦ, Ἑρμογένους τοῦ Πατριάρχου καὶ Λαπούνου τοῦ Στρατάρχου, ἐντελῶς ἀπέτυχον, ἕνεκα τῆς λυπηρᾶς μεταξὺ τοῦ στρατοῦ διαιρέσεως, καὶ μόνον ἀποτέλεσμα ἔσχον τὴν φυλάκισιν τοῦ πρώτου καὶ τὴν δολοφονίαν τοῦ δευτέρου. Τὴν ἀθλιότητα δὲ ταύτην τῶν πραγμάτων ἐπηύξησεν ἥτε ἐμφάνισις νέου ἀπατεῶνος, τοῦ διακόνου Ἰσιδώρου, ἀντικαταστήσαντος τὸν ἐν τῷ μεταξὺ δολοφονηθέντα δεύτερον Ψευδοδημήτριον, καὶ αἱ ἐνέργειαι ἀφ' ἐνὸς

μὲν τῶν ὁπαδῶν τοῦ ἐκ τῆς περιωνύμου Μαρίνης γεν-
 νηθέντος τέκνου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν ὑπὲρ τοῦ σουηδοῦ
 πρίγκιπος Φιλίππου ἐργαζομένων. Τέλος, τὸ πρὸς τὴν
 Πολωνίαν προπύργιον τῆς ῥωσικῆς χώρας, ἡ ὀχυρὰ
 πόλις Σμολένσκη, ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Σιγισμόνδου καὶ
 πᾶσα ἐξέλιπεν ἀντιστάσεως ἐλπίς. Ἡ Ῥωσσία ἔκειτο
 τότε λεία εὐάλωτος τοῖς ξένοις καὶ ἡ ἐλευθερία αὐτῆς
 ἐπὶ ξυροῦ ἴστατο ἀκμῆς, ὅτε ἀνελπίστως οἱ ἀγαθοὶ τῆς
 κάτω Νοβογορόδης πολῖται, διεγερθέντες ὑπὸ τοῦ συμπο-
 λίτου αὐτῶν τοῦ κρεωπώλου Κοσμά Μινίνου, ἐδραξαν
 τὰ ὅπλα ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Ἐπὶ κεφαλῇς αὐ-
 τῶν τὸν ἀνδρεῖον στρατηγὸν Ποζάρσκην τάξαντες καὶ
 μετ' ἄλλων τινῶν Ῥώσων τῇδε καὶ κείσε διεσκορπισμένων
 καθ' ὁδὸν συσσωματωθέντες, προσέβαλον ἐνθουσιωδῶς
 τοὺς Πολωνοὺς οὐ μακρὰν τῆς Μόσχας, ἐνίκησαν αὐ-
 τοὺς κατὰ κράτος μετὰ τριήμερον ἀγῶνα, ἐξεπολιώρη-
 σαν τὸ Κρεμλῖνον, καὶ ἠνάγκασαν τὸν εἰς βοήθειαν τῶν
 ἐδικῶν του δραμόντα Σιγισμόνδον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν
 ἑαυτοῦ ἄπρακτος. Οἱ σωτῆρες τῆς πατρίδος προσεκάλε-
 σαν ἄνευ ἀναβολῆς ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐρειπίων τῆς πρω-
 τευούσης ὁλόκληρον τὸ ἔθνος, ἵνα πέμψῃ τοὺς πληρε-
 ξουσίου αὐτοῦ πρὸς ἐκλογὴν ἡγεμόνος· οἱ δὲ παρ' ἀπά-
 σης τῆς Ῥωσσίας ἀποσταλέντες ἀντιπρόσωποι, συνελ-
 θόντες κατεσπευσμένως ἐν Μόσχᾳ, μετὰ τινὰς συζη-
 τήσεις καὶ ἀμφιταλαντεύσεις, ἐξελέξαντο (21. Φεβρ.
 1613) αὐτοῖς Τσάρον τὸν νέον Μιχαήλ, υἱὸν τοῦ εὐγε-
 νοῦς μοναχοῦ Θεοδώρου, πρώτου μητρόθεν ἐξαδέλφου
 τοῦ τελευταίου τῆς βασιλικῆς δυναστείας ἡγεμόνος.

Τοιούτων οὐσῶν τῶν πολιτικῶν περιπετειῶν ἀπὸ τῆς
 ἀποθιώσεως τοῦ Βωρήσου, οἱ ἀλλήλους ἐν βραχυτάτῳ

χρόνου διαστήματι διαδεχθέντες Τσάροι, Θεόδωρος Βωρρησιάδης, Ψευδοδημήτριος ὁ Α΄, καὶ Βασίλειος Σουίσκης δὲν ἠδύναντο βεβαίως νὰ σκεφθῶσι περὶ βελτιώσεως τῆς νομοθεσίας. Ἐξέδωκαν μ' ὅλον τοῦτο οἱ δύο τελευταῖοι διατάξεις τινὰς μικροῦ λόγου ἀξίας, καὶ ἰδίως ὁ Βασίλειος Σουίσκης ἐν διάταγμα, δι' οὗ ἐπεβάλλετο τοῖς ἄρχουσιν ἡ ὑποχρέωσις τοῦ συζευγνύειν τοὺς δουλοπαροίκους αὐτῶν, τοὺς μὲν ἄνδρας κατὰ τὸ εἰκοστὸν τῆς ἡλικίας ἔτος, τὰς δὲ γυναῖκας κατὰ τὸ δέκατον ὄγδοον, καὶ τοῦτο ἐπὶ ποινῇ ἀπωλείας τῶν ἐπ' αὐτῶν δικαιωμάτων. Εἰς τὸν αὐτὸν Βασίλειον Σουίσκη ἀποδίδουσι τὴν δημοσίευσιν Στρατιωτικοῦ κώδικος, ἐκ τῆς γερμανικῆς ἢ τῆς λατινίδος φωνῆς εἰς τὴν ῥωσικὴν μετενηνεγμένου καὶ περιέχοντος τὰς ἀναγκαιοτέρας τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων διατάξεις (α).

Ὅτε ὁ ἀρχηγὸς τῆς εὐκλεοῦς τῶν Ῥομανόφ δυναστείας, ὁ ἐκκαίδεκαέτης Μιχαήλ, ἀνέβη σχεδὸν ἀκουσίως τὸν θρόνον, ἡ Ῥωσσία ἐλευεῖνὸν τῷ ὄντι ἐπαρουσίαζε θέαμα. Τὰ χωρία ἦσαν ἐγκαταλελειμμένα, πλεῖσται πόλεις ὑπὸ ἐρειπίων κεκαλυμμένα, ὁλόκληροι ἐπαρχίαι ἔρημοι· οἱ φόροι δὲν εἰσεπράττοντο, αἱ διοικητικαὶ Ἀρχαὶ δὲν εἰσηκούοντο, οἱ νόμοι εἶχον ἀπωλέσει τὴν ἰσχὺν αὐτῶν, τρομερὰ ἀναρχία καὶ ἀταξία μεγίστη ἐπεκράτουν πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσι· πρὸς δὲ πολυπληθεῖς ληστρικαὶ συμμορίαι διέτρεχον τὴν ῥωσικὴν χώραν καὶ ἰσχυροὶ ἐξωτερικοὶ ἐχθροὶ ἐπαπεύλουν τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς. Νέος καὶ ἄπειρος τῶν

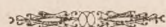
(α) Καραμσῖνος, Τόμ. ΙΑ΄, σελ. 284, καὶ Τολστόης, ἐν τῷ μνημονευθέντι πονήματι, σελ. 37.

δημοσίων πραγμάτων, ἀπὸ τῶν μητρικῶν ἀγκαλῶν καὶ ἀπὸ τῆς ἡρεμίας τοῦ ἐν ταῖς μοναῖς βίου ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κινδυνευούσης πολιτείας τεθείς, κατώρθωσεν ὁ Τσάρος Μιχαήλ, ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας ὁδηγούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ στηριζόμενος, νὰ θεραπεύσῃ ἐν μέρει τὰς πολυωδύνους τῆς πατρίδος πληγὰς. Μετὰ πολυετεῖς ἀτρύτους προσπάθειας, αἱ ἐλπίδες τῶν ἐχόντων ἐπὶ τοῦ ῥωσικοῦ θρόνου ἀπαιτήσεις ἐματαιώθησαν ἐντελῶς, οἱ Πολωνοὶ καὶ οἱ Σουηδοὶ ἔπαυσαν τὰς κατὰ τῆς Ῥωσσίας προσβολὰς, ὁμολογήσαντες πρὸς αὐτὴν συνθήκας εἰρήνης τὰ ληστήρια κατεστράφησαν, ἡ πολυκέφαλος τῆς ἀναρχίας ὕδρα ἐξηφανίσθη, τὸ κράτος τῶν νόμων ἐπανῆλθε, καὶ ἡ προτέρα τῆς χώρας εὐδαιμονία ἤρξατο ν' ἀναφαίνεται ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος. Εἰς τὸ εὐτυχές δὲ τοῦτο ἀποτελεσμα τῆς διοικήσεως τοῦ Τσάρου Μιχαήλ συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Θεόδωρος Ῥομανόφ ἡ Φιλάρετος, ὅστις, ἐλευθερωθεὶς ἀπὸ τῆς παρὰ Πολωνοῖς αἰχμαλωσίας καὶ ὑψωθείς ἤδη ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ τῆς Μόσχας θρόνου, παρεῖχε τῷ υἱῷ τὰς ἐπὶ τῆς πείρας στηριζομένας πολυτίμους συμβουλὰς, ἡ μᾶλλον συνεκυβέρνα τὸ Κράτος, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ δημοσιεύμενα διατάγματα ἔφερον ἐν κεφαλίδι τὰ ὀνόματα ἀμφοτέρων πατρός τε καὶ υἱοῦ.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Τσάρου Μιχαήλ ἐγένετο (καὶ τοῦτο κατὰ πατρικὴν συμβουλὴν) ἐναρξίς ἔργου τεραστίου διὰ τὴν ἐποχὴν καὶ μεγάλων ὠφελημάτων γενεσιουργοῦ, τῆς γενικῆς, λέγομεν, ἀναθεωρήσεως, ἀπαριθμήσεως καὶ καταγραφῆς τῆς χώρας, ἥτοι τῆς συντάξεως Κτηματολογίου. Πρὸς τοῦτο ἀπεστάλησαν εἰς τὰ

διάφορα τοῦ Κράτους μέρη ἐκ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων Γραμματεῖς καὶ Ἐπιθεωρηταὶ (Πίσζοι καὶ Δοζορότζικοι) μετ' ἐντολῆς, ἵνα διερευνήσωσι τὴν κατάστασιν τῆς χώρας καὶ καταγράψωσιν ἅπαντα τὰ ἐν Ῥωσσίᾳ κτήματα, περιγράφοντες αὐτὰ λεπτομερῶς ἐν ἐπὶ τούτῳ κρατούμενοις βιβλίοις (Πισζοβίγια Κνίγα) καὶ σημειοῦντες τὸ ποσὸν καὶ ποιὸν τῶν προϊόντων καὶ τὸν πληθυσμὸν ἐκάστου. Διὰ τοῦ γενικοῦ τούτου Κτηματολογίου ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐτίθετο ἡ Κυβέρνησις εἰς θέσιν νὰ λαμβάνῃ ἐκάστοτε, ἐν γνῶσει τῆς ἀληθοῦς τῶν πραγμάτων καταστάσεως, τὰ ἀναγκαῖα διοικητικὰ μέτρα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡλαττοῦντο ἐπαισθητῶς εἰς τὸ μέλλον αἱ μεταξὺ τῶν ιδιωτῶν κτηματικαὶ καὶ ιδίως περὶ ὀρίων διαφοραὶ ἢ δίκαι (α).

Ὁ Τσάρος Μιχαὴλ Θεοδωρίδης ἀπεβίωσε κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1645 ἔτους, ἐν ἡλικίᾳ τεσσαράκοντα ἐννέα ἐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΝΑΤΟΝ.

Ἀπὸ τοῦ Τσάρου Ἀλεξίου Μιχαηλίδου μέχρι τῆς ἐνηλικότητος Πέτρου τοῦ Μεγάλου.

(1645—1689).

Π ε ρ ί λ η ψ ι ς.

Πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ῥωσσίας κατὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ Τσάρου Μιχαήλ. Ἀλέξιος Μιχαηλίδης. Χαρακτὴρ καὶ

(α) Ἰδε Gröndriss der Geschichte Russlands von Nikolai Ustrzlow, übers. von H. v. Brackel, (Riga u Leipzig 1844), σελ. 137.

πολιτικά αὐτοῦ πράξεις. — Ἀνάγκη μεταρρυθμίσεως τῆς τε ἀστυκῆς καὶ τῆς ποινικῆς νομοθεσίας. Σύνταξις καὶ δημοσίευσις νέου Γενικοῦ κώδικος Νόμων ὑπὸ τὸν τίτλον Σοβόρογιε Οὐλογένιε Ζακόνν (Γενικὸς κώδιξ τῶν Νόμων). — Στοιχεῖα τῆς νέας ταύτης νομοθεσίας. — Κρίσεις περὶ τῆς ὅλης τοῦ νομοθετικοῦ τούτου ἔργου οἰκονομίας καὶ περὶ τῆς ἀξίας αὐτοῦ. — Σπουδαιότης τοῦ Ἀλεξιαροῦ κώδικος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ρωσικοῦ δικαίου. — Πρωτότυπον χειρόγραφον τῆς Οὐλογενίας. Ἐκδόσεις καὶ μεταφράσεις. — Ἐξωτερικὴ διαίρεσις τῆς ὅλης. — Διατάξεις τινὲς ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος. — Κατάστασις τῶν δικαστηρίων κατὰ τὴν προκειμένην ἐποχὴν. — Διατάγματα τοῦ Τσάρου Ἀλεξίου μετὰ τὴν Οὐλογενίαν ἐκδοθέντα. — Δημοσίευσις συλλογῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων ὑπὸ τὸν τίτλον Κορμτζάγια Κρίγια (Βιβλὸς Πηδαιουχού). Ἐκδόσεις αὐτῆς καὶ περιεχόμενα. — Τσάρος Θεόδωρος Ἀλεξιάδης. Δημοσίευσις νόμων τινῶν συμπληρωτικῶν τοῦ Ἀλεξιαροῦ κώδικος. — Μεσριτζέστβο, ἥτοι δικαίωμα τοῦ ἀμφισβητεῖν περὶ τῶν κατὰ διαδοχὴν πρωτείων ἐν ταῖς δημοσίαις ὑπηρεσίαις, καὶ κατάργησις αὐτοῦ. — Σχέδιον περὶ συστάσεως Ἀκαδημίας. — Τσάρος Πέτρος Ἀλεξιάδης ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ναταλίας Ναρίσκη, εἴτα Τσάρος Πέτρος Ἀλεξιάδης μετὰ τοῦ Τσάρου Ἰωάννου Ἀλεξιάδου ἢ Ε΄ ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς ἀδελφῆς Σοφίας καὶ ἀκολούθως μόνος. — Συμπληρωτικοὶ τοῦ Ἀλεξιαροῦ κώδικος νόμοι ἐπὶ Σοφίας τῆς κηδεμονευούσης τοὺς ἀδελφούς.

Μολονότι ἡ ἐπὶ τριάκοντα καὶ δύο ἔτη διαρκέσασα συνετὴ Κυβέρνησις τοῦ Τσάρου Μιχαὴλ πολλὰ ὑπὲρ τῆς ἀνορθώσεως τῶν πραγμάτων, ὥς εἶρηται, διέπραξε, κατὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἡ Ῥωσσία δὲν εἶχεν ἐντελῶς ἀνακύψει ἀπὸ τῶν ὀλεθρίων συνεπειῶν τῶν τελευταίων ταραχῶν καὶ πολέμων. Ἀδύνατος ἐσω-

τερικῶς τε καὶ ἐξωτερικῶς, ἐπιβεβαρυμένη φόροις ὑπε-
 ρόγκοις καὶ πανταχόθεν ὑπ' ἐχθρῶν ἐποφθαλμιῶντων
 αὐτὴν περικυκλωμένη, εἶχεν εἰσέτι ἀνάγκην πολλῶν
 προσπαθειῶν καὶ βελτιώσεων. Τὰ πρῶτα ἔτη τῆς εἰς
 τὸν θρόνον ἀναβάσεως Ἀλεξίου τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου
 τοῦ Μιχαὴλ (1645—1648) ἐχειροτέρευσαν μᾶλλον ἢ
 ἐβελτίωσαν τὴν κατάστασιν ταύτην τοῦ ῥωσικοῦ Κρά-
 τους, ἔνεκεν τῆς φιλοδοξίας καὶ τῆς ἀναισχύντου πλεο-
 νεξίας τοῦ βασιλικοῦ ἀνατροφέως Βωρήσου τοῦ Μορόζοφ,
 εἰς ὃν ὁ νεανίας Τσάρος ἐγκατέλειπε τὸ πηδάλιον τοῦ
 κυμανομένου τῆς πολιτείας σκάφους. Ἀλλ' ἐπανάστασις,
 ἐκραγεῖσα ἐν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ καὶ διαδοθεῖσα καθ'
 ὅλην σχεδὸν τὴν χώραν, ἠνάγκασεν ἐντὸς ὀλίγου τὸν
 Ἀλέξιον ν' ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν κυβέρνησιν τοῦ βασιλείου.
 Ἐκτοτε δὲ διὰ τινων ἐπιτυχῶν μεταρρύθμισεων καὶ πο-
 λίμων ἐπανάφερε τὴν πρὸ πολλοῦ καταστραφεῖσαν
 εὐημερίαν τῆς Ῥωσσίας, ἐξέτεινε μικρὸν τὴν ἐπικράτειάν
 του πρὸς τε δυσμὰς καὶ πρὸς ἑω καὶ κατέστησεν αὐτὴν
 οὐκ εὐκάταφρόνητον παρὰ τοῖς ὁμόροις Πολωνοῖς,
 Σουηδοῖς καὶ Ὀθωμανοῖς. Νοῦν δ' ἔχων εὐθύτατον καὶ
 καρδίαν ἀγαθὴν ἀνέδειξεν ἑαυτὸν ὁ Τσάρος Ἀλέξιος
 δίκαιον ἅμα καὶ αὐστηρὸν δικαστὴν, νομοθέτην νουνεχῆ,
 προστάτην τῶν ἐναρέτων καὶ ἱκανῶν καὶ εὐτυχῇ πολε-
 μιστὴν διὸ καὶ δικαίως θεωρεῖται εἷς τῶν ἐνδοξοτέρων
 ἡγεμόνων τῆς Ῥωσσίας καὶ παρὰ πάντων ἄξιος πατὴρ
 τοῦ μεγαλοφυοῦς Πέτρου ἀναγνωρίζεται.

Ἐκ τῶν μᾶλλον ἀπαιτούντων ταχεῖαν τὴν μεταρρύθ-
 μισιν ἦσαν ἀναμφιλέκτως τὰ ἀφορῶντα τὴν ἀστυκὴν
 καὶ ποινικὴν νομοθεσίαν καὶ τὴν διανομὴν τῆς δικαιοσύ-
 νης. Καί τοι ἀπάντων τῶν προγενεστέρων νομοθετικῶν

ἔργων ὑπέρτερος ὁ κώδικς Ἰωάννου τοῦ Δ', ἐκδεδομένος εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν τὸ ῥωσικὸν ἔθνος μόλις ἀπὸ τῶν πολυρρίζων συνεπειῶν τῆς ταταρικῆς δουλείας ἠλευθεροῦτο, δὲν περιεῖχεν, ὡς εἰκός, τὴν ἀναγκαίαν διὰ τὸ μέλλον τελειότητα. Ἐν ᾧ δὲ ἀφ' ἐνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Σουδεβνίκου (1551) εὐαρίθμητοι μόνον, ὡς ἐρρέθη, εἶχον γίνεαι εἰς τὴν ῥωσικὴν νομοθεσίαν προσ-
 ῥηθῆναι, ἀφ' ἑτέρου, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἡ κοινωνικὴ τοῦ ἔθνους κατὰς αἰσὶς οὐσιώδεις εἶχεν ὑποστῆ μεταβολὰς, καὶ ἡ μετὰ τῶν ξένων μάλιστα συνεχῆς ἡδὴ καταστάσα συνάφεια νέας εἶχε παράξει ἑξέεις τε καὶ σχέσεις, ἐφ' ὧν δὲν ἠδύναντο ἀτιμωρητὶ νὰ σιγῶσιν ἐπὶ πλέον οἱ νόμοι. Προς-
 θετόν, ὅτι, καθὰ ἐπίσης ἀνωτέρω εἶδομεν, εἶχον παρεισφρήσει κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Σουδεβνίκου ἐξαιρέσεις τινὲς ὑπὲρ τῶν εὐγενῶν, ἐντελῶς ἄνισον τὴν διανομὴν τῆς δικαιοσύνης καταστήσασαι. Ἐντεῦθεν προέκυπτε κατεπείγουσα ἀνάγκη μεταρρυθμίσεως τῆς ὑφ' ἐστῶσης νομοθεσίας. Τοῦτο κατανοήσας ὁ Τσάρος Ἀλέξιος συνεκάλεσεν ἐν συνελεύσει διαφόρους κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς πάσης τάξεως, ἵνα, συσχεφθέντες καὶ συζητήσαντες, ἐκδώσωσι κοινῇ νέον κώδικα νόμων ἐπὶ τῇ θάσει μὲν τῆς ἰσχυούσης νομοθεσίας συντεταγμένον, μετὰ τῶν ἀναγκαίων δὲ τροποποιήσεων καὶ συμπληρώσεων ἐπηυξημένον. Ἐπιτροπὴ δὲ ἐκ τριῶν ἡ, κατ' ἄλλους, ἐκ πέντε μελῶν συνισταμένη, ἐπιφορτισθεῖσα τὴν σύνταξιν τοῦ κώδικος τούτου, ἔφερεν αὐτὸν εἰς πέρας ἐν βραχυτάτῳ μόλις δύο ἡμισυ μηνῶν διαστήματι (16 Ἰουλίου μέχρι 30 Ὀκτωβρίου 1649) καὶ τὸ νομοσχέδιον, ἐγκριθὲν ὑπὸ τε τῆς συνελεύσεως καὶ ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος, ἐδημοσιεύθη ἀμέσως (1649) ὡς Γενικὸς τοῦ

Κράτους Νόμος ὑπὸ τὸν τίτλον Σοβόρνογιε Οὐλο-
γένιε Ζαχόνν, ἤγουν Γενικὸς κώδεξ τῶν Νόμων (α).

Οὐ μόνον δὲ ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς συντάξεως βεβαι-
οῦται, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου τοῦ ἐν λόγῳ
κώδεξος καταφαίνεται, ὅτι οἱ συντάξαντες αὐτὸν ἔλαβον
κυρίως ὡς βάσιν τοὺς προεκδοθέντας ῥωστικοὺς νόμους
καὶ ἰδίως τοὺς ἐν τῷ Σουδεβνίκῳ Ἰωάννου τοῦ Δ' κα-
θιερωμένους. Συγχρόνως ὅμως ἐκ διαφόρων διατάξεων
τῆς αὐτῆς νομοθεσίας γίνεται δῆλον, ὅτι οὐκ εὐάριθμα
ἡρανίσθησαν οὗτοι ἐκ τοῦ τῆς Λιθουανίας Νόμου (τοῦ
ἔτους 1529) καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου, γνω-
στοῦ ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐν Ῥωσσίᾳ ὄντος καὶ ἐν μέρει ἐφαρ-
μοζομένου διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων. Οὕτω κατὰ
πρῶτον ἤδη εἰσέδουσιν ἐν τῇ κοσμικῇ τῶν Ῥώσσω νο-
μοθεσίᾳ ἀρχαίτινες τοῦ ἀστυκοῦ τῶν Ῥωμαίων δικαίου.

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ὅλην τοῦ νομοθετικοῦ τού-
του ἔργου οἰκονομίαν καθὼς καὶ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, ὀφεί-
λομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ ἀτέλεια ἰδίως τοῦ
ἀφορῶντος τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον μέρους, ἡ ἐν γένει ἀν-
στηρότης τῶν ποινῶν, ἡ κακὴ ἐκτίμησις τοῦ βαθμοῦ
τῶν ἐγκλημάτων καὶ τῆς ἐπιβαλλομένης τιμωρίας, ἡ
ἐνίοτε ἀνεπιτυχὴς ἀντικατάστασις τῶν ἀρχαιοτέρων νό-
μων διὰ νέων διατάξεων, καὶ ἡ ἔλλειψις μεθόδου περὶ
τὴν κατάταξιν καὶ τὴν συναρμολογίαν τῆς ὅλης εἰσὶν
οὐσιώδη πλημμελήματα, δικαίως προσαπτόμενα εἰς τὸν
κώδεκα τοῦ Ἀλεξίου. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν δύνανται ἴσως
ν' ἀποδοθῶσιν, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, εἰς τὴν ταχύτητα,

(α) Ἴδε Πρόλογον τῆς Οὐλογενίας.—Οὐστρέλεβος (Ustrǎlow) ἐν τῷ ἄρτι μνη-
μονυθέντι συγγράμματι, σελ. 141—142 καὶ Δ'. Ἑρν. Ἡρμάννον (Hermann) ἐν
τῇ σημειωθείσῃ ἱστορίᾳ τῆς Ῥωσσίας, Τόμ. Γ. σελ. 599—600.

μεθ' ἧς ἐπεραιώθη ἡ σύνταξις· ὅπως δὴ ποτε ὁμως τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος νομοθέτημα, συγκεφαλαιώσαν ἀκριβῶς τὰ προγενέστερα νομοθετικὰ ἔργα, ὑπῆρξε βῆμα σημαντικὸν πρὸς τὴν τακτοποίησιν τῆς ῥωσικῆς νομοθεσίας καὶ μεγάλως εἰς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι χρόνῳ ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον αὐτῆς ἐχρησίμευσεν. Ἐπὶ τούτοις δὲ κρίνοντες περὶ τῆς ἀξίας τοῦ κατὰ τὰ μέσχα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος γραφέντος τούτου κώδικος, εἶνε δίκαιον νὰ μὴ λησμονήσωμεν, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ τῶν μᾶλλον πεπολισμένων τῆς Εὐρώπης ἔθνων αἱ νομοθεσίαι ἐν πολλοῖς ἦσαν ἐπιλήψιμοι. Διὸ καὶ ὁ γάλλος Λεβέσχος (Levesque), γράψας τὴν ἱστορίαν τῆς Ῥωσσίας ὀλίγον πρὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὁμιλῶν περὶ τοῦ κώδικος τοῦ Ἀλεξίου, προστίθῃσιν ἀμερολήπτως καὶ τὰ ἐξῆς· « Ἀναμφιβόλως, λέγει, δύνатаί τις πολλὰς ἐν τῷ εἰρημένῳ κώδικι νὰ ὑποδείξῃ ἐλλείψεις. Ἄς μὴ ἀρνηθῶμεν ὁμως αἴσθημά τι ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ πρὸς τὴν μνήμην ἡγεμόνος, ὅστις εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν τὰ ἐκ τῆς παιδείας φῶτα μόλις ἐν τῇ ῥωσικῇ ἐπικρατείᾳ εἰσέδουν, ἠθέλησε νὰ δώσῃ εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ νόμους ἐπ' αὐτῆς τῆς πραγματικῆς καταστάσεώς του τεθεμελειωμένους καὶ ἐντελῶς συμφώνους πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας, πρὸς τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα καὶ πρὸς τὸ εἶδος τῆς κυβερνήσεώς του, ἐν ᾧ ἔτι καὶ σήμερον οὐδὲν ἐν Εὐρώπῃ ἔθνος αὐτογενὴ καὶ δι' ἑαυτὸ γεγραμμένην νομοθεσίαν κέκτηται. Θέλομεν τολμήσει ἄρά γε νὰ κατακρίνωμεν τὸν Τσάρον Ἀλέξιον ἡμεῖς, οἵτινες ἀποδεχόμεθα τοὺς νόμους λαοῦ, πρὸς ὃν δὲν ἔχομεν πλειοτέραν ἢ πρὸς τοὺς Σίνας καὶ τοὺς Ἰνδοὺς ὁμοιότητα, ἡμεῖς, οἵτινες ἐκλαμβάνομεν ὡς κώδικα νόμων σωρεῖαν ἐθίμων βαρβαρικῶν, ἐπινοήματα φαντα-

σίας ἀσήμεων ὑπομνηματιστῶν, καὶ δικαστικῶν ἀποφάσεων ὑπερμεγέθεις στοιβάδας, ἡμεῖς τέλος, οἵτινες τοσούτους ἔχομεν νόμους ὅσους ὁ μᾶλλον μακρόβιος ἄνθρωπος, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ βίου αὐτοῦ ἐνασχολούμενος, δὲν ἤθελε προφθάσει ν' ἀναγνώσῃ ; (α)»

Εἶνε δὲ ὁ Ἀλεξιανὸς κώδεξ, οὐχὶ μόνον τὸ μεταξὺ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας τῶν Ῥώσων νομοθεσίας μεταίχμιον, καὶ ἐπομένως τὸ σημεῖον, ἀφ' οὗ ἄρχεται ἡ νέα τοῦ ῥωσικοῦ δικαίου ἱστορία, ἀλλὰ καὶ βάσις ὅλου τοῦ νομοθετικοῦ τοῦ ἔθνους οἰκοδομήματος· καθόσον οἱ μὲν προγενέστεροι νόμοι, περιληφθέντες ἐν αὐτῷ διὰ νέων ὁρισμῶν κατηργήθησαν, οἱ δὲ μεταγενέστεροι μέχρι τῆς νεωστὶ γενομένης δημοσιεύσεως τῶν ἐν ἰσχύϊ κωδίκων ὡς ἀπλαῖ μόνον προσθῆκαι ἢ συμπληρώματα αὐτοῦ ἐθεωρήθησαν.

Τὸ πρωτότυπον χειρόγραφον τῆς Οὐλογενίας σώζεται ἐν τῇ Ὀπλοθήκῃ τῆς Μόσχας (Ὁρουζέναγια Παλάτα)· εἶνε δὲ γεγραμμένον ἐπὶ ἐνειλήματος τριάκοντα πέντε ἀρσίνων, ἥτοι $14\frac{1}{2}$ γαλλικῶν μέτρων, μήκους, καὶ δέκα δακτύλων πλάτους, καὶ φέρει τὰς ὑπογραφὰς τοῦ Πατριάρχου Ἰωσήφ, πολλῶν ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων καὶ τριῶν χιλιάδων εὐγενῶν (βοιάρων) καὶ ἐπισήμων πολιτῶν (β). Πρῶτος δὲ πάντων τῶν ῥωσικῶν νόμων ἐξεδόθη τύποις ὁ κώδεξ οὗτος ἐν τῷ αὐτῷ τῆς συντάξεώς του ἔτει (1649), ἐν Μόσχᾳ, εἰς φύλλον.

(α) Lvesque, Histoire de Russie, Τόμ. Γ', σελ. 394—395.

(β) J. H. Schnitzler, Statistique et itinéraire de la Russie ou Manuel complet du diplomate, du négociant et de tout voyageur en Russie (Paris 1829 in 12o), σελ. 277, καὶ τὴν κατωτέρω σημειωθησομένην ἱστορικὴν Εἰσαγωγὴν εἰς τοὺς ῥωσικοὺς κώδικας, σελ. 142—143 τῆς γερμαν. μεταφρ. ἐν σημειώσει.

Ἡρίθμουν δὲ μέχρι τοῦ 1831, ἐκτὸς τῶν ἰδιωτικῶν, δέκα ἐπισήμους ἐκδόσεις τῆς Οὐλογενίας, ὧν ἡ τελευταία ἐγένετο ἐν ἔτει 1820, ἐν Πητροπόλει. Μεταφράσεις δὲ ὑπάρχουσι, μία λατινικὴ, ἐκδεδομένη ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Statuta Moscovitica» ἐν τῷ «Iter in Moscoviam» ἐπιγραφομένῳ συγγράμματι τοῦ Μεγερβέργου(α), καὶ ἐτέρα γερμανικὴ, ὑπὸ τὸν τίτλον «Allgemeines russisches Landrecht wie solches auf Befehl Ihr. Czaar. Majest. Alexei Michailowiez zusammengetragen worden, nebst eine Vorrede B. G. Struvens, Danzig, 1723, in 4.º »

Σύγκειται δὲ ὁ κώδῃξ τοῦ Ἀλεξίου ἐξ ἄρθρων ἐννεακοσίων ἐξήκοντα τριῶν, διηρημένων εἰς εἴκοσι καὶ πέντε κεφάλαια φέροντα τὰς ἐξῆς ἐπιγραφάς· Κεφάλαιον Α', Περὶ ἱεροσυλίας καὶ περὶ διαταράξεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης. — Κεφ. Β', Περὶ τῶν ὀφειλομένων τῷ ἡγεμόνι τιμῶν. — Κεφ. Γ', Περὶ τοῦ οἴκου τοῦ Τσάρου. — Κεφ. Δ', Περὶ πλαστογράφων καὶ νοθεύοντων τὰς σφραγίδας τοῦ Κράτους. — Κεφ. Ε', Περὶ χρυσοχόων, λιθοκολλητῶν καὶ νομισματοκόπων. — Κεφ. ΣΤ', Περὶ διαβατηρίων. — Κεφ. Ζ', Περὶ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. — Κεφ. Η', Περὶ ἐξαγοράσεως αἰχμαλώτων. — Κεφ. Θ', Περὶ διοδίων καὶ τελωνιακῶν δικαιωμάτων. — Κεφ. Ι', Περὶ διαδικασίας. — Κεφ. ΙΑ', Περὶ κρίσεως τῶν χωρικῶν. — Κεφ. ΙΒ', Περὶ τοῦ τρόπου τοῦ δικάζειν τοὺς ἐν ὑπηρεσίᾳ τοῦ Πατριάρχου διατελοῦντας. — Κεφ. ΙΓ', Περὶ ἱεραρχῶν καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐξαρτωμένων. — Κεφ. ΙΔ', Περὶ ὄρκου. —

(α) Iter in Moscoviam Augustini liberi Baronis de Mayerberg (anno. 1661, Coloniae).

Κεφ. ΙΕ', Περὶ διαφορῶν διὰ συμβιβασμοῦ περαινομένων.— Κεφ. ΙΣΤ', Περὶ γαιῶν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος παραχωρούμενων, ἀντὶ στρατιωτικῆς ἢ ἄλλης τοῦ Κράτους ὑπηρεσίας (Πομιεστιγια). — Κεφ. ΙΖ', Περὶ πατρογονικῶν κτημάτων.—Κεφ. ΙΗ', Περὶ ἐγγείου φόρου.— Κεφ. ΙΘ', Περὶ τῶν ἐν τοῖς προαστείοις οἰκούντων. — Κεφ. Κ', Περὶ κρίσεως τῶν δούλων. — Κεφ. ΚΑ', Περὶ ληξείας καὶ περὶ κλοπῆς.—Κεφ. ΚΒ', Περὶ ἐγκλημάτων τιμωρουμένων διὰ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου.— Κεφ. ΚΓ', Περὶ Στρελίτσων.—Κεφ. ΚΔ', Περὶ Χετμάτων καὶ Κοζάκων. — Κεφ. ΚΕ', Περὶ οἰνοπωλείων καὶ περὶ ἐμπορίας σικέρων.

Ἡ τῶν καθ' ἕκαστα τοῦ κώδικος τούτου σπουδῇ, εἰ καὶ περίεργος καὶ ὠφελιμωτάτη, δὲν δύναται νὰ περιληφθῇ ἐν τῷ παρόντι δοκιμίῳ· διὸ καὶ κατ' ἀνάγκην περιοριζόμεθα εἰς ἀπλὴν σημείωσιν εὐαρίθμων τινῶν διατάξεων, σχεδὸν ἄνευ ἐκλογῆς ληφθεισῶν, οὐχ' ἥττον ὁμῶς ἱκανῶν νὰ δώσωσιν ἰδέαν τινὰ τῆς ἐν τῇ ῥωσικῇ νομοθεσίᾳ σημαντικότητος τοῦ κώδικος αὐτοῦ, ἀποδεικνυομένης ἄλλως ἔκτε τῶν ἄρτι περὶ τούτου λεχθέντων καὶ ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος τῶν περιεχομένων. Ὁ περὶ οὗ πρόκειται νόμος προσδιορίζει τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου κατὰ τῶν ἱεροσύλων καὶ κατὰ τῶν ἐνόχων τῆς ἐσχάτης προδοσίας· τίθησι τὴν αὐτὴν ποινὴν, ἀλλὰ διὰ τοῦ πυρὸς ἐκτελουμένην, κατὰ τῶν ἐκ προθέσεως ἐμπρηστῶν πόλεως ἢ οἰκίας· καταδικάζει τοὺς κιβδηλοποιοὺς νὰ καταπίωσι μόλυβδον τετηχότα· διατάσσει νὰ ἐνταφιάζηται ζῶσα μέχρι λαιμοῦ ἢ τὸν σύζυγον δολοφονήσασα γυνή· τιμωρεῖ τὸν ἀπλοῦν κλέπτην ἵππου διὰ τῆς ἐκκοπῆς τῆς χειρὸς, τὴν δ' ἐξύβρισιν διὰ

χρηματικῆς ποινῆς ἢ διὰ φυλακίσεως καὶ μαστιγώσεως κατὰ τὴν ἀξίαν τοῦτε ὑβρισθέντος καὶ τοῦ ὑβρίσαντος· ἀναβάλλει τὴν ἐκτέλεσιν τῆς κεφαλικῆς ποινῆς κατὰ τῶν ἐγκύων γυναικῶν μέχρι τοῦ τοκετοῦ· κηρύττει τοὺς κλεπταποδόχους τιμωρητέους διὰ τῆς αὐτῆς· ὡς οἱ αὐτουργοὶ ποινῆς, καὶ ὑποχρέους εἰς ἀποζημίωσιν πρὸς τὸν ἀδικηθέντα ἰδιοκτήτην· καθιεροῖ ἐν πλείεσταις περιπτώσεσι τὴν βάσανον, τὴν δήμευσιν, τὸν ἀνασκολοπισμὸν καὶ τὴν μέχρι θανάτου μαστίγωσιν· καὶ τέλος ἀπαγορεύει τὴν ἀνευ διαβατηρίων εἰς τὸ ἐξωτερικὸν μετάβασιν τῶν ἡμεδαπῶν (α).

Μεταξὺ δὲ τῶν κυριωτέρων τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος νόμου διατάξεων εἰσιν ἀναντιρρήτως αἱ ἀφορῶσαι τὸν δικαστικὸν κλάδον. Διατάσσει ὁ νόμος τοὺς δικαστὰς ἵνα περαιώνωσιν ὅσον ἔνεστι τάχιον τὰς πρὸς ἐκδίκασιν ὑποβαλλομένας ὑποθέσεις, καὶ ἀπαγορεύει αὐτοῖς αὐστηρῶς τὴν ἀποδοχὴν δώρων. Ἐπιτρέπει δὲ συγχρόνως εἰς τοὺς διαδίκους τὴν ἔνεκεν καχοδικίου ἀγωγὴν. Καὶ ὅμως αἰσοφαὶ τῆς Οὐλογενίας διατάξεις δὲν φαίνεται νὰ ἐπὶ-νεγκον ἄμεσον βελτίωσιν εἰς τὴν κατάστασιν τῶν δικαστηρίων, διότι οἰκτρὰ αὕτη περιγράφεται ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν. Ἴδου τί ἀναφέρει περὶ τῶν δικαστῶν ῥώσσος τις γράψας ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀλεξίου· «Μ' ὅλην τὴν αὐστηρότητα τῶν τῆς Οὐλογενίας ὀρισμῶν, οἱ δικασταί, ἃν καὶ ἐβεβαίουν ἀσπαζόμενοι τὸν σταυρὸν καὶ διὰ φρικτῶν ὄρκων, ὅτι οὐδέποτε ἤθελον δεχθῆ δῶρα, ἀλλ' ὅτι ἔμελλον νὰ δικάζωσι κατὰ τὸν νόμον, μετ' ὀλίγον κατεπάτουν καὶ ὄρκους καὶ θρησκείαν, κατεφρόνουν

(α) Ἰδ.: Οὐλογένειαν, πανταχῇ.

τάς ποινάς, ὑπὸ τῶν θελγήτρων τῆς δωροδοκίας παρasyρόμενοι ἀπεδέχοντο δῶρα, οὐχὶ μὲν ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ δι' ἐμμέσων ὁδῶν, οἷον διὰ τῆς συζύγου, τῆς θυγατρὸς, τοῦ υἱοῦ, τοῦ ἀδελφοῦ, ἢ τοῦ δούλου, καὶ ὑπὲρ τοῦ δόντος ἐδίκαζον, θεωροῦντες τὴν τοιαύτην τῶν δώρων λῆψιν ἐντελῶς ἀθῶαν ὡς δῆθεν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῶν γενομένην» (α).

Μολονότι δὲ τὸ κυριώτερον, ὁ κώδεξ τῶν Νόμων δὲν ἦν καὶ τὸ μόνον νομοθετικὸν ἔργον τοῦ Ἀλεξίου. Μεταξὺ τῶν πολλῶν παρὰ τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ μετὰ τὴν Οὐλογένειαν δημοσιευθέντων διαταγμάτων ἀναφέρουσιν ἰδίως, πρῶτον στρατιωτικὸν τινα κώδικα, δεύτερον κανονισμόν τινα τῆς δημοτικῆς ἀστυνομίας, καὶ τρίτον δύο διατάγματα περὶ κυνηγεσίας καὶ περὶ τῶν διοδίων καὶ τῶν τελωνιακῶν τελῶν (β)· διὰ τοῦ τελευταίου κατηργήθησαν (1672) δύο ἐπαχθέστατοι διὰ τὸν λαὸν φόροι. Μνημονεύονται δ' ἐπίσης, οὐχὶ ὁμῶς μετ' ἐπαίνου, δύο ἄλλαι διοικητικαὶ πράξεις τοῦ αὐτοῦ Τσάρου, ἡγουν ἡ σύστασις τῆς λεγομένης μυστικῆς Ἀρχιγραμματείας καὶ ἡ ἐπὶ τινα χρόνον ἀντικατάστασις τῶν ἀργυρῶν διὰ τῶν χαλκίνων νομισμάτων (γ). Ἡ μυστικὴ Ἀρχιγραμματεία (Καγγελαρία), διὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς ὁποίας δικαίως κατηγορεῖ ἡ ἱστορία τὸν Ἀλέξιον, ἦν ἀνώτατόν τι δικαστήριον κύριον ἔργον ἔχον τὴν μυστικὴν καὶ ταχεῖαν ἐκδίκασιν πάσης παρ' οἴουδ' ἡποτε γενομένης καταμηνύσεως καὶ ἰδίως

(α) Κοτοχικῖνος (Kotochikhine), Ἡ Ῥωσσίᾳ ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας Ἀλεξίου Μιχαηλίδου, Ῥωσσεῖς ἐν Πετρούπολει, 1840, σελ. 93. Ἰδε Βορμάννον, ἐν τῇ μνημον. ἱστορίᾳ του σελ. 763.

(β) Τολστόης, ἐν τῷ μνημονευθ. πονήμ. σελ. 42.

(γ) Λεβέσχος, ἐν τῇ μνημονευθ. ἱστορίᾳ τῆς Ῥωσσίας, Τόμ. Γ', σελ. 413—417 καὶ 432—433.

τῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οὐχὶ σπανίων πολιτικῶν συνωμοσιῶν. Ἡ ἐν τῇ διαδικασίᾳ ὁμῶς καὶ ἐν ταῖς ἀποφάσεσιν ἄκρα μυστικότης, συνδυαζομένη μετὰ τῆς εὐκολίας, μεθ' ἧς ἐγίνετο δεκτὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐγκληματίου ἢ κατὰ τῶν εὐυποληπτοτέρων πολιτῶν καταγγελία, κατέστησε τὸ πολιτικὸν τοῦτο κατασκευάσμα ἄλλο ἱερὸν ἐταστήριον (inquisition), ἀπὸ τῶν φρικτῶν ἀδικημάτων τοῦ ὁποίου μόλις ἐπὶ Πέτρου τοῦ Γ' ἀπηλλάγη ἡ Ῥωσσία. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ περὶ μυστικῆς Ἀρχιγραμματείας, τὰ λοιπὰ διοικητικὰ διατάγματα τοῦ Ἀλεξίου, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν ἀντικειμένων καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀτελείας αὐτῶν ἀναγκαίως προσωρινὰ ὄντα, ἀντικατέστησαν ἐντὸς ὀλίγου δι' ἄλλων διατάξεων ἐπὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ, καὶ οὕτως οὐδεμίαν σχεδὸν ἀξίαν λόγου ἐπὶ τῆς ῥωσικῆς νομοθεσίας ἔσχον ἐπιρροήν.

Ἐντε τοῖς προλεγομένοις καὶ ἐν αὐτῷ τῷ σώματι τοῦ Ἀλεξιανοῦ κώδικος πολλαχοῦ παραπέμπει ὁ νομοθέτης εἰς τὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων Συλλογὴν καὶ διατάσσει ἵν' ἅπαντα τὰ δικαστήρια τοῦ Κράτους ἀκολουθῶσι κατὰ τὰς ποινικὰς αὐτῶν ἀποφάσεις τὰς ἐν τῇ μνημονευθείσῃ Συλλογῇ περιεχομένας διατάξεις τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἡ δ' ἐπίσημος αὐτῇ ἀναγνώρισις τῆς ἰσχύος τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων καὶ ἐν τοῖς πολιτικοῖς δικαστηρίοις, ἣν ἀκολούθως εὐρίσκομεν πολλάκις ἐπανειλημμένην ἐν μεταγενεστέροις διατάγματιν, ἐπηύξησε τὴν καὶ ἄλλως ἐπαισθητὴν ἤδη γενομένην ἀνάγκην τῆς διὰ τοῦ τύπου πολλαπλασιασέως τῶν πολυδαπάνων χειρογράφων τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανολογίαν ἐγένετο

παράτιτος ἵνα ἐκτυπωθῇ ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς τοῦ Τσάρου Ἀλεξίου ἡ περιέχουσα τὸ κανονικὸν δίκαιον Κορμτζάγια Κνίγια, ἥτοι Βίβλος Πηδαλιούχου. Τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν λέξιν Πηδάλιον, δι' ἧς ἐπεγράφη πρῶτον ἐν ἔτει 1800 ἡ ἐν Λειψία ἐκδοθεῖσα ἑλληνικὴ Συλλογὴ τῶν κανόνων, ἔφερεν ἀπὸ τῆς ιδ' ἤδη ἑκατονταετηρίδος (α) ἡ κατὰ μικρὸν, ὡς ἐρρέθη, σχηματισθεῖσα Συλλογὴ τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ τῶν λοιπῶν τὴν διοίκησιν τῆς ἐν Ῥωσσίᾳ Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀφορώντων νόμων. Καὶ ἤρξατο μὲν ἡ ἐκτύπωσις τῆς Ῥωσσικῆς Βίβλου καὶ ἐπεραιώθη σχεδὸν ἐπὶ Πατριάρχου Μόσχας Ἰωσήφ κατὰ τὰ ἔτη 1649 καὶ 1650, ἀλλ' ἐδημοσιεύθη ἐν ταῖς τοῦ Κράτους Ἐκκλησίαις μόνον ἐν ἔτει 1653 ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Νίκωνος, ἀνατυπωθέντων φύλλων τινῶν μετὰ τὴν γενομένην ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ γενικὴν ἐκείνην τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ἀναθεώρησιν καὶ διόρθωσιν, τὴν δοῦσαν δυστυχῶς ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῆς τῶν Ῥασκολνίκων ἡ ἀρχαϊζόντων αἱρέσεως (β). Ἐκτοτε ἐξεδόθη ἐκ νέου, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν ἀνετυπώθη ἡ τοῦ Πηδαλιούχου Βίβλος, ἐν Μόσχᾳ μὲν τρεῖς κατὰ τὰ ἔτη 1787, 1804 καὶ 1816, ἐν δὲ Βαρσοβίᾳ, νομίζομεν, ἅπαξ ἐν ἔτει 1786 ὑπὸ τῶν Ῥασκολνίκων. Περιέχει δὲ ἡ προκειμένη Συλλογὴ τὰ ἐξῆς: Προτάττονται τοῦ σώματος τῶν κανόνων ἱστορικαὶ τινες εἰδήσεις, ἀφορῶσαι τὴν ὀρθόδοξον Ἑλληνικὴν

(α) Ἴδε μαρτυρίαν τοῦ σοφοῦ περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τῆς Ῥωσσίας δίκαιου Ροζενκάμπου παρὰ Βεϊνέρου, Φιλολ. Σχ. εδ. κτλ. σελ. 72.

(β) Ἴδε περὶ τῆς ἀναθεώρησεως ταύτης καὶ τῆς ἐντεῦθεν προκυψάσης ἐκκλησιαστικῆς στάσεως τὴν ἱστορίαν τῆς Ῥωσσικῆς Ἐκκλησίας, μετὰφρ. Βαλλιάνου, σελ. 219, 223 καὶ ἐπομ.

καὶ Ῥωσικὴν Ἐκκλησίαν, καὶ μετ' αὐτάς ὁ Νομοκάνων τοῦ Φωτίου ἐν τετρακκίδεκα τίτλοις ἄνευ τῶν παρεχθῶν τῶν ἰουστινιανείων νόμων καὶ ἄνευ τῶν σχολίων τοῦ Βαλσαμῶνος. Ἔπονται ἀκολούθως δύο κύρια μέρη, διηρημένα εἰς κεφάλαια ἐβδομήκοντα· τὸ πρῶτον μέρος περιλαμβάνον, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συλλογῆς τοῦ Ἀριστηνοῦ, τοὺς κανόνας τῶν Ἀποστόλων, τοὺς κανόνας τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν καὶ ἐννέα Τοπικῶν Συνόδων, τοὺς κανόνας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ ἀποσπάσματα ἐκ τῶν κανονικῶν ἐπιστολῶν τῶν Ἀγίων Διονυσίου καὶ Πέτρου Ἀλεξανδρείας, Γρηγορίου Νεοκαισαρείας, Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, Θεοφίλου καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας καὶ λοιπῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας· τὸ δεύτερον μέρος δίδον τοὺς νόμους τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων Ἰουστινιανοῦ, Βασιλείου τοῦ Μακεδόνης, Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, τοὺς ὑπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας παραδεδεγμένους καθὼς καὶ διαφόρους πολυτίμους πραγματείας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου. Κλείουσι δὲ τὴν ὅλην Συλλογὴν, ὡς ἐν ἐπιλόγῳ, εἰδήσεις τινὲς πρὸς τὸν ἀναγνώστην περὶ τε τοῦ ὀνόματος καὶ περὶ τῆς προκειμένης τῆς Βίβλου ἐκδόσεως, εἶτα τὸ Δόγμα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ἡ πρὸς τὸν Πάπαν Σίλβηστρον δωρεὰ τοῦ αὐτοῦ, καὶ τέλος πολεμικὴ τις κατὰ τῶν Λατίνων συγγραφή (α).

(α) Ἀκριβὲς περιγραφή τῆς Συλλογῆς ταύτης τῶν κανόνων τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας εὐρίσκεται α] ἐν Κοπιτάρῳ, ἐν τοῖς Φιλολογικοῖς Χρονικοῖς τῆς Βιέννης (Kopitar, Wiener Jahrbücher der Litteratur) Τόμ. KB', (1823), σελ. 220—274 καὶ Τόμ. ΛΓ' (1826), σελ. 238—290. β] ἐν Βαϊνέρω, Φιλολ. Σχεδ. περὶ τῶν καν. τῆς Ἀνατ. Ἐκκλ. σελ. 72—86 τῆς ἑλλην. μεταφρ. ἴδε καὶ Fer-

Ἐν ἡλικίᾳ μόλις ἑτῶν δεκαεννέα διεδέχθη ἐπὶ τοῦ ῥωσικοῦ θρόνου τὸν Ἀλέξιον ὁ πρωτότοκος αὐτοῦ υἱὸς Θεόδωρος (1676), ὅστις, μετὰ τινὰ ὀλιγοχρόνιον πρὸς τοὺς Τατάρους τῆς Κριμαίας καὶ πρὸς τοὺς Τούρκους πόλεμον περαιωθέντα ὁπωσοῦν ἐπωφελῶς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν διὰ τῆς ἐν Βαχτσεσεραί συνομολογηθείσης συνθήκης (1681), ἐλευθερωθεὶς παντὸς ἐξωτερικοῦ ἐχθροῦ, ἤρξατο νὰ ἐνασχολῇται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς ἐπικρατείας του διοίκησιν. Εὐφυὲς δὲ ὢν, δραστήριος καὶ ζηλωτὴς τῆς προόδου τῆς πατρίδος, ἤθελε βεβαίως πραγματοποιήσει πολλὰς καὶ ὠφελίμους μεταρρυθμίσεις, ἃν ἄωρος θάνατος δὲν κατελάμβανεν αἰφνης τὸ ἀσθενὲς αὐτοῦ σῶμα ἐν μέσῳ αὐτῶν τῶν σχεδίων του (1682). Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ βραχυχρονίῳ αὐτοῦ βασιλείᾳ ἐδημοσίευσεν ὁ Τσάρος Θεόδωρος νόμους τινὰς συμπληροῦντας ἐλλείψεις ἢ τροποποιοῦντας ἐπὶ τὸ βέλτιον διατάξεις τοῦ Ἀλεξιανοῦ κώδικος (α), καὶ πρὸ πάντων μέγα καὶ λυσιτελέστατον διὰ τὴν Ῥωσσίαν κατάρθωσεν ἔργον, τὴν κατάργησιν τοῦ Μεστνιτζεστβό, ἥτοι τοῦ δικαιώματος τοῦ ἀμφισβητεῖν περὶ τῶν κατὰ διαδοχὴν ἐν ταῖς δημοσίαις ὑπηρεσίαις πρωτείων.

Ἡ τελευταία αὕτη πράξις δικαίως κατέταξε τὸν Τσάρον Θεόδωρον Ἀλεξιάδην καὶ τὸν προτείναντα αὐτὴν ὑπουργόν του Γολίτσινον μεταξὺ τῶν εὐεργετῶν τοῦ ῥωσικοῦ ἔθνους. Ἐθιμον, οὕτινος τὴν γένεσιν δὲν δύναται τις κατὰ πᾶσαν πιθανολογίαν ν' ἀνάξῃ εἰς ἐποχὴν ἀρχαιοτέραν τῶν τελευταίων τῆς ταταρικῆς δου-

dinand Walter, Lehrbüch des Kirchenrechts aller christlichen Confessionen, (Bonn 1846), §. 82, σελ. 158—160.

(α) Τολστίης, ἐν τῷ μνημ. πονήμ. σελ. 43.

λείας χρόνων, ἐν πλήρει ἰσχύϊ ὑπάρχον ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ προκειμένου ἡγεμόνος ἔδιδεν ἀδιαφιλονείκητον ὑπεροχὴν ἐν τε ταῖς πολιτικαῖς καὶ ἐν ταῖς στρατιωτικαῖς ὑπηρεσίαις εἰς ἐκεῖνον, οὗτινος οἱ προπάτορες εἶχον διατελέσει ἐν ἀξιώμασι, καὶ ἀνεγνώριζεν ὡς κεκτημένον δικαίωμα τοῦ ἀπογόνου τὸν ἐν ταῖς δημοσίαις λειτουργίαις ἱεραρχικὸν τοῦ προγόνου βαθμόν. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἐκῆδοντο οἱ ῥῶσσοι εὐπατρίδαι τῆς διατηρήσεως τῆς κληρονομικῆς αὐτῶν βαθμολογίας, ὥστε ἐκ δύο προσώπων ἐπίσης ἐξ ἀρχαίων καὶ εὐγενῶν οἴκων καταγομένων καὶ ἐν δεσμῷ συγγενείας διατελούντων οὐδαμῶς ἐδέχετο τὸ ἐν νάυπηρετῇ ὑπὸ τὸ ἄλλο ἢ καὶ μετ' αὐτοῦ εἰς ἰσόβαθμον ὑπηρεσίαν, ἂν τυχαίως πρόγονός τις αὐτοῦ εἶχε καθέξει ποτὲ θέσιν ὑψηλοτέραν τῆς τῶν προγόνων τοῦ ἐτέρου. Βιβλία ἐπὶ τούτῳ κρατούμενα (Ῥαζιάδνιε Κνίγι) περιέγραφον ἀκριβῶς τὴν γενεαλογίαν καὶ τὰς πράξεις ἐκάστου καὶ ἀνεδιφῶντο ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀμφισβήτησεως· εἰδικὸν δὲ δικαστήριον (Ῥαζιάδνοϊ Πρικήζε) κατεγίνετο ἀκαταπαύστως εἰς τὴν διάλυσιν τῶν καθ' ἐκάστην ἀναφυομένων περὶ πρωτείων διαφορῶν. Ἐντεῦθεν προέκυπτον ὀλεθριώταται διὰ τὸ Κράτος συνέπειαι· διότι ἢ μὲν ἐξουσία εὐρίσκετο δεσμευμένη εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν προαγωγὴν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, αἱ δὲ διηνεκεῖς τούτων πρὸς ἀλλήλους ἔριδες παρέλουν τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν καὶ αὐτὰς τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους, μάλιστα ἐν καιρῷ πολέμου, ὅτε πολλάκις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἱστορίας, τὰ εὐγενῆ τῆς Ῥωσσίας τέκνα ἀπέναντι τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ συμπλοκῇ ἐσθμίζον τὰ σχετικὰ αὐτῶν δίκαια καὶ ἐθυσίαζον, χάριν ἀνοήτου μικροφιλοτιμίας, αὐτὴν τὴν τύχην τῆς πατρίδος

των. Καὶ ἐπειράθησαν μὲν οἱ προκάτοχοι τοῦ Θεοδώρου Τσάροι νὰ περιστείλωσι τὰς περὶ πρωτείων ἀμφισβητήσεις, ἐπιβαλόντες αὐστηροτάτας ποινὰς κατ' ἐκείνων, ὧν αἱ ἀπαιτήσεις ἀβάσιμοι ἀπεδεικνύοντο, ἢ καταπατήσαντες ἐν γνώσει δι' εἰδικῶν διαταγμάτων πρὸς ὄφελος τῆς ὑπηρεσίας δικαιώματα παρὰ πάντων ἀνεγνωρισμένα. Ἀλλ' αἱ προσπάθειαι αὗται μάταιαι εἶχον ἀποβῆ καὶ τὸ κακὸν εἶχε φθάσει εἰς τὸν κολοφῶνα, ὅτε ὁ Τσάρος Θεόδωρος, τῇ προτροπῇ τοῦ πρίγκιπος Γολιτσίνου, ἀπεφάσισε νὰ καταργήσῃ καθ' ὅλοκληρίαν τοὺς κληρονομικοὺς βαθμοὺς διὰ τῆς ὕλικῆς ἐξαφανίσεως αὐτῶν τῶν τίτλων, ἐφ' ὧν οὗτοι ἐστηρίζοντο. Πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς τολμηρᾶς ταύτης ἀποφάσεως ἔλαβε πρῶτον εἰς χεῖρας, ἐπὶ προφάσει ἐξετάσεων καὶ τροποποιήσεών τινων, ἀπάσας τὰς γενεαλογικὰς βίβλους καθὼς καὶ τὰ ἐκ τούτων παρὰ διαφοροῖς εὐρισκόμενα ἀντίγραφα, καὶ, συγκαλέσας ἐν τοῖς ἀνακτόροις συμβούλιον ἐκ τοῦ Πατριάρχου, τοῦ ἀνωτέρου κλήρου καὶ ἀπάντων τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στέμματος συγκείμενον, ἐξέθεσεν αὐτῷ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα ἀτοπήματα τῆς κατὰ κληρονομίαν βαθμολογίας. Ὁ Πατριάρχης ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τοῦ ἡγεμόνος ἡ καὶ ἐκ πεπειθήσεως ἀνεγνώρισε, σιωπῶντων τῶν λοιπῶν τοῦ συμβουλίου μελῶν, τὴν ἀλήθειαν τῶν ἡγεμονικῶν λόγων· ὁ δὲ Τσάρος Θεόδωρος ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀναβολῆς διέταξε τοὺς σωματοφύλακας αὐτοῦ νὰ καύσωσιν ἐν αὐτοῖς τοῖς προθύροις τῶν ἀνακτόρων μέχρι τοῦ τελευταίου χάρτου τῶν παρ' αὐτῷ ἐγγράφων τῆς εὐγενείας τίτλων, καὶ, τούτου παραχρῆμα ἐκτελεσθέντος, ἐκήρυξε διὰ τῆς καταπλήχτου γενομένης συνελεύσεως, ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι ἅπαντα τὰ ὑπουργήματα καὶ ἀξιώματα θέ-

λουσι διανέμεσθαι ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος ἄνευ διακρίσεως πατραγαθίων. Οὕτω, δι' εὐφυοῦς καὶ ἀγαθοῦ τῷ ὄντι δόλου, ἔφερεν ὁ νεανίας οὗτος ἡγεμῶν εἰς εὐτυχές πέρας μεγίστην μεταρρύθμισιν, ἀληθῶς πολιτικὸν πραξικόπημα, τὴν παντελῆ κατάργησιν τῶν κληρονομικῶν βαθμολογιῶν, εἰς ἃς τοιαύτην ἀπέδιδον σημασίαν αἱ ἰσχυρότεραι τῆς Ῥωσσίας οἰκογένειαι (α).

Μεταξὺ τῶν διαφορῶν ὠφελίμων σχεδίων, ὧν τὴν πραγματοποιήσιν ἐκώλυσεν ὁ ἄωρος τοῦ Τσάρου Θεοδώρου θάνατος, ἦν, ὡς λέγεται, καὶ ἡ σύστασις Ἀκαδημίας, ἐν ἣ, ἐκτὸς ἄλλων ἐπιστημῶν, ἐμελλε νὰ διδάσκηται τότε ἀστυκὸν καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον. Δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν ἂν τὸ σωζόμενον περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐγγραφον ἦνε διάταγμα τελειοποιημένον καὶ παρὰ τοῦ ἡγεμόνος ἐπικεχυρωμένον, ἢ μόνον ἀπλοῦν νομοσχέδιον, συντεταγμένον ὑπὸ ξένης χειρὸς καὶ καθυποβεβλημένον εἰς τὴν βασιλικὴν ἐγκρισιν, ὅπερ καὶ πιθανώτερον διὰ τὰς ἐμπεριεχομένας ἀναξίας τῆς φήμης τοῦ Θεοδώρου διατάξεις. Ὅπως δὲ ποτε δμῶς καὶ μόνη ἡ ὑπαρξίς τοῦ ἐγγράφου ἀποδεικνύει, ὅτι κατὰ τὴν προκειμένην ἐποχὴν ἐσχέποντο ἤδη σοβαρῶς περὶ τῆς ἀνάγκης νομικῶν σπουδῶν (β).

Ἀποβιώσαντος τοῦ Τσάρου Θεοδώρου Ἀλεξιάδου εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας ἀτέκνου καὶ ἀδιαθέτου, τὸ ῥωστικὸν ἔθνος εὐρέθη διηρημένον εἰς δύο φατρίας, ὧν ἡ μὲν ἤθελεν ἡγεμόνα τὸν ἀμφιθαλῆ ἀδελφόν τοῦ ἀπο-

(α) Λεβέσκος, ἐν τῇ μνημον. ἱστορίᾳ τῆς Ῥωσσίας, Τόμ. Γ', σελ. 463—478 καὶ Οὐστρέλσκις, ἐν τῇ ὡσαύτως μνημον. ἐπιτόμῳ αὐτοῦ ἱστορίᾳ, σελ. 151—153.

(β) Λεβέσκος, αὐτίθι, Τόμ. Γ', σελ. 480—484 καὶ Chopin, Russia, ἐν τῷ L'Univers, Histoire et description de tous les peuples (Paris 1838), σελ. 194.

θανόντος, τὸν ἐνήλικον μὲν, ἀλλ' ἀσθενῆ τόν τε νοῦν καὶ τὸ σῶμα Ἰωάννην, ἡ δ' ἔκλινεν ὑπὲρ τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ, τοῦ μόλις δεκαετοῦς Πέτρου. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν, ὑπερισχυσάσης τῆς τελευταίας, ἐκηρύχθη Τσάρος ὁ ἀνήθως Πέτρος ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ναταλίας Ναρίσκη (27 Ἀπριλίου 1682)· μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἐπανάστασις τῶν Στρελίτσων, ὑπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀλεξίου ὑποκινήθεῖσα, ἔφερεν ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ τὸν ἀδικοηθέντα Ἰωάννην τὸν Ε' καὶ παρέδωκε τὰς ἡνίας τοῦ Κράτους εἰς τὴν διορισθεῖσαν ἀμφοτέρων τῶν ἀδελφῶν ἐπιτροπον, τὴν φιλόδοξον Σοφίαν (18 Μαΐου 1682), ἥτις, σύμβουλον καὶ ἀρωγὸν ἔχουσα τὸν βαθύφρονα Γολίτσινον, ἐκυβέρνησε συνετῶς τὴν Ῥωσσίαν ἐπὶ ὀλόκληρον ἑπταετίαν. Ἀνδρωθέντος δὲ τοῦ Τσάρου Πέτρου καὶ δεικνύοντος ἤδη ἀπόφασιν νὰ ἐξέλθῃ τῆς ὑπεξουσιότητος, ὠργανίσθη ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν τῆς Σοφίας ἐπὶ σκοπῷ δολοφονίας αὐτοῦ νέα συνωμοσία, ἀλλ' ἐν καιρῷ ἀνακαλυφθεῖσα ἐστράφη κατ' αὐτῆς τῆς φιλάρχου Σοφίας καὶ ἐγένετο ἀφορμὴ ἵνα λάβῃ ὁ Πέτρος εἰς χεῖρας τὴν ἐξουσίαν (1689), ἣν ἔκτοτε ἐκράτησεν ἀδιαίρετον, καί τοι ἐπὶ χρόνον τινὰ εἰσέτι (1696) ἔχων κατ' ὄνομα μόνον συμπάρεδρον τὸν πρωτότοκον αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἰωάννην τὸν Ε'.

Ἡ εἰκοσαήμερος κυβέρνησις τῆς Ναταλίας Ναρίσκη οὐδεμίαν ἀφῆκε νομοθετικὴν πρᾶξιν. Ἀπ' ἐναντίας ἡ ἡγεμονὶς Σοφία ἐδημοσίευσε συμπληρωτικούς τινας τοῦ Ἀλεξιανοῦ κώδικος νόμους, φέροντας ἐπὶ κεφαλίδος τὸ ὄνομα αὐτῆς παραλλήλως τοῖς ὀνόμασι τῶν παρὰ τῆς ἰδίας ἐπιτροπευομένων Ἰωάννου τοῦ Ε' καὶ Πέτρου τοῦ Α' (α).

(α) Οἱ στρέλοδες, αὐτόθι, σελ. 134. Ἴδε τὴν κατωτέρω μνημονευθεμένην ἐπισημον Συλλογὴν τῶν ῥωσικῶν νόμων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ.

Ἀπὸ τῆς ἐνηλικιότητος Πέτρου τοῦ Μεγάλου
μέχρις Αἰκατερίνης τῆς Β'.

(1689—1762).

Περίληψις.

Πέτρος ὁ Μέγας ἀπὸ τῆς ἐνηλικιότητος αὐτοῦ.—Διάφοροι πράξεις αὐτοῦ ἀφορῶσαι τὸν ἐσωτερικὸν τοῦ Κράτους ὀργανισμόν.—Μεταρρυθμίσεις ἐν τε τῇ ἀστυκῇ καὶ ἐν τῇ ποινικῇ νομοθεσίᾳ. — Σχέδιον νέας κωδικοποιήσεως. Ἐπιτροπαὶ τρεῖς, διορισθεῖσαι ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ σχεδίου τούτου.—Μέριμνα τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος περὶ τῆς ἀναπτύξεως καὶ διαδόσεως τῶν τε πρακτικῶν καὶ τῶν θεωρητικῶν τοῦ δικαίου γνώσεων.—Πολιτικαὶ μεταβολαὶ ἀπὸ Πέτρου τοῦ Μεγάλου μέχρις Αἰκατερίνης τῆς Β'. Αἰκατερίνα ἡ Α'. Πέτρος ὁ Β'. Ἄρρα θυγάτηρ Ἰωάννου τοῦ Ε'. Ἀρτιβασίλεια Βύρωνος καὶ Ἄρρης Λεοπολδίνης ἐν ὀνόματι Ἰωάννου τοῦ ΣΤ'. Ἐλισάβετ θυγάτηρ Πέτρου τοῦ Μεγάλου καὶ Πέτρος ὁ Γ'.—Κυβερνητικαὶ καὶ νομοθετικαὶ πράξεις τῶν εἰρημένων ἡγεμόνων.—Προσπάθειαι πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ περὶ κωδικοποιήσεως σχεδίου. Τετάρτη, πέμπτη, ἕκτη καὶ ἑβδόμη νομοσυντακτικὴ Ἐπιτροπή.

Ὁ μεγαλοφυὴς υἱὸς τοῦ Ἀλεξίου, Πέτρος ὁ Α', ὁ δικαίως Μέγας καὶ Πατὴρ τῆς πατρίδος ἀποκληθεῖς, ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἔτι ἡλικίας κατετήκετο βλέπων τὴν ἀμάθειαν, τὴν ἐκ τῆς ἐλλείψεως τεχνῶν καὶ βιομηχανίας πτωχείαν καὶ ἐν γένει τὴν βαρβαρότητα, εἰς ἣν σχετικῶς ὡς πρὸς τὰ ὅμορα ἔθνη εὐρίσκετο ἡ Ῥωσσία. Ἄμα δὲ ἀνδρωθεὶς καὶ τοὺς οἰάκας τοῦ Κράτους ἀναλαβὼν, ἀπεφάσισε νὰ βελτιώσῃ τὴν ὕλικὴν καὶ τὴν δια-

νοητικὴν τοῦ ῥωσικοῦ ἔθνους κατάστασιν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου ἄτρυτοι αὐτοῦ κόποι, αἱ διηγεκεῖς αὐτοῦ προσπάθειαι ὅπως ὑπερνικήσῃ τὰ ὑπὸ παλαιῶν ἔξεων καὶ ἰδίως ὑπὸ τῆς δεισιδαιμονίας περεμβαλλόμενα πολ-
λὰ καὶ ποικίλα προσκόμματα, καὶ αὐτὰ τὰ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸν τύπον τῆς μεγαλοφυΐας φέροντα πολυ-
πληθῆ αὐτοῦ ἔργα ἐθαυμάσθησαν καὶ ἐπὴνέθησαν παρὰ πάντων· αὐτοὶ δὲ οἱ Ῥῶσοι ἀναγνωρίζουσι τὸν Πέτρον δημιουργὸν τῆς ἐνεστώσης αὐτῶν εὐημερίας. Μορφώ-
σας πρῶτον αὐτὸς ἑαυτὸν διὰ τοῦ ἐξόχου αὐτοῦ νοός, διὰ τῶν ἐν τῇ πεφωτισμένη Εὐρώπῃ ἐπὶ τούτῳ ἐπιχει-
ρισθεῖσων περιηγήσεων καὶ διὰ τῆς μετὰ τῶν ξένων συ-
ναναστροφῆς, ἠθέλησε ν' ἀναμορφώσῃ ὁλόκληρον τὴν Ῥωσσίαν. Αἱ μεταρρυθμίσεις αὐτοῦ περιέλαβον τὰ πάντα μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν κατὰ τὸ φαινόμενον ὅλως ἀση-
μάντων λεπτομερειῶν τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου. Ἰδίως δὲ εἰς τοὺς διαφόρους διοικητικοὺς κλάδους ἐπήνεγκεν ὁ Μέ-
γας Πέτρος, ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων, καὶ τὰς ἐξῆς βελ-
τιώσεις (α).

Α'. Διέλυσε τὸν ἄτακτον τῶν Στρελίτσων ὄμιλον καὶ

(α) Ἴδε τὴν κατωτέρω μνημονευθεσμένην Ἐπίσημον Συλλογὴν τῶν ῥωσικῶν νόμων· Οὐστρέλεβον ἐν τῇ σημειωθείσῃ ἐπιτόμῳ ἱστορίᾳ τῆς Ῥωσσίας, σελ. 165—167 καὶ 178—183· Βολταῖρον, Histoire de l'Empire de Russie sous Pierre-le-Grand· Λεβέσκον (Levesque), καὶ Σοπὶνον (Chopin) ἐν τοῖς σημειωθ. συγγραμμ. πανταχῇ. Σύντομον, ἀλλὰ περιεκτικὴν πραγματείαν περὶ τῶν νομικῶν πράξεων τοῦ Μεγάλου Πέτρου ἔγραψε ῥωσιστὴ ἐν τῇ ἔφημερίδι τοῦ Ἰπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, ἐν τοῖς φυλλαδ. τοῦ Ἰουλίου καὶ Αὐγούστου 1836, ὁ Hagemeister ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἀντιπαράθεσις τῶν νόμων Πέτρου τοῦ Μεγάλου.» Ἐντεῦθεν ἤρρανίσθη τὸ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου κεφάλαιόν του ὁ γερμανὸς Δ^ρ. Ε. Ἑρμάνγκες ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἱστορίᾳ του, Τόμ. Δ', σελ. 346—413.

ἐπλημάτισε στρατὸν τακτικὸν καὶ ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον γεγυμνασμένον, ὃνπερ καὶ μόνιμον κατέστησε διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ συστήματος τῶν νεοσυλλέκτων. Ἀνεζωπύρησε δὲ τὸ στρατιωτικὸν τοῦ ἔθνους πνεῦμα διὰ τε τῆς εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς βαθμοὺς ἀπονομῆς δικαιομάτων εὐγενείας καὶ διὰ τῆς παραχωρήσεως πολλῶν τιμῶν καὶ ἀμοιβῶν τοῖς ὑπὲρ πατρίδος μαχομένοις, καὶ τέλος ἐδημοσίευσεν ἀξιόλογον Στρατιωτικὸν κώδικα (30 Μαρτίου 1716), περιέχοντα ἠκριβωμένως ἅπαντα τὰ ἀφορῶντα τὸν στρατιωτικὸν ὀργανισμόν καὶ τὴν στρατιωτικὴν τάξιν καὶ πειθαρχίαν, καὶ συντεταγμένον ἐπὶ τῇ βάσει ξένων νομοθεσιῶν καὶ ἰδίως τοῦ σουηδικοῦ δικαίου (α).

Β'. Κατεσκεύασε πολεμικὰ πλοῖα καὶ ἐσύστησε πρῶτος πολεμικὸν ναυτικόν, δι' ὃ ἐπίσης ἐξέδωκε ἐιδικὸν κανονισμόν (13 Ἰανουαρίου 1720).

Γ'. Προσέθηκε νέους πόρους εἰς τὰ τοῦ Κράτους ἔσοδα, ἐτακτοποίησε τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων, κατήργησε τὰ τῆς ἀσυδοσίας προνόμια, διέταξεν ἐμμέσους δασμοὺς καὶ ἀπένειμεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τὰ πλούσια τῶν μοναστηρίων εἰσοδήματα.

Δ'. Ὑπερασπίσθη μεγάλως τὴν βιομηχανίαν, τὰς τέχνας καὶ τὸ ἐμπόριον διὰ πολλῶν σοφῶν διατάξεων· ἰδίως δὲ ἐβοήθησε τὴν σύστασιν διαφόρων βιομηχανικῶν καταστημάτων καὶ παρεχώρησεν εἰς τοὺς ἐμπόρους ἡμεδαποὺς τε καὶ ἀλλοδαποὺς τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν ἐξ αὐτῶν ἱκανοὺς ἄνδρας, οἵτινες ἀνὰ τέσσαρες κατατασσόμενοι ἀπετέλουν δικαστικοὺς συλλόγους πρὸς

(α) Ἐδημοσιεύθη ῥωσιστὶ καὶ γερμανιστί.

ἐκδίκασιν ὅλων τῶν ἀφορωσῶν τὴν ἐμπορίαν καὶ τοὺς ξένους ὑποθέσεων.

Ε'. Συνεκέντρωσεν ἅπασαν τὴν γενικὴν τοῦ Κράτους διοίκησιν εἰς τὴν Γερουσίαν, ἀντικαταστήσασαν τὸ ἀρχαῖον συμβούλιον τῶν εὐγενῶν καὶ συγχροτουμένην ἐκ τῶν προέδρων τῶν Συλλόγων καὶ ἐξ ἄλλων ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος διοριζομένων μελῶν· διένειμε τοὺς διαφόρους τῆς διοικητικῆς ὑπηρεσίας κλάδους εἰς δυοκαίδεκα Συλλόγους ἢ Ὑπουργεῖα (α), καὶ διήρεσεν ὁλόκληρον τὴν χώραν εἰς Διοικήσεις πρὸς εὐχερεστέραν καὶ τακτικωτέραν ἐφαρμογὴν τῶν διοικητικῶν μέτρων (β).

ΣΤ'. Ἀντικατέστησεν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας τὸν Πατριάρχην διὰ διαρκοῦς τοπικῆς Συνόδου. Τὸ κανονίζον τὴν νέαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τάξιν Καταστατικὸν συνετάχθη ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ἐπισκόπου Πισκόδης Θεοφάνους καὶ ἐπεκυρώθη ἐν ἔτει 1721· ἀποτελεῖ δὲ τὴν βάσιν τοῦ νεωτέρου ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου τῆς Ῥωσσίας. Ἡ δὲ μόνιμος Διοικοῦσα Σύνοδος ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου διὰ Τόμου ἐν ἔτει 1723 (γ).

Ζ'. Διωργάνισεν ἐκ νέου τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν, ἐμετρίασε τὴν ἰσχὺν τῶν ἀρχαίων τῆς Ῥωσσίας οἰκῶν διὰ

(α) Ὁργανισμὸς τῆς Γερουσίας (1718) καὶ Γενικὸς κανονισμὸς τῶν διαφορῶν Συλλόγων (17 Φεβρ. 1720). Ἐν τῇ μνημονευησομένῃ Ἐπισήμῳ Συλλογῇ.

(β) Νόμος τοῦ 1708, αὐτόθι.

(γ) Περὶ τῆς σπουδαίας ταύτης μεταβολῆς τῶν ἀφορώντων τὴν διοίκησιν τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας ἐλέπε ἱστορίαν τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας, μεταφρ. Βαλ-λιάνου, σελ. 305—315. Τὸ Κ α τ α σ τ ι κ ὸ ν ἐτυπώθη πρῶτον Ῥωσιστὶ μετὰ μεταφράσεως γερμανικῆς ἐν Πετροπόλει τῷ 1721 καὶ ἀκολούθως γερμανιστὶ ἐν Δαντσίῳ 1725. Ὑπάρχει δὲ καὶ λατινικὴ αὐτοῦ μετάφρασις, ἐκδοθεῖσα ἐν Πετροπόλει ἐν ἔτει 1785, ὑπὸ τὸν τίτλον «Statutum canonicum s. ecclesiasticum Petri Magni».

τῆς δημιουργίας νέων εὐγενῶν καὶ διὰ τῆς ἀπονομῆς δικαιωμάτων εὐγενείας εἰς τοὺς φθάνοντας εἰς βαθμὸν τινα στρατιωτικοῦ ἢ πολιτικοῦ ἀξιώματος, καὶ εἰσῆγαγε νέαν ἱεραρχικὴν τῶν ὑπαλλήλων βαθμολογίαν, κατατάξας ἅπασαν τὴν ὑπαλληλίαν εἰς δεκατέσσαρας κλάσεις καὶ παραλληλίσας τὰς πολιτικὰς λειτουργίας πρὸς τὰ στρατιωτικὰ ἀξιώματα (α).

Η'. Ἐπολλαπλασίασε τὰ ὑπάρχοντα λαϊκὰ τε καὶ ἐκκλησιαστικὰ σχολεῖα καὶ ἐσύστησε νέα, ἠνάγκασε διὰ τῆς ἀπειλῆς ποινῶν τοὺς τε εὐπατρίδας καὶ τοὺς ἱερωμένους νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεώς των, ἔπεμψε νέους εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν πρὸς ἐκμάθησιν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, καὶ διέταξε τὴν εἰς ῥωσικὴν γλῶσσαν μετὰφρασιν διαφόρων ἐπιστημονικῶν βιβλίων.

Ταῦτα δὲ πάντα καὶ πολλὰ ἄλλα πολλοῦ λόγου ἄξια ἔπραττεν ὁ αὐτοκράτωρ Πέτρος, ἐν ᾧ εὕρισκετο εἰς διηνεκῇ σχεδὸν πόλεμον μετὰ τῆς Τουρκίας, Σουηδίας καὶ Περσίας, ἐν ᾧ κατέστρεφε κατὰ κράτος ἐν τῇ κατὰ τὴν Πουλτάβαν μάχῃ (1709) τὸν ὑπερήφανον βασιλέα τῶν Σουηδῶν Κάρολον τὸν IB', εἰσδύσαντα μέχρι τῶν ἐνδοτάτων τῆς Ῥωσσίας, καὶ ἐν ᾧ κατέβαλλε τὰ θεμέλια νέας πρωτευούσης ἐπὶ τῆς ἀγρίας παραλίας τοῦ Φινλανδικοῦ κόλπου.

Καταβαίνων, ὡς εἴρηται, μέχρις αὐτῶν τῶν λεπτομερειῶν τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου καὶ τὰ πάντα μεταρρυθμίζων, δὲν ἠδύνατο βεβαίως ὁ Μέγας Πέτρος νὰ παραλείψῃ τὴν ἀστυκὴν καὶ τὴν ποινικὴν νομοθεσίαν. Καὶ τῷ ὄντι, ἀπὸ τῶν πρώτων ἔτι χρόνων τῆς αὐτεξουσίου βασιλείας

(α) Ἰδε κατωτέρω, Μέρος Β', Κεφάλ. 5'.

αὐτοῦ καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν αὐτῆς ἐδημοσίευσεν
 πλεῖστα διατάγματα, ἀφορῶντα οὐσιώδη ἀντικείμενα τοῦ
 τε ἀστυκοῦ καὶ τοῦ ποινικοῦ δικαίου. Οὕτω, φερ' εἰπεῖν,
 ἀπῆλθε νὰ γίνηται χρῆσις τῆς μαρτυρικῆς ἀποδείξεως
 ἐν ἀπάσαις ταῖς ἐνώπιον τῶν τε πολιτικῶν καὶ τῶν ποι-
 νικῶν δικαστηρίων εἰσαγομέναις διαφοραῖς· κατήργησε
 τὸ λεγόμενον Πράβες, ἥτοι τὴν τέως ἰσχύουσαν διάτα-
 ξιν τοῦ ἀρχαίου δικαίου, καθ' ἣν ὁ ὀφειλέτης καθίστατο
 δοῦλος τοῦ ἀπαλλάττοντος αὐτὸν τῆς ὀφειλῆς τρίτου·
 διέταξεν ἵνα ὁ δι' ἀποφάσεως εἰς πληρωμὴν καταδικα-
 σθεὶς καὶ μὴ ἀποτίσας ἐντὸς ἑξ μηνῶν τὰ ὀφειλόμενα
 ἀναγκάζεται εἰς δημόσια ἔργα ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ δανειστοῦ,
 καὶ εἰσήγαγε νέον δικαστικὸν ὀργανισμόν, πρὸς ταχυτέ-
 ραν καὶ τακτικωτέραν διανομὴν τῆς δικαιοσύνης φέ-
 ροντα. Ἀλλὰ τὰ διατάγματα ταῦτα, καὶ τοὶ ἀναμφι-
 σβητήτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ βελτιώσεις περιέχοντα, ὡς
 συμπληρώματα ὅμως καὶ τροποποιήσεις τοῦ πλήρη
 ἰσχὺν ἀπολαύοντος κώδικος τοῦ Ἀλεξίου θεωρού-
 μενα, συνετέλεσαν εἰς τὴν ὁσημέραι αὐξάνουσαν ἀταξίαν
 τῆς ῥωσικῆς νομοθεσίας· διότι, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ἀτελὲς
 τοῦ εἰρημένου κώδικος καὶ ἡ ἐμπεριλαμβανομένη ὑπό-
 σχσεις τῆς κατὰ μικρὸν ἀναπτύξεως αὐτοῦ (α) καθίστανον
 ἀναγκαιοτάτην καὶ ὑποχρεωτικὴν τὴν ἀκατάπαυστον
 συμπλήρωσιν καὶ ἐρμηνείαν αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ πλη-
 θὺς τῶν ἐπὶ τούτῳ ἐν διαστήματι ὁλοκλήρου πεντηκον-
 ταετηρίδος δημοσιευθέντων νόμων καὶ δικαστικῶν ἀπο-
 φάσεων (Πριγοβορι), διὰ πλείστων πρὸς τε τὸ ἀρχικόν
 κείμενον τῆς Οὐλογενίας καὶ πρὸς τὰς μεταγενεστέρας

(α) Οὐλογενία Ἀλεξίου, Κεφ. Ι'. Ἄρθρ. 2.

προσθήκας ἀντινομιῶν, ἔφερεν ἐν τῇ ῥωσικῇ νομοθεσίᾳ μεγίστην σύγχυσιν καὶ ἐπηπείλει νὰ καταστήσῃ αὐτὴν ἀδιέξοδον χάος. Εἰς τὴν ἀταξίαν ταύτην τῆς νομοθεσίας ἐπιθυμῶν νὰ θέσῃ τέρμα ὁ μεγαλουργὸς Πέτρος ἀπεφάσισε (α) ν' ἀναθεωρήσῃ τὸν κώδικα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοὺς τέως ἐκδοθέντας νόμους καὶ τὰς νομολογίας τινὰ ἀποτελούσας δικαστικὰς ἀποφάσεις, ἐξ αὐτῶν δὲ πάντων νὰ συναρμολογήσῃ ἐν τελειότερον καὶ συστηματικώτερον ὅλον. Διὸ καὶ ἐσύστησε διὰ τοῦ ἀπὸ 18 Φεβρουαρίου 1700 αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος Ἐπιτροπὴν ἐκ πολλῶν τοῦ ἀνωτάτου Συμβουλίου μελῶν, ἵνα συλλέξῃ τοὺς ἰσχύοντας νόμους καὶ σχηματίσῃ ἐξ αὐτῶν ἐν σῶμα ὁμοειδές. Ἡ διάρκεια τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῇ μετ' ἀκριβείας, ἀλλὰ τὰ ἔργα αὐτῆς, φθάνοντα μέχρι τοῦ ἔτους 1703, περιωρίζοντο εἰς μόνην τὴν ἀπλὴν συμπλήρωσιν τριῶν κεφαλαίων τοῦ Ἀλεξιανοῦ κώδικος (β). Ὁ Μέγας Πέτρος, βλέπων παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὴν βραδύτητα, μεθ' ἧς

(α) Διὰ τὰ ἀφορῶντα τὰς περὶ κωδικοποιήσεως προσπάθειάς τῶν ῥώσων αὐτοκρατῶρων, ἀπὸ Πέτρου τοῦ Μεγάλου μέχρις Ἀλεξάνδρου τοῦ Α', ἠκολουθήσαμεν τὰς ἀκριβεῖς εἰδήσεις τὰς ἐν τῷ ἡμιοπισήμῳ πονηματίῳ, τῷ ἀποδιδομένῳ εἰς τὸν ῥώσων νομομαθῇ Σπεράνσκην (Speransky) καὶ φέροντι τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν: «Ἱστορικὴ Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ Σῶμα τῶν Νόμων τῆς ῥωσικῆς Αὐτοκρατορίας, κατὰ τὰ ἐν τοῖς ἀρχαίοις τοῦ Β' Τμήματος τοῦ ἰδιαιτέρου Αὐτοκρατορικοῦ Γραφείου εὐρισκόμενα πρωτότυπα ἔγγραφα συνταχθεῖσα καὶ ἐκ τοῦ ῥωσ. εἰς τὴν γερμαν. μεταφρασθεῖσα. (Geschichtliche Einleitung in das Corpus Juris des Russischen Reichs, dargestellt aus den im Archive der zweiten Abtheilung der eigenen Canzlei Seiner Kaiserlichen Majestet aufbewahrten Originalacten. Uebersetzung aus dem Russischen, Riga und Dorpat, 1833, 1 τόμ. εἰς 8ον)». Ἰπάρχει δὲ καὶ γαλλικὴ ἐκδοσις τοῦ αὐτοῦ πονήματος ὑπὸ τὸν ἐξῆς τίτλον: «Précis des notions historiques sur la formation du code des lois russes, St Petersburg, 1833.»

(β) Ἰδε τὴν Ἱστορικὴν Εἰσαγωγὴν εἰς τὸ Σῶμα τῶν Νόμων τῆς ῥωσ. Αὐτοκρατ. γερμανικῆς μεταφρ. σελ. 12.

προέβαινεν ἡ ἐργασία τῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ πιστεύων ὅτι αὕτη προήρχετο ἐκ τῆς δυσχερείας, ἣν παρεῖχε τοῖς ἐργαζομένοις ἡ ἀνάγκη τοῦ συμβιβάζειν τὸν κώδικα τοῦ 1649 μετὰ τῶν ἀντιφασκόντων μεταγενεστέρων ὁρισμῶν, διέταξεν ἐν ἔτει 1714 ἵνα θεωρηθῶσι κατηργημένοι ἅπαντες οἱ πρὸς τὴν Οὐλογένειαν εἰς ἀντίφασιν ὄντες μεταγενέστεροι νόμοι. Ἡ κατ' ἀρχὴν ὅμως αὕτη κατάργησις ἀορίστων ἀντινομιῶν οὐχὶ μόνον εἰς οὐδὲν ὠφέλησεν, ἀλλὰ καὶ νέαν ἐγέννησε δυσκολίαν, τὴν κατ' ἀνάγκην διάκρισιν τῶν ἀντιφατικῶν ἀπὸ τῶν μὴ τοιούτων διατάξεων. Καὶ ἐπεφορτίσθη μὲν Ἐπιτροπὴ ἐκ γερουσιασῶν, ἀντικαταστήσασα τὴν πρώτην, ἵνα διεξέλθῃ ἀπάσας τὰς εἰς τὸν Ἀλεξιανὸν κώδικα γενομένης προσθήκας καὶ ἀπορρίπτουσα τὰς ἀντινομικὰς διατάξεις νὰ περιλάβῃ ἐν αὐτῷ τὰς λοιπὰς· ἀλλὰ καὶ αὕτη μέχρι μὲν τοῦ 1718 μόλις δέκα ἐσχεδίασε κεφάλαια ἐκ τοῦ προτεθέντος αὐτῇ ἔργου, τοῦ προκαταρκτικῶς Κώδικος Συμφωνιῶν (Σβόδνοε Οὐλογένιε)(α) ἐπονομασθέντος, ἀκολούθως δὲ ἐπὶ δύο ἔτη παντάπασιν ἡπράκτησεν. Ἐν ἔτει δὲ 1720, ἀποφασίσαντος τοῦ αὐτοκράτορος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ παλαιὸν σύστημα καὶ νὰ δώσῃ τῷ λαῷ αὐτοῦ ἐντελῶς νέον κώδικα, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν ἰσχύϊ ῥωσικῶν νόμων καὶ τῶν κωδίκων τῆς Σουηδίας καὶ Δανιμαρχίας συντεταγμένον, ἀντικατέστη ἡ δευτέρα διὰ τρίτης Ἐπιτροπῆς, λαβούσης ἐντολὴν τὴν τοιαύτην σύνταξιν κώδικος. Ἐπειδὴ δὲ τὰ προσκόμματα, ἅτινα ἡ

(α) Ὄνομάσθη δὲ τὸ ἔργον κώδικς (Οὐλογένιε), διότι ἐλήφθη ὡς βάσις αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἀλεξίου ἐν ἔτει 1649 δημοσιευθεὶς κώδικς (Οὐλογένιε). Συμφωνιῶν δὲ κώδικς (Σβόδνοε Οὐλογένιε), διότι μετὰ τοῦ Ἀλεξιανοῦ κώδικος ἐμελλον νὰ συνδυασθῶσιν οἱ μεταγενέστεροι νόμοι.

τελευταία αὕτη Ἐπιτροπὴ ἀπήντησεν, ἥσαν κατ' ἀνάγκην μεγαλείτερα τῶν τέως ὑπαρχόντων, ὡς προστεθέντων εἰς ταῦτα καὶ τῶν ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς γλώσσης, τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ἐθίμων προερχομένων, ἡ γενομένη ἐργασία ὑπῆρξε μικροτέρα τῶν προγενεστέρων, ἵνα μὴ εἴπωμεν, οὐδενὸς λόγου ἀξία (α). Οὕτω, μ' ὅλας τὰς προσπαθείας αὐτοῦ, δὲν ἡδυνήθη ὁ αὐτοκράτωρ Πέτρος νὰ ἴδῃ πραγματοποιημένον πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ τὸ περὶ κωδηκέυσεως τῶν ῥωσικῶν νόμων σχέδιόν του, ἀφῆκε δὲ καὶ τοῦτο, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, πολύτιμον κληροδότημα εἰς τοὺς εὐκλεεῖς αὐτοῦ ἀπογόνους.

Ἐν δὲ τῶν κυριωτέρων αἰτίων, εἰς ἃ πρέπει ν' ἀποδοθῇ ἡ ἀποτυχία τῶν ἐπὶ τῆς κωδηκοποιήσεως ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου διορισθεῖσων Ἐπιτροπῶν, εἶνε ἀναντιρρήτως ἡ ἐν Ῥωσσίᾳ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν παντελὴς περὶ τὴν νομικὴν ἐπιστήμην ἔλλειψις θεωρητικῶν γνώσεων. Καὶ τέως μὲν αἱ προσπάθειαι τῶν ἡγεμόνων περιωρίζοντο εἰς τὸ νὰ προετοιμάζωσι διὰ τὰς δημοσίας λειτουργίας πρακτικοὺς περὶ τὸ δίκαιον ἄνδρας, καὶ μετὰ πολλῆς καὶ τούτου ἐπετύγχανον δυσχερείας, ἕνεκεν τῆς πρὸς τὰ πολιτικά ὑπουργήματα ἀποστροφῆς τῶν εὐπατριδῶν, προτιμώντων τὸ στρατιωτικὸν στάδιον, ὡς ἐνδοξότερον. Πρῶτος δὲ ὁ τὰ πάντα προβλέψας ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς Ῥωσσίας Πέτρος, οὐχὶ μόνον κατεπολέμησεν ἐπιτυχῶς τὴν προκατάληψιν ταύτην τῆς ἀνωτάτης τῶν πολιτῶν τάξεως, ἀπαιτήσας πρὸς πάντα προβιβασμὸν καὶ αὐτῶν τῶν εὐγενῶν νέων τὴν ἐν τοῖς διαφόροις Συλλόγοις ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν γραμματέων προπαρα-

σκευὴν καὶ προγύμνασιν εἰς τὰ καθ' ἕκαστα τῆς ὑπηρεσίας, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἀναπτύξεως καὶ διαδόσεως τῶν θεωρητικῶν τοῦ δικαίου γνώσεων ἐφρόντισε, ἀποστείλας ἀριθμὸν τινα νέων εὐγενῶν εἰς Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν ἵνα διδαχθῶσιν ἐκεῖ τὴν ἐπιστήμην τῶν νόμων, διατάξας τὴν εἰς ῥωσικὴν φωνὴν μεταγλώττισιν νομικῶν τινῶν συγγραμμάτων, καὶ τέλος περιλαβὼν, κατὰ τὴν παρ' αὐτοῦ σχεδιασθεῖσαν καὶ ψηφισθεῖσαν σύστασιν Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν ἐν Πητρούπολει, τὴν δι' εἰδικοῦ μέλους ἀντιπροσώπευσιν τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου (α).

Ἀπὸ τοῦ θανάτου Πέτρου τοῦ Μεγάλου μέχρις Αἰκατερίνης τῆς Β', ἥτοι ἐν διαστήματι τριάκοντα καὶ ἐπτὰ ἐτῶν (1725—1762), ἐξάκις μετέβαλεν ἡ Ῥωσσία ἡγεμόνας.—Ὁ Μέγας Πέτρος εἶχε μὲν διακηρύξει ἐπισήμως ἐν ἔτει 1722 (6) δικαίωμα τοῦ βασιλεύοντος μονάρχου τὸ ἐκλέγειν τὸν τοῦ θρόνου διάδοχον, ἀπεβίωσε δὲ χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ ἐκφράσῃ τὴν περὶ τοῦ διαδεξομένου τὴν βασιλείαν βούλησιν αὐτοῦ· ὅθεν ἡ σύζυγος αὐτοῦ Αἰκατερίνα ἡ Α', καί τοι ὑπαρχόντων ἀπογόνων, κατώρθωσε νὰ λάβῃ τὰς ἡνίας τοῦ Κράτους, ὅπερ καὶ ἐκυθέρνησεν ἐπιτυχῶς ἐπὶ δύο ἔτη (1725—1727), ἀκοιουθήσασα κατὰ πόδας τὴν πολιτικὴν πορείαν καὶ ὅσον οἷόν τε ἐφαρμώσασα τὰ τῆς μεταρρύθμισεως σχέδια τοῦ ἐνδόξου αὐτῆς συζύγου. — Ἡ Αἰκατερίνα ἀφῆκε διὰ διαθήκης διάδοχον τὸν δωδεκαετῆ ἔγγονον τοῦ Με-

(α) Βούγγε, ἐν τῇ Kritische Zeitschr. für Rechtsw. u. Gesetzg. des Ausl. Τόμ. Β', σελ. 440—443.

(β) Διάταγμα (Οὐκάζιον) τῆς 8ης Φεβρ. 1722.

γάλου Πέτρου καὶ υἱὸν τοῦ δυστυχοῦς Ἀλεξίου, Πέτρον τὸν Β', καὶ ἐνεπιστεύθη τὴν τε ἐπιτροπείαν τοῦ ἀνγλικοῦ μονάρχου καὶ τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Κράτους εἰς Συμβούλιον, σχηματισθὲν ἐκ τῶν δύο θυγατέρων τοῦ Μεγάλου Πέτρου, τῆς Ἑλισάβετ καὶ τῆς Ἀννης, ἐκ τοῦ συζύγου τῆς τελευταίας, τοῦ δουκὸς τοῦ Ὀλστάν, καὶ ἐκ τῶν ἐξ μελῶν τοῦ ἐν ἔτει 1726 συσταθέντος Μυστικοσυμβουλίου. Ὁ νέος οὗτος αὐτοκράτωρ ἐδείκνυνεν εὐφρίαν καὶ ψυχῆς ἀγαθότητα, χρηστὰς διὰ τὸ μέλλον ἐλπίδας· δυστυχῶς ὅμως ἡ μὲν ἀντιζηλία καὶ αἱ ἐξ αὐτῆς ραδιουργίαι τῶν μεγιστάνων Δολγορούκη καὶ Μεντσικόφ ἔθεσαν ἐκ πρώτης ἀρχῆς προσκόμματα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν σχεδίων τοῦ Μεγάλου Πέτρου, ἄωρος δὲ θάνατος ἀφῆρπασεν ἀπὸ τοῦ θρόνου τὸν τελευταῖον ἐξ ἀρρέων γόνον τοῦ εἰκοῦ τῶν Ῥομανόφ, οὐδὲ τρία πλήρη ἔτη βασιλεύσαντα (1727—1730).—Πέτρον τὸν Β' διεδέχθη Ἄννα ἡ δευτερότοκος θυγάτηρ τοῦ Τσάρου Ἰωάννου τοῦ Ε', χήρα τοῦ δουκὸς τῆς Κουρλάνδης, εἰς ἣν τὸ ἀνώτατον τοῦ Κράτους Συμβούλιον προσέφερε τὸ ῥωσσικὸν στέμμα ὑπὸ τινας περιορίζοντας τὴν ἐξουσίαν τῆς μοναρχίας ὅρους, οὓς ἡ εἰρημένη ἡγεμονίς κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπεδέχθη καὶ ὑπέγραψε, μετὰ ταῦτα δὲ ἀπέρριψε, τῇ προτροπῇ καὶ παρακλήσει ἀντιπροσώπων, σταλέντων παρὰ τοῦ ἱερατείου, παρὰ τῶν εὐγενῶν καὶ παρὰ τοῦ στρατοῦ. Ἡ αὐτοκρατορίσσα Ἄννα ἐβασιλεύσεν ἐπὶ δέκα ἔτη καὶ μῆνας ἐννέα (1730—1740) καὶ ἡ βασιλεία αὐτῆς ὑπῆρξεν ἐξωτερικῶς μὲν εὐτυχῆς κατὰ τε τὸν πολωνικὸν καὶ κατὰ τὸν τουρκικὸν πόλεμον, (τοῦ τελευταίου τούτου πραγματοποιήσαντος μάλιστα διὰ τῆς ἐν Βελι-

γραδίῳ συνθήκης αὔξησίν τινα τῆς ῥωσικῆς χώρας), ἐσωτερικῶς δὲ οὐχὶ ἄμοιρος βελτιώσεων, μ' ὅλην τὴν ἰδιωφελῇ ἀντίδρασιν τοῦ εὐνοουμένου Βίρωνος.—Μετὰ τὸν θάνατον τῆς αὐτοκρατορίσσης Ἀννης ἐκυβερνήθη ἡ Ῥωσσία ἐπὶ μῆνας τρισκαίδεκα (1740—1741) ἐν ὀνόματι τοῦ βρέφους Ἰωάννου τοῦ ΣΤ', ἐγγόνου τῆς πρωτοτόκου θυγατρὸς Ἰωάννου τοῦ Ε', κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τοῦ Βίρωνος, ἀκολούθως δὲ ὑπ' αὐτῆς τῆς μητρὸς τοῦ βρέφους, τῆς ἡγεμονίδος Ἀννης Λεοπολδίνης, ὑποστηριζομένης ὑπὸ πολυπείρων συμβούλων, τῶν γερμανῶν Μυννιχίου καὶ Ὁστερμάννου. — Ἀλλὰ συνωμοσία τῆς λεγομένης ῥωσικῆς μερίδος ἔφερεν ἀνελπίστως ἐπὶ τοῦ θρόνου τὴν δευτερογενῆ θυγατέρα τοῦ Μεγάλου Πέτρου Ἐλισάβετ, ἥτις, ἐνδόξως καὶ εὐδαιμόνως ἐπὶ ὀλόκληρον εἰκοσαετίαν (1741—1761) κυβερνήσασα τὴν Ῥωσσίαν, ἐπεραίωσε τὸν κατὰ τῆς Σουηδίας πόλεμον διὰ τῆς ἐν Ἀβῷ εἰρήνης (1743), ἔλαβε μέρος διπλωματικῶς μὲν εἰς τὴν μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Γαλλίας περὶ τῶν Κάτω Χωρῶν ἔριδα, πολεμικῶς δὲ εἰς τὸν περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου ἐπταετῇ ἀγῶνα, ἐνῶ νικηφόρα τὰ ῥωσικὰ ὅπλα ἀνεδείχθησαν, καὶ ἰδίως διὰ πλείστων ὠφελίμων καθιδρυμάτων καὶ βελτιώσεων τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς ἐπικρατείας διοργανισμοῦ οὐκ ὀλίγον διεκρίθη. — Τὴν ἀξίαν ταύτην θυγατέρα τοῦ ἀναμωφωτοῦ τοῦ ῥωσικοῦ ἔθνους ἠκολούθησεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ ἐκ τῆς πρωτοτόκου ἀδελφῆς Ἀννης καὶ τοῦ δουκὸς τοῦ Ὀλστάϊν Γόττορπ Καρόλου Φριδερίκου ἀνεψιὸς αὐτῆς καὶ ἐγγονος τοῦ Μεγάλου Πέτρου, Πέτρος ὁ Γ', ὅστις ἡπίου, ἀλλ' ἀλλοχότου ὦν χαρακτῆρος, μόλις μῆνας ἕξ βασιλεύσας (1761—1762) ἐγένετο θῦμα

νέας συνωμοσίας, παραδούσης τὸ πηδάλιον τοῦ Κράτους τῇ συζύγῳ τοῦ δολοφονηθέντος, τῇ πολυπράγμονι Αἰκατερίνῃ τῇ Β'.

Ἐπὶ τῶν προηγουμένων ἐξ βασιλειῶν, αἵτινες πληροῦσι τὸ μεταξὺ Πέτρου τοῦ Μεγάλου καὶ Αἰκατερίνης τῆς Β' χρονικὸν διάστημα, καὶ πρὸ πάντων ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν αὐτοκρατορισσῶν Ἀννης καὶ Ἐλισάβετ, ἐδημοσιεύθησαν ἐπὶ διαφόρων ἀντικειμένων τοῦ τε ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ δημοσίου δικαίου πλεῖστοι νόμοι, διατάγματα καὶ κανονισμοί, ὧν ὁ ἀριθμὸς φθάνει εἰς 6948 (α) ἐν τῇ ἐπισήμῳ Συλλογῇ, περὶ ἧς γενήσεται παρακατιῶν λόγος (β). Διαφερόντως δὲ μνημονεύονται παρὰ τῆς ἱστορίας αἱ ἐξῆς κυβερνητικαὶ πράξεις· Ἐπὶ μὲν τῆς αὐτοκρατορίσσης Ἀννης, ἡ κατάργησις τοῦ παρὰ τῆς Αἰκατερίνης συσταθέντος Μυστικοσυμβουλίου, ἡ εἰς τὴν Γερουσίαν ἀπόδοσις τῶν δικαίων αὐτῆς, ἡ νέα τοῦ στρατοῦ διοργάνωσις, ἡ σύστασις στρατιωτικῆς Σχολῆς διὰ τοὺς εὐπατρίδας καὶ ἡ εἰς τὸ ἐμπόριον πολλῶν προνομίων παραχώρησις. Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτοκρατορίσσης Ἐλισάβετ, ἡ ἐπανόρθωσις πολλῶν καταχρήσεων, ἡ ἐκ τῆς νομοθεσίας σχεδὸν παντελὴς ἐξάλειψις τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου (1753—1754), ἡ διὰ καταλύσεως τῶν ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας τελωνιακῶν φόρων καὶ φραγμῶν καὶ διὰ συστάσεως δανειστικῶν τραπεζῶν ἐνίσχυσις τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἐντοπίου βιομηχανίας, καὶ ἡ ἱδρύσεις γυμνασίων, ναυτικοῦ σχολείου καὶ κατ' ἐξοχὴν

(α) Ἰδε Πίνακα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διαφόρων νόμων, διαταγμάτων, κανονισμῶν κτλ. τῶν ἐκδοθέντων ἀπὸ τῆς κβ'. Ἰανουαρίου 1649 μέχρι ἀ. Ἰανουαρ. 1832, ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἱστορικῇ Εἰσαγωγῇ, σελ. 190—191 τῆς γερμ. μεταφρ.

(β) Κατωτέρω, Κεφάλ. IB'.

τοῦ πρώτου ῥωστικοῦ ἐν Μόσχᾳ Πανδιδακτηρίου (1755),
ἐνθα ἐδιδάχθη κατὰ πρῶτον καὶ τὸ δίκαιον ὑπὸ τοῦ κα-
θηγητοῦ Ἑρρίκου Διλτέου. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Πέτρος ὁ
Γ', πολλὰ μὲν εἶχε σχέδια, ἅτινα ἔμειναν ἀπραγματο-
ποίητα, κατώρθωσε δὲ κατὰ τὴν ἐξάμηνον αὐτοῦ κυβέρ-
νησιν νὰ καταργήσῃ τὴν μυστικὴν Ἀρχιγραμματείαν,
ἀποτελοῦσαν ἀπὸ τοῦ Τσάρου Ἀλεξίου εἶδος ἱεροῦ ἐτα-
στηρίου, ἐτόλμησε νὰ κηρύξῃ δημόσια τὰ μοναστηριακὰ
κτῆματα, καὶ παρεχώρησε διάφορα προνόμια τῇ τῶν
εὐγενῶν τάξει (α).

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ περὶ κωδηκεύσεως τῶν ῥωσ-
σικῶν νόμων σχέδιον τοῦ Μεγάλου Πέτρου, οὐ μόνον
δὲν ἐγκατελείφθη τοῦτο ἐπὶ τῶν ἄρτι μνημονευθέντων
διαδόχων τοῦ περιχλεοῦς ἐκείνου ἀνδρός, ἀλλὰ καὶ ἀκα-
τάπαυστοι προσπάθειαι ὑπὲρ τῆς πραγματοποιήσεως
αὐτοῦ ἐγένοντο, εἰ καὶ ἄνευ ἀποτελέσματος, ὡς προχείρως
καταφαίνεται ἐκ τῆς ἐπομένης ἱστορίας τῶν τεσσάρων
κατὰ τὸ τριακονταετὲς αὐτὸ διάστημα ἀλλήλας διαδε-
ξαμένων νομοθετικῶν Ἐπιτροπῶν. Κατὰ τὸν θάνατον
Αἰκατερίνης τῆς Α', διαλυθείσης τῆς παρὰ τοῦ Μεγάλου
Πέτρου διωρισμένης τρίτης Ἐπιτροπῆς, ἐσυστάθη ἐπὶ
Πέτρου τοῦ Β' (1728) νέα Ἐπιτροπὴ, ἡ τετάρτη, ἐξ ἀν-
τιπροσώπων ἐκλεχθέντων ὑπὸ τῶν εὐγενῶν ἀνὰ πέντε
ἐν ἐκάστη ἐπαρχίᾳ. Ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη ἔμελλε νὰ ἐπα-
νέλθῃ εἰς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον, ἥτοι εἰς τὴν διὰ τῶν με-
ταγενεστέρων νόμων συμπλήρωσιν τοῦ Ἀλεξιανοῦ κώ-

(α) Οὐστρέλοβος, σελ. 190, 193—196 καὶ 198· Σοπῖνος, σελ. 258, 272 καὶ
274· Τολστόης, σελ. 57 καὶ 61 τῶν μνημονευθέντων συγγραμμάτων καὶ
Βούγγε, Τόμ. Β' τῆς Krit. Zeitschr. κτλ. σελ. 443.

δηκος καὶ τὴν τελειοποιήσιν αὐτοῦ οὐχὶ διὰ ξένων νομοθεσιῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς κατὰ μικρὸν καὶ συμφώνως πρὸς τὴν κατάστασιν τοῦ ἔθνους τροποποιήσεως τῶν ἀρχαίων διατάξεων. Ὁ μετ' οὐ πολὺ ὁμῶς ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος Πέτρου τοῦ Β' ἐπήνεγκε τὴν διάλυσιν αὐτῆς πρὶν ἢ γίνῃ ἑναρξίς τῶν ἐργασιῶν τῆς (α).—Ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς αὐτοκρατορίσσης Ἀννης, ἐν ἔτει 1730, ἐσχηματίσθη ἡ πέμπτη Ἐπιτροπὴ, ἐπιφορτισθεῖσα τὴν σύνταξιν νέου κώδικος, ἐκ πηγῶν ἐθνικῶν τε καὶ ξένων. Αὕτη, ἀρξαμένη τοῦ ἔργου αὐτῆς ἀπὸ τῶν δύο σπουδαιοτέρων τότε θεωρουμένων κεφαλαίων, τοῦ περὶ δικαστηρίων καὶ διαδικασίας καὶ τοῦ περὶ πατρογονικῶν κτημάτων, μετὰ πολλῆς προέβαινε βραδύτητος. Ἐν τούτοις αἱ περὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ὑφισταμένης νομοθεσίας δυσχέρειαι, αἵτινες ἐπήγαζον μᾶλλον ἐκ τῆς ἀταξίας καὶ ἐκ τῆς ἀγνοίας τῶν ἐν ἰσχύϊ νόμων ἢ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τοιούτων, ὅσημέραι αὐξάνουσαι, κατέστησαν λίαν ἐπαισθητὴν τὴν ἀνάγκην τῆς συλλογῆς καὶ κατατάξεως τῶν ἀρχαίων νόμων, καὶ παρέκίνησαν τὴν αὐτὴν αὐτοκρατόρισσαν Ἀνναν ἵνα διατάξῃ ἐν ἔτει 1735 τὴν διὰ τοῦ τύπου δημοσίευσιν τοῦ παρὰ τῆς δευτέρας νομοθετικῆς Ἐπιτροπῆς παρασκευασθέντος κώδικος τῶν συμφωνιῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς ταύτης ἀπεδείχθη, ὅτι ὁ ὑποτιθέμενος κώδικς πραγματικῶς δὲν ὑπῆρχεν, ἐκτὸς ὀλίγων κεφαλαίων, καὶ τούτων ἀτελεστάτων ἕνεκα τῶν τροποποιησασῶν αὐτὰ μεταγενεστέρων διατάξεων. Τότε ἐδόθη ἐντολὴ τοῖς διαφόροις τοῦ Κράτους δικαστηρίοις καὶ ἅπασι

(α) Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή κτλ., σελ. 15 καὶ 16 γερμ. μεταφρ.

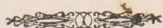
τοῖς διοικητικοῖς συλλόγοις ἵνα συντάξωσιν ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα ἀντικειμένων παραβολὰς τῶν ὑπαρχόντων νόμων, δι' ὧν ἡδύνατο ἀκολούθως νὰ συναρμολογηθῇ ἐν ὁμοιόμορφον ὅλον, ἀποτελοῦν πλήρη κώδικα συμφωνιῶν. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἄλλως φρόνιμος ἀπόφασις οὐδὲν ὠφέλησε· διότι, ἀπάντων τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν διοικητικῶν συλλόγων ὄντων κακῶς συγκεκροτημένων καὶ περὶ τὰς συνήθεις αὐτῶν ἐργασίας ἐνησχολημένων, ἔδαπανήθη ὁ χρόνος εἰς ἀλυσιτελῆ καὶ ἄγονον ἀνταλλαγὴν ἐγγράφων καὶ εἰς τὴν ἀτελῆ ἐπιθεώρησιν τῶν, ὡς εἴρηται, παρὰ τῆς Ἐπιτροπῆς συνταχθέντων δύο κεφαλαίων τοῦ νέου κώδικος, καὶ οὕτω διελύθη ἐν ἔτει 1741 καὶ ἡ πέμπτη Ἐπιτροπὴ, χωρὶς ν' ἀφήσῃ ἵχνος τι ἄξιον λόγου τῆς ἐπὶ ὁλόκληρον δεκαετίαν ὑπάρξεως αὐτῆς(α).— Ἄμα τῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀναβάσει ἡ αὐτοκρατορίσσα Ἐλισάβετ (1741) ἐξέφρασε τὴν ἀπόφασιν νὰ τακτοποιήσῃ τὴν νομοθεσίαν διὰ τοῦ χωρισμοῦ τῶν καταργηθέντων ἢ εἰς ἀχρηστίαν περιπεσόντων ἀπὸ τῶν ἐν ἰσχύϊ εὑρισκομένων νόμων. Ἐπιφορτισθεῖσα δὲ τὴν πολύπονον, ἀλλ' ἀναγκαιοτάτην αὐτὴν ἐργασίαν ἡ Γερουσία, εἰργάσθη ἐπὶ δεκατρία ἔτη καὶ εἶχεν ἤδη κατατάξει μέγα μέρος τῶν ἀρχαίων νόμων, ὅτε κατὰ τὸ ἔτος 1754, μεταβληθέντος τοῦ σχεδίου, διετάχθη ἐν δημοσίᾳ τινὶ καὶ παρ' αὐτῆς τῆς αὐτοκρατορίσσης προεδρευομένη συνεδριάσει τοῦ εἰρημένου σώματος νὰ σχεδιασθῶσιν νέοι νόμοι σαφεῖς, τοῖς πᾶσι καταληπτοὶ, καὶ ἀνάλογοι πρὸς τὴν τότε κατάσταση τοῦ ἔθνους, καὶ μετ' οὐ πολὺ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐυστάθη νέα, ἕκτη κατὰ τὴν χρονολογικὴν τά-

(α) Ἱστορικὴ Εἰσαγωγὴ κτλ.. σελ. 17—20 τῆς γερμ. μεταφρ.

ξιν Ἐπιτροπῇ, συγκειμένη ἐξ ἑνὸς γενικοῦ τμήματος καὶ ἐκ διαφόρων εἰδικῶν τμημάτων. Καὶ τὸ μὲν γενικὸν τμήμα ἔλαβεν ἐντολὴν ἵνα συντάξῃ νέον ἀστυκὸν καὶ ποινικὸν κώδικα, διηρημένον εἰς μέρη τέσσαρα, ἡγουν· α' τὸ περὶ διαδικασίας, ὅπερ, κατὰ τὴν τότε ἀποδιδομένην τῇ λέξει σημασίαν, ἐκτὸς τῶν κυρίως διαδικαστικῶν νόμων καὶ τοῦ δικαστικοῦ ὀργανισμοῦ περιελάμβανε καὶ τὰ περὶ ἐνοχῶν ἐν γένει· β' τὸ περὶ ποινικῶν ὑποθέσεων· γ' τὸ περὶπραγμάτων, ἐν ᾧ καὶ περὶ τῶν ἀφορώντων τὴν ἰδιοκτησίαν νόμων· καὶ δ' τὸ περὶ προσώπων. Τὰ δὲ εἰδικὰ τῆς Ἐπιτροπῆς τμήματα ἔμελλον νὰ παρασκευάσωσιν ἀκριβεῖς κανονισμοὺς δι' ἕκαστον κλάδον τοῦ διοικητικοῦ δικαίου. Ἀπαντα δὲ τὰ συντασσόμενα νομοσχέδια ἔπρεπε νὰ καθυποβάλλωνται εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς Γερουσίας. Τὸ γενικὸν τμήμα ἐπεραίωσε ἐν διαστήματι ἑνὸς ἔτους τρία ἐκ τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ ἀνατεθέντος αὐτῷ ἔργου, ὧν τὰ δύο πρῶτα, ἐπιθεωρηθέντα ἐν γενικῇ συνελεύσει τῆς τε Γερουσίας καὶ τῆς Διοικούσης Συνόδου, ὑπεβλήθησαν μετ' αἰτιολογητικῆς ἐκθέσεως εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς αὐτοκρατορίσεως. Ἀλλ' αὕτη δὲν ἐνέκρινε τὰ ὑποβληθέντα νομοσχέδια, πιθανῶς περιμένουσα πρὸς τοῦτο τὴν τελειοποίησιν ὅλου τοῦ κώδικος. Ἐκτοτε, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 1755, ὁλόκληρος ἡ Ἐπιτροπὴ ἔμεινεν ἀπρακτος μέχρι τοῦ ἔτους 1760 (α). Κατὰ δὲ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔτος ἡ αὐτὴ αὐτοκρατορίσσα Ἐλισάβετ, θέλουσα νὰ δώσῃ νέαν ὠθησιν εἰς τὸ τῆς κωδικοποιήσεως ἔργον, διωργάνισεν ἐκ νέου τὴν νομοσυντακτικὴν Ἐπιτροπὴν, ἥ μᾶλλον εἰπεῖν ἐσχημάτισε νέαν, ἥτοι ἐβδόμην Ἐπιτροπὴν, περιλαμβά-

(α) Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή κτλ., σελ. 21—23 τῆς γερμ. μεταφρ.

νουςαν, ἐκτὸς τῶν διαφορῶν τῆς προηγουμένης τμημάτων, ἡνωμένων ἤδη εἰς ἓν σῶμα, καὶ ἀριθμόν τινα βουλευτῶν ἐκ τῶν κλάσεων τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἐμπόρων, καὶ διευθυνομένην ὑπὸ δύο γερουσιαστῶν. Ἡ ἐβδόμη αὕτη Ἐπιτροπὴ ὑφίστατο εἰσέτι, καθ' ἣν ἐποχὴν ἀνέβη ἐπὶ τοῦ ῥωσικοῦ θρόνου ἡ αὐτοκρατορίσσα Αἰκατερίνα ἡ Β' (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ.

Ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορίσεως Αἰκατερίνης τῆς Β'
μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ
Αὐτοκράτορος Νικολάου τοῦ Α'.

(1762—1825)

Π ε ρ ί λ η ψ ι ς.

Αἰκατερίνα ἡ Β'. Συγκεφαλαιώσεις τῶν πράξεων αὐτῆς.— Διάφορα νομοθετήματα τῆς αὐτοκρατορίσεως ταύτης.—Προσπάθειαι αὐτῆς ὑπὲρ τῆς κωδικεύσεως τῶν ῥωσικῶν νόμων. Εἰσήγησις πρὸς τὴν νομοσυντακτικὴν Ἐπιτροπὴν.—Ἐξέτασις τοῦ σπουδαίου τούτου ἔργου.—Σύστασις νέας νομοσυντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἐπὶ τῇ βάσει ἐκτεταμένης ἐκπροσωπείας, καὶ διοργανισμὸς αὐτῆς. — Ἐργασίαι τῆς εἰρημένης Ἐπιτροπῆς. — Νόμοι ἐκδοθέντες ὑπὸ Αἰκατερίνης τῆς Β' ἀπὸ τοῦ 1774 ἐπὶ διαφόρων κατεπειγόντων ἀρτικειμένων τοῦ τε δημοσίου καὶ τοῦ ιδιωτικοῦ δικαίου. — Ἀπόφασις τῆς αὐτῆς αὐτοκρατορίσεως περὶ κωδικοποιήσεως, κατὰ τινὰ ῥῶσον συγγραφέα. — Αὐτοκράτωρ Παῦλος. Διάφοροι νομοθετικαὶ αὐτοῦ πράξεις. — Ἐννιάτη νομοσυντακτικὴ Ἐπιτροπὴ

καὶ ἔργα αὐτῆς. — Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ὁ Α'. Νομοθετική ἐνεργητικότης αὐτοῦ. — Ἀπαρίθμησις τῶν κυριωτέρων παρ' αὐτοῦ ἐν τῇ νομοθεσίᾳ εἰσαχθεῖσων βελτιώσεων. — Ἰδίως περὶ τῶν τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν ἀφορῶντων νομοθετημάτων αὐτοῦ. Νομικαὶ σπουδαὶ ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας αὐτοῦ. — Προσπάθειαι αὐτοῦ περὶ τῆς κωδικοποιήσεως. Δεκάτη νομοσυντακτικὴ Ἐπιτροπὴ, δις ὁργανισθεῖσα. Ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας αὐτῆς. Νομοσχέδια ξένων περὶ ποινικοῦ δικαίου. Εἰσηγήσεις τοῦ ῥωσικοῦ δικαίου ὑπὸ τῆς νομοσυντακτικῆς Ἐπιτροπῆς συνταχθεῖσαι καὶ ἐκδοθεῖσαι.

«Μετὰ τῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀναβάσεως Αἰκατερίνης τῆς Β' ἐπανῆλθον κατὰ τινα τρόπον ἐν Ῥωσσίᾳ οἱ χρόνοι τοῦ Μεγάλου Πέτρου. Ἀκολουθήσασα τὴν πορείαν τοῦ ἐνδόξου αὐτῆς προγόνου, ἡ μεγαλουργὸς αὕτη γυνὴ ἐπροσπάθησε, μετὰ τῆς αὐτῆς προνοίας, καὶ τὸ Κράτος ἐξωτερικῶς ν' ἀνυψώσῃ, καὶ τὴν τάξιν τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως νὰ τελειοποιήσῃ, καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας νὰ προκαλέσῃ, καὶ τοὺς ὑπηκόους αὐτῆς νὰ ἐκπαιδεύσῃ. Ἐκέκτητο εἰς ἀνώτατον βαθμὸν τὴν τέχνην τοῦ ὠφελεῖσθαι ἐκ τῶν εὐνοϊκῶν περιστάσεων, κατενόει κάλλιον ἀπάντων τῶν συγχρόνων αὐτῆς ἡγεμόνων τὴν ἀληθῆ τῶν εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων κατάστασιν, καὶ ἐγίνωσκε τὴν δύναμιν τῆς Ῥωσσίας, τὴν ἀδυναμίαν τῶν γειτόνων καὶ τὰς ἐλλείψεις τοῦ λαοῦ· ἐπὶ τούτοις ἦν ἐνεργητικωτάτη ἐν τοῖς ἀφορῶσι τὴν ἐσωτερικὴν τῆς πολιτείας διαρρύθμισιν· ἐνὶ δὲ λόγῳ ἐντελῶς ἐδικαίωσε τὸ ἀποδοθὲν αὐτῇ ὄνομα ἀξίας διαδόχου τοῦ Μεγάλου Πέτρου. Πλεῖσται τῶν ἰδεῶν τοῦ τελευταίου τούτου ἡγεμόνος ἔλαβον πρῶτον ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς τὴν πλήρη αὐτῶν ἀνάπτυξιν· πολλὰ δὲ τῶν σχεδίων του, καὶ ἐκεῖνα, ὧν οὐδ' αὐτὸς ἤλπιζεν ἐπὶ τοσοῦτον ταχεῖαν

τὴν ἐφαρμογὴν, ἐπραγματοποιήθησαν ἐπιτυχῶς. Ἡ δὲ Ῥωσσία ἀπέκτησεν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς ἐξόχου ταύτης γυναικὸς, μετὰ διαφερούσης ὑπεροχῆς ἐφ' ὅλων τῶν ὁμόρων ἐπικρατειῶν καὶ μετ' ἀληθοῦς δόξης καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, νέαν ἐγγύησιν περὶ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῆς εὐημερίας. Οἱ νόμοι αὐτῆς ἐτελειοποιήθησαν, τὰ δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ αὐτῆς ἤθη ἐξημερώθησαν, καὶ αἱ βιομηχανικαὶ καὶ διανοητικαὶ αὐτῆς δυνάμεις ἀνεπτύχθησαν οὐσιωδῶς». Οὕτω πως συγκεφαλαιοῖ τὰ παρὰ τῆς αὐτοκρατορίας Αἰκατερίνης τῆς Β' πεπραγμένα ὁ ῥώσσος ἱστορικὸς Οὐστρέλοβος (α), ὄν, ὡς ἀληθῶς ἀμερόληπτον, θαρρόντως λαμβάνομεν ὁδηγὸν κατὰ τὴν τῶν νεωτέρων χρόνων ἱστορίαν τῆς πατρίδος του. Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὴν σύντομον ἀφήγησιν τῶν καθ' ἕκαστα, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἀντικείμενον ἡμῶν, τὴν νομοθεσίαν.

Ἐλευθερώσασα διὰ τῆς εἰρήνης τὴν Ῥωσσίαν ἀπὸ τοῦ βάρους τῆς πολεμικῆς καταστάσεως, εἰς ἣν ἐπὶ Πέτρου τοῦ Γ' εἶχε περιπλεχθῆ ἀνωφελῶς ἡ Αὐτοκρατορία αὕτη μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Δανιμαρκίας, Αἰκατερίνα ἡ Β' ἀφιερῶθη σχεδὸν ἀποκλειστικῶς κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς βασιλείας αὐτῆς εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς πολιτείας διοργάνωσιν καὶ εἰς τὴν τακτοποίησιν καὶ συμπλήρωσιν τῆς νομοθεσίας ἐν γένει. Ἀληθῶς δὲ σοβαρᾶς καὶ συντόνου μερίμνης ἔχρηζε κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ νομοθεσία τοῦ ῥωσικοῦ Κράτους· διότι, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ ἀταξία, εἰς ἣν αὕτη πρὸ χρόνων εὐρίσκετο εἶχε φθάσει εἰς τὸ ἔπακρον, ἐν τῇ ἀποτυχίᾳ ἀπασῶν τῶν περὶ κωδικοποιήσεως προσπαθειῶν, διὰ τῆς

(α) Οὐστρέλοβος (Ustrzlow), ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἐπιτομῇ τῆς ἱστορίας τοῦ ῥώσσο. Κράτους, σελ. 199—200.

ὁσημέραι πολλαπλασιάσεως τῶν νόμων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἢ ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου διὰ τῆς παρ' αὐτοῦ δοθείσης ὠθήσεως ταχυτάτη εἰς τὰ πρόσω πορεία τοῦ ῥωσικοῦ ἔθνους ἀπῆτει ἀκαταπαύστως νέους θεσμούς καὶ νέας νομικὰς διατάξεις, πρὸς καθιέρωσιν τῶν ὁποίων δὲν ἤρχεσεν ἡ νομοθετικὴ δραστηριότης τῶν προκατόχων τῆς Αἰκατερίνης. Πολλὰ δὲ καὶ λίαν ἀξιοσημειώτᾳ εἰσι τὰ νομοθετηθέντα παρὰ τῆς τελευταίας ταύτης αὐτοκρατορίσεως, ἣτις ἔσπευσε ν' ἀνανεώσῃ τὰ ἀπηρχαιωμένα, νὰ συμπληρώσῃ τὰ ἐλλείποντα καὶ νὰ καταργήσῃ τὰ περιττὰ, καὶ ἥτις, τὸ παράδειγμα τοῦ Μεγάλου Πέτρου ἀκολουθήσασα, ἐξήτασε τὰ πάντα, διηρεύνησεν ὅλους τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως, καὶ πανταχοῦ ἔφερε διὰ νέων βελτιώσεων νέαν ζωὴν, τὴν τάξιν καὶ τὴν ἁρμονίαν. Οὕτως, ἵνα μὴ μνημονεύσωμεν ἢ τῶν κυριωτέρων νομοθετημάτων αὐτῆς, ὧν ὁ ὀλίκος ἀριθμὸς ἔφθασεν εἰς 5957, ἡ αὐτοκρατόρισσα Αἰκατερίνα ἡ Β', ἅμα ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀναβᾶσα, κατέσρεψε τὰ περιορίζοντα τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον καὶ τὴν ἐσωτερικὴν βιομηχανίαν πολυειδῆ μονοπωλεῖα· ἐμετρίασε τὴν ἐκ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων προξενηθεῖσαν τῷ κλήρῳ ζημίαν, διὰ τῆς εἰς τοὺς ἐκνικηθέντας ἰδιοκτητὰς παραχωρήσεως ἰσοβίων χρηματικῶν ἀποζημιώσεων· ἐκανόνισε τὰ περὶ γενικῆς τιнос καταμετρήσεως τῆς χώρας καὶ τὰ περὶ ἐποικίσεως ξένων ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσσίᾳ· ἐπροσχάλεσε συγχρόνως ἐποίκους ἰδίως ἐκ τῆς Γερμανίας καὶ διένειμεν αὐτοῖς τὰς ἀναγκαίας γαίας· ἐσχημάτισεν ἐν τε τῇ Γερουσίᾳ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις δικαστηρίοις εἰδικὰ τμήματα πρὸς ἀποφυγὴν τῆς συγκρούσεως τῶν δικαιοδοσιῶν· ἐξέτεινε τὴν ἁρμοδιότητα δι-

καστηρίων τινῶν· διώρισε εἰρηνοποιούς δικαστάς· ἤ-
 ξησε τοὺς μισθοὺς τῶν δικαστικῶν ὑπαλλήλων καὶ ἐξ-
 σφάλισε τὸ μέλλον αὐτῶν διὰ προσδιορισμοῦ συντάξεων·
 ἐνὶ λόγῳ διωργάνισεν ἐπὶ τὸ βέλτιον τάς τε δικαστι-
 κὰς καὶ τὰς διοικητικὰς Ἀρχάς· προσέθηκε νέαι εἰσοδή-
 ματα εἰς τοὺς δημοσίους πόρους διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν
 χαρτονομισμάτων καὶ δι' ἐπιτυχοῦς ἐκμεταλλεύσεως
 τῶν πλουσίων σιθηρικῶν μεταλλείων· ἠύξησε τὸν στρα-
 τὸν καὶ τὸ ναυτικόν· καὶ τέλος, οὐκ ὀλίγον ἐβοήθησε τὴν
 ἐν τῇ ῥωσικῇ χώρᾳ ἀνάπτυξιν καὶ διάδοσιν τῆς ἐκπαιδεύ-
 σεως, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν, πολλαχῶς ἐνε-
 γήσασχ, ἰδίως δὲ διὰ τῆς καθιδρύσεως βρεφοτροφείου ἐν
 Μόσχᾳ καὶ σχολείου τῶν εὐγενῶν κορκασίων ἐν Πετρο-
 πόλει, καὶ διὰ τῆς ἀναμορφώσεως τῶν περὶ τὰς ἐπιστή-
 μας καὶ τὰς τέχνας Ἀκαδημιῶν (α).

Καθ' ὃν δὲ χρόνον, μεταξὺ ἄλλων, τοιαῦτα ἐνομοθέτει
 ἡ ἀκάματος Αἰκατερίνα, ἐρρόντιζε καὶ περὶ τῆς πραγμα-
 τοποιήσεως τοῦ τῆς κωδηκοποιίας σχεδίου τοῦ ἐνδόξου
 προκατόχου αὐτῆς. Ἀλλὰ κατανόησασα τὸ μέγεθος τοῦ
 ἔργου καὶ πεπεισμένη περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ δώσῃ
 ἡ ἰδία τὴν ἀπαιτουμένην ὥθησιν καὶ διεύθυνσιν εἰς τὰς
 ἐργασίας τῆς νομοσυντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἤρξατο πρὸ
 παντὸς ἄλλου νὰ προετοιμάζῃ ἑαυτὴν πρὸς τοῦτο διὰ
 μελέτης ἀρχαίων καὶ νεωτέρων νομοθετῶν καὶ νομοδι-
 δασκάλων. Ἐμπνεομένη δὲ ὑπὸ τῶν ἀθανάτων συγγρα-
 φῶν τοῦ Μοντεσκήου, τοῦ Πουφενδόρφου, τοῦ Βεκκαρίου
 κλ, καὶ ὑπὸ ἐξόχου νοῦς καὶ ἀγαθῆς καρδίας ὁδηγου-

(α) Οὐστρέλοβος, αὐτόθι, σελ. 201—202· καὶ Σοπίνος, ἐν τῷ μνημον. συγ-
 γράμματι, σελ. 287—288, 343—344, 346 κτλ.

μένα, συνέγραψεν ἐν εἵδει διδασκαλίας πρὸς τὴν νομο-
 συντακτικὴν Ἐπιτροπὴν ὁλόκληρον βιβλίον περιέχον
 τὰς ἀρχάς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἡ μεγαλοφυΐα
 αὐτῇ γυνὴ ἤθελε νὰ συνταχθῶσιν οἱ πρὸ πολλοῦ σχε-
 διαζόμενοι κώδικες. Ἡ πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν Εἰ-
 σήγησις, ἐκτυπωθεῖσα ἐν ἔτει 1767 ῥωσιστὶ καὶ εἰς
 πλείστας τῶν νεωτέρων γλωσσῶν μεθερμηνευθεῖσα, κέ-
 κτηται εὐρωπαϊκῆς φήμης. Ἡ δὲ μελέτη αὐτῆς, περιερ-
 γοτάτη οὖσα διὰ πάντα περὶ τὰς νομοϊστορικὰς ἐρεῦνας
 ἐνασχολούμενον, ἐστὶν ἰδίως ἀναγκασιότατη διὰ τὸν σπου-
 δάζοντα τὴν ῥωσικὴν νομοθεσίαν· διότι ἅπαντες μὲν οἱ
 ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ εἰρημένου πονήματος ἐκδο-
 θέντες νόμοι συνετάχθησαν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἐν
 αὐτῷ περιεχομένων ἀρχῶν, μέχρι δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς
 χρόνων ἐχρησίμευσε τοῦτο ἀπειράκις ὡς ὁδηγὸς καὶ
 αὐτῶν τῶν δικαστῶν κατὰ τὴν δυσχερῆ τῆς ἐν ἰσχύϊ νο-
 μοθεσίας ἐφαρμογὴν· διὸ οὐκ ἄπο σκοποῦ θεωροῦμεν
 ν' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ ἔργου καὶ
 ἐκ τοῦ ἔργου αὐτοῦ τῆς αὐτοκρατορίσεως Αἰκατερίνης
 τῆς Β'.

Τὸ πρωτότυπον χειρόγραφον τῆς Εἰσηγήσεως, συνι-
 στάμενον ἐκ φύλλων 123 $\frac{1}{2}$, ὧν δώδεκάεισιν ὁλοσχερῶς
 γεγραμμένα διὰ χειρὸς τῆς αὐτοκρατορίσεως γαλλιστὶ
 καὶ ἐν μέρει ῥωσιστὶ, φυλάσσεται ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ
 Ἀκαδημίᾳ τῆς Πητροπόλεως. Ἐξεδόθη δὲ τύποις τὸ
 μὲν πρῶτον ῥωσιστὶ ἐν ἔτει, ὡς εἴρηται, 1767 ἐν Μό-
 σχα εἰς 8^{ον}, ἀκολούθως δὲ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους αὐ-
 τόθι εἰς 4^{ον} καὶ μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως. Ἐν δ'
 ἔτει 1770 ἐδημοσιεύθη ἐν Πητροπόλει νέα ἔκδοσις εἰς
 4^{ον} εἰς ῥωσικὴν, λατινικὴν, γερμανικὴν καὶ γαλλικὴν

γλῶσσαν. Ἐκτὸς τούτου, μετεφράσθη εἰς μὲν τὴν ἰταλικὴν φωνὴν ὑπὸ Ἰωάννου Βιγνόλη (Zurigo, 1769 in 8^ο), εἰς δὲ τὴν ἀγγλικὴν ὑπὸ Μιχαὴλ Τατιτζέβου (Lond. 1768, in 4^ο). Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν καθομιλουμένην διάλεκτον μετεγλωττίσθη, ὡς γνωστὸν, ὑπὸ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως κατ' εὐθεῖαν ἐκ τοῦ ῥωσικοῦ πρωτοτύπου ὑπὸ τὸν ἀκόλουθον τίτλον· « Εἰσήγησις τῆς Αὐτοκρατορικῆς Μεγαλειότητος Αἰκατερίνης τῆς Β' πρὸς τὴν ἐπιταχθεῖσάν ἐπιτροπίαν ἐπὶ τῇ ἐκθέσει τοῦ προβλήματος ἐνὸς νεαροῦ νομικοῦ κώδικος, μεταφρασθεῖσα εἰς τὴν κοινὴν τῶν νῦν Ἑλλήνων διάλεκτον ὑπὸ Ἱεροδιακόνου Εὐγενίου Βουλγάρεως, » μετὰ τοῦ ῥωσικοῦ κειμένου ἐν Πητρούπολει, 1770 εἰς 8^{ον}. Ἐκ δὲ τῆς ἰταλικῆς μεταφράσεως ὑπὸ ἀνωνύμου τινὸς Ἐνετίησιν ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει εἰς 16^{ον} παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων ὑπὸ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν· « Ἑρμηνεία τῆς Κραταιοτάτης καὶ Σεβαστῆς Αἰκατερίνης Β', Αὐτοκρατορίσσης Πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν, πρὸς τὸ σῶμα τῶν ἐπιστατῶν, διωρισμένων διὰ τὴν ἔκδοσιν καὶ ἐκπλήρωσιν τοῦ συστήματος ἐνὸς νέου κώδικος νόμων, ἅμα καὶ Διάταξις ἀκριβοῆς ἀποβλέπουσα τὸ αὐτὸ σῶμα τῶν ἐπιστατῶν, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ ἰδιώματος καὶ παρὰ τοῦ τυπογράφου ἀφιερωθεῖσα τῷ Ἐξοχωτάτῳ καὶ Ἐκλαμπροτάτῳ Κυρίῳ Κόμῃ Ἀλεξίῳ Δ' Ὁρλώφ ».

Διαιρεῖται δὲ ἡ ὅλη πραγματεία εἰς KB' κεφάλαια καὶ 655 παραγράφους, ὧν Κ' μὲν κεφάλαια καὶ 526 παραγραφοὶ ἀποτελοῦσι τὸ κύριον πόνημα, Β' δὲ κεφάλαια καὶ 129 παραγραφοὶ τὰ δύο εἰς τὴν Μεγάλῃν Εἰσήγη-

σιν Παραπληρώματα. Περιέχει δὲ μεταξὺ πολλῶν ἄλλων ὀρθοτάτων σκέψεων καὶ σοφωτάτων παρατηρήσεων καὶ τὰ ἐξῆς, ἅτινα μεταγράφομεν σχεδὸν αὐτολεξεῖ ἐκ τῆς τοῦ Εὐγενίου μεταφράσεως.— «Οἱ νόμοι ἔστωσαν σύμφωνοι πρὸς τὴν κατὰστασιν τοῦ λαοῦ, δι' ὃν γίνονται. (§ 5).—Ὁ σκοπὸς τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας ἔστω οὐχὶ τὸ στερεῖν τοὺς ἀνθρώπους τῆς φυσικῆς αὐτῶν ἐλευθερίας, ἀλλὰ τὸ διευθύνειν τὰς πράξεις αὐτῶν πρὸς ἐπίτευξιν τῆς εὐδαιμονίας πάντων. (§. 13).—Τελειότερα διοικήσεις ἐσιν ἢ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπὸν μετὰ ἐλαχίστου τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας περιορισμοῦ φέρουσα. (§. 14).—Ἡ ἰδέα καὶ τὸ τέλος τῆς μοναρχικῆς Κυβερνήσεως εἶνε ἡ δόξα καὶ τῶν πολιτῶν καὶ τῆς ἐπικρατείας καὶ τοῦ ἄρχοντος. (§. 15).—Ἐκ τῆς τοιαύτης δὲ δόξης πρὸς ἔθνεσι τῷ μοναρχικῷ πολιτεύματι ὑποκειμένοις γεννᾶται πνεῦμα ἐλευθερίας, δυνάμενον νὰ κατορθώσῃ ἔργα μεγάλα καὶ ἴσως νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν τῶν ὑπηκόων ἐλευθερίαν ὅσον αὐτὴ ἡ ἐλευθερία. (§. 16).—Οἱ νόμοι πρέπει νὰ προμηθεύωσιν ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς τὴν ἀσφάλειαν ἐνὶ ἐκάστω τῶν πολιτῶν ἰδίᾳ. (§. 33).—Πάντες ἐξ ἴσου ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς πρέπει νὰ ὑποκείνται νόμοις. (§. 34).—Ἡ δὲ τοιαύτη ἰσονομία ἀπαιτεῖ διατυπώσεις καὶ κανόνας, δι' ὧν νὰ ἐμποδίζωνται οἱ πλούσιοι ἀπὸ τοῦ νὰ καταθλίβωσι τοὺς ἐνδεεστεροὺς καὶ νὰ καταχρῶνται τῶν παρὰ τῆς Πολιτείας ἐμπειπιστευμένων αὐτοῖς ὑπουργημάτων. (§. 35).—Εἰς κοινωνίαν ὑπὸ τὴν ἰσχὺν τῶν νόμων διατελοῦσαν ἡ ἐλευθερία εἰς οὐδὲν ἄλλο συνίσταται, εἰμὴ εἰς τὸ νὰ δύναται ἕκαστος νὰ πράττῃ ὅ,τι πρέπον νὰ θέλῃ, καὶ εἰς τὸ νὰ μὴ καταναγκάζεται νὰ πράττῃ ὅ,τι δὲν εἶνε πρέπον νὰ θέλῃ.

(§. 37).—Ἡ νομοθεσία ὀφείλει ν' ἀκολουθῇ τὸ πνεῦμα τοῦ νομοθετουμένου ἔθνους. Οὐδὲν κάλλιον πράττομεν ἐκείνου, ὅπερ ἐνεργοῦμεν ἐλευθέρως, ἀκαταναγκάστως καὶ συμφώνως πρὸς τὴν ἐμφυτον ἡμῶν αὐτῶν ῥοπὴν καὶ ἐπὶ κλισιν. (§ 57). — Πᾶσα ποινὴ μὴ ἐξ ἀνάγκης προερχομένη ἐστὶ τυραννικὴ καὶ ἄδικος. (§. §. 63 καὶ 147).—Οἱ νόμοι δὲν πρέπει νὰ ᾧσιν ὑπερβολικοί· ἄλλως εὐκόλως ἀθετοῦνται. (§. 66).—Ἡ πείρα ἀπέδειξεν, ὅτι αἱ ἐλαφραὶ καὶ πραεῖαι ποιναὶ ἐν ταῖς χώραις, ἐνθα εἰσὶ καθιερωμέναι, προξενοῦσιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πολιτῶν τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν, ἣν ἀλλαχοῦ αἱ μᾶλλον βαρεῖαι. (§. 85).—Ἡ ἀτιμωρησία τῶν ἐγκλημάτων καὶ οὐχὶ ἡ τῶν ποινῶν μετριότης ἔφερεν ἀείποτε τὴν ἐκλυσιν καὶ τὴν χάνωσιν τῶν ἡθῶν. (§. 88). — Αἱ ποιναὶ πᾶσαι, δι' ᾧ ἀκρωτηριάζεται καὶ παρασημειοῦται τὸ ἀνθρώπινον σῶμα πρέπει νὰ καταργηθῶσιν, ὡς ἀδόκιμοι. (§. 96).—Αἱ διὰ δικαστικὰ διατυπώσεις εἰσὶν ἀναγκαῖαι. (§. §. 112-115).—Ἡ βάσανος εἶνε συνήθεια ἀντικειμένη εἰς τὸν λόγον, καὶ ἥς τινος τὴν κατάργησιν ἀπαιτεῖ ἡ φιλάνθρωπία. (§. 123. Ἴδε καὶ §. §. 192—198, ἐνθα ἡ συγγραφὴς εὐγλώττως κατὰ τῆς βασάνου καταφέρεται).—Ἐὰν ὁ ὄρκος κατασθῇ πρόχειρος καὶ κοινός, ἐξασθενεῖ καὶ διαφθείρεται ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ. (§. 125).—Εἰς τὰς βαρείας καὶ μεγάλας κατηγορίας πρέπει ὁ κατηγορούμενος νὰ ἐκλέγῃ κατὰ νόμον τοὺς δικαστὰς αὐτοῦ, ἢ τοῦλάχιστον νὰ δύναται νὰ ἐξαίρῃ ἀριθμόν τινα ἐξ αὐτῶν, ὥστε οἱ ὑπολειπόμενοι νὰ νομίζωνται τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐκλογῆς. (§. §. 126 καὶ 182).—Οἱ δικασταὶ ἔστωσαν ὁμοταγεῖς καὶ ἰσοςάσιοι τῷ κατηγορουμένῳ. (§. §. 127 καὶ 180).—Ἡ δήμευσις νὰ περιορισθῇ δι' ὠρισμένα τινα ἐγκλήματα. (§. 141).—Ἡ ἐρμηνεία τῶν

ποινικῶν νόμων δὲν εἶνε πρέπον νὰ ἐπεκτείνηται πέραν τοῦ γράμματος τοῦ νόμου. (§. §. 153—156).—Οἱ νόμοι νὰ ὦσι γεγραμμένοι εἰς τὴν κοινὴν τοῦ λαοῦ γλῶσσαν καὶ ὁ περιέχων αὐτοὺς κώδης νὰ γίνῃ βιβλίον οἰκεῖον, συνηθες καὶ εὖωνον διὰ πάντα πολίτην. Ἐν ἅπασι δὲ τοῖς σχολείοις, ἐν οἷς τὰ κοινὰ διδάσκονται γράμματα, νὰ διορισθῇ ἡ χρῆσις βιβλίων περιεχόντων τοὺς νόμους. (§. 158). — Αἱ διαδικασίαι πρέπει νὰ δημοσιεύωνται καθὼς καὶ τοῦ ἐγκλήματος αἱ ἀποδείξεις. (§. 183).—

Ἵνα μὴ καθίσταται ἡ ποινὴ εἶδος βίας ἐπιφερομένης ὑφ' ἐνός ἢ ὑπὸ πλείονων κατὰ τοῦ πολίτου, ἀνάγκη νὰ ᾔνε δημοσία, ἄφευκτος, ἀνυπέρθετος, ὅσον αἱ περιστάσεις ἐπιτρέπουσι συμβιβαστικωτέρα, ἀνάλογος πρὸς τὸ ἐγκλημα καὶ ὑπὸ τῶν νόμων διατεταγμένη. (§. 200). — Νόμος γενικὸς, ὑποσχόμενος τὴν ἀτιμωρησίαν εἰς πάντα συνένοχον ἀνακαλύπτοντα τὸ ἐγκλημα, εἶνε αἰρετώτερος μερικῆς ἐν ἐκάστη ὑποθέσει περὶ τούτου δηλώσεως· διότι ὁ τοιοῦτος νόμος ἐμποδίζει τὴν ἔνωσιν τῶν κακούργων, ἐμπνέων ἐκάστῳ αὐτῶν τὸν φόβον μὴ τυχὸν ριψοκινδυνεύσῃ μόνος. (§. 203).—

Ἵνα ἐνεργήσῃ ἡ ποινὴ ἀποτελεσματικῶς, ἀρκεῖ τὸ παρ' αὐτῆς προξενούμενον κακὸν νὰ ὑπερβαίνει τὸ ἐκ τοῦ πταίσματος προκύπτον ὄφελος, συνεπιλογιζομένης καὶ τῆς βεβαιότητος τῆς τιμωρίας καὶ τῆς ἀποτυχίας τῶν ὠφελειῶν, ἃς ἤθελε παράξῃ τὸ ἐγκλημα. Πᾶσα αὐστηρότης ὑπερβαίνουσα τοὺς ὅρους τούτους εἶνε ἀνωρελῆς καὶ ἐπομένως τυραννικὴ. (§. 207).—

Ἡ ὑπέρμετρος αὐστηρότης τῶν νόμων γεννᾷ τὴν ἀτιμωρησίαν. Τὸ μέγεθος τῶν ποινῶν πρέπει νὰ ᾔνε ἀνάλογον τῆς καταστάσεως καὶ τῶν περιστάσεων τοῦ ἔθνους. Ὅσον τὰ πνεύματα διαφωτίζονται, τοσοῦτον ἡ

εὐχαισθησὶα ἐκάστου ὑποκειμένου αὐξάνει· ἡ δὲ ταύτης
 αὐξησης ἀπαιτεῖ καὶ τῆς τῶν ποινῶν αὐστηρότητος τὴν
 ὕφεσιν. (§. 208).—Συντελεστικωτέρα πρὸς καταστολὴν
 τῶν ἐγκλημάτων ἡ διὰ βίου ὀλοτελής τῆς ἐλευθερίας
 τοῦ ἐνόχου στέρησις ἢ ἡ κεφαλικὴ ποινή. (§. 209—
 212).—Τὸ προσφυέστερον μέσον πρὸς περιστολὴν τοῦ
 τῆς μονομαχίας ἐγκλήματος εἶνε τὸ ὑποβάλλειν εἰς
 ποινὴν τὸν προκαλούμενον, τοῦτέστι τὸν δόντα τὴν αἰ-
 τίαν εἰς τὸν διαπληκτισμὸν, καὶ ἀπαλλάττειν πάσης τι-
 μωρίας τὸν εὐρεθέντα ἐν ἀνάγκῃ νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν
 ἰδίαν ἑαυτοῦ τιμὴν. (§. 234). — Πέτρος ὁ Α΄ ἐξέδωκεν
 ἐν ἔτει 1722 νόμον, κελεύοντα νὰ τάττωνται ὑπὸ ἐπι-
 τρόπους οἱ ἄφρονες καὶ οἱ κατατυραννοῦντες τοὺς δού-
 λους αὐτῶν. (§. 256). — Τὸ δικαίωμα τοῦ ἐξειδιοποιεῖν
 εἰς τὸν ἡγεμόνα τὴν κληρονομίαν τῆς περιουσίας ξένου,
 ἐν τῇ Ἐπικρατείᾳ ἀποβιώσαντος, καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ
 ἀποδίδειν εἰς τὸν ἡγεμόνα ἢ εἰς τοὺς ἡμεδαποὺς ιδιώ-
 τας τὸ φορτίον πλοίου, ναυαγῆσαντος εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς
 χώρας, εἰσὶν ἀμφοτέρωθεν δικαιώματα ἄλογα καὶ ἀπάνθρωπα.
 (§. 340).—Οἱ νόμοι ἐγένοντο δι' ἅπαντας ἐν γένει τοὺς
 ἀνθρώπους. Ἄπαντες ὀφείλουσι κατ' αὐτοὺς νὰ πολιτεύ-
 ωνται, διὸ καὶ ἅπαντες πρέπει νὰ δύνανται νὰ τοὺς ἐν-
 νοῶσι. Φευκτέον τὴν φράσιν τοῦ ῥητορεύοντος, τὴν λέ-
 ξιν τὴν σοβαρὰν καὶ γαῦρον καὶ χλιδῶσαν. (§. 458—
 459).—Οἱ νόμοι δὲν πρέπει νὰ τιμωρῶσιν, εἰμὴ τὰς
 ἐξωτερικὰς πράξεις. (§. 477).—Ἐν ταῖς μεγάλαις Αὐ-
 τοκρατορίαις, οἷα ἡ ῥωσσικὴ, ἥς ἡ κυριαρχία ἐπὶ τοσού-
 των πολυαρίθμων καὶ διαφόρων ἐθνῶν ἐξαπλοῦται, ἡ γα-
 λήνη καὶ ἡ ἀσφάλεια τῶν πολιτῶν ἤθελον μεγάλως
 ὑποφέρει, ἂν τις ἤθελε στέρησει αὐτοὺς τῆς ἐλευθερίας

τῶν διαφόρων τελετῶν καὶ πράξεων τοῦ ἰδίου θρησκευ-
ματος. Οὐδὲν μέσον καταλληλότερον πρὸς ἐπιστροφὴν
τῶν πεπλανημένων προβάτων εἰς τὴν ἀληθινὴν τῶν πι-
στῶν ποίμνην ἢ συνετή τις ἀνοχὴ τῶν ἀλλοτρίων θρη-
σκευῶν. (§. §. 494—495).— Ὁ διωγμὸς παροξύνει τὰς
ψυχὰς, ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως ἐξ ἐναντίας ἀπα-
λύνει τὰς καρδίας τὰς μᾶλλον σκληροτραχήλους, ἐπα-
νάγει τοὺς ἰσχυρογνώμονας ἀπὸ τῆς πεισμονῆς τῆς
μᾶλλον πεπαλαιωμένης, καὶ συμπνίγει τὰς λογομαχίας
τὰς τόσον ὀλεθρίους εἰς τὴν γαληνιώδη καὶ εἰρηναίαν
τῆς Ἐπικρατείας κατάστασιν καὶ τοσοῦτον ὑπεναντίας
εἰς τὴν μεταξὺ τῶν πολιτῶν ἀναγκαίαν ἔνωσιν. (§.
496).— Ἡ διαφθορὰ πάσης Ἡγεμονίας ἄρχεται σχε-
δὸν πάντοτε ἀπὸ τῆς διαφθορᾶς τῶν Ἀρχῶν, ἐφ' ὧν ἐθε-
μελιώτο. (§. 502).— Δύο εἰσὶ τὰ εἶδη τῆς διαφθορᾶς· τὸ
μὲν, ὅταν δὲν τηρῶνται οἱ νόμοι· τὸ δὲ, ὅταν οἱ νόμοι
ᾔνε τόσον κακοὶ, ὥστε αὐτοὶ διαφθεύρουσι. (§. 507).—
Κανὼν ἔστω τοῖς δικαστηρίοις νὰ μὴ δικάζωσιν, εἰμὴ
τὰς ὑποβαλλομένας αὐτοῖς ὑποθέσεις. (§. 565).»

Τοιαῦται ἦσαν αἱ ἀρχαὶ, συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας
ἔμελλε, κατὰ τὴν θέλησιν τῆς Αἰκατερίνης, νὰ πραγμα-
τοποιηθῇ ἡ κωδηκοποίησις τῶν ῥωσικῶν νόμων, καὶ
τοιοῦτο τὸ ἐπιστημονικὸν αὐτὸ ἔργον, ὅπερ ὑπὸ τινων
μὲν μέχρι θαυμασμοῦ ἐπικινεθὲν, ὑπὸ ἄλλων δὲ ἐμπαθῶς
κατακριθὲν, δικαίως τιμῶμεν ἡμεῖς, ἀναλογιζόμενοι,
ὅτι ἐγράφη ὑπὸ γυναικὸς καὶ ταύτης ἀπολύτου ἡγεμο-
νίδος, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς βάσις πρακτικῆς νομοθεσίας,
εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ, μὴ ἐκρα-
γείσῃ εἰσέτι τῆς μεγάλης τῶν 89 ἐπαναστάσεως, ὀλί-
γοὶ ᾔρχοντο μόλις νὰ ἴδωσι τὴν ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτε-

ρον καὶ φιλανθρωπότερον μεταρρύθμισιν τῶν νόμων τῆς πατρίδος αὐτῶν.

Περαιώσασα δὲ τὸ ἀνωτέρω ἔργον, ἡ αὐτοκρατορίσσα Αἰκατερίνα ἀπεφάσισε νὰ συστήσῃ νέαν νομοσυντακτικὴν Ἐπιτροπὴν ἐπὶ νέαις βάσεσι διωργανισμένην, εἰς ἣν νὰ λάβωσι μέρος, ἐκτὸς εἰδικῶν τινων ἀνδρῶν, οἱ ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν ῥωσσικῶν ἐπαρχιῶν, ὅπως διὰ τούτων συζητηθῶσι καταλλήλως ἅπαντα τὰ διάφορα συμφέροντα τῶν ὑπὸ τὸ ῥωσσικὸν σκῆπτρον διετελούντων λαῶν. Ἡ ἐβδόμη Ἐπιτροπὴ, ἣτις εἰσέτι διετηρεῖτο, εἰ καὶ εἰς ἐντελῇ σχεδὸν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1763 ἀπραξίαν, διελύθη ἐν ἔτει 1767 καὶ ἀντ' αὐτῆς ἐσχηματίσθη, διὰ καλῶς ἐσκεμμένου διοργανισμοῦ, ἡ πασῶν τῶν προγενεστέρων ἐπισημοτέρα ὀγδὸν Ἐπιτροπὴ. Σκοπὸς δὲ τῆς Αἰκατερίνης, καθὰ ἐκ τε τῆς πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν ταύτην Εἰσηγήσεως καὶ ἐκ τοῦ διοργανίζοντος αὐτὴν διατάγματος γίνεται δῆλον, ἦν νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ῥωσσίαν νέους νόμους, ἡ τοῦλάχιστον νὰ τροποποιήσῃ οὐσιωδῶς κατὰ τὴν γεννησομένην κωδῆκευσιν τοὺς ὑπάρχοντας. Ἐστήριζε δὲ τὴν ἀνάγκην νέας νομοθεσίας, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἐν τῷ ἄρτι μνημονευθέντι διατάγματι ὁμολογίαν, α') εἰς τὴν πρὸς μὲν ἔλλειψιν καὶ ἄλλοτε πλεόνασιν τῶν νόμων, β') εἰς τὴν ἀνάμιξιν τῶν ὀριστικῶν μετὰ τῶν προσωρινῶν διατάξεων, γ') εἰς τὴν ἀσάφειαν καὶ τὴν ἀβεβαιότητα, εἰς ἃς, προϊόντος τοῦ χρόνου, περιέπεσαν ἡ ἀληθὲς ἔννοια τῶν ἀρχαίων νόμων διὰ τῶν συνεχῶν τροποποιήσεων καὶ οὐχ' ἥττον διὰ τῶν αὐθαϊρέτων καὶ ἑτεροζήλων ἐρμηνειῶν, καὶ δ') εἰς τὴν τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ ἡθῶν ἀπὸ τῶν παλαιῶν διαφοράν. Ἡ σχηματισθεῖσα ὀγδὸν Ἐπιτροπὴ διηρέθη εἰς μεγά-

λην Ἐπιτροπὴν ἢ γενικὴν Συνέλευσιν, συγκροτηθεῖσαν
 ἐκ πεντακοσίων ἐξήκοντα πέντε μελῶν ἐκπροσωπευόν-
 των τὰς διοικητικὰς καὶ δικαστικὰς Ἀρχάς, τὴν τάξιν
 τῶν εὐγενῶν, τὴν τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ
 λαοῦ κλάσεων, ἄνευ οὐδεμιᾶς τῶν θρησκευμάτων διακρί-
 σεως, καὶ εἰς μερικὰς Ἐπιτροπὰς ἢ τμήματα, δεκαεν-
 νέα τὸν ἀριθμὸν, ἕκαστον ἐκ πέντε μελῶν ὑπὸ τῆς γενι-
 κῆς Συνελεύσεως ἐκλεχθέντων καὶ διατηρησάντων τὸ
 δικαίωμα τοῦ συνεδριάζειν ἐν αὐτῇ. Τὰ νομοσχέδια, προ-
 παρασκευαζόμενα ἐν τοῖς τμήμασιν, ἔμελλον νὰ συζη-
 τῶνται ἐντὸς τῆς μεγάλης Ἐπιτροπῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἐπρό-
 κειτο νὰ συνταχθῇ γενικὸς κώδὲξ ἀπάσης τῆς νομοθε-
 σίας, πάντες μὲν οἱ νόμοι κατετάχθησαν εἰς δεκαπέντε
 κατηγορίας περιλαμβανούσας τοὺς διαφόρους κλάδους
 τοῦ δικαίου, ἐξαιρουμένων τῶν περὶ τοῦ κατὰ γῆν καὶ
 κατὰ θάλασσαν στρατοῦ· δι' ἑκάστην δὲ κατηγορίαν ἢ
 τῶν νομοσχεδίων σύνταξις ἀνετέθη εἰς ἓν τῶν δεκαεννέα
 τμημάτων τῆς Ἐπιτροπῆς. Ἐκ δὲ τῶν ὑπολειφθέντων
 τεσσάρων τμημάτων ἐν μὲν ἐπεφορτίσθη τὴν ἐπιθεώρη-
 σιν τῶν εἰς τοὺς βουλευτὰς ὑπὸ τῶν ἐντολέωντων δοθει-
 σῶν ὁδηγιῶν καὶ τὴν ἐκ τούτων σύνθεσιν περιλήψεων·
 ἕτερον δὲ τὴν συλλογὴν τῶν ὑπαρχόντων νόμων καὶ τὴν
 ἐν συντόμῳ ἔκθεσιν καὶ παράθεσιν αὐτῶν· τὸ τρίτον τὴν
 ἐξέτασιν τῶν νομοσχεδίων ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς γραμ-
 ματικῆς αὐτῶν συντάξεως· καὶ τὸ τέταρτον καὶ τελευ-
 ταῖον, ἀποκληθὲν Διευθύνον Τμήμα καὶ προεδρευόμενον
 ὑπὸ τοῦ γενικοῦ παρὰ τῇ Γερουσίᾳ Ἐπιτρόπου, ἐκπλη-
 ροῦντος χρὴ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης, τὴν ἐπιτήρησιν
 τῆς τῶν ἐργασιῶν ἐν γένει τάξεως, καὶ ἰδίως τὴν ἐπι-
 θεώρησιν τῶν παρὰ τῶν τμημάτων συντασσομένων νο-

μοσχεδίων, πρὶν ἢ ταῦτα καθυποβληθῶσιν εἰς τὴν γενικὴν Συνέλευσιν (α). Οὕτω, τὰ πάντα ἦσαν, ἢ τοῦλάχιστον ἐφαίνοντο καταλλήλως διωργανισμένα, καὶ μεγάλας τὸ σχέδιον παρείχεν ἐπιτυχίας ἐλπίδας. Καὶ ὁμως ἦν προωρισμένον καὶ αὐταὶ αἱ προσπάθειαι νὰ λάβωσιν τὴν τύχην τῶν προηγουμένων, καὶ ἡ Ῥωσσία νὰ περιμείνῃ ἐπὶ τινα εἰσέτι χρόνον τὴν πρὸ πολλοῦ ποθουμένην τακτοποίησιν τῆς ἀχανοῦς καὶ ἀδιεξόδου τῶν νόμων αὐτῆς σωρείας.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἤρξατο τῶν συνεδριάσεων αὐτῆς ἐν Μόσχᾳ τὴν 31 Ἰουλίου τοῦ 1767. Μετὰ παρέλευσιν δὲ μόλις πέντε μηνῶν διελύθη ἡ γενικὴ αὐτῆς Συνέλευσις, ἀφ' οὗ παμψηφεί ἐκήρυξεν Αἰκατερίναν τὴν Β' Μεγάλην, Σοφὴν καὶ Μητέρα τῆς Πατρίδος, καὶ ἀφ' οὗ ἕκαστον μέλος ἔλαβε παρὰ τῆς αὐτοκρατορίσεως χρυσοῦν νομισματοδόμημον εἰς ἀνάμνησιν τῆς συγκαλέσεως ταύτης τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους. Μόνα τὰ τμήματα διετηρήθησαν ἐτι μέχρι τοῦ 1774. Τινὲς ἀπέδωκαν, δωρεὰν πιστεύομεν, τὴν διάλυσιν τῆς γενικῆς Συνελεύσεως εἰς φόβους, οὓς δῆθεν διήγειρεν ἡ ἐκ μέρους μελῶν τινῶν αὐτῆς ἐκφρασθεῖσα περὶ ἀπελευθερώσεως τῶν χωρικῶν γνώμη· πιθανώτερον δὲ εἶνε, ὅτι τοῦτο μὲν ἡ ἑλλειψὶς ἐργασίας διὰ τὴν γενικὴν Συνέλευσιν, μὴ ὄντων εἰσέτι προητοιμασμένων τῶν ἐν τοῖς τμήμασι συντασσομένων νομοσχεδίων, τοῦτο δὲ αἱ ἐπισυμβᾶσαι τότε σοβαραὶ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ῥωσσίας σχέσεων περιπλοκαὶ, προσελκύσασαι ὅλην τὴν προσοχὴν τῆς αὐτοκρατορίσεως, παρεκίνησαν αὐτὴν νὰ καταπαύσῃ

(α) Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή εἰς τὸ Σῶμα τῶν Νόμων τῆς Ῥωσσί. Αὐτοκρατ., σελ. 28—31 τῆς γερμ. μεταφρ.

τὰς ἀνωφελεῖς τῆς γενικῆς Ἐπιτροπῆς συνεδριάσεις καὶ ν' ἀποπέμψῃ εἰς τὰς ἐστίας αὐτῶν τὰ πλεῖστα μέλη τῆς ἄλλως ἀδολαβοῦς καὶ ἀνικάνου ταύτης Ἐθνο-συνελεύσεως (α).

Καὶ τῷ ὄντι, ἡ αὐτοκρατορίσσα Αἰκατερίνα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους 1767 μέχρι τοῦ ἔτους 1774 ἐνησχολήθη σχεδὸν ἀποκλειστικῶς περὶ τοὺς κατὰ τῶν Πολωνῶν καὶ κατὰ τῶν Τούρκων πολέμους. Αἱ δ' ἐπιδέξιοι ἅμα καὶ ἐπιτυχεῖς διπλωματικά τε καὶ πολεμικά αὐτῆς πράξεις ἔσχον, ὡς γνωστὸν, ἀποτέλεσμα τὴν πρῶτην διανομὴν τῆς Πολωνίας καὶ τὴν μετὰ τῆς Τουρκίας ἐν Καϊναρτσίῳ ἑνδοξον συνθήκην, ἥτις, μετὰ μεγάλης ἐκτάσεως γαιῶν καὶ μετὰ τοῦ ἐλευθέρου ἐπὶ τῆς Μαύρης Θαλάσσης καὶ τοῦ Ἀρχιπελάγους πλοῦ, παρέσχε τῇ Ῥωσσίᾳ καὶ τὴν ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν πραγμάτων μεγίστην καὶ πολύχροτον αὐτῆς ἐπιρροήν.

Ἐν τῷ διχστήματι δὲ τούτῳ τὰ διατηρηθέντα τμήματα τῆς νομοσυντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, λαβόντα ὡς βάσιν τὴν μνημονευθεῖσαν Εἰσήγησιν τῆς αὐτοκρατορίσσης, τὰς ὑπὸ τῶν διαφόρων Ἀρχῶν καὶ τῶν σωματείων δοθείσας τοῖς πληρεξουσίοις ὁδηγίας καὶ τοὺς προεκδομένους νόμους, εἰργάσθησαν ἐπὶ ὁλόκληρον πενταετίαν. Ἡ ἐργασία αὐτῶν ὅμως δὲν παρήγαγεν εἰμὴ σκιαγραφίας τινὰς τῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν κυριωτέρων διαιρέσεων καὶ ὀλίγιστα νομοσχεδίων κεφάλαια συντεταγμένα, ἀλλὰ μὴπω ἐπιθεωρημένα (β).

Μετὰ δὲ τὸ πέρασ τοῦτε πολωνικοῦ καὶ τοῦ τουρκι-

(2) Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή, σελ. 31—32. Σοπῆνος (Chopin), σελ. 307—308, καὶ Τολστόης, σελ. 70 τῶν μνημονευθέντων συγγραμμάτων.

(β) Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή, σελ. 32—33.

κοῦ πολέμου (1774) ἡ αὐτοκρατορίσσα Αἰκατερίνα, βλέπουσα, ὡς φαίνεται, τὸ ἐλάχιστον ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας ταύτης, καὶ μὴ ἐλπίζουσα νὰ ἴδῃ προσεχῶς πραγματοποιούμενον τὸ περὶ κωδικοποιήσεως σχέδιον αὐτῆς, πρῶτον μὲν διέλυσε καὶ τὰ τέως διατηρηθέντα νομοσυντακτικὰ τμήματα, ἐνὸς μόνον γραφείου πληροφοριῶν ἐξαιρουμένου, εἴτα δὲ ἐδημοσίευσε διαφόρους κατεπείγοντας νόμους, γεγραμμένους συμφώνως πρὸς τὰς ἐν τῷ πολυτίμῳ αὐτῆς συγγράμματι διακηρυχθείσας ἀρχάς, καὶ ἰδίως· α') Τὸν περὶ διοργανισμοῦ τῶν διοικήσεων Νόμον (7 Νοεμβρ. 1775), ὅστις μετὰ τινων βελτιώσεων ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων εἰσαχθεῖσων διέπει καὶ νῦν ἔτι τὰς διαφόρους τοῦ ῥωσικοῦ Κράτους ἐπαρχίας· β') Τὸν περὶ ἐμπορικῆς ναυτιλίας (1781, 25 Ἰουνίου καὶ 23 Νοεμβρ.), τὸν ἀποτελοῦντα τὴν κυριωτέραν πηγὴν τοῦ σημερινοῦ ναυτιλικοῦ τῆς Ῥωσσίας δικαίου· γ') Τὸν περὶ ἀστυνομίας (8 Ἀπριλίου 1782)· δ') Τὸ αὐτοκρατορικὸν πρὸς τοὺς εὐγενεῖς δίπλωμα (21 Ἀπριλίου 1785), δι' οὗ παρεχωρήθησαν τῇ τῶν εὐπατριδῶν τάξει διάφορα προνόμια καὶ μάλιστα τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν ἰδίους δικαστάς· ε') Τὸν περὶ δημοτικοῦ ὀργανισμοῦ Νόμον (21 Ἀπριλίου 1785), ὀρίσαντα ἀκριβῶς καὶ καταλλήλως τὰς ὑποχρεώσεις καὶ τὰ δίκαια τῶν τε ἐμπόρων καὶ τῶν τῆς μεσαίας τάξεως πολιτῶν (α)· ς') Τὸν περὶ δημοσίας ἐκπαιδεύσεως Νόμον (5 Αὐγούστου 1786)· καὶ τέλος ζ') Διάφορα εἰδικὰ διατάγματα, δι' ὧν

(α) Οἱ ἀνωτέρω νόμοι, οἵτινες εὕρισκονται καὶ ἐν τῇ Ἐπισήμῳ Συλλογῇ τῶν Ῥωσσ. Νόμων, μεταφράσθησαν εἰς τὸ γερμανικὸν ὑπὸ Arndt (Mitau, 1795 καὶ 1796).

κατηργήθησαν τὰ βασανιστήρια, τὰ ὑπέρογκα δικαστικά ἔξοδα, κτλ.

Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ αὐτοκρατόρισα Αἰκατερίνα ἠναγκάσθη ν' ἀποσπάσῃ τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ νὰ προσηλώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ 1787 μέχρι τοῦ 1796 ἔτους, ἥτοι μέχρι τοῦ θανάτου τῆς, συνεχῶς εἰς τοὺς κατὰ τῆς Τουρκίας, τῆς Σουηδίας, τῆς Πολωνίας καὶ τῆς Περσίας πολέμους, οὓς διεξήγαγεν εὐτυχῶς καὶ ἐπεραίωσε διὰ τε τῆς ἐντελοῦς τῆς πολωνικῆς χώρας διανομῆς (1794) καὶ διὰ τῶν ἐν Οὐρέλῃ (1790) καὶ ἐν Ἰασίῳ (1791) συνθηκῶν, αἵτινες περαιοποίησαν τῇ Ῥωσίᾳ μεγάλας ὕλικάς τε καὶ ἠθικὰς ὠφελείας καὶ ἀνύψωσαν αὐτὴν εἰς τὸ ἔπαχρον τοῦ μεγαλείου.

Συγγραφεὺς τις ῥώσσος, ὁ Τολστόης, ἐν τῷ πολυλάκις ἤδη ἐν ταῖς παραπομπαῖς σημειωθέντι πονήματι αὐτοῦ, ἀναφέρει, ὅτι ἡ αὐτοκρατόρισα Αἰκατερίνα περὶ τὸ τέρμα τοῦ βίου αὐτῆς, ἐν ᾧ εἰσέτι διέκειτο πολεμίως πρὸς τὴν Περσίαν, ἀναγνωρίσασα τὸ δυσχερές τῆς συντάξεως νέων κωδίκων, ἀπεφάσισε νὰ σχηματίσῃ προσωρινῶς κώδικα παραθέσεως τῶν καθεστώτων νόμων, κατὰ τὰς προγενεστέρως γενομένας δοκιμάς (α). Ἡ βεβαίωσις ὅμως αὕτη δὲν φαίνεται στηριζομένη ἐπὶ ἱστορικῶν ἀποδείξεων.

Παῦλος, ὁ μονογενὴς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀγαπητὸς υἱὸς τῆς Αἰκατερίνης, διαδεχθεὶς τὴν μητέρα αὐτοῦ, ἐβασίλευσε μόλις τέσσαρα ἔτη καὶ μῆνας τέσσαρας (ἀπὸ τῆς 6 Νοεμβρίου 1796 ἕως 11 Μαρτίου 1801). Καὶ ὅμως καὶ ἐν τῷ ὀλιγοχρονίῳ τούτῳ διαστήματι ἐξωτερικῶς

(α) Τολστόης, σελ. 71—72.

μὲν ἐδόξασε τὴν Ῥωσσίαν διὰ τῆς ἡρωϊκῆς ἐκείνης ὑπὸ τὸν Σουβάροφ ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τῶν Γάλλων ἐκστρατείας καὶ διὰ τῶν ἐν τῇ Μεσογείῳ ναυτικῶν αὐτοῦ πράξεων, ἐσωτερικῶς δὲ οὐκ ὀλίγον ὠφέλησεν αὐτὴν διὰ πλείστων σοφῶν κατασκευασμάτων καὶ διατάξεων. Ἐκ τῶν δι-
 σχιλίων καὶ διακοσίων πεντήκοντα νομοθετικῶν πρά-
 ξεων τοῦ αὐτοκράτορος τούτου (α) σημειοῦμεν, α') τὰ διάφορα διατάγματα τὰ ἀφορῶντα τὸν στρατὸν, περὶ τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς προόδου τοῦ ὁποίου μεγίστην ἔλαβεν ὁ αὐτοκράτωρ Παῦλος πρόνοιαν (β)· β') τὰ ἀνα-
 γόμενα εἰς τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν ἐν γένει (Οὐκάζια τῆς 5 Ἀπριλ., 18 καὶ 19 Δεκεμβρ. 1797, καὶ τῆς 23 Δεκεμβρ. 1798), καὶ ἰδίως εἰς τὴν σύστασιν τῆς παρὰ τῇ Γερουσίᾳ Σχολῆς τῶν εὐπατριδῶν, τὴν μόρφωσιν πολιτικῶν ὑπαλλήλων σκοπούσης, ἐν ᾗ ἐδιδάσχετο κατὰ τὸ τέταρτον καὶ τελευταῖον τῶν σπουδῶν ἔτος καὶ τὸ ῥωσσικὸν δίκαιον θεωρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς (Κανονισμὸς τῆς 14^{ης} Ἰανουαρίου 1797)· γ') τὸν περὶ χρεω-
 κοπιῶν νόμον (19 Δεκεμβρ. 1800) (γ)· δ') τὸ περὶ συ-
 στάσεως λογοκρισίας διάταγμα· καὶ ε') πρὸ πάντων, τὸ κυριώτερον νομοθετικὸν ἔργον τοῦ Αὐτοκράτορος Παύ-
 λου, τὸν περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου Θεμελιώδη νόμον (16 Ἀπριλ. 1797), δι' οὗ, καταργηθείσης τῆς διατάξεως τοῦ Μεγάλου Πέτρου, τῆς ἀποδιδούσης εἰς τὴν θέλησιν

(α) Βλέπε πίνακα ἐν τῇ Ἱστορικῇ Εἰσαγωγῇ, σελ. 190—191 τῆς γερμ. μεταφρ.

(β) Οὐστρέλοφ, σελ. 221 μνημονευθ. ἱστορίας.

(γ) Μετεφράσθη ἐπισήμως γερμανιστὶ ἐν Πετρούπολει 1801. Ἄπαντες δὲ οἱ νόμοι καὶ τὰ διατάγματα τοῦ αὐτοκράτορος Παύλου μετεφράσθησαν εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν ἐν Πετρούπολει ὑπὸ Βούσσου (Verordnungen Sr. Kais. Majestät Paul des E. sten, etc, übersetzt von Buss, St Petersburg, 1798, 2 Τόμ. εἰς 4ον.)

τοῦ ἡγεμονεύοντος τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν τὸν διάδοχον, ἡ ῥωσικὴ μοναρχία κατέστη αὖθις διαδοχικὴ κατ' εὐθείαν κατιοῦσαν γραμμὴν καὶ κατὰ τάξιν πρωτοτοκίας, προτιμωμένων τῶν ἀρρένων, καὶ μόνον ἐν παντελεῖ τοιούτων ἐλλείψει καλουμένων τῶν γυναικῶν.

Οὐδὲ ὁ αὐτοκράτωρ Παῦλος ἔλλειψε νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς κωδικοποιήσεως. Ἡ ἀνάγκη τῆς τακτοποιήσεως τῶν ἐν ἐνεργείᾳ νόμων, παρὰ πάντων ἀνεγνωρισμένη ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τοῦ Μεγάλου Πέτρου, ἦν ἐπὶ τοσοῦτον κατεπίγουσα, ὥστε οὐδεὶς τῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡγεμόνων τῆς Ῥωσσίας ἠδύνατο, χωρὶς νὰ φανῇ ἀδικῶν τοὺς λαοὺς αὐτοῦ, ν' ἀναβάλλῃ καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ν' ἀρνηθῇ ἐντελῶς τὰς προσπάθειας αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ οἰκογενειακοῦ ἤδη καταστάντος σχεδίου τῆς κωδικοποιήσεως. Διὸ καὶ μία τῶν πρώτων πράξεων τοῦ αὐτοκράτορος Παύλου ἦν ὁ διορισμὸς νέας νομοσυντακτικῆς Ἐπιτροπῆς (α), τῆς ἐννάτης κατὰ τὴν χρονολογικὴν τάξιν, συγκροτηθείσης ἐκ τεσσάρων μόνον μελῶν, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ γενικοῦ αὐτοκρατορικοῦ Ἐπιτρόπου, καὶ λαβούσης ἐντολὴν τὴν σύλλεξιν τῶν ἐν ἰσχύϊ νόμων καὶ τὴν ἐκ τούτων συναρμογὴν τριῶν κωδίκων, ἐνὸς ποινικοῦ, ἐνὸς ἀστυκοῦ καὶ ἐνὸς οἰκονομολογικοῦ. Ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη, ἐργασθεῖσα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἤδη ἐπαναληφθέντος τῆς παραθέσεως τῶν ἀρχαίων νόμων σχεδίου, συνέταξε δεκαοκτῶ μὲν κεφάλαια τοῦ διαδικαστικοῦ δικαίου, ἐννέα δὲ τοῦ περὶ πατρογονικῶν ἰδιοκτησιῶν καὶ δεκατρία τοῦ ποινικοῦ νόμου· ἀλλὰ τὰ

(α). Διάταγμα (Οὐκάζιον) τῆς 16 Δεκεμβρ. 1796.

ἔργα ταῦτα, ὡς ἀτελῆ, οὐδέποτε ὑπεβλήθησαν εἰς ἐπιθεώρησιν (α).

Τὸν δολοφονηθέντα Παῦλον διεδέχθη ὁ πρωτότοκος αὐτοῦ υἱὸς Ἀλέξανδρος. Ἐκπαιδευθεὶς μετὰ πλείστης ἐπιμελείας ὑπὸ Αἰκατερίνης τῆς Β' καὶ ὑπὸ τοῦ ἀξίου αὐτοῦ παιδαγωγοῦ, τοῦ ἐλβετοῦ Λαχάρπου, ὁ πλήρης ἀρετῶν οὗτος αὐτοκράτωρ ἐξηκολούθησε μετὰ νέου ζήλου καὶ πολλῆς ἐπιτυχίας τὴν πραγματίωσιν τῶν περὶ μεταρρύθμισεως σχεδίων τοῦ Μεγάλου Πέτρου καὶ τῆς σοφῆς αὐτοῦ μάμμης. Καὶ ἐν μέσῳ τῶν αἱματηρῶν πολέμων, οὓς ὑπέστη πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ῥωσσίας καὶ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐν Εὐρώπῃ ὑπὸ τοῦ γάλλου ἀετοῦ ταραχθείσης κοινῆς ἡσυχίας καὶ οὓς τινας, ὡς γνωστὸν, τοσοῦτον ἐνδόξως ἐπεραίωσεν, ἡ ἀκατάπαυστος αὐτοῦ μέριμνα ἦν ἡ βελτίωσις τῶν ἐσωτερικῶν τῆς πατρίδος αὐτοῦ πραγμάτων. Ἡ δὲ νομοθετικὴ αὐτοῦ ἐνέργεια, ὑπερβάσα τὴν τῶν προκατόχων του, ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε ἀριθμοῦσιν ἐπέκεινα τῶν ἐνδεκα χιλιάδων τὰς διαφοροὺς ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐκδοθείσας νομοθετικὰς πράξεις (β). Ἦθελεν εἶσθαι ἀληθῶς γιγαντιαῖον ἔργον καὶ βεβαίως ἐκτὸς τῶν ὀρίων τῆς παρούσης πραγματείας ἡ ἔκθεσις τῶν πολυπληθῶν ἅμα καὶ πολυειδῶν διατάξεων, δι' ὧν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος τοσοῦτον σοφῶς συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐν τῷ Ῥωσσικῷ Κράτει παγίωσιν τῆς τάξεως, εἰς τὴν δικαιοτέραν τῶν νόμων ἐφαρμογὴν, εἰς τὴν πρόοδον τῆς βιομηχανίας, εἰς τὴν ἐξημέρωσιν τῶν ἡθῶν καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ. Ὅθεν κατ' ἀνάγκην θέλομεν περιορισθῆ εἰς ἀπλὴν

(α) Ἱστορικὴ Εἰσαγωγὴ, σελ. 34—33 τῆς γερμ. μεταφρ.

(β) Πίναξ ἐν Ἱστορικῇ Εἰσαγωγῇ, σελ. 190—191. Τὸ ὅλον ἀκριβῶς 11,119.

ἀπαρίθμησιν μόνον τῶν κυριωτέρων βελτιώσεων, ἃς εἰσήγαγεν ἐν τῇ ῥωσικῇ νομοθεσίᾳ ἢ ὄντως πατρικῇ Κυβέρνησις τοῦ αὐτοκράτορος αὐτοῦ (α).

Μιμητῆς καὶ ἐφάμιλλος τῶν ἐνδόξων αὐτοῦ προγόνων, ὧν τινων τὸ ἔργον ἀνέλαβε νὰ φέρῃ εἰς πέρας, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἀνεθεώρησεν ἅπαντας τοὺς κλάδους τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἔδωκεν ἐκάστῳ κρείττονα διεύθυνσιν, πολλὰ μεταρρυθμίσας καὶ πλεῖστα δημιουργήσας ἐν αὐτοῖς. Καὶ ἐν πρώτοις μὲν, ἵνα θεραπεύσῃ τὰ ἐκ τοῦ παλαιοῦ διοικητικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ἐκ τῆς τῶν διαφόρων διοικητικῶν δικαιοδοσιῶν συγκρούσεως προκύπτοντα ἀτοπήματα, ἐσχημάτισεν Ὑπουργεῖα κατὰ μίμησιν τῶν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ, κανονίσας ἐπὶ τὸ ἀκριβέστερον τὴν ἀρμοδιότητα αὐτῶν· μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐσύστησε καὶ ὑπουργικὸν Συμβούλιον, ὅπως ἀποφαίνεται περὶ τῶν ὑποθέσεων, τῶν οὐδὲν ὑπουργεῖον εἰδικῶς ἀφορωσῶν ἢ γενικὸν τινα χαρακτῆρα ἔχουσῶν, καὶ περὶ τῶν σημαντικῶν ζητημάτων τοῦ ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ· ἀπέδωκε νέαν σημασίαν τῇ Γερουσίᾳ, τάξας αὐτὴν, οὕτως εἰπεῖν, μεσάζουσαν μεταξὺ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἡγεμόνος, καὶ διωργάνισε Συμβούλιον τοῦ Κράτους διὰ τὴν προεξέτασιν τῶν ἐκδοτέων νόμων καὶ διαταγμάτων.

Ἐν τοῖς πρώτοις ἔργοις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου κατατάσσονται ἢ διὰ νόμου ἐντελής ἐξαφάνισις τῶν ἐν μέρει εἰσέτι ἐφαρμοζομένων βασάνων, ἢ ἀπαίτησις

(α) Ἰδε, ἐκτὸς τῆς κατωτέρω μνημονευησομένης Ἐπισήμου Συλλογῆς τῶν ῥωσικῶν Νόμων καὶ τὰ ἐξῆς συγγράμματα· Alph. Rabbe, Histoire d'Alexandre 1er empereur de Russie et des principaux événements de son règne (Paris, 1826, 2 τόμ. εἰς 8ον)·—C. G. v. Bröckers, Alexander der Gesetzgeber (Riga, 1827 εἰς 4ον)·—καὶ Storch, Russland unter Alexander I. (St. Petersburg. v. Leipzig, 1804).

τῆς ὀλοφῆφίας τῶν δικαστῶν διὰ τὴν εἰς κεφαλικὴν ποινὴν (ἤτοι τὴν εἰς τὰ μεταλλεῖα τῆς Σιβηρίας καὶ τὴν μαστίγωσιν) καταδίκην, ἢ ἀπαγόρευσις τοῦ ἀκρωτηριαῶν τοὺς καταδικασθέντας καὶ ἢ κατάργησις τῆς δημούσεως τῶν κληρονομικῶν κτημάτων.

Ὁ στρατὸς ἔφθασεν ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ εἰς μέγιστον βαθμὸν δυνάμεως καὶ εὐταξίας. Ἐυστάθη καὶ εἰς ἱκανὴν τελειότητα προήχθη τὸ σῶμα τῶν Γεφυροποιῶν (Ponts et Chaussées). Ἐν ἔτει δὲ 1812 ἐξεδόθησαν, ἐν εἴδει Στρατιωτικοῦ κώδικος τῶν ἐν ἐκστρατείᾳ, διαφοροὶ πολεμικοὶ κανονισμοί, ἐν οἷς περιλαμβάνοντο καὶ εἰδικὰ κεφάλαια περὶ διοργανισμοῦ τῶν στρατοδικείων, περὶ τῆς ἐνώπιον αὐτῶν διαδικασίας καὶ περὶ τοῦ ἐν πολέμῳ ποινικοῦ δικαίου.

Τὰ ἀφορῶντα τὴν δημοσίαν οἰκονομίαν ἔλαβον νέαν τακτοποίησιν, ἐξ ἧς προέκυψε σημαντικὴ αὐξήσις τῶν δημοσίων πόρων. Τὸ ἐμπόριον ἀνεπτύχθη διὰ τῆς διαφερόντως αὐτὸ προστατευούσης τελωνιακῆς διατάξεως (14 Δεκεμβρ. 1819), ἐν ᾗ μεταξὺ ἄλλων καὶ πολλὰι περὶ τοῦ ναυτιλικοῦ δικαίου διατάξεις περιελήφθησαν, ἡ γεωργία καὶ αἱ τέχναι ἐτελειοποιήθησαν καὶ πλῆθος βιομηχανικῶν καταστημάτων ἀνηγέρθη ὑπὸ τὴν γενναίαν προστασίαν ἔμφορος Κυβερνήσεως. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ἡ ἐσωτερικὴ τοῦ Κράτους ἡσυχία ἐξησφαλίσθη διὰ τῆς συστάσεως εἰδικοῦ σώματος χωροφυλάκων.

Ὅπως δὲ προπαρασκευασθῇ ἡ κατὰ μικρὸν ἐξάλειψις τῆς δουλείας ἐσχηματίσθη δανειστικὴ Τράπεζα, ἥτις ἐχορῇγει δάνεια ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν ἀρχοντικῶν κτημάτων. Ἐν περιπτώσει μὴ ἐπιστροφῆς τῶν δανείων τὰ ἐνυπόθηκα κτήματα ἔμελλον νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὴν

κυριότητα τοῦ Στέμματος, καὶ οὕτως οἱ χωρικοὶ, ἀνήκοντες τοῦ λοιποῦ εἰς τὸ Κράτος, ἠδύναντο εὐκολώτερον νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν ὀριστικὴν αὐτῶν ἀπελευθέρωσιν.

Ἰδίως ὅμως συνετέλεσεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ πρόοδον τῶν γραμμάτων. Δημιουργήσας ἐν πρώτοις εἰδικὸν ἐπὶ τῆς δημοσίας Παιδείας Ὑπουργεῖον, ἔδωκε νέον ὄργανισμὸν εἰς τὰ ὑπάρχοντα Πανεπιστήμια, ἵδρυσεν νέα ἐν Πετροπόλει, ἐν Καζάνη καὶ ἐν Χαρκόβη, διήρσεσεν ἅπασαν τὴν Ῥωσσίαν εἰς ἐκπαιδευτικὰς περιφερείας, ἐσύστησεν ἐν αὐταῖς μέγαν ἀριθμὸν ἐνοριακῶν καὶ ἐπαρχιακῶν Σχολείων, πολλὰ Γυμνάσια καὶ εἰδικὰ τινα Σχολεῖα στρατιωτικὰ, ναυτικὰ, ἐμπορικὰ, δασονομικὰ καὶ ἀγρονομικὰ, ἐμετρίασε τὴν ἐπὶ τῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰσαγομένων βιβλίων αὐστηρὰν λογοκρισίαν, ἐσχημάτισε βιβλιοθήκας καὶ συλλογὰς, διέταξε τὴν ἐπιχείρησιν ἐπιστημονικῶν περιηγήσεων, ἐτελειοποίησε διὰ νέων διοργανισμῶν τὰς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν, τῆς Ῥωσσικῆς γλώσσης καὶ τῆς ἱατρικῆς, καὶ παντοιοτρόπως ἐπροσέταυσε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν διαφορῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς Ῥωσσικῆς φιλολογίας. Αἱ ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις νομικαὶ σπουδαὶ ἔλαβον κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν μεγαλειτέραν ἢ πρότερον ἔκτασιν. Ἐδιδάσκετο τὸ φυσικὸν δίκαιον, τὸ διεθνὲς δίκαιον, τὸ θετικὸν τῆς Ῥωσσίας, ἀστυκὸν τε καὶ ποινικόν, δίκαιον, οἱ νόμοι τῶν κυριωτέρων ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων λαῶν, ἡ ἱστορία τοῦ δικαίου καὶ ἡ τῆς νομικῆς φιλολογίας, καὶ τέλος ἡ πολιτικὴ οἰκονομία καὶ ἡ διπλωματικὴ. Αὐτοκρατορικὸν δὲ διάταγμα (Οὐχάζιον) ἀπῆτησε παρὰ παντός διὰ πολιτικὴν τινα θέσιν ὑποψηφίου ἀκαδημαϊκὴν ἐπὶ τῶν νομι-

κῶν ἐπιστημῶν ἐξέτασιν. Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις νομικῶν Σχολῶν τὸ ἐν Πετροπόλει ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Παύλου ἰδρυθὲν Σχολεῖον τῶν εὐπατρίδων (Junkerschule) μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐν ἔτει 1805, εἰς ἀνωτάτην νομικὴν Σχολήν, ὁργανισθεῖσαν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ προετοιμάζωνται ἐν αὐτῇ διὰ τὰς λειτουργίας τῆς Θέμιδος οἱ ἤδη διανύσαντες τὰς ἐγκυκλίους αὐτῶν σπουδὰς νέοι, καὶ περιλαμβάνουσαν, ἐκτὸς τῶν λοιπῶν νομικῶν μαθημάτων, καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ δικαίου, καθὼς καὶ πρακτικὰ γυμνάσματα πρὸς ἐκμάθησιν τῶν διαδικαστικῶν νόμων καὶ διατυπώσεων.

Τέλος μεταξὺ τῶν κυριωτέρων ἔργων τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου δὲν δυνάμεθα ν' ἀποσιωπήσωμεν τὴν ἐν αὐτῇ τῇ Ῥωσσίᾳ σύστασιν στρατιωτικῶν ἀποικιῶν ἢ μᾶλλον στρατιωτικῶν φυλῶν, δι' ἧς ὁ εἰρημένος αὐτοκράτωρ προϋτίθετο κυρίως τὴν κατὰ μικρὸν μετασχημάτισιν ὀλοκλήρου τοῦ ἐν τοῖς κτήμασι τοῦ Στέμματος γεωργικοῦ λαοῦ εἰς στρατὸν διαρκῆ καὶ οὐδαμῶς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἐπιβαρύνοντα. Καί τοι δὲ τοῦ χρόνου ἀποδείξαντος ἐσφαλμένης ἢ τοῦλάχιστον λίαν ὑπερβολικὰς τὰς ἐν ἀρχῇ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ συστήματος τούτου εἰκασίας, ἡ ἐν ἔτει 1819 κατὰ πρῶτον γενομένη διοργάνωσις τῶν στρατιωτικῶν ἀποικιῶν εἶνε ἄξία τῆς περιεργείας καὶ τῆς μελέτης τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν.

Ἄλλ' ὁ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἐπιτυχῶς διαπράξας αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος τῶν προκατόχων αὐτοῦ ὥς πρὸς τὴν κωδηκοποίησιν τῶν ῥωσσικῶν νόμων. Μολονότι, ἅμα ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀναβάς,

ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ (α) ἐπὶ τοῦ τοσοῦτον ἐν-
 διαφέροντος τὸ ῥωσικὸν ἔθνος σοβαροῦ τούτου ἀντικει-
 μένου, καὶ, συστήσας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1804 ὀλιγομελῆ,
 ἀλλὰ καλῶς συγκεκροτημένην νομοσυντακτικὴν Ἐπι-
 τροπὴν, ἥνπερ καὶ διωργάνισεν ἐκ νέου ἐν ἔτει 1807
 καὶ ἐν ἔτει 1812, οὐδαμῶς ἔπαυσε καθ' ἅπασαν τὴν δι-
 ἀρχειαν τῆς βασιλείας του μεριμνῶν περὶ τῆς ἀνατε-
 θέσεως αὐτῇ ἐργασίας, ἡ δεκάτη αὕτη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς
 τοῦ Μεγάλου Πέτρου νομοσυντακτικῇ Ἐπιτροπῇ, ἐργα-
 σθεῖσα διηνεκῶς μέχρι τοῦ 1826 καὶ εἰς σχέσεις ἀλλη-
 λογραφίας μετὰ διαφόρων διασῆμων τῆς Εὐρώπης νο-
 μομαθῶν πρὸς εὐκόλυνσιν τοῦ ἔργου αὐτῆς διατελέσασα,
 μόλις συνέταξε μέρη τινὰ κωδίκων, ἐκδοθέντα διὰ τοῦ
 τύπου ἐν Πητροπόλει κατὰ τὰ ἔτη 1813 καὶ 1814 ἐν
 εἴδει νομοσχεδίων, τουτέστι α') τρία μέρη ἀστυχοῦ κώ-
 δηκος, β') ἐν μέρος δικαστικοῦ ὀργανισμοῦ, γ') ἐν μέρος
 ἐμπορικοῦ νόμου καὶ δ') τρία μέρη ποινικοῦ κώδικος.
 Καὶ τὸ μὲν περιέχον τὸν ἀστυχὸν κώδικα, καθυποβλη-
 θέν τρις πρὸς ἐπιθεώρησιν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν Συμ-
 βούλιον, ἐπεστράφη κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτοῦ μέρος εἰς
 τὴν συντάξασαν Ἐπιτροπὴν, ὅπως ἐκ νέου ἐπιδιορθωθῇ·
 τὸ δὲ τὸν ποινικὸν νόμον περιλαμβάνον, ἀποσταλὲν πρὸς
 ἐπεξεργασίαν πρὸς τὸν ἐν Γερμανίᾳ τότε διακρινόμενον
 φιλόσοφον καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν καθηγητὴν
 Λ. Ἰάκωβον, ἐδημοσιεύθη ὑπ' αὐτοῦ μετ' ἐπιδιορθώσεων
 ἐν Ἀλλῇ κατὰ τὸ ἔτος 1818 γερμανιστὶ (β). Ἐκτὸς

(α) Ἱστορικὴ Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ Σῶμα τῶν Νόμων τῆς Ῥωσ. Αὐτοκρ. σελ.
 36—42 τῆς γερμ. μεταφρ.—Thémis ou Bibliothèque du jurisconsulte et du
 publiciste, (Paris, 1819—1831), Τόμ. Α', σελ. 91—92, καὶ Τόμ. Η', σελ.
 237—238.

(β) Ὑπὸ τὸν τίτλον «Entwurf eines Strafgesetzbuchs für das russische

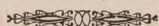
ὁμως τῶν εἰρημένων ἀτελῶν νομοσχεδίων, ἅτινα ἔνεκεν αὐτῆς τῆς ἀτελείας των οὐδέποτε ἔλαβον κύρος νόμου, ἡ αὐτὴ νομοσυντακτικὴ Ἐπιτροπὴ, τῇ παρορμῇ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Συμβουλίου, ἤρξατο νὰ ἐκδίδῃ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1815 συναρμολογίαν τινὰ τῶν προεκδεδομένων νόμων (Σβόδ), ἔργον ἀναγκαιότατον (α), ἀλλὰ κακῶς ἐκτελεσθὲν καὶ μόνον ἐν μέρει περαιωθὲν, συνιστάμενον δὲ ὅτε μὲν εἰς τὴν ὁλοσχερῇ ἀποτύπωσιν τῶν νόμων, ὅτε δὲ εἰς τὴν παράθεσιν τεμαχίων, οὐδένα ἄλλον σύνδεσμον ἢ συνοχὴν πρὸς ἄλληλα ἐχόντων ἢ τὸ κοινὸν τοῦ τίτλου, ὅφ' ὃν κατετάσσοντο. Ἐκ τοῦ ἔργου τούτου ἐξετυπώθησαν δεκαπέντε τόμοι, ἀντιστοιχοῦντες πρὸς τὰ δύο πρῶτα μέρη τοῦ συνταχθέντος ἀστυχοῦ κώδικος καὶ μεταφρασθέντες εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν εἰς 22 τόμους εἰς 8^{ον} ἐν Πητροπόλει 1819—1823. Συνέταξε δὲ ἡ νομοσυντακτικὴ Ἐπιτροπὴ, ἐν εἴδει Εἰσηγήσεως ἐφ' ἐκάστου τίτλου τοῦ ἔργου καὶ περίληψιν αὐτοῦ, ἣτις ἐξεδόθη καὶ γερμανιστὶ πρὸς χρῆσιν τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν παρὰ τῆς ἰδίας ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Εἰσηγήσεις τοῦ ῥωστικοῦ δικαίου κτλ. (Institutionen des russischen Rechts, auf Allerhöchsten Befehl von der Gesetzkommision herausgegeben und für die Ostseeprovinzen zum

Reich v. L. H. Jacob.»—Διακριτέον τὴν ἐπίσης ἐν Ἄλλῃ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπὸ τοῦ οἴου τοῦ εἰρημένου Ἰακώβου δημοσιευθεῖσαν γερμανικὴν μετάφρασιν τοῦ ἀρχικοῦ τῆς Ἐπιτροπῆς νομοσχεδίου, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν »Criminal-Codex für das russische Reich von der Gesetzgebungs-Commission entworfen u. genehmigt, aus d. Russ. übersetzt.»

(α) Ὅρα περὶ τοῦ ἔργου τούτου ἐν τῇ μνημονευθείσῃ Γαλλικῇ Θέμιδι, Τόμ. Γ', σελ. 403—424 σύντομον ἔχουσιν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Notice sur les travaux de la commission législative de St Petersburg.» Ἡ ἔκθεσις αὕτη ἀποδίδεται εἰς τὴν σφὴν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου συγγραφεῆ Ροζενχάμπρον.

Behuf der Darstellung ihres partikularrechts deutsch bearbeitet, St Petersburg, 1819).»

Ἀποβιώσαντος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ἐν Ταϊγανρόκη τὴν 19 Νοεμβρίου τοῦ 1825 ἄπαιδος, καὶ τοῦ δευτεροτόκου ἀδελφοῦ Κωνσταντίνου παραιτηθέντος τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ῥωσσίας κληρονομικῶν δικαιωμάτων, διεδέχθη αὐτὸν ὁ τριτότοκος ἀδελφὸς Νικόλαος ὁ Α΄, ὁ μέχρι πρὸ μικροῦ εὐκλεῶς ἡγεμονεύσας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ.

Ἀπὸ τῆς εἰς τὸν Ῥωσικὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου τοῦ Α΄ μέχρι τῶν
καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν.
(1825—1854.)

Π ε ρ ί λ η ψ ι ς.

Πραγματοποιήσις τοῦ περὶ κωδηκεύσεως σχεδίου τοῦ Μεγάλου Πέτρου.—Αἷτια τῆς τέως ἀποτυχίας τῶν διαφόρων ρομοσυντακτικῶν Ἐπιτροπῶν.—Τρόπος, δι' οὗ κατωρθώθη τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. Σύστασις ἰδιαίτερον τμήματος ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ Γραφείῳ διὰ τὴν ἐργασίαν τῆς κωδηκεύσεως ὑπὸ τὸν ρομομαθῆ Σπεράνσκην καὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου.—Σύλλεξις, κατάταξις καὶ ἐκτύπωσις ἀπάντων τῶν ἀπὸ τοῦ 1649 μέχρι τοῦ 1832 ἐκδοθέντων νόμων, διαταγμάτων καὶ ρομοθετικῶν πράξεων ὑπὸ τὸν τίτλον «*Πόλroe Cοβράνιε Ζαχόροβ Ῥωσιύσχοῦ Ἰμπερίϋ*, ἥτοι πλήρης Συλλογὴ τῶν νόμων τῆς Ῥωσικῆς Αὐτοκρατορίας.»—Σύστημα προτιμηθὲν διὰ τὴν κωδῆκευσιν τῶν Ῥωσικῶν νόμων. Ὅδηγίαι πρὸς τὸ ρομοσυντακτικὸν τμήμα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Γραφείου.—Προσωπικὴ σύμπραξις τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου.—Πρώτη ἐκδο-

στις τῶν νέων κωδίκων ὑπὸ τὴν γενικὴν ἐπιγραφὴν « *Σβδδ Ζακόροβ Ῥοσσιτκοῦ Ἰμπέριῦ, ἥτοι Συναρμογὴ τῶν Νόμων τῆς Ῥωσσικῆς Αυτοκρατορίας.* » Ἐκτασις τῆς ἐν αὐτῇ ὕλης. — Διαίσεις καὶ κατάταξις τῆς ὕλης εἰς ὀκτὼ κώδικας καὶ περιεχόμενον ἑκάστου. — Ἐξωτερικὴ μορφή τῶν εἰρημένων κωδίκων. — Βοηθήματα πρὸς εὐχερεστέραν χρῆσιν τοῦ Σβδδ. — Πρόνοια ὑπὲρ τῆς εἰς τὸ μέλλον τάξεως ἐν τῇ νομοθεσίᾳ. Προσθῆκαι εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν τῶν κωδίκων. — Νέα ἔκδοσις ἐπηνυξημένη τοῦ Σβδδ. — Ἐννομαστικὸς κώδικς περιέχων τοὺς στρατιωτικοὺς νόμους, καὶ διαίσεις τῆς ἐν αὐτῷ ὕλης. — Κρίσις περὶ τοῦ Σβδδ. Πλεονεκτήματα αὐτοῦ. — Μεταφράσεις. — Κώδικς τῶν ἐπαρχιακῶν νόμων. — Βελτιώσεις τῆς νομοθεσίας κατ' οὐσίαν. Διάφοροι νομοθετικαὶ πράξεις τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου. — Κώδικς τῶν ἐγκληματικῶν καὶ ἐπαπορθωτικῶν ποινῶν ἐν ἔτει 1846. Νόμος περὶ πτωχεύσεως καὶ χρεωκοπιῶν.

Ὅτι δέκα νομοσυντακτικαὶ Ἐπιτροπαί, πολλῶν ἐκτομμυρίων δαπάνη (α) καὶ ἀκατάπαυστοι προσπάθειαι τοσοῦτων ἡγεμόνων ἐπὶ ἑκατὸν εἴκοσι καὶ ἑξ ἔτη δὲν ἡδυνήθησαν νὰ κατορθώσωσιν, ἔφερον εἰς πέρας ἐν διαστήματι μόλις ἑπταετίας ἢ ἐπιμονῇ καὶ ὁ νομοθετικὸς νοῦς τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου. Ἡ πραγματοποίησις τοῦ περὶ κωδικοποιήσεως τῶν Ῥωσσικῶν νόμων σχεδίου τοῦ Μεγάλου Πέτρου ἔδωκεν εἰς τὸν ἄξιον τούτου ἀπόγονον, τὸν μεγαλοπράγμονα Νικόλαον, ἀναμφισβήτητα δίκαια εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν λαῶν του καὶ περιεποίησεν αὐτῷ ἀληθὴ καὶ ἀθάνατον δόξαν, ἣν δὲν διστάζει νὰ ἐγγράψῃ ἀπὸ τῆς δε ἐν ταῖς σελίσιν αὐτῆς ἢ σύγχρονος

(α) Ἡ πρὸς ἀντιμισθίαν τῶν διαφόρων Ἐπιτροπῶν δαπάνη ἦν ἀληθῶς ὑπέρογκος. Καὶ μέχρι μὲν τοῦ ἔτους 1734 δὲν ἡδυνήθησαν νὰ προσδιορίσωσιν αὐτὴν ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους τούτου μέχρι τοῦ 1826 ὑπελογίσθη ἑξ ἐπισήμων ἐγγράφων εἰς ῥούβλια χάρτινα 5,678,593. (Ἱστορικὴ Εἰσαγωγὴ, σελ. 55 ἐν σημειώσει.)

ἱστορία καὶ ἦν οὐδέποτε θέλει δυνηθῇ ν' ἀμαυρώσῃ ἡ Ἀνέκδοτος Βίβλος νέου τινὸς Προκοπίου.

Θέλομεν ἐκθέσει ἐνταῦθα τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μεγάλου τούτου νομοθετικοῦ ἔργου τῆς ἐποχῆς ἡμῶν, ὁδηγὸν ἔχοντες τὴν πολλάκις ἤδη μνημονευθεῖσαν περὶ τῶν κατὰ τὴν κωδηκοποίησιν ἐργασιῶν ἡμιεπίσημον πραγματείαν, ἀφ' οὗ προηγουμένως εἵπομεν ὀλίγα τινα περὶ τῶν αἰτίων, ἅτινα ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον κατέστησαν ματαίας τηλικαύτας προσπαθείας.

Εὐλόγως ὁ σοφὸς συντάκτης τοῦ εἰρημένου πονήματος παρατηρεῖ, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀποδώσωμεν τὴν βραδύτητα τῶν ἐργασιῶν καὶ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἔργου εἰς τὴν ἀδράνειαν τῶν συντακτῶν, ἀλλ' εἰς τὰς περιστάσεις τοῦ καιροῦ καὶ εἰς τὴν πλημμελῆ αὐτῶν τῶν ἐργασιῶν διοργάνωσιν. Καὶ ἐν μὲν τοῖς ἐκ τῶν περιστάσεων τοῦ καιροῦ αἰτίοις τίθησιν ὁ ἀνώνυμος οὗτος συγγραφεὺς τὴν περὶ τὰς θεωρητικὰς γνώσεις ἀμάθειαν τῶν συντακτῶν, περὶ ἧς ἤδη ἐγένετο λόγος, καὶ ἰδίως τὴν ἀνάγκην, εἰς ἣν εὐρίσκετο ἡ Κυβέρνησις διὰ τὴν σπάνιν εἰδικῶν ἀνδρῶν ν' ἀναθέτῃ τὸ τῆς συντάξεως τῶν νόμων δυσχερὲς ἔργον εἰς ὑπαλλήλους, οἵτινες ἐπιφορτισμένοι ἄλλα καθήκοντα δὲν ἠδύναντο ν' ἀφιερώνωσιν εἰς τὴν κωδηκοποίησιν τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον οὐδ' ἐνδελεχῆ ἐργασίαν, μόλις δὲ λαμβάνοντες γινώσκιν τινα τῶν πεπραγμένων ἀντικαθίσταντο ἐν τῇ νομοσυντακτικῇ Ἐπιτροπῇ, ἕνεκα τῆς συνήθους αὐτῶν ὑπηρεσίας, δι' ἄλλων μελῶν ὅλως ἀπείρων τοῦ ἔργου. Ἡ δὲ κακὴ τῶν ἐργασιῶν διοργάνωσις συνίστατο, κατὰ τὸν αὐτὸν ἐρμηνευτὴν, εἰς τὴν παντελῆ ἔλλειψιν μεθόδου, εἰς τὴν περὶ τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας μεγίστην ἀταξίαν καὶ εἰς τὴν συνεχῆ μεταβολὴν τοῦ

σχεδίου. Τῶν διαφόρων δὲ τούτων αἰτίων διαφοροτρόπως ἐπενεργούντων, αἱ ἀλλήλας διαδεχθεῖσαι Ἐπιτροπαὶ ἐνδιέτριβον εἰς νομικὰ ζητήματα πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης λελυμένα, ἐταλαντεύοντο μεταξὺ νέων σχεδίων καὶ νέων μέσων ἐκτελέσεως, ἐπανελάμβανον ἐξ ὑπαρχῆς τὸ ἔργον αὐτῶν, ἐντελῶς τὰ προγενόμενα παρορῶντες, καὶ τέλος ἔσπευδον πρὸς σύνταξιν νομοσχεδίων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑφισταμένης νομοθεσίας, χωρὶς νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν ὅλοσχερῇ τινα συλλογὴν τῶν κειμένων, ἐφ' ὧν καὶ δι' ὧν ἐμέλλον νὰ οἰκοδομήσωσι (α).

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ αἷτια τῆς τέως ἀποτυχίας τῶν νομοσυντακτικῶν Ἐπιτροπῶν. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Νικόλαος, ἀπομακρύνας αὐτὰ, ἐφθασε τὸν πρὸς δὴ ὅρον ὡς ἀκολούθως·

Διὰ τοῦ ἀπὸ 31 Ἰανουαρίου 1826 αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος ἐκήρυξεν ὁ περινεύστατος αὐτὸς μονάρχης, ὅτι λαμβάνει ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτοκρατορικὴν αὐτοῦ ἐπιμέλειαν τὴν ἐπὶ τῆς κωδικοῦσεως τῶν ῥωσικῶν νόμων ἐργασίαν, καὶ συγχρόνως ἀνέθετο ταύτην τῷ δευτέρῳ τοῦ ἰδιαιτέρου αὐτοῦ Γραφείου τμήματι, ἐπονομασθέντι Τμήματι τῶν Νόμων καὶ τεθέντι ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ πολλὴν πεῖραν καὶ δραστηριότητα ἔχοντος νομομαθοῦς κόμητος Μιχαὴλ τοῦ Σπεράνσκη.

Πρώτιστον δὲ τῇ νέᾳ ταύτῃ Ἐπιτροπῇ ἐπεβλήθη ἔργον νὰ συλλέξῃ καὶ νὰ ἐκδώσῃ διὰ τοῦ τύπου, κατὰ τάξιν χρονολογικὴν, ἅπαντας τοὺς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1649, ἤτοι ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκτυπώσεως τῆς Οὐλογενίας, μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων δημοσιευθέντας ῥωσικοὺς

(α) Ἱστορικὴ Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ Σῶμα τῶν Νόμων τῆς Ῥωσικῆς Αὐτοκρατορίας, σελ. 53—64 τῆς γερμ. μεταφρ.

νόμους· ἔργον ἀληθῶς ἀναπόφευκτον πρὸς τὴν μελετωμένην κωδικοποίησιν, ἐνταυτῷ ὅμως μέγα καὶ πολύμοχθον, διότι οὐχὶ μόνον οὐδεμία ὑπῆρχεν ἐπίσημος συλλογὴ τῶν νόμων τῆς Ῥωσσίας, αἱ δὲ ὑπὸ ἰδιωτῶν ἐπὶ ἀπλῇ κερδοσκοπίᾳ γενόμεναι ἦσαν ἀτελέσταται καὶ εἰς ἄκρον ἐσφαλμέναι (α), ἀλλὰ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν νόμων καὶ ἰδίως οἱ πρὸ τῆς συστάσεως τῆς Γερουσίας ἐκδοθέντες καὶ οἱ συμφέροντα ἰδιωτικὰ ἀφορῶντες εὐρίσκοντο ἐν χειρογράφοις ἐντὸς τῶν διαφόρων τοῦ Κράτους ἀρχείων ἐντεταφιασμένοι. Ἡ ἄσκησις ἐπιτήρησις τοῦ αὐτοκράτορος, ἡ ἐνεργητικότητα τοῦ τμηματάρχου Σπεράνσκη καὶ ἡ ἐπιμελὴς σύμπραξις τῶν διαφόρων Ἀρχῶν ἐπετάχυνον ἐπὶ τοσοῦτον τὸ ἔργον, ὥστε ἐν διαστήματι τεσσάρων μόνον μηνῶν ἐξωρύχθησαν ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς τε Συγκλήτου, τῆς Συνόδου, τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Γραφείου, τῶν Ὑπουργείων καὶ τῶν λοιπῶν διοικητικῶν Γραφείων, ἀντεγράφησαν, ἐπεθεωρήθησαν, ἀντιπαρεβλήθησαν, κατετάχθησαν, καὶ τέλος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1828 ἕως τοῦ 1830 ἐξετυπώθησαν πολλαὶ χιλιάδες νόμων ἢ νομικῶν πράξεων, ὧν τὸ πλεῖστον μέρος ἐφαίνετο εἰς αἰωνίαν λήθην καταδεδικασμένον. Οὕτως ἐσχηματίσθησαν δύο ἐπίσημοι Συλλογαὶ (Σοβράνιε Ζακόνν), ὧν ἡ μὲν πρώτη (Σοβράνιε Πέρβοε), περιλαμβάνουσα τὴν ἐποχὴν τὴν ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς Οὐλογενίας τοῦ Ἀλεξίου μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου, ἡγουν ἀπὸ τοῦ 1649 μέχρι

(α) Ἡ καλλιτέρα ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν τούτων Συλλογῶν εἶνε ἡ τοῦ Λέοντος Μαξιμοβίτσου, σχηματίζουσα ἰδίους τόμους εἰς 4ον ἐν Μόσχᾳ καὶ Πετρούπολει 1803—1812 ὑπὸ τὸ τίτλον «О ѹ х а з а т е л Ѳ о с с и ѳ с к и ѳ З а к ѳ н о в (Ὁδηγὸς τῶν ῥωσικῶν νόμων.)»

τοῦ 1825, σύγκειται ἐκ 30,920 νομοθετικῶν πράξεων (actes), περιεχομένων ἐν 48 τόμοις διςτῆλοις εἰς μέγα τέταρτον, ἡ δὲ δευτέρα (Σοβράνιε Βτορόε), ἀναγομένη εἰς τὴν ἀπὸ τῆς πρώτης διακηρύξεως τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου ἐποχὴν, ἡγουν ἀπὸ τῆς 12^{ης} Δεκεμβρίου τοῦ 1825, καὶ προσωρισμένη νὰ συμπληρῶται διὰ τῶν ἐτῆσιως ἐκδιδομένων νόμων, περιέκλειε, κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ ἔτους 1832, νομοθετικὰς πράξεις 5073 καὶ ἀπετέλει 8 τόμους τοῦ αὐτοῦ ὡς ἡ πρώτη μεγέθους. Ἀμφότεραι δὲ αἱ Συλλογαὶ ἐξεδόθησαν ὑπὸ τὸν κοινὸν τίτλον «Πόλνοε Σοβράνιε Ζαχόννοβ Ῥωσσίσχοι Ἰμπέριϊ, ὅπερ ἐστὶ, Πλήρης Συλλογὴ τῶν Νόμων τῆς Ῥωσσικῆς Αὐτοκρατορίας», καὶ ἐπλουτίσθησαν πρὸς εὐχολίαν τῶν ἐρευνῶν διὰ πληρεστάτων χρονολογικῶν τε καὶ ἀλφαβητικῶν πινάκων ἐν τῷ τέλει προσηρτημένων. Περιέλαβον δὲ οἱ ἐκδόται ἐν ταῖς Συλλογαῖς ταύταις, οὐχὶ μόνον τοὺς γενικοὺς νόμους ἀνευ διακρίσεως τῶν εἰσέτι ἐν ἰσχύϊ διατηρουμένων, τῶν εἰς ἀχρηστίαν περιπεσόντων, ἢ τῶν ῥητῶς καταργηθέντων, ἀλλὰ καὶ πλείστους ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν μόνον συμφέροντα ἀφορώντων, ἔνεκεν τῆς ἱστορικῆς αὐτῶν ἀξίας, καὶ δικαστικὰς ἀποφάσεις, ὡςάκις τοιαῦται ἐχρησίμευον ὡς παράδειγμα ἐφαρμογῆς ἐπὶ ὁμοίων περιπτώσεων, ἢ ἔδιδον διασάφησιν τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας δυσκαταλήπτου ἢ ἀμφιβόλου τινὸς νομοθετικοῦ κειμένου (α).

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑπαρχόντων νόμων διττῶς ἡδύνατο νὰ γίνῃ ἡ κωδικοποίησις, ἥτοι πρῶτον διὰ συντάξεως νέου κώδικος, τροποποιούντος, συμπληροῦντος καὶ τε-

(α) Ἴδε τὰ περὶ τῆς Συλλογῆς ταύτης ἐν τῇ Ἱστορικῇ Εἰσαγωγῇ, σελ. 129—133 τῆς γερμ. μεταφρ.

λειοποιούντος τὴν ἐν ἰσχύϊ νομοθεσίαν, καὶ δεύτερον δι' ἀπλῆς συναρμογῆς καὶ μεθοδικῆς κατατάξεως τῶν κειμένων νόμων, ἀνευ τῆς ἐλαχίστης αὐτῶν μεταβολῆς. Ἐκ τῶν δύο τούτων συστημάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀμφοτελαντεύοντο αἱ προηγηθεῖσαι νομοσυντακτικαὶ Ἐπιτροπαί, ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἐπροτίμησε τὸ τελευταῖον, καθὼ διατηροῦν ἐντελῶς τὴν ἱστορικὴν τοῦ δικαίου βάσιν καὶ ὡς τοιοῦτο συμφωνότερον πρὸς τὰς ἐξέεις καὶ τὴν κατάστασιν τοῦ ῥωστικοῦ ἔθνους. Ἐπομένως διετάχθη τὸ νομοσυντακτικὸν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Γραφείου τμήμα νὰ ἐκλέξῃ ἐκ τῆς πλουσιωτάτης νομικῆς ὕλης τῶν ὑπὸ παρασκευὴν Συλλογῶν τοὺς ἔτι ἰσχύοντας νόμους, καὶ νὰ σχηματίσῃ ἐκ τούτων ἐν ὅλῳ, περιλαμβανόν περιληπτικῶς καὶ ἐν συστηματικῇ τάξει ἅπασαν τὴν νομοθεσίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐγράφησαν αἱ ἀκόλουθοι σοφαὶ ὁδηγίαι, ληφθεῖσαι ἐκ τε τῶν ἐν τοῖς νομικοῖς τοῦ Ἰουστινιανοῦ βίβλοις περιεχομένων κανόνων καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ Βάκωνος τοῦ Βερουλαμίου πρὸς σύνθεσιν νέων κωδίκων ἀναπτυχθεισῶν ἀρχῶν, (α) ἤτοι· α') Νὰ ἀποκλεισθῶσιν οἱ ἀπηρχαιωμένοι νόμοι, τουτέστι οἱ διὰ μεταγενεστέρων διατάξεων καταργηθέντες· β') Ἐκ τῶν ὁμοιοσήμων διατάξεων νὰ ἐκλεχθῇ ἡ τελειότερα, παραλειπομένων τῶν λοιπῶν ἐπαναλήψεων· γ') Νὰ διατηρηθῇ ἡ ἀρχικὴ τῶν νόμων σύνταξις, τῶν μὲν ἐφ' ἑνὸς μόνον νόμου ἢ μιᾶς διατάξεως στηριζομένων ἄρθρων κατὰ γράμμα ἀντιγραφομένων, τῶν δ' ἐκ πολλῶν νόμων πηγαζόντων, συντασσομένων κατὰ τὴν ἐκφρασιν τοῦ κυριωτέρου, συμπληρουμένην διὰ τῶν λοιπῶν· δ')

(a) Baco De dignitate et augmento scientiarum, Tractatus de Justitia Universalis, sive de fontibus juris, Sectio IX, Aphor. 60, 62 καὶ 63.

μειωθῶσιν ἀκριβῶς ὑφ' ἑκάστον ἄρθρον αἱ νομικαὶ πηγαι, ἀφ' ὧν τοῦτο ἠρύσθη· ε) Νὰ περιληφθῇ ἐν τῷ ἐκδοθησομένῳ κώδεκι μόνον τὸ διατακτικὸν μέρος τῶν νόμων καὶ διαταγμάτων, οὐχὶ δὲ καὶ αἱ συνήθως προτεθειμέναι σκέψεις καὶ αἰτιολογίαι· ς') Ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου ἀντιφασκόντων νόμων νὰ προτιμηθῇ ὁ νεώτερος ἄνευ συζητήσεως τῆς σχετικῆς αὐτῶν ἀξίας, (ὡς πρὸς τοῦτο ἐναντίον τῆς παρὰ τοῦ Βάκωνος πρεσβευομένης ἀρχῆς)· ζ') Νὰ ὑποβληθῶσι τὰ διάφορα μέρη τοῦ συνταχθησομένου κώδεκος εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τῶν ἀρμοδίων Ἱπουργείων καὶ διοικητικῶν Ἀρχῶν, ἰδίως δὲ τὰ ἀφορῶντα τὸ ἀστυκὸν καὶ τὸ ποινικὸν δίκαιον εἰς ἐπὶ τούτῳ διορισθησομένην Ἐπιτροπὴν ἐκ γερουσιαστῶν καὶ ἄλλων ὑπαλλήλων ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ τῆς Δικαιοσύνης ὑπουργοῦ (α)· η') Νὰ καταταχθῶσιν ἅπαντες οἱ νόμοι καθ' ὕλην καὶ μεθοδικῶς· καὶ τέλος θ')

Τὸ μὲν κύριον σῶμα τοῦ κώδεκος ν' ἀποτελέσωσιν οἱ γενικῶς ἅπασαν τὴν Ῥωσσίαν διέποντες νόμοι, ἐκ δὲ τῶν τοπικῶν ἢ ἐπαρχιακῶν νὰ σχηματισθῶσι δύο εἰδικαὶ βίβλοι, ἡ μὲν πρὸς χρῆσιν τῶν δυτικῶν, ἥτοι τῶν πολωνικῶν ἐπαρχιῶν, ἡ δὲ διὰ τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν χώρας.

Τὸ ἔργον ἤρχισε καὶ ταχέως προέβη, μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ ἀκριβείας ἐκτελούμενον ὑπὸ τοῦ ἀποκλειστικῶς καὶ ἀνενδότως περὶ τοῦτο ἐνασχολουμένου αὐτοκρατορικοῦ Γραφείου, ὅπερ, ὡς εἴρηται, εἶχεν ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἔμπειρον καὶ ἐργατικὸν Σπεράνσκη, τὸν Τριβωνιανὸν τοῦτον τῆς Ῥωσσίας. Ὅτι ὁμως κυρίως συνετέλεσεν εἰς τὴν ταχεῖαν ἅμα καὶ ἐπιτυχῇ ἀποπεράτωσιν ἦν

(α) Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή κτλ., σελ. 81—113 τῆς γερμ. μεταφρ.

ἡ ἄοκνος ἐποπτεία καὶ ἡ σοφὴ σύμπραξις καὶ διεύθυνσις τοῦ αὐτοκράτορος. Ὑπομνήματα, συγκεφαλαιούμενα τὴν ἐβδομαδικὴν ἐργασίαν τῆς Ἐπιτροπῆς, προσήγοντο ἐν τῷ τέλει ἐκάστης ἐβδομάδος τῷ αὐτοκράτορι. Ὅσακις δὲ ἐπεραιούτο ὁλοσχερὲς τι μέρος τοῦ παρασκευαζομένου σώματος τῶν νόμων, καθυπεβάλλετο ἐκ νέου εἰς τὴν ὑψηλὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ ἡγεμόνος, ὅστις ἀφιέρωνε πρὸς τοῦτο ὁλόκληρον τὸν ἐκ τῆς περὶ τὰ μεγάλα συμφέροντα τοῦ Κράτους ἐνασχολήσεως ὑπολειπόμενον αὐτῷ χρόνον, καὶ πολλάκις διενυκτέρευεν, ἐπεξεργαζόμενος τὸ ξηρὸν καὶ κοπιῶδες τοῦτο ἔργον, σχολιάζων αὐτὸ καὶ προσθέτων ἰδιοχείρως ὑποσημειώσεις καὶ πολυτίμους παρατηρήσεις (α).

Διὰ τοιούτων μέσων καὶ διὰ τοιαύτης πρὸ πάντων ἐπιμόνου ἐργασίας ἡδυνήθη ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος νὰ ἔχῃ ἤδη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους 1832 ὁλοσχερῶς περαιωμένους καὶ ἐκτετυπωμένους ὁκτὼ κώδικας τῶν ῥωσικῶν νόμων ὑπὸ τὴν γενικὴν ἐπιγραφὴν «*Сводъ Законовъ Россіи*скоῖ Ἰμπερίи, ὅπερ ἐστὶ Συναρμογὴ τῶν Νόμων τῆς Ῥωσικῆς Αὐτοκρατορίας.» Τὸ μέγα δὲ τοῦτο καὶ εὐτυχέστατον διὰ τὴν Ῥωσσίαν γεγονὸς ἀνηγγέλθη τοῖς πᾶσι διὰ τῆς ἀπὸ λα΄ Ἰανουαρίου 1833 αὐτοκρατορικῆς διακηρύξεως, ὁριστάς τε συγχρόνως ὡς ἑναρξιν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νέων κωδίκων τὴν α΄ Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1835.

Ἀπετέλει δὲ ἡ πρώτη αὕτη ἐκδοσις τῆς Συναρμογῆς τῶν ῥωσικῶν νόμων (Σβδ) δεκαπέντε τόμους εἰς 4^{ον},

(α) Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή κτλ., σελ. 177—178 τῆς γερμ. μεταφρ. καὶ Τελότης, ἐντὺ μνημονευθέντι πονήματι, σελ. 86—87.

ἐν δυσὶ στήλαις, καὶ περιεῖχεν ἄρθρα μὲν 36,000 καὶ μετὰ τῶν ἐν τοῖς παραρτήμασι 42,198, κεφάλαια δὲ 1499.

Ἡ δὲ τοῦ ὅλου εἰς ὀκτὼ κώδικας διαίρεσις ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει μεθοδικῆς τιнос κατατάξεως, ἣν ἀναπτύσσει ὁ συγγραφεὺς τῆς ἡμιεπισήμου Ἱστορικῆς Εἰσαγωγῆς καὶ ἥτις καθίστησι τὴν Συναρμογὴν τῶν ῥωσικῶν νόμων εὐχερεστάτην παρὰ τοῖς δικαστηρίοις καὶ καταλληλοτάτην πρὸς τὴν διδασκαλίαν. Ἐχει δὲ οὕτως (α).

ΚΩΔΗ ΠΡΩΤΟΣ, — Θεμελιώδεις τοῦ Κράτους Θεσμοί, ἐν οἷς περιλαμβάνονται, ἐκτὸς τῶν κυρίως τοιούτων, καὶ οἱ ἀφορῶντες τὸν αὐτοκρατορικὸν αἶκον νόμοι καὶ τὰ περὶ διοργανισμοῦ τῶν τε δικαστικῶν καὶ τῶν διοικητικῶν Ἀρχῶν, Τόμ. Α', Β' καὶ Γ'. — ΚΩΔΗ ΔΕΥΤΕΡΟΣ, — Νόμοι περὶ δημοσίων δουλειῶν, ἥτοι περὶ νεοσυλλεξίας καὶ ἀγγαρειῶν, Τόμ. Δ'. — ΚΩΔΗ ΤΡΙΤΟΣ, — Νόμοι οἰκονομολογικοὶ, ἥγουν περὶ δημοσίων φόρων, περὶ τελωνείων, περὶ νομισμάτων, περὶ μεταλλείων, περὶ ἀλατοπηγείων, περὶ δασῶν κτλ., Τόμ. Ε', ΣΤ', Ζ' καὶ Η'. — ΚΩΔΗ ΤΕΤΑΡΤΟΣ, — Δίκαιον τῶν διαφόρων τάξεων τοῦ λαοῦ, ἥτοι περὶ τῶν δικαίων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων τῶν εὐγενῶν, τῶν κληρικῶν, τῶν πολιτῶν, τῶν χωρικῶν, τῶν ξένων κτλ. Πρὸς δὲ καὶ περὶ τῶν ληξιαρχικῶν πράξεων καὶ περὶ τῆς καταγραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ, Τόμ. Θ'. — ΚΩΔΗ ΠΕΜΠΤΟΣ, — Νόμοι ἀστυκοὶ, ἥτοι οἰκογενειακὸν δίκαιον, πραγματικὸν δίκαιον, κληρονομικὸν

(α) Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή, σελ. 114—128 τῆς γερμ. μεταφρ.

δίκαιον, δίκαιον τῶν ἐνοχῶν, πολιτικὴ δικονομία, νόμοι περὶ καταμετρήσεως τῶν γαιῶν καὶ περὶ προσδιορισμοῦ ὁρίων, Τόμ. Ι'. — ΚΩΛΗ ΕΚΤΟΣ, — Νόμοι ἀφορῶντες τὸν δημόσιον πλοῦτον, ἤτοι καθιδρύματα δημοσίας πίστεως, ἐμπόριον, βιομηχανία, τέχναι, συγκοινωνίας μέσα, οἰκοδομαὶ, ἀποικίαι. (Ἐνταῦθα προσδιωρίσθη καὶ ὁ τόπος τῶν εἰς τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν ἀναγομένων νόμων καὶ κανονισμῶν), Τόμ. ΙΑ' καὶ ΙΒ'. — ΚΩΛΗ ΕΒΔΟΜΟΣ, — Νόμοι ἀστυνομικοὶ, ἤτοι περὶ ἐξασφαλίσεως τῶν πρὸς ζῶαρχειαν ἀναγκαίων, περὶ πτωχῶν, περὶ τῆς δημοσίας ὑγιείας, περὶ ἱατρῶν καὶ λοιμοκαθαρτηρίων, περὶ προληπτικῶν κατὰ τῶν ἐγκλημάτων μέτρων, περὶ διαβατηρίων, περὶ ἀλητῶν κτλ., Τόμ. ΙΙ' καὶ ΙΔ'. — ΚΩΛΗ ΟΓΔΟΟΣ, — Νόμοι ποινικοὶ, ἤτοι περὶ ἐγκλημάτων καὶ ποινῶν, καὶ ποινικὴ δικονομία, Τόμ. ΙΕ'.

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν ἐξωτερικὸν οὕτως εἰπεῖν τύπον τῶν εἰρημένων κωδίκων, ἕκαστος αὐτῶν διηρέθη εἰς βιβλία, τίτλους, κεφάλαια, τμήματα καὶ παραγράφους καὶ περιέλαβε τὰς διαφοροὺς ἐν αὐτῷ καταταχθεῖσας διατάξεις διὰ συντόμων ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄρθρων, φερόντων αὖξοντα ἀριθμὸν μέχρι τέλους τοῦ κώδικος. Παρ' ἑκάστῳ δὲ ἄρθρῳ ἐσημειώθησαν ἀκριβῶς αἱ πηγαί, ἐξ ὧν αὐτὸ ἐλήφθη, διὰ παραπομπῆς εἰς τὸν οἰκεῖον τῆς γενικῆς Συλλογῆς τόπον, καὶ τοῦτο οὐχὶ μόνον ἵνα ὑπάρχῃ βεβαίωσις τῆς αὐθεντικότητος τῆς προκειμένης διατάξεως, ἀλλὰ καὶ ἵνα καταστῇ πρόχειρος ἡ σύγκρισις τοῦ νέου πρὸς τὸ ἀρχικὸν κείμενον, δι' ἧς αἰείποτε καταφαίνεται ἡ ἀληθὴς ἔννοια τοῦ τυχόν ἀσαφοῦς. Ἐπιτεταγμένα δὲ ἑκάστῳ κώδικί εἰσι διάφορα παραρτήματα,

περιέχοντα λεπτομερείας τινάς, διαγράμματα ἢ ὑποδείγματα διαδικαστικῶν τύπων πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν ἐν τῷ σώματι διατάξεων.

Πρὸς εὐχερεστέραν δὲ τῆς Συναρμογῆς τῶν ῥωσικῶν νόμων (Σβόδ) χρῆσιν, συνετάχθησαν α') περιλήψεις ἐκάστης διαιρέσεως, ἀποτελοῦσαι πίνακα τῶν περιεχομένων ἐν τῷ τέλει ἐκάστου κώδικος· β') χρονολογικοὶ πίνακες, ἐν οἷς εἰσὶν ἐγγεγραμμένοι κατὰ τάξιν τοῦ χρόνου τῆς ἐκδόσεως αὐτῶν ἅπαντες οἱ ἐν τῇ Συναρμογῇ συμπεριληφθέντες νόμοι μετ' ἀκριβοῦς σημειώσεως τῶν ἄρθρων, πρὸς ἃ οὗτοι ἀντιστοιχοῦσι· καὶ γ') καθολικὸς πληρέστατος καὶ μεθοδικώτατος ἑλεγχος τῆς ἐν τῷ Σβόδ νομικῆς ὕλης, ἐν ἀλφαριθμητικῇ τάξει (α).

Ἡ διὰ τῆς Συναρμογῆς τῶν ῥωσικῶν νόμων (Σβόδ) πραγματοποιηθεῖσα κωδικοποίησις ὥρισε μὲν ἐν τῷ παρόντι τὴν κατάστασιν τῆς νομοθεσίας, δὲν ἡδύνατο ὁμῶς καὶ οὐδὲ ὥφειλε νὰ καταστήσῃ αὐτὴν στάσιμον καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Νέαι σχέσεις καὶ νέαι ἀνάγκαι ἔμελλον προΐόντος τοῦ χρόνου νὰ γεννήσωσι νέους νόμους, ἢ δ' ὁσημέραι ἐπισώρευσις τούτων ἦν ἐπόμενον θάσσον ἢ θράδιον νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ῥωσικὴν νομοθεσίαν εἰς τὴν ἀταξίαν καὶ τὴν σύγχυσιν, ἐξ ᾧ πρὸ μικροῦ μόνον ἐξῆλθε. Πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἀτοπήματος τούτου ἀπεφασίσθη σοφῶς νὰ κατασταθῇ μόνιμος ἡ νομοσυντακτικὴ

(α) Ἱστορικὴ Εἰσαγωγὴ κτλ., σελ. 162, 164, 175—176 τῆς γερμ. μεταφρ. Ὁ Καθολικὸς Ἐλεγχος ἐξεδόθη ἐν ἔτει 1834 καὶ μετεφράσθη εἰς τὴν γερμανικὴν ἐν ἔτει 1836 ἐν Μιτάφ εἰς 4ον ὑπὸ P. de la Croix. Ἐν ἔτει 1846 ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ἐτυπώθη ῥωσιστὶ τε καὶ γερμανιστὶ τὸ ἐξῆς βοήθημα· «Deutsch—Russ. Inhalts Verzeichniss des in der Drückerei der II. Abtheil. der Kanzlei Sr. Kaiserl. Majestät im J. 1844 erschien. Wort- u. Sachregisters zu Swod d. Gesetze des Russisch. Reichs v. Schülmann, (Mitaü 1846).»

Ἐπιτροπή, ὅπως ἐνασχολῆται ἐτησίως εἰς τὴν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ τοῦ Σβόδ κατάταξιν τῶν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο δημοσιευθέντων νόμων (α). Κατὰ συνέπειαν δὲ τῆς ἀποφάσεως ταύτης, μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1832 περαιωθεῖσαν πρώτην ἐκδοσιν τῆς Συναρμογῆς τῶν ῥωσσικῶν νόμων, ἐξεδόθησαν αἱ ἐξῆς προσθήκαι, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « Προδολζένια Σβόδα Ζαχόνοβ Ῥοσσιέσκοϊ Ἰμπερίϊ, τουτέστι Ἐξακολούθησις τῆς Συναρμογῆς τῶν Νόμων τῆς Ῥωσσικῆς Αὐτοκρατορίας. — Μέρος Α', Προσθῆκαι ἄρθρων εἰς τὸν πρῶτον καὶ δεύτερον τόμον τῶν κωδίκων, (ἐν Πητροπόλει 1839). — Μέρος Β', Προσθῆκαι ἄρθρων εἰς τὸν τρίτον, τέταρτον πέμπτον καὶ ἕκτον τόμον, (Πητρούπ. 1839). — Μέρος Γ', Προσθῆκαι εἰς τοὺς τόμους ἑβδομον, ὄγδοον, ἑννατον, δέκατον καὶ ἐνδέκατον, (Πητρούπ. 1839). — Μέρος Δ', Προσθῆκαι εἰς τοὺς τόμους δωδέκατον, δέκατον τρίτον, δέκατον τέταρτον καὶ δέκατον πέμπτον, (Πητρούπ. 1839). Αἱ διάφοροι δὲ αὗται προσθήκαι περιεῖχον νόμους καὶ κανονισμοὺς ἀφορῶντας τὰ διάφορα ἐν τῷ Κράτει παραδεγεμένα ξένα θρησκευματα, τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν, καὶ τὰ περὶ δημοσίου λογιστικοῦ τῆς Αὐτοκρατορίας.

Μετὰ δὲ τὰς ἀνωτέρω προσθήκας, ἐν ἔτει 1843 κατὰ Μάρτιον μῆνα, ἐγένετο, ἐπιμέλεια τοῦ τότε ἐπὶ τῆς Διακαιοσύνης ὑπουργοῦντος Βλουδόφου, νέα ἐκδοσις (β) τοῦ Σβόδ, περιλαβοῦσα διὰ τελειοτέρας ἐκτυπώσεως ἐν τῷ

(α) Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή κτλ., σελ. 112—113 τῆς γερμ. μεταφρ.

(β) Καθ' ἃς ἔχομεν βεβαίαν πληροφορίαν παρσκευάζεται ὑπὸ τοῦ νῦν ἡγεμονεύοντος Ἀλεξάνδρου τοῦ Β' τρίτη ἐκδοσις τοῦ Σβόδ, μέλλουσα νὰ περιλάβῃ ἐν οἰκείῳ τόπῳ κατατεταχμένας ἀπάσας τὰς ἀπὸ τοῦ 1843 προσθήκας μετὰ πλείστων οὐσιωδῶν βελτιώσεων. (Ιανουαρ. 1858).

αὐτῷ ὡς ἡ πρώτη ἀριθμῷ τόμων, ἤγουν ἐν ὅλοις πεντεκαίδεκα τόμοις, μετὰ τῆς ἐν τῇ προγενομένη ἐκδόσει ὕλης καὶ ἀπάσας τὰς ἀπὸ τοῦ 1833 προσθήκας, κατατεταγμένας ἤδη οὐχὶ πλέον ἐν παραρτήμασιν, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ σώματι τῶν κωδίκων, καὶ ἀναβιβαζούσας τὸν ὅλον τῶν ἐμπεριεχομένων διατάξεων ἀριθμὸν εἰς 60,000 ἄρθρα, ἤγουν πλείοτερα καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν τοῖς Ἰουστινιανείοις βίβλοις νόμων, μὴ ὑπερβαίνοντος, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς, τὰς 45,000 ὀρισμῶν (α).

Συνετάχθη δὲ καὶ ἑννατος κώδιξ, κατὰ τὴν αὐτὴν ὡς καὶ οἱ προεχδοθέντες συστηματικὴν τάξιν, τοὺς ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου στρατιωτικοὺς νόμους καὶ κανονισμοὺς ἐν πληρεστάτῃ ἀκριθείᾳ περιέχων. Ὁ κώδιξ οὗτος, ἐκδοθεὶς ὑπὸ τὸν τίτλον «Σβδὸδ Βοεννιχ Ποστανοβλένιε, ἥτοι Συναρμογὴ τῶν Στρατιωτικῶν Νόμων», ἐν μὲν ἔτει 1838 ἀπετέλεσε τόμους δώδεκα, τίτλους διακοσίους ἑννενήκοντα ὀκτῶ, καὶ ἄρθρα 19,660· ἀκολούθως δὲ ἠυξήθη ἐν ἔτεσι 1840 καὶ 1841 διὰ νέων προσθηκῶν. Ἡ δὲ διαίρεσις αὐτοῦ ἔχει οὕτω. — Μέρος Α', Διοργανισμὸς τῶν στρατιωτικῶν διοικήσεων, ὑποδιαιρούμενον εἰς βιβλία τέσσαρα καὶ περιλαμβάνον τὸν ὀργανισμὸν τοῦ τε ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν κεντρικῶν εἰδικῶν διοικήσεων, τὸν ὀργανισμὸν τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν κατωτέρων διοικήσεων, τὸν ὀργανισμὸν τῶν στρατιωτικῶν σχολείων καὶ τὸν ὀργανισμὸν τοῦ ὑλικοῦ τοῦ στρατοῦ. — Μέρος Β', Γενικὸς κανονισμὸς τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, πραγ-

(α) Berriat St Prix, Histoire du droit romain, (Paris 1821), σελ. 366 ἐν σημειώσει.

ματευόμενον ἐν πέντε βίβλοις περὶ παραδοχῆς τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, περὶ προβιβασμοῦ, περὶ ὑπηρεσίας ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ, καὶ περὶ ἀμοιβῶν.—Μέρος Γ', Κανονισμὸς τοῦ ὑλικοῦ τοῦ στρατοῦ, ἐν ἰσαρίθμοις βιβλίοις κανονίζον τὰ ἀφορῶντα τὴν προπαρασκευὴν, διατήρησιν καὶ διανομὴν τῶν ἐφοδίων, τὰς πρὸς τοῦτο προβλέψεις χρηματικῶν μέσων, τὰ ταμεῖα καὶ τὰς ἀποθήκας, τὸ λογιστικόν, τὴν ἐξέλεγχιν τῶν δαπνῶν κτλ., καὶ τέλος.—Μέρος Δ', Ποινικὸς Νόμος καὶ Ποινικὴ Δικονομία ἐν δυσὶ βιβλίοις (α).

Ἡ Συναρμογὴ τῶν ῥωσσικῶν νόμων (Σβόδ), ὡς ἐκ τῶν προλεχθέντων γίνεται δῆλον, οὐδεμίαν ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὰς τῶν λοιπῶν συγχρόνων ἐθνῶν λεγομένας κωδικεύσεις, ἀλλὰ μᾶλλον ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ γενόμενον Ἀπάνθισμα τῶν ῥωμαϊκῶν κειμένων. Ἀπεκαλέσαμεν δὲ ἤδη μέγα τὸ νομοθετικόν τοῦτο οἰκοδόμημα τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου, ἀποβλέψαντες οὐχὶ μόνον εἰς τὴν δυσχέρειαν τῆς ἐκτελέσεως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, καὶ μάλιστα εἰς τὰς μεγάλας ὠφελείας, ἃς παρήγαγε καὶ ὧν θέλει εἶσθαι παραγωγὸν ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ τῷ ὄντι, μ' ὅλας τὰς ἐν ἀρχῇ σφοδρὰς κατακρίσεις τοῦ ἔργου, τὴν σήμερον πάντες καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐσπερίᾳ Εὐρώπῃ ἀναγνωρίζουσιν, ὅτι ἡ Συναρμογὴ τῶν ῥωσσικῶν νόμων (Σβόδ), καί τοι οὐ τὸ παρὰπαν ἐλλείψεων καὶ σφαλμάτων ἀπηλλαγμένη, ἔφερε φῶς εἰς τὸ χάος τῶν ῥωσσικῶν νόμων, κατέστησε τοὺς νόμους τούτους προσιτοὺς τοῖς πᾶσιν, ἔδωκε πρὸς σπουδὴν αὐτῶν ἀκριβὲς καὶ μεθοδικῶς κα-

(α) Ἰδε ἐν τῇ Revue étrangère et française de législation et d'économie polit. par Fœlix, Τόμ. Ε', σελ. 126—133 καὶ 191—203, Code militaire par This.

τατεταγμένον κείμενον, καὶ ἰδίως, καθιερώσασα διὰ τὴν ῥωστικὴν νομοθεσίαν τὴν ἱστορικὴν βάσιν, ἥνοιξεν εὖ-
κολον καὶ ἀσφαλῆ ὁδὸν εἰς τὰς ἐν τῷ μέλλοντι κατὰ
μικρὸν βελτιώσεις αὐτῆς.

Ἐκ τῶν διαφορῶν κωδίκων τοῦ ῥωστικοῦ Σβόδ ὁλο-
σχερῶς μὲν μετεφράσθησαν γαλλιστὶ ὁ τὸν ἀστυκὸν
Νόμον περιέχων (α), καὶ γερμανιστὶ ὁ περὶ τῶν διαφορῶν
τάξεων τοῦ λαοῦ (β) καὶ ὁ ποινικὸς (γ)· κατὰ τεμάχια δὲ
ἢ ἐν περιλήψει μετῆνέχθησαν διάφοροι διατάξεις ἐκ τῶν
λοιπῶν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς εἰρημέναις γλώσσαις (δ).
Ἐκτὸς τούτου ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος διέταξε τὴν νο-
μοσυντακτικὴν Ἐπιτροπὴν ἐν ἔτει 1838 νὰ παρασκευάσῃ
ἐπίσημον γαλλικὴν μετάφρασιν τῆς ὅλης τῶν ῥωστικῶν
νόμων Συναρμογῆς. Τὸ διὰ τὴν ἀντίθεσιν τοῦ πνεύμα-
τος τῶν δύο γλωσσῶν οὐκ ὀλίγας δυσχερείας παρουσιάζ-
ον τοῦτο ἔργον εἶχεν ἀρχίσει καὶ εἶχε μάλιστα ἀρ-
κούντως προβῆ· ἐπρόκειτο δὲ νὰ ἐκτυπωθῇ ἐν Παρισίοις

(α) Code Civil de l'Empire de Russie, traduit sur les éditions officielles par un jurisconsulte russe et précédé d'un aperçu historique sur la législation de la Russie et l'organisation judiciaire de cet empire, par M. Victor Foucher, 8me livraison de la Collection des lois civiles et criminelles des Etats modernes, publiée sous la direction de M. Victor Foucher, Rennes et Paris, 1841, 1. Τόμ. εἰς 8ον.

(β) Das Russische Ständerecht, Eine Uebersetzung des neunten Bandes des Codex der Gesetze des russischen Reichs v. Herm. Faltin, (Mitaù 1846).

(γ) Strafgesetzbuch des Russischen Reichs, promulgirt im J. 1843, nach der russ. Originalausg. deutsch bearb. v. C. S. (Carlsruhe u. Baden 1847). Γαλλικὴ μετάφρασις ἐγένετο κατὰ τὸ 1846 ὑπὸ τοῦ πολωνοῦ Alexandre de This, ἐν Παρισίοις, ἀλλὰ δὲν εἶδα αὐτὴν τυπωμένην.

(δ) Ἐν τῇ ὑπὸ Φελίξου (Felix) ἐκδεδομένη Ἑννῇ καὶ Γαλλικῇ Ἐπιθεωρήσει τῆς νομοθεσίας καὶ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας (Revue étrangère et française de législation et d'économie politique), Τόμ. Α', σελ. 157, Manifeste de promulgation.—Τόμ. Β', σελ. 555—562, Droits des époux par rapport aux biens.—Τόμ. Γ', σελ. 253—276, 550—563, 643—649, 869—881, Législa-

δαπάνη τοῦ πολυταλάντου κόμητος Ἀνατόλου Δεμιδό-
φου, ἀλλ' εἰσέτι, καθ' ὅσον γινώσκομεν, δὲν ἐξεδόθη (α).

Ἡ Συναρμογὴ τῶν ῥωσσικῶν νόμων (Σβόδ) συνε-
τάχθη διὰ τὸ κυρίως ῥωσσικὸν Κράτος καὶ πρέπει νὰ
θεωρηθῇ ὡς τὸ κοινὸν ἐν Ῥωσσίᾳ δίκαιον. Αἱ δὲ κατὰ
μικρὸν ἀπὸ τοῦ 1654 μετὰ τῆς κυρίως Ῥωσσίας συσ-
σματοποιηθεῖσαι δυτικαὶ ἐπαρχίαι, ἡγοῦν ἡ Μικρὰ λε-
γομένη Ῥωσσία, ἡ Λευκὴ Ῥωσσία καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀρχαίας
Πολωνίας ἀποσπασθεῖσα χώρα, ἔχουσαι ἐξ ἀρχῆς ἰδιαί-
τερον δίκαιον, διετήρησαν τοῦτο καὶ μετὰ τὴν συγχώ-
νευσιν. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἐφρόντισε καὶ περὶ
τούτων. Ἦδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1830, κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ
ἤρξατο ἡ περὶ τὴν κωδῆκευσιν τοῦ τοπικοῦ ἢ ἐπαρ-
χιακοῦ τούτου δικαίου ἐργασία, ἥτις παρήγαγεν ἐν ἔτει
1838 εἰδικὸν κώδικα τῶν ἐπαρχιακῶν νόμων,
περιλαμβάνοντα 2193 ἄρθρα (β).

Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ μεγάλου εὐεργετήματος τῆς κωδικο-

tion internationale de l'Empire de Russie.—Τόμ. Γ', σελ. 700—707, 789—
796, 962—968, Lois fondamentales de l'Empire de Russie.—Τόμ. Γ', σελ.
443—431, Législation russe sur les inventions industrielles.—Τόμ. Δ', σελ.
219—226, Législation russe sur les prérogatives des auteurs et la propriété
littéraire.—Τόμ. Δ', σελ. 321—333, Des serfs en Russie.—Τόμ. Δ', σελ. 335—
338, Législation russe sur les duels.—Τόμ. Ε', σελ. 532—543, Législation
russe sur les sociétés par actions.—Τόμ. Ε', σελ. 732—771 καὶ 890—903,
Lois et règlements sanitaires de l'Empire de Russie.— Gesetze russische
Landsänder betreff. aus dem russ. Codex entnommen, deutsch v. J. Philipp, (Berlin 1841 in 8o).

(α) Revue étrangère et française de législation e.t.c. par Fœlix, Τόμ. Ε',
σελ. 399 καὶ 732 ἐν σημ.

(β) Ἰδε περὶ τοῦ κώδικος τούτου ἐν τῇ ἄρτι μνημονευθείσῃ Ἐπιθεωρήσει
τοῦ Fœlix, Τόμ. Ε', σελ. 1—22 σύντομον πραγματείαν τοῦ Θίσου (This) ὑπὸ
τὴν ἐπιγραφὴν «Notice sur la coordination des lois provinciales de l'Empire
de Russie».

ποιήσεως τῶν νόμων αὐτῆς, ἡ Ῥωσσία ὀφείλει τῷ αὐτοκράτορι Νικολάῳ πλῆθος οὐσιαστικῶν διατάξεων, δι' ὧν μετερρυθμίσθησαν οἱ διάφοροι διοικητικοὶ τῆς πολιτείας κλάδοι, ἐτελειοποιήθησαν οἱ ἀφορῶντες αὐτοὺς κανονισμοὶ, κατηργήθησαν καταχρήσεις τινές, καὶ κατέστη εὐχερεστέρα μὲν ἡ ἐφαρμογὴ τῶν νόμων, ἀπλουστέρα δὲ καθόλου ἡ κυβερνητικὴ μηχανή. Πεντακισχίλια πράξεις νομοθετικαὶ καὶ ἐπέκεινα εἶχον δημοσιευθῆ ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ αὐτοκράτορος τούτου μέχρι τῆς 21^{ης} Ἰανουαρίου τοῦ 1832 ἔτους (α) καὶ εἶχον συμπερίληφθῇ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τῆς Συναρμογῆς (Σβόδ). Ἡ δὲ διὰ τῶν προσθηκῶν οὐ σμικρὰ αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἄρθρων κατὰ τὴν δευτέραν ἐκδοσιν τῶν κωδίκων ἀποδεικνύει ἀναμφηρίστως, ὅτι ἔκτοτε κατ' οὐδὲν ἡλαττώθη ἡ νομοθετικὴ τοῦ αὐτοκράτορος αὐτοῦ δραστηριότης.

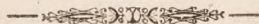
Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐκδοσιν, ἤγουν καὶ μετὰ τὸ ἔτος 1843, ἐξηκολούθησεν ἡ κατ' οὐσίαν βελτίωσις τῆς νομοθεσίας. Οὕτως ἐν ἔτει μὲν 1844 συνεπληρώθησαν τὰ περὶ δουλοπαροίκων προδιατεταγμένα· ἐν ἔτει δὲ 1845 (27 Αὐγούστου) ἐδημοσιεύθη νέος κώδιξ τῶν ἐγκληματικῶν καὶ ἐπανορθωτικῶν ποινῶν, ὅστις, συνταχθεὶς ἐπὶ τῇ βάσει ὑγιεστέρων ἀρχῶν ἐν ἄρθροις 2224, ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν τὴν 21^{ην} Μαΐου 1846 καὶ ἀντικατέστησεν ἐν τῷ 1^ῳ τόμῳ τῆς Συναρμογῆς ὁλόκληρον τὸ πρῶτον βιβλίον (β)· καὶ τέλος

(α) Ἱστορικὴ Εἰσαγωγὴ κτλ., σελ. 190—191.

(β) Περὶ τῆς συντάξεως τοῦ κώδικος τούτου ἐξεδόθη ἐπίσημος ἔκθεσις ἐν Πετρούπολει κατὰ τὰ 1846 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Kürze Uebersicht der Vorarbeiten und Entwürfe behülf's Abfassung des neuen Strafgesetzbuchs». Δὲν

ἐν ἔτει 1846 (20 Ἀπριλίου) ἐξεδόθη Νόμος περὶ
πτωχεύσεως καὶ χρεωκοπιῶν ἐν πολλοῖς σύμ-
φωνος τῷ Γαλλικῷ Ἐμπορικῷ κώδικι.

ἠδυνήθην νὰ συμβουλευθῶ τὸ βεβαίως πολύτιμον τοῦτο συγγραμμάτιον. Ἰπάρ-
χουσι δὲ εἰδήσεις τινὲς περὶ τοῦ ἐν λόγῳ ποινικοῦ κώδικος καὶ ἐν ταῖς ἀκο-
λούθοις· α') Mittermaier, Das neue rüssische Strafgesetzbuch ἐν Zeitschrift
für Rechtswissenschaft des Ausland. Τόμ. XIX, σελ. 267—278. β') Osenbrüg-
gen, Bericht über das neue rüssische Strafgesetzbuch, ἀττίθι, Τόμ. XX σελ.
22—55 καὶ γ') Etudes sur le droit pénal de la Russie par Alexandre de
This, ἰδὲ Revue de législat. par Wolowski, année 1846, Τόμ. I. σελ. 69—73
καὶ 317—331.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΕΠΟΨΙΣ ΤΗΣ ΝΥΝ ΙΣΧΥΟΥΣΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΤΟΥ ΡΩΣΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ.

Λείπεται ἡμῖν ἤδη πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ παρόντος δοκιμίου νὰ δώσωμεν ἐνταῦθα γενικὰς τινὰς εἰδήσεις περὶ τοῦ νῦν ἰσχύοντος ἐν Ῥωσσίᾳ πολιτικοῦ, διοικητικοῦ καὶ δικαστικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ περὶ τῶν κυριωτέρων ἀρχῶν τῆς διεπούσης τὸ Κράτος τοῦτο ἀστυκῆς τε καὶ ποινικῆς νομοθεσίας. Τοῦτο γενήσεται ἐν τοῖς δυσὶν ἐπομένοις κεφαλαίοις. Ἐν τρίτῳ δὲ καὶ τελευταίῳ θέλομεν προσθέσει ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς σπουδῆς καὶ τῆς ἐνεστώσης ἐν Ῥωσσίᾳ καταστάσεως τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Πολιτικός, διοικητικός καὶ δικαστικός ὀργανισμός.

Π ε ρ ῖ λ η ψ ι ς .

Ἐξουσία τοῦ αὐτοκράτορος.— Διαδοχὴ τοῦ στέμματος.— Καταγωγὴ, ἐνηλικότης καὶ θρησκεία τοῦ αὐτοκράτορος.— Ἐπικρατοῦσα θρησκεία καὶ ἀρχὴ τῶν λοιπῶν θρησκευμάτων.— Νομοθετικὴ ἐξουσία. Δικαίωμα ἐρμηνείας τῶν νό-

μιων. — Διάφορα εἶδη νόμων. — Αὐτοκρατορικὸν Συμβούλιον. — Διευθύνουσα Γερουσία. — Ἱερὰ Σύνοδος. — Ὑπουργικὸν Συμβούλιον. — Ὑπουργεῖα καὶ ἰσόβαθοι αὐτοῖς Ἀρχαί. — Ἰδιαίτερον Γραφεῖον τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐπὶ τῶν ἀναφορῶν Ἐπιτροπή. — Διοικητικὴ διαίρεσις τῆς Ἐπικρατείας. — Δικαστικὴ ἐξουσία. — Βαθμοὶ δικαιοδοσίας. Διάφορα δικαστήρια πολιτικὰ καὶ ποινικὰ. — Ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια. — Διαδικασία. — Στατιστικαὶ εἰδήσεις περὶ τῆς διεξαγωγῆς τῶν πολιτικῶν καὶ ποινικῶν δικῶν.

Βάσις ὅλου τοῦ πολιτικοῦ οἰκοδομήματος, πηγὴ πάσης πολιτικῆς ἐξουσίας, κέντρον, ἄξων καὶ καρδιά, οὕτως εἰπεῖν, ὅλου τοῦ Κράτους ἐν Ῥωσσίᾳ ἐστὶν ὁ αὐτοκράτωρ. Οὗτος εἶνε καὶ ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ νόμου μονάρχης ἀπόλυτος, εἰς οὗ τὴν θέλησιν πάντες ὀφείλουσιν ὑποταγῇ, οὐ μόνον διὰ τὸν φόβον τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐκπλήρωσιν θρησκευτικοῦ καθήκοντος (α).

Τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα μεταβαίνει ἀπὸ τοῦ ἀποβιώσαντος αὐτοκράτορος εἰς τοὺς κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν ἄρρενας ἀπογόνους αὐτοῦ κατὰ τάξιν πρωτοτοκίας, ἤτοι προτιμωμένου οὐ μόνον τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκ τούτου ἄρρένων ἀπογόνων· ἐν ἐλλείψει δὲ κατ' ἄρρενογονίαν ἄρρένων κατιόντων, εἰς τὰ θήλεα τοῦ ἀποβιώσαντος τέκνα καὶ εἰς τοὺς ἐκ τούτων ἄρρενας κατιόντας κατὰ τὴν αὐτὴν τῆς πρωτοτοκίας τάξιν· τοιούτων δὲ μὴ ὑπαρχόντων, εἰς τὰ ἐξ ἄρρένων τέκνων θήλεα, καὶ τέλος εἰς τὰς ἐκ θηλέων τέκνων κατιούσας. Οὗτός ἐστιν ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στέμματος νόμος τοῦ αὐτοκράτορος Παύλου, ὅστις ἐπεκυρώθη ὑπὸ

(α) Περὶ τούτου καὶ τῶν ἐπομένων (σελ. 221—223) ἰδὲ Νόμους Θεμελιώδεις τῆς Ῥωσσίας.

τοῦ προτελευταίου αὐτοκράτορος Νικολάου τοῦ Α', καὶ οὕτως τὴν τήρησιν ὀφείλουσι νὰ ὑποσχεθῶσιν ἐνὸρκως οἱ ἐπὶ τοῦ ῥωστικοῦ θρόνου ἀναβαίνοντες.

Ἵνα δέ τις ἱκανὸς ἦ πρὸς διαδοχὴν ἀπαιτεῖται νὰ ἐγεννήθῃ ἐκ γονέων ἀνηκόντων εἰς ἡγεμονικὸν οἶκον καὶ συνελθόντων εἰς γάμον τῇ ἀδείᾳ τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἡ ἐνηλικότης τοῦ αὐτοκράτορος ὥρισται τῷ δεκάτῳ ἔκτῳ ἔτει.

Νόμος θεμελιώδης, ἐπὶ τοῦ γενάρχου τῶν Ῥομανόφ ἐκδοθεὶς καὶ ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορίσσης Αἰκατερίνης τῆς Α' ἐπικυρωθεὶς, ἀπαιτεῖ ἵνα ὁ αὐτοκράτωρ πρεσβεύῃ τὴν ἀνατολικὴν Ὀρησκειάν.

Καὶ θεωρεῖται μὲν ἡ Ὀρησけία αὕτη ὡς ἡ ἐπικρατοῦσα, εἰσὶ δὲ ἀνεκτὰ πάντα τὰ λοιπὰ Ὀρησκειάματα καὶ αὐτὰ τὰ τῶν εἰδωλολατρῶν. Πρὸς δὲ πάντες οἱ τῶν διαφόρων Ὀρησκειμάτων ὁπαδοὶ ἔχουσι τὴν ἀδειαν νὰ ἐξασκῶσιν ἐλευθέρως τὰ τῆς λατρείας αὐτῶν.

Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀνήκει ἀποκλειστικῶς τῷ αὐτοκράτορι. Οὐδεὶς δὲ νόμος λαμβάνει ὑπαρξιν ἄνευ τῆς αὐτογράφου ὑπογραφῆς τοῦ αὐτοκράτορος ἢ ἐκτελεῖται χωρὶς τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ ἐγκρίσεως. Κατ' ἐξαίρεσιν μόνον τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐκτέλεσιν προϋπάρχοντος νόμου ἢ κανονισμοῦ διατάγματα δύνανται νὰ ἐκδοθῶσι καὶ ἐπὶ τῇ προφορικῇ παραγγελίᾳ τοῦ ἡγεμόνος ὑπὸ ὠρισμένων τινῶν Ἀρχῶν ἢ προσώπων. Δημιουργεῖται δὲ ὁ νόμος κατ' ἀπόφασιν τοῦ αὐτοκράτορος ἐξ ἰδίας αὐτοῦ σκέψεως πηγάζουσαν, ἢ, καθ' ἣν περίπτωσιν ἀποδειχθῇ ἡ ἀνάγκη νομοθετικῆς διατάξεως ἐκ τῶν ἐν τῇ Γερουσίᾳ, ἐν τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ, ἢ ἐν τοῖς ὑπουργείοις συζητήσεων, καὶ ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν Ἀρχῶν τούτων· ἀείποτε ὁμῶς προηγεί-

ται τῆς ὀριστικῆς ἀποφάσεως συζήτησις τῶν νομοσχεδίων ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ Συμβουλίῳ. Πρὸς τοῦτοις πᾶσα δικαστικὴ ἢ διοικητικὴ Ἀρχὴ ὀφείλει, ἐν περιπτώσει ἀσαφείας ἢ ἐλλείψεως τοῦ ἐν ἰσχύϊ νόμου, νὰ ζητῇ διασάφησιν ἢ ὁδηγίαν παρὰ τῆς προϊσταμένης Ἀρχῆς, ἥτις, ἐὰν δὲν δύναται νὰ δώσῃ ταύτας, ἀναφέρεται εἰς τὴν διευθύνουσαν Γερουσίαν ἢ εἰς τινα τῶν ὑπουργῶν, δυναμένων, ὡς εἴρηται, ἐν ἀνάγκῃ νὰ φέρωσι θεραπείαν διὰ προτάσεως νέου νόμου.

Διακρίνονται δὲ οἱ νόμοι καθόλου, κατὰ τὴν διαφορὰν τῆς ἐκτάσεως, τοῦ εἶδους, ἢ τοῦ σκοποῦ αὐτῶν, εἰς Κώδικας (Οὐλογένια), Ψηφίσματα (Οὐστάβ), Ὀργανικοὺς Θεσμοὺς (Οὐζρεζδένιε), Διπλώματα αὐτοκρατορικὰ (Γράμματα), Κανονισμοὺς (Πολοσγένιε), Ὀδηγίας (Νακάζ), Διακηρύξεις, Διατάγματα (Οὐκάζ), Γνωμοδοτήσεις τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Συμβουλίου, κτλ.

Οἱ νόμοι δὲν ἔχουσιν ἀναδρομικὴν ἰσχύν, ἐκτὸς μόνον ἐν ὠρισμέναις καὶ ῥηταῖς περιπτώσεσι· καταργοῦνται δὲ μόνον διὰ μεταγενεστέρων νομοθετικῶν πράξεων.

Τρία εἰσὶ τὰ κυριώτερα ὅργανα, δι' ὧν πραγματοποιεῖται ἡ ὑψηλὴ τοῦ αὐτοκράτορος θέλησις, καὶ ἅτινα ἀντιστοιχοῦσι τρόπον τινὰ πρὸς τὴν νομοθετικὴν, πρὸς τὴν δικαστικὴν καὶ πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν, ἥτοι τὸ Συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος, ἡ Διευθύνουσα Γερουσία, καὶ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος. Τὸ δὲ ὑπουργικὸν Συμβούλιον πρέπει νὰ θεωρηθῇ κατώτερον τῶν τριῶν τούτων Ἀρχῶν, ὡς μὴ ἀντιπροσωπεῖον, εἰμὴ τὴν νομοτελεστικὴν ἐξουσίαν. Ἐξεταστέον ἐν συνόψει τὰ περὶ τῶν μεγάλων τούτων τοῦ Ρωσικοῦ Κράτους Ἀρχῶν.

Τὸ αὐτοκρατορικὸν Συμβούλιον, οὗτινος ὁ διοργανισμὸς χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1810, ὅτε ἀντικατέστησε τὸ ἀρχαῖον ῥωσσικὸν Συμβούλιον, ἀποφαίνεται περὶ πασῶν τῶν σημαντικῶν τοῦ Κράτους ὑποθέσεων, ὧν τὴν διεξαγωγὴν δὲν ἐπεφυλάχθη αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ· ἰδίως δὲ ἐξετάζει ἅπαντα τὰ νομοσχέδια πρὶν ἢ ταῦτα ὑποβληθῶσιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα, συντάσσει ἢ μᾶλλον προσδιορίζει τὸν προϋπολογισμὸν τῶν ἐσόδων καὶ τῶν ἐξόδων τοῦ Κράτους, κανονίζει τὰ τῆς φορολογίας, προτείνει τὰ ἀναγκαῖα οἰκονομικὰ μέτρα, ἐξελέγχει τὸν ἐτήσιον ἀπολογισμὸν τῶν ἐξόδων, ἀποφασίζει τὰ περὶ παραχωρήσεως ἢ ἀφαιρέσεως τῶν τῆς εὐγενείας δικαιωμάτων, διευθύνει τὰς κατὰ τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν γενικῶν διοικητῶν ἀνακρίσεις, καὶ τέλος δικάζει πολιτικὰς τε καὶ ποινικὰς ὑποθέσεις, ὡς ῥηθήσεται παρακατιῶν, ὡσάκις διχοψήφισις ἢ Γερουσία. Ἐν οὐδεμιᾷ ὅμως περιπτώσει αἱ ἀποφάσεις ἢ γνωμοδοτήσεις τῆς πλειονοψηφίας τοῦ Συμβουλίου τούτου εἰσὶν ὑποχρεωτικαὶ διὰ τὸν αὐτοκράτορα. Διαιρεῖται δὲ τὸ εἰρημένον Συμβούλιον εἰς πέντε τμήματα, ἅτινα ἐργάζονται κατ' ἰδίαν ἕκαστον ἢ συνέρχονται ἐν γενικῇ συνελεύσει καὶ φέρουσιν ἐπ' αὐτῶν ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου αὐτῶν ἀντικειμένου· εἰσὶ δὲ α')

τὸ τμήμα τῆς νομοθεσίας, β')

τὸ τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν πραγμάτων, γ')

τὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν ὑποθέσεων, δ')

τὸ τῶν οἰκονομικῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ ε')

τὸ τῶν πολωνικῶν. Ἐκαστον δὲ τμήμα σύγκειται ἐξ ἐνὸς προέδρου καὶ τριῶν ἢ τεσσάρων μελῶν, διοριζομένων ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις καὶ προεδρεύει αὐτοπροσώπως ἢ διὰ πληρεξουσίου τῆς γενικῆς τοῦ Συμβουλίου συνελεύσεως. Ἄπαντες οἱ αὐτοκρατο-

ρικοί πρίγκηπες, ἅμα ἐνηλικιωθέντες, ἀποτελοῦσι μέρος τοῦ Συμβουλίου τούτου, οὕτινος ὡσαύτως εἰσὶ μέλη αὐτοδικαίως καὶ οἱ ὑπουργοὶ· ἀλλ' οἱ τελευταῖοι οὗτοι οὐδέποτε δύνανται νὰ γίνωσι πρόεδροι τῶν τμημάτων. Διορίζονται δὲ ἐν τῷ αὐτῷ Συμβουλίῳ καὶ ὑπάλληλοι διατελοῦντες ἐν ἄλλαις ὑπηρεσίαις, διοικητικαῖς τε καὶ δικαστικαῖς.

Ἡ διευθύνουσα Σύγκλητος ἡ Γερουσία, συσταθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου ἐν ἔτει 1711, ἦν ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸ ἀνώτατον τοῦ Κράτους Συμβούλιον, ὥστε καὶ νῦν ἔτι οἱ τῆς ἐθιμοταξίας νόμοι ἀποδίδουσι τὰ πρωτεῖα αὐτῇ, καί τοι ἐπομένῃ κατὰ τὴν πραγματικὴν σημασίαν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Συμβουλίου. Ὁ δὲ κύκλος τῆς ἐνεργείας τῆς Συγκλήτου, εἰ καὶ σμικρυνθεὶς διὰ τῆς συστάσεως τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Συμβουλίου καὶ διὰ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ὑπουργείων, ὑπάρχει εἰσέτι ἄρκούντως εὐρύς (α). Φύλαξ τῶν νόμων, οἵτινες ἀνεξαίρετως διευθύνονται πρὸς αὐτὴν ἐν ἀντιγράφῳ, ἡ Γερουσία ἐπαγρυπνεῖ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν, δημοσιεύει τοὺς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπιψηφισθέντας νόμους, ἐπληθερεῖ τὴν διαγωγὴν καὶ τὴν διοίκησιν τῶν ἀνωτέρων τοῦ Κράτους ὑπαλλήλων, ζητεῖ λόγον καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ὑπουργῶν περὶ τῆς διαχειρίσεως αὐτῶν καὶ ἀναφέρει εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἀνακρίσεών της, ἐπισκοπεῖ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων καὶ τὴν χρῆσιν τῶν δημοσίων χρημάτων, ἐκπληροῦσα ὡς πρὸς τοῦτο ἔργα ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, διορίζει δημοσίους λειτουρ-

(α) Ὁ τελευταῖος τοῦ σώματος τούτου ὀργανισμὸς χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1802.

γούς εἰς ὠρισμένας τινὰς θέσεις, καὶ, τὸ κυριώτατον, ἀποτελεῖ τὸ ἀνώτατον τῆς Ἐπικρατείας δικαστήριον κατὰ τὰ παρακατιῶν ἐκτεθησόμενα. Ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ τῆς Γερουσίας ὑπάρχει καὶ ἡ δι' ἐνὸς τῶν τμημάτων ἐνασχόλησις αὐτῆς περὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν συμβόλων, παρασῆμων καὶ δικαιωμάτων τῶν τῆς Αὐτοκρατορίας εὐγενῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν γερουσιαστῶν εἶνε ἀπεριόριστος (α). διορίζονται δὲ οὗτοι ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκ τῶν εἰς τὰς τρεῖς πρώτας τάξεις ἀνηκόντων στρατιωτικῶν τε καὶ πολιτικῶν ὑπαλλήλων. Οἱ δὲ ὑπουργοὶ καὶ οἱ γενικοὶ διοικηταί, καθὸ τοιοῦτοι, εἰσὶν αὐτοδικαίως μέλη τῆς Γερουσίας. Πρὸς ταχυτέραν δὲ καὶ καταλληλοτέραν ἐκτέλεσιν τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων τοῦ συνεδρίου αὐτοῦ ἐργασιῶν διηρέθη ἡ Γερουσία εἰς ἑνδεκα τμήματα, ὧν ἑξὲς μὲν συνεδριάζουσιν ἐν Πιερρούπολει, τρία δὲ ἐν Μόσχᾳ, καὶ δύο ἐν Βαρσοβίᾳ. Πρόεδρος τῆς Γερουσίας θεωρεῖται αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ, ἐκπροσωπευόμενος, ἐν μὲν τῇ γενικῇ συνελεύσει, ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης, κατὰ δὲ τὰ τμήματα, ὑπὸ εἰδικῶν αὐτοκρατορικῶν ἐπιτρόπων.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος κατέχει καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐκκλησιαστικά πράγματα τὴν θέσιν, ἣν ἡ Γερουσία ἐν ταῖς κοσμικαῖς ὑποθέσεσιν. Ἀνωτάτη ἐκκλησιαστικὴ Ἀρχή, μὴ ἔχουσα ὑπεράνω αὐτῆς ἢ τὸν αὐτοκράτορα, ἐπισκοπεῖ τὴν τήρησιν τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας, προτείνει τὰς καταλλήλους τροποποιήσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας, ἐκδίδωσιν ἀδεία τοῦ αὐτοκράτορος τὰς πρὸς διατήρησιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἀναγκαίας διατάξεις

(α) Συνήθως ὁ ἀριθμὸς τῶν γερουσιαστῶν εἶνε 100—120.

καὶ ὁδηγίας, παρουσιάζει εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἔγκρισιν ὑποψηφίους δι' ἀπάσας τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑπουργίας, διευθύνει τὴν θρησκευτικὴν ἐκπαίδευσιν (α), ἐξετάζει τοὺς ἱεροδιδασκάλους, διέπει τὴν ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν, καὶ τέλος δικάζει ὡς ἀνώτατον ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον, καθὰ κατωτέρω ῥηθήσεται. Συγκροτεῖται δὲ ἤδη ἡ Ῥωσικὴ Σύνοδος ἐκ μελῶν τακτικῶν ὀκτῶ, καὶ ἐκ παρέδρων ἢ ἀναπληρωτικῶν τεσσάρων, ἐκλεγομένων καὶ διοριζομένων ἀπάντων ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκ τῶν ἐπισκόπων, ἀρχιμανδριτῶν καὶ ἡγουμένων τοῦ Κράτους. Παρὰ τῇ Συνόδῳ ἐδρεύει καὶ λαϊκὸς ἐπίτροπος τοῦ αὐτοκράτορος.

Παρεκτὸς τῶν εἰρημένων τριῶν Συμβουλίων ὑπάρχει καὶ τέταρτον, τὸ ὑπουργικὸν Συμβούλιον, συγκροτούμενον ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν, ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἰδιαιτέρων κλάδων τῶν συμπληρούντων τὰ ὑπουργεῖα, ὑπὸ τῶν προέδρων τῶν τμημάτων τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Συμβουλίου καὶ ὑπὸ τινων ἄλλων προσώπων, παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ὀριζομένων. Κατώτερον τῶν ἄλλων, τὸ ὑπουργικὸν Συμβούλιον βουλευέται καὶ ἀποφασίζει ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων, τῶν μὴ ὑπαγομένων εἰς τὴν εἰδικὴν τῶν ὑπουργείων ἀρμοδιότητα, ἢ ἀπαιτουσῶν, ἐνεκα τῆς σημαντικότητος αὐτῶν, τὴν σύγχρονον ἐνέργειαν ὄλων τῶν ὑπουργῶν. Εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦτο ὑποβάλλει κατ' ἔτος ἕκαστος ὑπουργὸς τοὺς παρελθόντας λογαριασμοὺς αὐτοῦ πρὸς ἐξέλεξιν.

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν νομοτελεστικὴν ἐξουσίαν,

(α) Παρὰ τῇ ἱερᾷ Συνόδῳ ὑπάρχει Εἰδικὴ Ἐπιτροπὴ, ἥς τὸ ἔργον ἐστὶν ἡ διεύθυνσις τῶν ἱερατικῶν σχολείων καὶ ἡ ἐξέτασις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἢ θρησκευτικῶν συγγράμμάτων.

αὕτη ἐνεργεῖται κυρίως διὰ τῶν ὑπουργείων καὶ τῶν ἰσодυνάμων αὐτοῖς Ἀρχῶν. Καὶ τὰ μὲν ὑπουργεῖά εἰσι ἐν- νέα τὸν ἀριθμὸν, ἤγουν τὸ τῶν Ἑσωτερικῶν, τὸ τῆς Οἰκονομίας, τὸ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, τὸ τῆς Δικαιοσύνης, τὸ τῶν Κτημάτων τοῦ Στέμματος, τὸ τῶν Ἐξωτερικῶν, τὸ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Οἴκου, τὸ τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τὸ τῶν Ναυτικῶν. Αἱ δὲ ἰσόβαθοι τοῖς ὑπουργείοις Ἀρχαὶ τρεῖς, ἥτοι ἡ τῶν Δημοσίων Ἔργων, ἡ τῶν Ταχυδρομείων καὶ ἡ τῆς Ἐξελέγγεως τῶν δημοσίων δαπανῶν (Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον).

Προσθετέον, πρὸς συμπλήρωσιν τῶν κεντρικῶν Ἀρχῶν, πρῶτον τὸ Ἰδιαίτερον Γραφεῖον τοῦ αὐτοκράτορος, διηρημένον εἰς ἕξ τμήματα, ἐξ ὧν τὸ ἓν ἐστὶν ἐπιφορτισμένον τὴν τῶν νόμων σύνταξιν, καὶ δεύτερον τὴν λεγομένην ἐπὶ τῶν ἀναφορῶν Ἐπιτροπὴν (Commission des requêtes), ἣτις συσταθεῖσα ἀρχικῶς ὅπως ἐξετάζη τὰς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἀπευθυνομένας αἰτήσεις, κατέστη προϊόντος τοῦ χρόνου ἴδιος βαθμὸς δικαιοδοσίας, ὡς ρηθήσεται κατωτέρω.

Διαιρεῖται δὲ ὁλόκληρος ἡ ῥωσικὴ Ἐπικράτεια εἰς δεκατέσσαρας μεγάλους διοικητικοὺς κύκλους, περιλαμβάνοντας πεντήκοντα καὶ τρεῖς διοικήσεις, ὑποδιαιρουμένας εἰς πλείστας ἐπαρχίας (arrondissements). Ἐκάστης διοικήσεως προΐστανται εἰς πολιτικὸς καὶ εἰς στρατιωτικὸς ἄρχων, ἔχοντες συμπράκτορα ἐν διοικητικόν Συμβούλιον (Губернскоѳе Пραβλένιѳе). Ὑπάρχει δ' ἐν αὐτῇ καὶ Οἰκονομικὴ Ἐφορεία (Chambre des finances), ἥς ποιεῖται συνεχέστατα μνείαν ὁ ἀστυχὸς κώδῃξ· καὶ εἰς ἣν ἀνατεθειμένα εἰσὶν ἥτε διαχειρίσις τῶν κτημάτων τοῦ δημοσίου καὶ ἡ εἰσπραξὶς τῶν φόρων. Ἀνώτατος δὲ τοῦ

διοικητικοῦ κύκλου ἢ τῆς γενικῆς διοικήσεως ἄρχων εἶνε ὁ λεγόμενος γενικός κυβερνήτης.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὸν ὀργανισμόν τῶν δικαστηρίων, πολυπλοκώτατον καὶ λίαν περίεργον ὄντα.

Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπορρέει. Οὗτος μόνος ἐστὶν ἀμετακίνητος δικαστὴς καὶ μόνον αὐτοῦ αἱ ἀποφάσεις εἰσὶν ὀριστικαὶ καὶ ἀμετάκλητοι. Πρὸς τούτοις ἐν Ῥωσίᾳ, ὡς ἐν ἀπολύτῳ Κράτει, δὲν ὑπάρχει ἀρκούντως διακεκριμένη ἡ δικαστικὴ ἀπὸ τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας.

Βαθμοὶ δικαιοδοσίας ἀριθμοῦνται κυρίως, ἡ κάλλιον εἰπεῖν συνήθως, τρεῖς· δύνανται ὅμως οὗτοι ἐνίοτε, ὡς γενήσεται ὀφθαλμῶν ἐν τοῖς ἐπομένοις, νὰ πολλαπλασιασθῶσι καὶ νὰ φθάσωσι μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος, ἀποτελοῦντος τὸν ἐνδέκατον καὶ τελευταῖον βαθμόν.

Πρωτοβάθμια δικαστήριά εἰσι, κατὰ τὰς διαφόρους τοῦ λαοῦ τάξεις καὶ κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἀντικειμένων, τὰ ἀκόλουθα·

α') Ἐν ἐκάστη ἐπαρχίᾳ, ἐν ἐπαρχιακὸν δικαστήριον (Ουῖεζδνιῖ Σοῦδ), συγκείμενον ἐξ ἐνὸς δικαστοῦ καὶ τεσσάρων παρέδρων, ἐκλεγομένων τοῦ μὲν δικαστοῦ καὶ δύο παρέδρων ὑπὸ τῶν εὐγενῶν, τῶν δὲ ἐτέρων δύο παρέδρων ὑπὸ τῶν ἐλευθέρων γεωργῶν. Τὸ δικαστήριον τοῦτο δικάζει ὅλας τὰς μεταξὺ εὐγενῶν καὶ ἐλευθέρων γεωργῶν προσωπικὰς τε καὶ πραγματικὰς ἀγωγὰς, ἀνεκκλήτως μὲν μέχρι τοῦ ποσοῦ τῶν ἑκατὸν ρουβλίων, ἐκκλήτως δὲ ἀνευ περιορισμοῦ.

β') Παρ' ἐκάστῳ τῶν ἐπαρχιακῶν δικαστηρίων, ὁ ἐπὶ τῶν ἐπιτροπευομένων εὐγενῶν Σύλλογος (Δβοράνσκαῖα Ὅπέκα) ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς

τάξεως τῶν εὐγενῶν (Maréchal de la noblesse) καὶ τῇ συμπράξει τοῦ κατ' ἐπαρχίαν δικαστοῦ καὶ πλειόνων παρέρων, ἐκλεγομένων ὑπὸ τῆς εἰρημένης τάξεως. Παρουσιάζων ἀναλογία τινὰ πρὸς τὸ παρ' ἄλλοις συγγενικὸν Συμβούλιον, ὁ Σύλλογος οὗτος ἔχει καθήκον νὰ φροντίζῃ περὶ τῶν συμφερόντων τῶν χηρῶν καὶ τῶν ἀνηλίκων ὀρφανῶν, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν τῶν εὐγενῶν τάξιν.

γ') Ἐν πάσῃ πόλει, τὸ δημοτικὸν δικαστήριον (Μαγιστράτ ἢ Ρατοὺς) πρὸς ἐκδίκασιν τῶν μεταξὺ πολιτῶν διαφορῶν. Σύγκειται ἐκ δύο δημάρχων καὶ τεσσάρων τοῦλάχιστον δημοτικῶν ἀξιωματικῶν (échevins), ἀπάντων ὑπὸ τῆς κοινότητος ἐκλεγομένων, καὶ διαιρεῖται εἰς διάφορα τμήματα.

δ') Παρ' ἐκάστῳ δημοτικῷ δικαστηρίῳ, ὁ τῶν ὑπὸ ἐπιτροπείαν πολιτῶν Σύλλογος (Σιρότσκι Σοῦδ), ἐκπληρῶν ὑπὲρ τῶν χηρῶν καὶ ἀνηλίκων ὀρφανῶν τῆς μεσαίας ταύτης τάξεως τὰ αὐτὰ ἔργα, ὡς ὁ τῶν ἐπιτροπευομένων εὐγενῶν Σύλλογος ὑπὲρ τούτων.

ε') Ἐν πάσῃ πόλει καὶ πολλάκις ἐν ταῖς διαφόροις συνοικίαις τῆς αὐτῆς πόλεως, τὸ προφορικὸν δικαστήριον (Σλοβέσνι Σοῦδ), οὗτινος ἔργα εἰσὶν ἡ ἐκδίκασις τῶν ἐπὶ προφορικῶν συμφωνιῶν στηριζομένων ἀγωγῶν, καὶ τὸ συμβιβάζειν, δίχην διαιτητοῦ, τοὺς διαφορομένους, ἐν περιπτώσει ἐκουσίας τῶν διαφορῶν αὐτῶν ὑποβολῆς. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ δικαστήριον σύγκειται ἐξ ἑνὸς δικαστοῦ καὶ ἐκ πολλῶν παρέδρων, ὧν ἡ ἐκλογὴ ἀνήκει εἰς τὸν δῆμον.

ς') Ἐν πάσῃ ἀγροτικῇ κοινότητι, τὸ ἀγροτικὸν δικαστήριον πρὸς χρῆσιν τῶν χωρικῶν τοῦ Κράτους.

Τοῦτο, συγκροτούμενον ὑπὸ δημάρχων, γερόντων καὶ ὀρκωτῶν, διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα, ὧν τὸ μὲν (Σελ-
σκαῖα Ῥασπράβα) δικάζει ἀνεκκλήτως ὅλας τὰς μεταξὺ
χωρικῶν διαφορὰς, τὰς μὴ ὑπερβαινούσας κατὰ τὸ ἀντι-
κείμενον τὰ πέντε ἀργυρᾶ ρούβλια (δρ. 22, $\frac{5}{100}$), τὸ δὲ
ἕτερον (Βολοτσναῖα Ῥασπράβα) ἀποφαίνεται μέχρι δε-
καπέντε ἀργυρῶν ρουβλίων (δρ. 66, $\frac{15}{100}$).

ζ') Εἰς διάφορα μέρη τοῦ Κράτους, ἐμποροδικεῖα.
Ὁ πρόεδρος καὶ ὁ ἀντιπρόεδρος αὐτῶν διορίζονται ὑπὸ
τῆς Κυβερνήσεως, τὰ δὲ μέλη ἐκλέγονται ὑπὸ τῆς τῶν
ἐμπόρων συνελεύσεως. Δικάζουσι δὲ τὰς ἐμπορικὰς ὑπο-
θέσεις, ἀνεκκλήτως μὲν, μέχρι δεκαχισχιλίων ρουβλίων
χαρτίνων, ἐκκλήτως δὲ, καὶ ἐπέκεινα τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ.

η') Τὰ διαιτητικὰ δικαστήρια, κατὰ τὴν θέλη-
σιν τῶν διαφορομένων, ἢ καὶ κατ' ἀνάγκην, ὡςάκις ὁ
νόμος ἀπαιτεῖ τοῦτο.

θ') Τὰ μικτὰ δικαστήρια, σχηματιζόμενα διὰ τῆς
ένώσεως τοῦ κατ' ἐπαρχίαν δικαστηρίου μετὰ τοῦ δη-
μοτικοῦ, πρὸς ἐκδίκασιν τῶν μεταξὺ τῶν εὐγενῶν καὶ
τῶν πολιτῶν διενέξεων.

ι') Ἐν πάσῃ πρωτευούσῃ διοικήσεως, τὸ δικαστή-
ριον τῆς συνειδήσεως (Σόβεστνι Σουδ), συγκρο-
τούμενον ἐξ ἑνὸς δικαστοῦ, προτεινομένου ὑπὸ τῶν εὐ-
γενῶν καὶ διοριζομένου ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἐκ
δέκα παρέδρων, ἐκλεγομένων δύο ὑπὸ τῆς τάξεως τῶν
εὐγενῶν, δύο ὑπὸ τῆς τῶν πολιτῶν καὶ ἐξ ὑπὸ τῶν ἐλευ-
θέρων γεωργῶν. Τὸ δικαστήριον τοῦτο, ὡς πολιτικόν
μὲν, δικάζει τὰς μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων διαφορὰς
καὶ καθόλου ἐκπληροῖ καθήκοντα εἰρηνοδίκου εἰς τὰ περὶ
ἀποπείρας συμβιβασμοῦ, ὡς ποινικόν δὲ, ἀποφαίνεται

ἐπὶ τῶν παρ' ἀνηλίκων ἢ παραφρόνων πραττομένων ἐγκλημάτων, ἐπὶ τῶν κατ' ἀνιόντων ἐξυβρίσεων, ἐπὶ τῶν πταισμάτων τῆς γοητείας καὶ ἀγυρτείας, καὶ τέλος ἐπὶ παραβάσεων, καθ' ἃς ὑπάρχουσι λόγοι ἐξαλείφοντες τὸ ἀξιόποινον αὐτῶν. Ὅφείλει δὲ τὸ δικαστήριον τῆς συνειδήσεως, ὡς ἡ ἐπωνυμία αὐτοῦ ἐνδείκνυσι, ν' ἀκολουθῇ πάντοτε ἐν ταῖς ἀποφάσεσιν αὐτοῦ τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως καὶ νὰ ἐξετάζῃ τὰ πάντα ὑπὸ τὸ αἶσθημα τοῦ οἴκτου καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης.

ια') Δύο αὐλικά δικαστήρια (Ναδβορνιϊ Σουδ) ἐν Πετροπόλει καὶ ἐν ὁμοίῳ ἐν Μόσχᾳ. Ταῦτα, διαιρούμενα εἰς τμήματα, ὧν ἕκαστον σύγκειται ἐξ ἑνὸς δικαστοῦ καὶ δύο παρέδρων ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως διοριζομένων, εἰσὶν ἐξαιρετικῶς ἀρμόδια ἵνα δικάζωσιν ἅπαντας τοὺς ἐν ταῖς εἰρημέναις πρωτευούσαις ἡμεδαπούς τε καὶ ἀλλοδαπούς, ἄνευ διακρίσεως τῆς ἀστυκῆς αὐτῶν τάξεως.

Ἀπὸ τῶν διαφορῶν τούτων πρωτοδίκων δικαστηρίων γίνεται ἐκκλησις ἐνώπιον τῶν κατὰ διοίκησιν δικαστηρίων. Ἀνὰ ἐν ἐν ἐκάστη διοικήσει, τὰ δικαστήρια ταῦτα, ἔχοντα ἓνα πρόεδρον διοριζόμενον ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἐκ καταλόγου ὑποψηφίων τῶν εὐγενῶν, ἓνα σύμβουλον διοριζόμενον ἀμέσως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ τέσσαρας παρέδρους, ἐκλεγομένους ἐξ ἡμισείας ὑπὸ τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν καὶ ὑπὸ τῆς τῶν πολιτῶν, δικάζουσιν, εἰς δεύτερον μὲν βαθμὸν δικαιοδοσίας, τὰς κατὰ τῶν ἀποφάσεων πρωτοδίκων δικαστηρίων γινομένας ἐφέσεις, εἰς πρῶτον δὲ βαθμὸν, τὰς διαφορὰς περὶ ἀκινήτων κτημάτων, κειμένων ἐπὶ δύο ἢ τριῶν ἐνταυτῷ ἐπαρχιῶν, καὶ περὶ δημοτικῆς ἰδιοκτησίας, καθὼς καὶ τὰς ὑποθέσεις

τάς ἀφορώσας τοὺς συγγραφεῖς, τοὺς ἐκδότας, τοὺς τυπογράφους καὶ τοὺς βιβλιοπώλας.

Τρίτον δὲ βαθμὸν δικαιοδοσίας καὶ γενικὸν τοῦ Κράτους ἐφετεῖον ἀποτελεῖ ἡ Γερουσία, ἥτις, ὡς ἐρρέθη ἀνωτέρω, διαιρεῖται εἰς τμήματα δικάζοντα κατ' ἰδίαν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν γενικῇ συνελεύσει. Αἱ ἀποφάσεις τῶν κατὰ διοίκησιν δικαστηρίων ἐκκαλοῦνται ὑπὸ τῶν διαφερομένων μερῶν ἐνώπιον τῶν τμημάτων τῆς Γερουσίας. Καὶ εἰ μὲν κατὰ τὴν ἀπόφασιν ὁμοψηφίσωσιν ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ τμήματος, ἡ κρίσις αὐτῶν ἔχει κῦρος μέχρι τῆς περαιτέρω προσβολῆς αὐτῆς, ἄλλως μεταβιβάζεται αὐτοδικαίως ἡ ὑπόθεσις εἰς τὴν ὀλομέλειαν τῆς Γερουσίας. Παρ' ἐκάσῳ τμήματι ὑπάρχει εἰς γενικὸς εἰσαγγελεύς. Οὗτος μετὰ τὴν παμφηφεί γενομένην ἀπόφασιν τοῦ τμήματος λαμβάνει παρ' αὐτῷ τὴν δικογραφίαν, ἐξετάζει αὐτὴν καὶ ὑποβάλλει τὰς ἀντιρρήσεις του, ἐὰν ἔχῃ τοιαύτας, εἰς τὸ αὐτὸ τμήμα, ὅπερ δύναται νὰ ἐπαγέλθῃ καὶ ἀποφασίσῃ συμφώνως τῇ γνωμοδοτήσει τοῦ εἰσαγγελέως. Ἀλλ' ἐὰν τὸ τμήμα ἐπιμείνῃ εἰς τὰ προαποφασισθέντα, ἡ ὑπόθεσις φέρεται ὑπὸ τοῦ εἰσαγγελέως ἐνώπιον τῆς Γερουσίας ἐν γενικῇ συνελεύσει. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ διάδικοι δύνανται νὰ ἐφesiβάλωσι τὰς ἀποφάσεις τῶν τμημάτων καὶ νὰ ζητήσωσι τὴν ἀπόφασιν ὀλοκλήρου τῆς Γερουσίας. Πρὸς τοῦτο ὅμως εἶνε ἀνάγκη ν' ἀπευθυνθῶσι πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν ἀναφορῶν Ἐπιτροπὴν, καὶ διὰ ταύτης μόνης, ὡς διὰ νέου βαθμοῦ δικαιοδοσίας, δύνανται νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν τῆς Γερουσίας. Ἡ εἰρημένη Ἐπιτροπὴ, ἐξετάσασα τοὺς λόγους τῆς ἐφέσεως καὶ εὐροῦσα αὐτοὺς βασίμους, καταργεῖ τὴν ἀπόφασιν τοῦ τμήματος τῆς Γε

ρουσίας καὶ μεταβιβάζει τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὴν γενικὴν τοῦ σώματος τούτου συνέλευσιν. Οὕτω ἡ ἐπὶ τῶν ἀναφορῶν Ἐπιτροπὴ, συσταθεῖσα ἀρχικῶς ὅπως δέχεται τὰς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα αἰτήσεις καὶ μεθ' ὥριμον ἐξέτασιν φέρῃ τὸ περιεχόμενον εἰς γνῶσιν αὐτοῦ, κατέστη κατὰ μικρὸν νέος βαθμὸς δικαιοδοσίας.

Ἵνα ἔχῃσι κῦρος αἱ ἀποφάσεις τῆς γενικῆς τῆς Γερουσίας συνελεύσεως, ἀπαιτεῖται ἡ πλειονοψηφία τῶν δύο τρίτων τῆς ὁλομελείας τῶν γερουσιασῶν. Τὸ αὐτὸ δὲ δικαίωμα, ὅπερ ἔχει ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν τμημάτων ὁ παρ' αὐτοῖς εἰσαγγελεὺς, ἀνήκει, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἀποφάσεις τῆς ὅλης συνελεύσεως, εἰς τὸν ὑπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης, ὅστις, ἀκούσας προηγουμένως τὴν γνώμην τοῦ παρὰ τῷ ὑπουργείῳ τούτῳ ἐδρεύοντος συμβουλίου νομομαθῶν, συντάσσει ἔκθεσιν περιέχουσαν τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ καὶ υποβάλλει ἐκ νέου τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὴν Γερουσίαν. Αὕτη παραδέχεται ἡ ἀπορρίπτει τὰς προτάσεις τοῦ ὑπουργοῦ· καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει περατοῦται ἡ δίκη, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ μεταβιβάζεται εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν Συμβούλιον. Ἡ ἀπὸ τῆς γενικῆς συνελεύσεως τῆς Γερουσίας εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν Συμβούλιον μεταβίβασις τῆς δίκης γίνεται καὶ διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῆς ἐπὶ τῶν ἀναφορῶν Ἐπιτροπῆς, ἐχούσης τὸ δικαίωμα τοῦ ἀναστέλλειν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τῆς Γερουσίας καὶ τοῦ προτείνειν τὴν ὑποβολὴν τῆς ὑποθέσεως εἰς τὴν κρίσιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Συμβουλίου.

Ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ Συμβουλίῳ, προσλαβόντι οὕτω πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ δικαστικὰ καθήκοντα καὶ καταστάντι ἀνωτάτῳ δικαστηρίῳ, ἐκδικάζονται αἱ πλεῖ-

σται τῶν σημαντικῶν δικῶν, πρῶτον μὲν ἐν ὠρισμένῳ τμήματι, ἀκολούθως δὲ ἐν πλήρει συνελεύσει.

Κατὰ τὰ ἄρτι ῥηθέντα τρεῖς ὑπάρχουσι συνήθως οἱ βαθμοὶ τῆς δικαιοδοσίας· ἀλλ' οὗτοι δύνανται ἐπεκτεινόμενοι νὰ φθάσωσι μέχρι τοῦ ἐνδεκάτου, κατὰ τὴν ἐφεξῆς ἀνακεφαλαιουμένην τάξιν· α') Τὰ πρωτοβάθμια δικαστήρια· β') Τὰ κατὰ διοίκησιν δικαστήρια· γ') Τὰ τμήματα τῆς Γερουσίας· δ') Οἱ παρ' ἐκάστῳ τμήματι γενικοὶ εἰσαγγελεῖς· ε') Ἡ ἐπὶ τῶν ἀναφορῶν Ἐπιτροπὴ ἀποφαινομένη πρὸς μεταβίβασιν τῆς ὑποθέσεως εἰς τὴν γενικὴν τῆς Γερουσίας συνέλευσιν· ς') Ἡ γενικὴ συνέλευσις τῆς Γερουσίας· ζ') Ὁ ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης μετὰ τοῦ παρ' αὐτῷ συμβουλίου νομομαθῶν· η') Αὐθις ἢ ἐπὶ τῶν ἀναφορῶν Ἐπιτροπὴ, ὅπως μεταβιβάσῃ τὴν ὑπόθεσιν ἐνώπιον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Συμβουλίου· θ') Τὰ τμήματα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Συμβουλίου· ι') Ἡ γενικὴ συνέλευσις τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Συμβουλίου· ια') Ὁ αὐτοκράτωρ.

Σημειωτέον ὁμῶς, ὅτι οἱ νόμοι δὲν ἐπιτρέπουσιν ἐκκλήσιν κατὰ τῶν ἐγκύρων ἀποφάσεων τῆς γενικῆς συνελεύσεως τῆς Γερουσίας, ὡς καὶ κατὰ τῶν γνωμοδοτήσεων τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Συμβουλίου, ἢ ἐν ταῖς δυσὶν ἐπομέναις περιπτώσεσιν, ἡγουν· α') κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς Γερουσίας εἰς τὰς δίκας τὰς ἀφορώσας τοὺς ἀνήλικας, τοὺς ἀπηγορευμένους καὶ τοὺς διεκδικοῦντας τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν δουλοπαροίκους· β') κατὰ τῶν γνωμοδοτήσεων τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Συμβουλίου, ὡσάκις ὑπάρχει ἑλλειψις ἀκριβείας περὶ τὴν σύνταξιν τῶν ἐκθέσεων, ἐφ' ὧν αἱ γνωμοδοτήσεις εἶχον στηριχθῇ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἰδίως καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς πολιτικὰς

δίκαζ. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἐκκλησιαστικὰ δικάστη-
ρια, ἅτινα ἀποφαίνονται περὶ τῶν διατυπώσεων καὶ
ἀκυροτήτων τοῦ γάμου καὶ περὶ τῶν τοῦ διαζυγίου λό-
γων, καὶ ὧν ἀνώτατον καὶ ἀνέκκλητον βαθμὸν ἀποτελεῖ
ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ αὐτοκράτορος.
Ἡ δὲ ποινικὴ δικαιοδοσία ἀνήκει συνήθως μόνον εἰς τοὺς
τρεῖς πρώτους βαθμοὺς, ὥστε αἱ ποινικαὶ δίκαι βραχυ-
τέραν καὶ ἀπλουστέραν διατρέχουσιν ὁδόν.

Τέλος ὡς πρὸς τὴν διαδικασίαν, πολιτικῇν τε καὶ ποι-
νικῇν, αὕτη ἐνεργεῖται ἀείποτε ἐγγράφως.

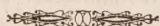
Καταλήγομεν δὲ τὸ προκείμενον κεφάλαιον διὰ
τῶν ἀκολούθων στατιστικῶν εἰδήσεων, λίαν περιέργων
καθ' ἡμᾶς.

Ἐν ἔτει 1829, τῷ πρώτῳ τῆς βασιλείας τοῦ αὐτο-
κράτορος Νικολάου, ἡριθμοῦντο ἐκχρεμεῖς μὲν ὑποθέ-
σεις ἐνώπιον τῶν διαφόρων τοῦ Ῥωσσικοῦ Κράτους
δικαστηρίων 2,850,000, προφυλαχισμένα δὲ ἄτομα
127,000. Καὶ ἐκ μὲν τῶν τελευταίων τούτων τὴν αὖ
Ἰανουαρίου τοῦ ἐπομένου ἔτους ἔμενον μόνον 4,900 (α).
Ἡ δ' ἐλάττωσις τῶν ἐκχρεμῶν δικῶν ὑπῆρξεν ἔκτοτε
ἀκατάπαυστος καὶ σημαντικὴ, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἀπὸ
τοῦ ἔτους 1835 ἐκδιδομένων ἐνιαυσίων ἐκθέσεων τοῦ
ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης ὑπουργοῦ. Ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ
1842 λ. χ. προκύπτει, ὅτι κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο εἶχον
μὲν εἰσαχθῆ ἐν τοῖς διαφόροις τῆς Ῥωσσίας δικαστη-
ρίοις 3,292,691 ὑποθέσεις, ἔμενον δὲ ἐκχρεμεῖς ἐξ αὐ-
τῶν μόνον 4,226 (β).

(α) Schnitzler, Histoire intime de la Russie, Bruxelles 1847, Τόμ. δ', σελ.
13—16.

(β) Διεύθ. — Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκθέσεων τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης ὑπουρ-

Ἡ πολυγραφία ἐν τοῖς ῥωσικοῖς δικαστηρίοις ἐστὶν ἀληθὲς δυστύχημα. Ἀνώνυμός τις συγγραφεὺς περὶ αὐτῆς πραγματευόμενος ἀναφέρει, ὅτι ἕως οὗ φθάσῃ ὑπόθεσις τις ἐνώπιον τῆς γενικῆς συνελύσεως τῆς Γερουσίας, ἡ ἀφορῶσα αὐτὴν δικογραφία ἀπαρτίζεται κατ' ἀνώτατον μὲν ὅρον, ἐξ ὀκτὼ χιλιάδων φύλλων, κατ' ἐλάχιστον δὲ ὅρον, ἐκ διακοσίων· ὑπολογίζει δὲ ὁ αὐτὸς τὰς ἐν ἔτει 1842 παρὰ τῶν ῥωσικῶν δικαστηρίων διεξαχθείσας δίκας, ὡς ἀποτελούσας φύλλα γεγραμμένα 32,926,910 (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Νομοθεσία ἀστυκὴ καὶ ποινικὴ.

Περίληψις.

Διῳφοροὶ τάξεις ἐν Ῥωσσίᾳ.—Εὐγενεῖς, ἱερωμένοι, πολῖται, ἔμποροι, ἐλεύθεροι χωρικοὶ, δουλοπάροικοι. Δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις αὐτῶν.—Ἀστυκὸς κώδικς. Διαίρεσις τῆς ἐν αὐτῷ ὕλης.—Κυριώτεραι αὐτοῦ διατάξεις. — Περὶ ληξιαρχικῶν πράξεων.—Περὶ γάμου.—Περὶ τῶν μεταξὺ συζύγων προσωπικῶν τε καὶ κτηματικῶν σχέσεων. — Περὶ νομίμων καὶ φυσικῶν τέκνων. — Περὶ νόθευσης καὶ εἰσποιήσεως.—Περὶ πατρικῆς ἐξουσίας καὶ περὶ ἀμοιβαίων ὑποχρεώσεων τῶν γονέων καὶ τῶν τέκνων.—Περὶ προσδιορισμοῦ τῶν συγγενικῶν βαθμῶν.—Περὶ ἀνηλικιότητος καὶ ἐνηλικιότητος.—Περὶ ἐπιτροπείας καὶ κηδεμονίας ἀνηλικῶν. — Περὶ ἐπιτροπείας

γού, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ποινικὴν δικαιοδοσίαν, εὐρίσκεται ἐν τῇ Zeitschrift für Rechtswissenschaft des Auslandes, T. IV. Θ' ἐν σελ. 341—348, IB', σελ. 27—46, ID', σελ. 1—11, IH', σελ. 118—132.

(α) Système de législation, d'administration et de politique de la Russie en 1844 par un homme d'état russe, Paris, 1843, σελ. 31 καὶ 37.

τῶν βλακῶν, παραφρόνων καὶ μαριακῶν.—Περὶ διακρίσεως κτημάτων.—Περὶ κυριότητος καὶ κατοχῆς.—Περὶ μεταγραφῆς καὶ κτηματολογίου.—Περὶ ὑποθηκῶν. — Περὶ συμβάσεων καὶ πολιτικῶν ἀποζημιώσεων. — Περὶ διαθηκῶν. — Περὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομίας.—Ποινικὸς κώδιξ. Σύστημα, ὅπερ ἠκολούθησαν οἱ συντάχται αὐτοῦ. — Ἰδιάζουσα λεπτομέρεια ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα.—Διμερὲς τῶν ἀξιοποιῶν πράξεων διαίρεσις.—Διαίρεσις καὶ κατὰταξις τῆς ὅλης ὕλης τοῦ ποινικοῦ κώδικος.—Περὶ τῶν διαφόρων ποινῶν, ἐγκληματικῶν τε καὶ ἐπαγορθωτικῶν. — Ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτίμια.—Διάταξις ἀφορῶσα ἐλάττωσιν τινα τῶν ποινῶν.—Παραγραφή.—Χάρις.

Διαφόρους διακρίνουσιν ἐν Ῥωσσίᾳ τάξεις, ἐχούσας ἰδιαιτέρα δίκαια καὶ ἰδιαιτέρας ὑποχρεώσεις· αὗται δὲ εἰσὶν ἡ τῶν εὐγενῶν, ἡ τοῦ κλήρου, ἡ τῶν πολιτῶν, ἡ τῶν ἐλευθέρων γεωργῶν καὶ ἡ τῶν δουλοπαροίκων. Περὶ τῶν δικαίων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων ἐκάστης τάξεως πραγματεύεται ἐν ἐκτάσει, ὡς εἴρηται, ὁ τῆς πολιτικῆς καὶ ἀστυκῆς τῶν Ῥώσων καταστάσεως τέταρτος κώδιξ, ἐν τῷ ἐννάτῳ τῆς Συλλογῆς τόμῳ.

Κατὰ τοὺς Ῥωσσικοὺς νόμους ἡ εὐγένεια εἶνε ἡ διαδοχικὴ, ἡγουν ἐκ τῶν προγόνων ἐρχομένη, ἡ ἐπίκτητος, τουτέστι χορηγούμενη παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ὡς συνένεια ὑπηρεσίας ἢ καὶ ἀπ' εὐθείας. Καὶ ἡ μὲν πρώτη εἶνε οὐσιωδῶς κληρονομικὴ· ἡ δ' ἐπίκτητος, καθόλου μὲν διακρίνεται εἰς κληρονομικὴν, ἡγουν ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν μεταβαίνουσαν, καὶ εἰς προσωπικὴν, ὅπερ ἐστὶ οὐδὲν δικαίωμα μετὰ θάνατον ἐγκαταλείπουσαν παραγομένην δὲ ἐκ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, διαιρεῖται ἱεραρχικῶς εἰς δεκατέσσαρας τάξεις ἢ βαθμολογίας, Τσὶν καλουμένας καὶ περιλαμβανούσας συγκριτικῶς ἀπάσας τὰς στρατιω-

τικὰς καὶ τὰς πολιτικὰς λειτουργίας τοῦ Κράτους, ὡς ἀκολούθως·

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ.

ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ.

Τάξις Α'.

Στρατάρχης. = Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἐπι-
κρατείας.

(Feld Maréchal). = (Chancelier).

Τάξις Β'.

Ἀρχιστράτηγος. = Μυστικὸς Σύμβουλος ἐν
ἐνεργείᾳ.

(Général en chef). = (Conseiller intime actuel).

Τάξις Γ'.

Ἀντιστράτηγος. = Μυστικὸς Σύμβουλος.

(Lieutenant Général). = (Conseiller intime).

Τάξις Δ'.

Ὑποστράτηγος. = Σύμβουλος τῆς Ἐπικρα-
τείας ἐν ἐνεργείᾳ.

(Général-major). = (Conseiller d'Etat actuel).

Τάξις Ε'.

Ὑπομεράρχης. (*) = Σύμβουλος τῆς Ἐπικρα-
τείας.

(Brigadier). = (Conseiller d'Etat).

Τάξις ΣΤ'.

Συνταγματάρχης. = Σύμβουλος τοῦ Συλλόγου.

(Colonel). = (Conseiller de Collège).

Τάξις Ζ'.

Ἀντισυνταγματάρχης. = Αὐλικὸς Σύμβουλος.

(Lieutenant Colonel). = (Conseiller de Cour).

(*) Κατηγεγύθη.

Τάξις Η'.

Ταγματάρχης. = Σύνεδρος τοῦ Συλλόγου.
(Major). = (Assesseur de Collège).

Τάξις Θ'.

Λοχαγός. = Ἐπίτιμος Σύμβουλος.
(Capitaine). = (Conseiller titulaire ou
honoraire).

Τάξις Ι'.

Λοχαγὸς β'. = Γραμματεὺς Συλλόγου
(ὑπουρ. γραμμ.)
(Capitaine en second). = (Secrétaire de Collège).

Τάξις ΙΑ'.

Τάξις ΙΒ'.

Ὑπολοχαγός. = Γραμματεὺς Διοικήσεως.
(Lieutenant). = (Secrétaire de Gouverne-
ment).

Τάξις ΙΓ'.

Ἀνθυπολοχαγός. = » »
(Sous-Lieutenant). = » »

Τάξις ΙΔ'.

Ἀνθυπασπιστὴς ἢ = Πρωτοκολλιστὴς Συλ-
Σημαιοφόρος. λόγου (Ὑπουργικὸς).
(Enseigne). = (Registrateur de Collège).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω βαθμῶν, οἱ μὲν πρῶτοι, μέχρι τοῦ
ὀγδόου συμπεριλαμβανομένου, χορηγοῦσι δικαίωμα εὐ-
γενείας κληρονομικόν, ἀπὸ δὲ τοῦ ἐννάτου μόνον προ-
σωπικόν.

Οἱ εὐγενεῖς, ὧν ὁ ἀριθμὸς φθάνει κατὰ τὴν νεωστὶ
(1855) γενομένην καταγραφὴν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς

695,000 ἄτομα (α), εἰσὶν, οὕτως εἰπεῖν, ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ καρδία τοῦ ἔθνους διὰ τὴν μεγάλην αὐτῶν ὕλικήν τε καὶ διανοητικὴν ὑπεροχὴν. Ἐχουσι δὲ ἐν συνόφει τὰ ἐξῆς πολιτικὰ δικαιώματα ἢ προνόμια. — Οὐδέποτε ἀποσεροῦνται τῆς ζωῆς, τοῦ ἀξιώματος ἢ τῆς περιουσίας αὐτῶν ἄνευ δικαστικῆς ἀποφάσεως. — Δικάζονται δὲ ὑπὸ δικαστῶν ὁμοτίμων καὶ ἢ κατ' αὐτῶν ἀπόφασις ἐπικυροῦται ὑπὸ τῆς Γερουσίας καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος. — Δὲν ὑπόκεινται εἰς σωματικὰς ποινὰς καὶ ὅταν ὑπηρετῶσιν ὡς ἀπλοὶ στρατιῶται, εἰμὴ μόνον μετὰ προηγουμένην ἀφαίρεσιν τῆς εὐγενείας, λαμβάνουσιν χώραν διὰ δικαστικῆς τελεσιδίκου ἀποφάσεως. — Εἰσὶν ἀπηλλαγμένοι τῆς πληρωμῆς προσωπικῶν φόρων, τῆς στρατολογίας, καθὼς καὶ τῆς ὑποχρέωσεως τοῦ χορηγεῖν καταλύματα τῷ στρατῷ ἐν τοῖς ἰδίοις οἴκοις. — Δύνανται νὰ ἰδρῶσιν ἐπὶ τῶν κτημάτων αὐτῶν βιομηχανικὰ καταστήματα, νὰ συσταίνωσι κωμοπόλεις καὶ πανηγύρεις, ν' ἀποκτῶσι γαίης μετὰ δουλοπαροίκων. — Ἐπιτρέπεται αὐτοῖς νὰ μεταβαίνωσι προσωρινῶς εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν μετὰ διαβατηρίου, καὶ νὰ διαθέτωσιν ἐλευθέρως τὴν παρ' αὐτῶν ἀποκτηθεῖσαν περιουσίαν. — Καθίστανται ἐξ ὀλοκλήρου κύριοι τοῦ ἐπὶ τῶν γαιῶν αὐτῶν ἀνευρεθέντος θησαυροῦ. — Ἀποτελοῦσιν ἐν ἐκάσῃ διοικήσει ἰδιαιτέρον σύλλογον, συνεργόμενον καθ' ὠρισμένας ἐποχὰς ἐν γενικῇ συνλεύσει πρὸς σύσχεψιν περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων. —

(α) Ἐξ αὐτῶν 340,000 εἰσὶν εὐγενεῖς κατὰ κληρονομίαν καὶ 133,000 εὐγενεῖς ἐκ τῆς ὑπαλληλίας. Ἰδὲ *Annuaire des Deux Mondes*, 1833—1836, σελ. 673. — Ἐν ἔτει 1829, κατὰ τὰς τότε δημοσιευθείσας ὑπὸ τοῦ βωστικοῦ ὑπουργείου στατιστικὰς εἰδήσεις, ὑπῆρχον μόνον 389,542 ἄτομα εὐγενῶν. Βλέπε *Malte-Brun*, *Précis de Géographie Universelle*, Βιβλ. P', σελ. 603 τοῦ Τόμ. Γ', ἐκδ. Ε'.

Καὶ τέλος ἐκλέγουσιν ἀριθμόν τινα δικαστῶν καὶ διοικητικῶν ὑπαλλήλων, ὧν κατάλογον διαβιβάζουσι διὰ τοῦ διοικητοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἵνα ἐπικυρώσῃ τὴν ἐκλογὴν (α).

Ἡ τάξις τῶν κληρικῶν, μοναχῶν τε καὶ κοσμικῶν ἱερέων, ἀπολαύει ἰδιαιτέρας δικαιοδοσίας, ἐν μέρει δὲ καὶ ἰδιαιτέρας νομοθεσίας. Εἶνε ἐλευθέρα παντὸς φόρου ἡ δασμοῦ, δὲν ὑπόκειται εἰς στρατολογίαν, δὲν ὑποβάλλεται εἰς σωματικὴν τιμωρίαν. Ἀπαγορεύεται δὲ αὐτῇ πᾶν εἶδος ἐμπορίου. Κοσμικοὶ ἱερεῖς χειροτονοῦνται μόνον χηρευούσης ἐνοριακῆς Ἐκκλησίας, καὶ λαμβάνουσιν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου ὠρισμένην ἀντιμισθίαν. — Ὑπολογίζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν μὲν τῇ ἐπικρατοῦσῃ θρησκείᾳ ἀνηκόντων εἰς 510,000, τῶν δὲ τοῖς λοιποῖς ἀνεκτοῖς θρησκειύμασιν εἰς 35,000 (β).

Οἱ τῆς μεσαίας τάξεως, ἡγουν τῆς τῶν πολιτῶν, διαίρουνται εἰς διακεκριμένους ἢ ἐπιτίμους δημότας, εἰς ἀπλοῦς δημότας, εἰς ἐμπόρους καὶ εἰς τεχνίτας. Ἐπίτιμοι δημόται εἰσὶν οἱ ἐν ταῖς δημοτικαῖς Ἀρχαῖς διατελέσαντες, οἱ ἀρχηγοὶ βιομηχανικῶν καταστημάτων, οἱ διπλώματα ἔχοντες λόγιοι, οἱ τὰς ωραίας τέχνας μετερχόμενοι καὶ μέρος τεχνικῶν ἀκαδημιῶν ἀποτελοῦντες, καὶ ἰδίως οἱ πολυτάλαντοι πολῖται (γ). Οἱ ἔμποροι κα-

(α) Περὶ τῶν συνελεύσεων καὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἐκλογῆς, ὅρα Τολστόην (Tolstoy), ἐν τῷ μνημονευθέντι πονήματι, σελ. 106—115.

(β) *Annuaire des Deux Mondes*, 1855—1856, σελ. 673. Ἐν ἔτει 1829 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱερωμένων πάσης τάξεως καὶ παντὸς θρησκειύματος ἦν 223,500, Malte-Brun, αὐτόθι.

(γ) Περὶ τῶν ἐπιτίμων πολιτῶν, ὧν ἡ πολιτικὴ καὶ ἀστυκὴ κατάστασις ἐκαγονίσθη πρῶτον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου διὰ τοῦ νόμου τῆς 10 Ἀπριλίου 1832, εὐρίσκει τις ἀρκούσας πληροφορίας ἐν *Zeitschrift für Rechtswiss. u. Gesetzg. des Auslandes*, Τόμ. ΙΔ', σελ., 217—222.

τατάσσονται εἰς τρεῖς κατηγορίας, γίλδας καλουμένας, ὧν ἡ μὲν πρώτη ἀπαιτεῖ κεφάλαιον τοῦλάχιστον 50,000 ρουβλίων, ἡ δευτέρα 20,000 καὶ ἡ τρίτη 8,000. Ἐκάστη δὲ τῶν εἰρημένων ὑποδιαιρέσεων τῆς μεσαίας τάξεως ἔχει ἰδιαίτερα πολιτικὰ προνόμια, συνιστάμενα εἰς τὴν διαφορὰν τῆς τε ἀποτίσεως τῶν φόρων καὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν στρατολογικῶν νόμων καὶ εἰς τὴν ἰδιάζουσαν δικαιοδοσίαν, πρὸς δὲ καὶ εἰς τινὰ ἐκλογικὰ τῶν δημοτικῶν ἢ δικαστικῶν Ἀρχῶν δικαιώματα.

Ἀποτελοῦντες πληθυσμὸν ἀνώτερον τῶν 14,000, 000 (α) οἱ ἐλεύθεροι χωρικοὶ πληρόνουσιν ἐτήσιον κεφαλικὸν φόρον, ἀνθ' οὗ ἀπολαύουσι πληρεστάτης τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἐργασίας τῶν ἐλευθερίας.

Ἀκριβῶς κανονίζονται ὑπὸ τῶν ρωσικῶν νόμων (Τόμ. Θ' τοῦ Σβόδ, ἀρθρ. 543 καὶ ἐπόμε.) τὰ περὶ τῶν δουλοπαροίκων, οἵτινες, ἀντιστοιχοῦντες πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἐσπερίᾳ Εὐρώπῃ πένητας (prolétaires) καὶ πρὸς αὐτοὺς συγκρινόμενοι, βεβαίως δὲν εἶνε ὅσον κοινῶς νομίζονται δυστυχεῖς. Τὴν σήμερον γεννᾶται τις δουλοπάροικος, οὐδαμῶς δὲ, ἐλεύθερος ὢν, καθίσταται τοιοῦτος. Γεννᾶται δὲ δουλοπάροικος ἐκ νομίμου πατρὸς δουλοπαροίκου, ἢ ἐξ ἀγνώστου μὲν πατρὸς, μητρὸς δὲ ἐν καταστάσει δουλοπαροικίας διατελούσης. Τὰ ἐπὶ τῶν δουλοπαροίκων δικαιώματα τῶν ἰδιοκτητῶν τοῦ κτήματος, ἐφ' οὗ ἐργάζονται οὗτοι, εἰσὶ πλεῖστα καὶ μεγάλα, οὐχὶ δὲ καὶ ἀπεριόριστα. Δύνανται οἱ ἰδιοκτῆται ν' ἀπαλλοτριώσωσι τοὺς δουλοπαροίκους αὐτῶν, νὰ μετατοπίζωσιν

(α) Malte-Brun, Précis de la Géographie Universelle, Βιβλ. Ρ'. σελ. 607 τοῦ Γ' Τόμ. ἐκδόσεως Ε'.

αὐτοὺς πανοικεῖ ἀπὸ τινος κτήματος ἐπὶ ἐτέρου, νὰ καταδιώκωσι τοὺς δραπέτας καὶ ἐπαναφέρωσιν αὐτοὺς ἐν τῷ τόπῳ τῆς διαμονῆς των δι' ἐξόδων τοῦ ἀποκρύψαντος, νὰ μεταχειρίζωνται αὐτοὺς πρὸς διαφόρους ἐργασίας κατὰ τὰ δύο τρίτα τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἀλλὰ πάντοτε ἄνευ βλάβης τῆς ὑγιείας αὐτῶν καὶ οὐχὶ ἐν ἑορτασίμῳ ἡμέρᾳ. Ἐκτὸς τούτου οἱ ἰδιοκτῆται ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ἰδίων δουλοπαροίκων ἐπανορθωτικὴν ἐξουσίαν, ἣν ἐξασκοῦσιν ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ μὴ ἐπιφέρωσιν αἱ παρ' αὐτῶν ἐπιβαλλόμεναι ἐπανορθωτικαὶ ποιναὶ βλάβην τινὰ οὐσιώδη τοῦ σώματος. Ἐν ἀνάγκῃ δὲ ἐπικαλοῦνται οἱ ἰδιοκτῆται πρὸς περιστολὴν τῶν δουλοπαροίκων τὴν σύμπραξιν τῆς Ἀρχῆς ἣ καὶ παραδίδουσιν αὐτῇ διὰ παντός τὸν δουλοπάροικον, ὃν θέλουσι ν' ἀπομακρύνωσι τῆς ἰδιοκτησίας των ἕνεκα τῆς κακῆς αὐτοῦ διαγωγῆς. Ὡς ἀντάλλαγμα δὲ τῶν ἐπὶ τῶν δουλοπαροίκων παρὰ τοῦ νόμου χορηγουμένων αὐτοῖς δικαιωμάτων, οἱ ἰδιοκτῆται ὑποχρεοῦνται νὰ παραχωρῶσι τοῖς δουλοπαροίκοις αὐτῶν ὠρισμένην ἔκτασιν γῆς πρὸς καλλιέργειαν, τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς τοῦτο ἐργαλεῖα, καθὼς καὶ τὸν ἀναγκαῖον σπόρον, νὰ προσφέρωνται αὐτοῖς ἡπίως, ἐν περιπτώσει λιμοῦ νὰ δίδωσιν αὐτοῖς δωρεὰν τὰ πρὸς συντήρησιν μέσα, ν' ἀποτρέπωσιν αὐτοὺς τῆς ἐπαιτείας, καὶ τοῦτο μάλιστα ἐπὶ ποινῇ προστίμου πέντε ρουβλίων, ἐφαρμοζομένη κατὰ τοῦ κυρίου δι' ἕκαστον δουλοπάροικον φωραθέντα ἐπαίτην, νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς ὑπὸ τῶν δουλοπαροίκων τακτικῆς πρὸς τὸ δημόσιον τῶν φόρων ἀποτίσεως, καθὼς καὶ περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν περὶ στρατολογίας διατεταγμένων, καὶ τέλος νὰ ὑποστηρίξωσι τοὺς δουλοπαροίκους κατὰ τὰς ἐναντίον αὐτῶν δίκας. Σημειωτέον ἐπὶ

τουτοις, ὅτι ὁ νόμος δὲν ἐπιτρέπει τοῖς δουλοπαροίκοις ν' ἀποκτήσωσιν ἀκίνητον περιουσίαν, ὥστε καὶ αὐταὶ αἱ παρὰ δουλοπαροίκου καλλιεργούμεναι πρὸς ἴδιον ὄφελος γαῖαι καὶ ἡ καλύβη, ἐν ᾗ κατοικεῖ, ἀνήκουσι τῷ κυρίῳ τοῦ κτήματος. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν δικαιοδοσίαν τῶν δουλοπαροίκων, ἐν μὲν ταῖς μεταξὺ αὐτῶν πολιτικαῖς διαφοραῖς ἀποφασίζουσιν ἀνεκκλήτως οἱ ἰδιοκτῆται τῆς γῆς, κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ ὑπόκεινται εἰς τὰ τακτικά δικαστήρια καὶ δικάζονται κατὰ τοὺς γενικοὺς τῆς Ἐπικρατείας νόμους. Ὅθεν καὶ τὰ κατ' αὐτῶν ἐγκλήματα τιμωροῦνται, ὡς ἂν ἐπράττοντο κατ' ἐλευθέρων, ἐξαιρουμένης τῆς περιπτώσεως φόνου γενομένου ἀπρομελετήτως κατὰ δουλοπαροίκου, ὅτε ὁ φονεὺς ἀπαλλάσσεται πάσης ἄλλης ποινῆς ἀποτίνων τῷ ἰδιοκτῆτῃ τοῦ φονευθέντος ρούβλια ἀργυρᾶ ἑξακόσια. — Μεγάλως προστατεύεται ὑπὸ τῶν νόμων, καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐκδοθέντων, ἡ τῶν δουλοπαροίκων ἀπελευθέρωσις. Λαμβάνει δὲ αὕτη χώραν τριπλῶς, ἡ τῇ θελήσει τοῦ ἰδιοκτῆτου ῥητῶς πρὸς τοῦτο ἐκφραζομένη, ἡ ὡς συνέπεια πράξεων τινων τοῦ αὐτοῦ, ἡ αὐτοδικαίως ἔντισιν ὑπὸ τοῦ νόμου ὠρισμέναις περιπτώσεσι. Καὶ τῇ ῥητῇ μὲν τοῦ ἰδιοκτῆτου θελήσει ἀπελευθεροῦται ὁ δουλοπάροικος διὰ συμφωνίας, γενομένης μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἰδιοκτῆτου, διὰ πράξεως ἐκ μονομερείας παρὰ τοῦ τελευταίου συντασσομένης, καὶ διὰ διαθήκης τοῦ αὐτοῦ. Κατὰ συνέπειαν δὲ πράξεων τινων, ἐμφαινουσῶν ἐμμέσως τὴν πρὸς ἀπελευθέρωσιν συγκατάθεσιν τοῦ ἰδιοκτῆτου, ἀποκτᾶται ἡ ἐλευθερία διὰ γάμου τελεσθέντος ἀδείᾳ τοῦ ἰδιοκτῆτου μεταξὺ δουλοπαροίκου γυναικὸς καὶ ἐλευθέρου ἀνδρός, ἡ μεταξὺ δουλο-

παροίκου ἀνδρός καὶ ἐλευθέρου πολίτου θυγατρὸς, καὶ δι' ἐκουσίου ἀπελευθερώσεως τοῦ ἐνὸς τῶν συζύγων, συνεπαγούσης καὶ τὴν τοῦ ἐτέρου. Αὐτοδικαίως δὲ, ἤτοι τοῦ νόμου κελεύοντος, γίνεται ἀπελευθέρωσις, ἂν ὁ δουλοπάροικος, ἀλλόθρησκος ὢν, παρεδέχθη τὸν χριστιανισμόν· ἂν, καταγγείλας τὸν κύριον αὐτοῦ ἐπὶ ἐσχάτῃ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος προδοσίᾳ ἢ ἐπὶ ἀποσιωπῇ τοῦ πραγματικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπὶ τοῦ κτήματος κατοίκων, ἀπέδειξεν ἀληθῆ τὴν καταγγελίαν του· ἂν εἰσῆλθεν εἰς τὸν στρατόν· ἂν, αἰχμαλωτισθεὶς ἐν πολέμῳ, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ· ἂν ὁ κύριος αὐτοῦ κατεδικάσθῃ εἰς τὴν ἐν τοῖς μεταλλείοις ἐργασίαν ἢ εἰς τὴν ἐν Σιβηρίᾳ ἀπέλασιν· καὶ τέλος, ἂν ὅπωςδήποτε κατέστη ἰδιοκτησία τοῦ Κράτους.—Οἱ ἐν Ῥωσσίᾳ δουλοπάροικοι ἀνήκουσιν ἐν μέρει εἰς τὸ Στέμμα, καὶ ἐν μέρει εἰς ἄρχοντας ἰδιώτας. Καὶ ὁ μὲν τῶν πρώτων ἀριθμὸς ἦν, κατὰ τὸ 1848 ἔτος, 9,209,200, ὁ δὲ τῶν δευτέρων, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ὑπελογίζετο εἰς 11,938,182 (α).

Καθὰ ἤδη ἐσημειώθη, ὁ πέμπτος κώδῃξ τῆς Συναρμογῆς τῶν ῥωσικῶν νόμων (Σβόδ) σύγκειται ἐξ ἐπτὰ βιβλίων, ὧν τρία μὲν, τὰ τελευταῖα, περιέχουσι τοὺς διαδικαστικοὺς νόμους καὶ ἰδίως τὴν ἀστυκὴν (πολιτικὴν) δικονομίαν, τέσσαρα δὲ, τὰ πρῶτα, περιλαμβάνοντα τὸ οὐσιαστικὸν ἀστυκὸν δίκαιον, ἀποτελοῦσι τὸν κυρίως λεγόμενον ἀστυκὸν κώδεκα (code civil), κατὰ τὴν ἀκόλουθον κατάταξιν· Βιβλίον Α', Περὶ τῶν δι-

(α) Dictionnaire de l'Economie politique sous la direction de M. M. Coquelin et Guillaumin, Paris, 1854, ἐν λέξει «servage» καὶ Tegoborski, Etudes sur les forces productives de la Russie, Τίμ. Α', σελ. 320.

καίων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων τῆς οἰκογενείας, ἤτοι περὶ γάμου, περὶ σχέσεων προσωπικῶν τε καὶ κτηματικῶν μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων, περὶ υἱοθεσίας, περὶ βαθμῶν συγγενείας, περὶ ἐπιτροπείας καὶ κηδεμονίας. Βιβλίον Β', Περὶ τῶν τρόπων τῆς κτήσεως καὶ τῆς διατηρήσεως τῶν ἐπὶ τῶν πραγμάτων δικαίων καθόλου, ἤγουν περὶ διακρίσεως κτημάτων, περὶ κυριότητος, περὶ δουλειῶν, περὶ νομῆς, περὶ παραγραφῆς, περὶ κτηματολογίων, καὶ περὶ δημοσίων καὶ ιδιωτικῶν ἐγγράφων. Βιβλίον Γ', Περὶ τῶν τρόπων τῆς κτήσεως καὶ διατηρήσεως τῶν ἐπὶ τῶν πραγμάτων δικαίων ἰδίᾳ, ἤτοι περὶ προικοδοτήσεως, περὶ δωρεῶν, περὶ συστάσεως προικὸς, περὶ διαθηκῶν, περὶ κληρονομιῶν ἐξ ἀδιαθέτου, περὶ ἀνταλλαγῆς καὶ ἀγοραπωλησίας. Καὶ Βιβλίον Δ', Περὶ τῶν ἐκ συναλλαγμάτων ἐνοχῶν, ἤτοι περὶ τῆς συστάσεως, ἐκτελέσεως καὶ λύσεως τῶν συναλλαγμάτων καθόλου, περὶ ἐξασφαλίσεως αὐτῶν, περὶ ἐγγυήσεως, περὶ ποινικῆς ῥήτρας, περὶ ὑποθήκης, περὶ ἐνεχύρου, περὶ εἰδικῶν τινῶν συναλλαγμάτων, περὶ μισθώσεως, περὶ δανείου, περὶ χρησιδανείου, περὶ παρακαταθήκης, περὶ ἐταιρίας, περὶ ἀσφαλειῶν, περὶ ἐντολῆς, κτλ.

Θέλομεν ἤδη διεξέλθῃ ἐπιτροχάδην τὰς κυριωτέρας διατάξεις τοῦ ἀστυκοῦ τούτου κώδικος.

Περὶ τῶν ληξιαρχικῶν πράξεων δὲν γίνεται λόγος ἐν τῷ ἀστυκῷ κώδικι. Τὰ ληξιαρχικὰ βιβλία κρατοῦσιν οἱ ἱερεῖς ἐν ἐκάστη ἐνορίᾳ.

Γάμος τελειοῦται μόνον δι' ἐκκλησιαστικῆς τελέσεως, γινομένης συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τῆς Ἐκκλησίας. Μολονότι δὲ ὁ γάμος θεωρεῖται ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ τῆς

Ῥωσσίας Ἐκκλησία μυστήριον, οὐδαμοῦ ἐν τῷ ἀστυκῷ κώδῃκι ὑπάρχει ὁ τοιοῦτος αὐτοῦ ὀρισμός.— Ὅροι ἀπαραίτητοι πρὸς σύναψιν ἐγκύρου γάμου εἰσὶ· α') ἐλευθέρα συναίνεσις τῶν μερῶν· β') ἡλικία ἐλάσσων μὲν τῶν ὀγδοήκοντα ἐτῶν δι' ἀμφοτέρα τὰ γένη, ἀνωτέρα δέ, διὰ μὲν τοὺς ἀνδρας, τῶν δεκαοκτῶ, διὰ δὲ τὰς γυναῖκας, τῶν δεκαἑξί· γ') νοῦς ὑγιής· δ') συναίνεσις τῶν γονέων, τῶν ἐπιτρόπων ἢ κηδεμόνων καὶ τῆς προϊσταμένης τοῦ μελλονύμφου Ἀρχῆς· ε') λύσις τοῦ προγενεστέρου, καὶ μὴ ὑπαρξίς τρίτου γάμου· ς') μὴ ὑπαρξίς συγγενείας εἰς βαθμὸν ἀπαγορευόμενον ὑπὸ τῶν νόμων τῆς Ἐκκλησίας, εἰς ἣν ἀνήκουσιν οἱ εἰς γάμου κοινωνίαν συνερχόμενοι.— Ἀποδεικνύεται ὁ γάμος διὰ τῶν ληξιαρχικῶν πράξεων, καὶ, ἐν ἐλλείψει τοιούτων, διὰ τινων ὑπὸ τοῦ νόμου ὠρισμένων μέσων.— Μικτοὶ γάμοι, τουτέστι οἱ μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων καὶ τῶν εἰς τὰ λοιπὰ χριστιανικὰ θρησκεύματα ἀνηκόντων, συγχωροῦνται, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ γίνωσι τὰ ἐκ τοῦ γάμου τούτου τέκνα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐφ' ᾧ καὶ πρὸ τοῦ γάμου ὀφείλει ὁ ἑτερόδοξος νὰ δώσῃ ἔγγραφον ὑπόσχεσιν πρὸς τὴν προϊσταμένην ἐκκλησιαστικὴν Ἀρχήν, ὅτι τὰ ἐκ τοῦ γάμου γεννηθησόμενα τέκνα θέλουσι βαπτισθῇ ἐν τῷ ἀνατολικῷ δόγματι καὶ ὅτι οὐδέποτε θέλει ἀποπειραθῇ νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς θρησκείας αὐτοῦ τὸν ὀρθόδοξον σύζυγον. Νόμος μεταγενέστερος τοῦ κώδικος τιμωρεῖ τὴν ἀθέτησιν τῆς ὑποσχέσεως ταύτης διὰ τῆς τῶν πολιτικῶν καὶ ἀστυκῶν δικαίων στέρησεως. Παντάπασι δὲ ἀπαγορεύει ὁ ἀστυχὸς κώδῃς τοῖς τε ὀρθοδόξοις καὶ τοῖς εἰς τὰ λοιπὰ χριστιανικὰ θρησκεύματα, ἐκτὸς τοῦ τῶν διαμαρτυρομένων, ἀνήκου-

σι νὰ συνάπτωσι γάμον μετὰ μὴ χριστιανῶν. Κατὰ δὲ τοὺς μεταξὺ ἑτεροδόξων χριστιανῶν μικτοὺς γάμους, τὰ μὲν ἄρρνενα τέκνα ἀκολουθοῦσι τὴν θρησκείαν τοῦ πατρός, τὰ δὲ θήλεα τὴν τῆς μητρός. — Λύεται δὲ ὁ γάμος· α') διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἑτέρου τῶν συζύγων· β') διὰ τῆς εἰς δεσμὰ ἢ εἰς ἐξορίαν καταδίκης αὐτοῦ, κατὰ βούλησιν τοῦ ἀθώου συζύγου· γ') διὰ τῆς ἐπὶ ὅλην πενταετίαν διαρκεσάσης ἀφανείας· καὶ δ') διὰ διαζυγίου, διδομένου ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς, συμφώνως τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς κανόσι καὶ ἐν ταῖς ὑπὸ τούτων ὀριζομέναις περιπτώσεσιν, ἀλλ' οὐδέποτε τῇ ἀμοιβαίᾳ τῶν συζύγων συναινέσει.

Ἡ γυνὴ συμμετέχει τῶν δικαίων καὶ προνομίων τῆς τάξεως τοῦ ἀνδρός· ἀποκτᾷ τὴν κατοικίαν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ αὐτὸν ἐν παντὶ τόπῳ κατ' ἀνάγκην. Ἀξιοσημείωτά εἰσι τὰ ἄρθρα, ἅτινα ὀρίζουσι τὰς τῶν συζύγων ἀμοιβαίας ὑποχρεώσεις. Ὁ ἀνὴρ, λέγει ὁ νόμος, ὀφείλει ν' ἀγαπᾷ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ὡς τὴν σάρκα ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, νὰ συζῇ μετ' αὐτῆς ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ, νὰ τιμᾷ καὶ ὑπερασπίζεται αὐτήν, ν' ἀνέχεται τὰς ἐλλείψεις αὐτῆς καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ αὐτήν ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ τῆς, τέλος νὰ χορηγῇ αὐτῇ τὰ πρὸς συντήρησιν μέσα κατὰ λόγον τῶν πόρων καὶ τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ τάξεως. Ἡ δὲ γυνὴ ὀφείλει ὑπακοὴν τῷ ἰδίῳ ἀνδρὶ, ὡς ἀρχηγῷ τοῦ οἴκου, χρεωστεῖ αὐτῷ ἀγάπην, σέβας καὶ ἀπεριόριστον ὑποταγήν. Ἐπὶ κεφαλῇ τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας οὕσα ὑποχρεοῦται νὰ συντρέχῃ μετὰ φιλοστόργου σπουδῆς εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ συζύγου αὐτῆς. Ἀλλ' ἢ πρὸς τὸν ἄνδρα κατὰ προτίμησιν ὀφειλομένη ὑποταγὴ τῆς γυναικὸς δὲν ἀπαλλάσσει αὐτήν τῶν πρὸς τοὺς ἰδίους γεννήτορας καθη-

κόντων.—Οὐχ' ἦττον μνείας ἄξιά εἰσι καὶ τὰ ἀφορῶντα τὰς κτηματικὰς τῶν συζύγων σχέσεις. Ὁ γάμος οὐδεμίαν γεννᾷ κοινοκτημοσύνην μεταξύ συζύγων. Ἐκαστος αὐτῶν μένει ἀποκλειστικὸς κύριος καὶ μόνος διαχειριστὴς τῆς περιουσίας, ἣν εἶχε κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου ἢ ἀπέκτησε διαρκοῦντος αὐτοῦ. Καὶ αὕτῃ ἡ γυνὴ οὐδόλως ἔχει ἀνάγκην πρὸς οἵανδήποτε διάθεσιν τῶν ἰδίων κτημάτων τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἀδείας, ἐκτὸς καθ' ἣν περίπτωσιν, μὴ ἐξασκοῦσα ἰδιαίτερον καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς κεχωρισμένον ἐμπόριον, ἥθελεν ὑπογράψει συναλλαγματικάς. Ἐντεῦθεν προκύπτει, ὅτι οἱ δανεισταὶ τοῦ ἐνὸς τῶν συζύγων οὐδὲν ἔχουσι δικαίωμα ἐπὶ τῶν κτημάτων τοῦ ἐτέρου καὶ ἐπ' αὐτῶν ἔτι τῶν ἐκ τοῦ ὀφειλέτου διὰ δωρεᾶς ἢ ἄλλως προερχομένων. Τοῦ κανόνος δὲ τούτου μία μόνη ὑφίσταται ἐξαίρεσις ὑπὲρ τοῦ δημοσίου, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἡμισυ τῆς εἰς τὴν χήραν τοῦ ἀποβιώσαντος ὀφειλέτου χορηγουμένης συντάξεως. Οὐδέτερος τῶν συζύγων δύναται νὰ ἐνεργήσῃ πράξιν τινα κυριότητος ἐπὶ τῶν κτημάτων τοῦ ἐτέρου ἄνευ εἰδικῆς τοῦ κυρίου πληρεξουσιότητος. Τέλος ὁ ῥωσσικὸς νόμος ἐπιτρέπει, καὶ συνεστῶτος τοῦ γάμου, οἷαςδήποτε νομικὰς συναλλαγὰς μεταξύ συζύγων, μὴ ἐξαιρουμένων καὶ αὐτῶν τῶν δωρεῶν.

Νόμιμα τέκνα εἰσὶ α') τὰ ἐκ νομίμου γάμου καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ γεννηθέντα, ἄνευ διακρίσεως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μακροῦ τῆς κυοφορίας χρόνου, ἂν ἡ νομιμότης αὐτῶν δὲν ἡμφισβητήθῃ ἐντὸς τῆς ἀπὸ τῆς γεννήσεως δεκαετίας, καὶ β') τὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, ὡσάκως ὁ μετὰ τῆς ἀποβιώσεως τοῦ πατρὸς καὶ τῆς γεννήσεως τοῦ τέκνου χρόνος δὲν

ὑπερέβη, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστοῦ, τὸ συνήθως διαχωρίζον τὸν τοκετὸν ἀπὸ τῆς συλλήψεως χρονικὸν διάστημα.—Οὐδεμία διάκρισις ὑπάρχει, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου, μεταξὺ τῶν ἀπλῶς φυσικῶν τέκνων καὶ τῶν ἐκ μοιχείας ἢ αἰμομιξίας προερχομένων. Ἄπαντα τὰ τοιαῦτα τέκνα ἀποκλείονται τῆς τοῦ γονέως κληρονομίας καὶ δὲν δικαιοῦνται νὰ φέρωσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Πᾶσα νομιμοποίησις τῶν φυσικῶν τέκνων ἀπηγορεύθη ῥητῶς ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ κώδικος.

Οἱ εὐγενεῖς, οἱ στερούμενοι κατιόντων ἢ ἐκ πλαγίου συγγενῶν φερόντων τὸ αὐτὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα, δύνανται τῇ ἀδείᾳ τοῦ αὐτοκράτορος, νὰ υἱοθετήσωσιν τινὰ τῶν πλησιεστέρων νομίμων αὐτῶν συγγενῶν. Ἡ δὲ υἱοθεσία αὕτη, οὐδὲν δικαίωμα προτιμήσεως ἐν τῇ κληρονομίᾳ τοῦ υἱοθετοῦντος παράγουσα, ἔχει ὡς μόνον σκοπὸν καὶ ἀποτέλεσμα τὴν εἰς τὸν υἱοθετηθέντα μεταβίβασιν τοῦ τε ὀνόματος καὶ τῶν οἰκογενειακῶν συμβόλων (*armes*). Ἐν δὲ ταῖς εἰς φόρους ὑποκειμέναις τάξεσι τοῦ λαοῦ ἡ υἱοθεσία πραγματοποιεῖται διὰ τῆς λεγομένης εἰσποιήσεως (*affiliation*), ἥτις δίδωσι τῷ εἰσποιουμένῳ τὴν θέσιν, τὸ ὄνομα καὶ τὰ δικαιώματα νομίμου τέκνου τοῦ εἰσποιούντος. Τούτου ἕνεκεν ἀπαγορεύεται ῥητῶς ἡ υἱοθέτησις τῶν φυσικῶν τέκνων, καὶ ἀπαιτοῦνται πρὸς τελειοποίησιν τῆς εἰσποιήσεως διατυπώσεις τινές, καὶ ἰδίως ἔγκρισις τῆς κοινότητος τοῦ εἰσποιούντος καὶ ἐπικύρωσις τῶν προΐσταμένων Ἀρχῶν, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ αὐτῆς τῆς Γερουσίας.

Ἰσχυρὰν καὶ σεβαστὴν καθιεροῖ ὁ ῥῶστος νομοθέτης τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν. Ἀποδίδων αὐτὴν ἀμφοτέροις τοῖς γονεῦσι, τὴν ἐκτείνει ἐφ' ὅλων τῶν τέκνων ἄνευ δια-

κρίσεως γένους ἢ ἡλικίας, καὶ τίθησιν ὡς μόνον αὐτῆς
 τέρμα τὸν φυσικὸν ἢ πολιτικὸν θάνατον τοῦ γεννήτο-
 ρος· θεωρεῖ δὲ τήν τε ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις κατὰ τάξιν
 τοῦ παιδὸς, τὴν παρ' αὐτοῦ παραδοχὴν δημοσίας λει-
 τουργίας καὶ τὴν ἐν γάμῳ ἀποκατάστασιν τῆς κόρης, ὡς
 περιστάσεις, περιορίζουσας μὲν ἐν μέρει τὴν πατρικὴν
 ἐξουσίαν, οὐδαμῶς δὲ καταπανούσας αὐτήν. Ἐν τῇ
 πλήρει δὲ αὐτῆς ἐνεργείᾳ ἡ ἐξουσία αὐτῇ συνίσταται εἰς
 τὰ δικαιώματα, ἅτινα πηγάζουσιν ὑπὲρ τῶν γονέων ἐκ
 τῶν ἐπιβαλλομένων τοῖς τέκνοις καθηκόντων. Τὰ τέκνα,
 λέγει ὁ ῥωσικὸς νόμος, ὀφείλουσι νὰ φέρωσι πρὸς τοὺς
 ἰδίους γεννήτορας ἀπὸ βάθους καρδίας σέβας, ὑποτα-
 γήν, ταπείνωσιν καὶ ἀγάπην, νὰ καθιστῶνται αὐτοῖς ὄν-
 τως ὠφέλιμα, νὰ ὁμιλῶσι περὶ αὐτῶν μετὰ σεβασμοῦ,
 καὶ ν' ἀποδέχονται ἀγογγύστως τὰς συμβουλὰς καὶ τὰς
 ἐπιπλήξεις αὐτῶν. Πρὸς ἰσχυροποίησιν δὲ τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ
 τοῦ συμφέροντος τῶν τέκνων καθιερωμένων πατρικῶν
 δικαίων οἱ γονεῖς ἔχουσιν, ὡς ἄφευκτον καὶ ἀναπόσπα-
 στον τῆς πατρικῆς ἐξουσίας παρακλούθημα, τὴν ἐπα-
 νορθωτικὴν δύναμιν, ἐνεργουμένην διὰ τε τῆς χρήσεως
 ἐπανορθωτικῶν ἐν τῷ οἴκῳ τιμωριῶν κατὰ τῶν ἰσχυρο-
 γνωμόνων καὶ παρηκόων τέκνων, διὰ τῆς συμφώνως
 τοῖς κειμένοις κανονισμοῖς προσκαίρου καθείρξεως αὐ-
 τῶν ἐν δημοσίᾳ φυλακῇ, καὶ διὰ τῆς ἐνώπιον τοῦ οὕτω
 λεγομένου δικαστηρίου τῆς συνειδήσεως προσφυγῆς τῶν
 γονέων κατὰ τῶν δι' ἀτάκτου διαγωγῆς σκάνδαλον ἐν
 τῇ κοινωνίᾳ προξενούντων παιδῶν. Ἐν ᾧ δὲ ἀφ' ἐνὸς
 οὐδεμία ἐπιτρέπεται τοῖς τέκνοις ἀντίστασις ἢ προσφυ-
 γὴ κατὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης τῆς πατρικῆς ἐξουσίας,
 ἀφ' ἐτέρου οὐ μόνον δὲν ἀναγνωρίζεται τοῖς γονεῦσι

δικαίωμα ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν τέκνων, ἀλλὰ καὶ ἀπαλλάσσονται ταῦτα τῆς ὀφειλομένης ὑποταγῆς, ἐν περιπτώσει προτάσεως ἢ καταναγκασμοῦ ἐκ μέρους τῶν γονέων πρὸς ἐκτέλεσιν ἀθεμίτων πράξεων. — Ὡς ἀντάλλαγμα δὲ τῶν εἰς τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν προσηρτημένων δικαίων, ὀρίζει ὁ νόμος τὰ πρὸς τὰ ἴδια τέκνα καθήκοντα τῶν γονέων. Ταῦτα δὲ εἰσὶν ἡ ὑποχρέωσις τοῦ διατρέφειν καὶ ἀνατρέφειν τὰ ἀνήλικα τέκνα κατὰ λόγον τῆς κοινωνικῆς αὐτῶν τάξεως, ἡ ὑποχρέωσις τοῦ καταβάλλειν πᾶσαν φροντίδα ὑπὲρ τῆς ἡθικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς συμφώνως πρὸς τὰς τοῦ πολιτεύματος ἀρχὰς πολιτικῆς αὐτῶν ἀνατροφῆς, καὶ τέλος ἡ ὑποχρέωσις τοῦ χορηγεῖν αὐτοῖς τὴν ἐν ἐργασίᾳ καὶ ἐν γάμῳ ἀποκατάστασιν. Σημειωτέα ἐνταῦθα καὶ ἡ ἀληθῶς ἐθνικωτάτη διάταξις, ἥτις ἀπαιτεῖ νὰ ἐκπαιδεύωνται οἱ παῖδες, ἀπὸ τοῦ δεκάτου τῆς ἡλικίας αὐτῶν ἔτους μέχρι τοῦ δεκάτου ὀγδόου συμπεπληρωμένου, ἐντὸς τῆς ῥωσικῆς Ἐπικρατείας. Ἄλλ' ἡ κύρωσις τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένων τούτων ὑποχρεώσεων δὲν εὐρίσχεται δυστυχῶς ἐν αὐτῷ τῷ νόμῳ, καὶ πρέπει νὰ ζητηθῇ ἐν τῇ καταδίκῃ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ οὐκ ὀλίγον ἐν τῷ φόβῳ τῆς τοῦ ἀνωτάτου Ἀρχοντος δυσμενείας. — Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς κτηματικὰς τῶν γονέων καὶ τῶν τέκνων σχέσεις, κανονίζονται αὗται, ἐν περιπτώσει διαφωνίας τινός, ὑπὸ τῶν δικαστηρίων τῆς συνειδήσεως. Καὶ διαρκούσης μὲν τῆς ἀνηλικιότητος τῶν τέκνων, θεωροῦνται οἱ γονεῖς ἐπίτροποι αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν τῶν τέκνων τὴν περιουσίαν, καὶ ὡς τοιοῦτοι ὑποβάλλονται εἰς τὰς συνήθεις τῶν ξένων ἐπιτρόπων ὑποχρεώσεις· μετὰ δὲ τὴν ἐνηλικιότητα, ὅσα μὲν τέκνα

κέκτηνται ἴδια κτήματα, προσερχόμενα ἐκ τρίτων, ἢ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν γονέων, ἔχουσιν ἐλευθέραν τήν τε διαχείρισιν καὶ τὴν διάθεσιν αὐτῶν, οὐδόλως ὡς πρὸς τοῦτο ὑποκείμενα τῇ πατρικῇ ἐξουσίᾳ, ὅσα δὲ στεροῦνται ἰδίας περιουσίας οὐ μόνον δὲν ὑποχρεοῦσι διὰ τῶν συναλλαγῶν αὐτῶν τοὺς γονεῖς, εἰμὴ τῇ ἀδείᾳ καὶ τῇ συναινέσει τούτων, ἀλλ' οὐδὲ δύνανται νὰ συνάψωσι συμβάσεις, δυναμένας νὰ ἐπιβαρύνωσιν ὅπωςδὴποτε τὴν μέλλουσαν πατρικὴν αὐτῶν κληρονομίαν.—Πάντα ἀνεξαίρέτως τὰ τέκνα ὀφείλουσι νὰ παρέχωσι τὰ πρὸς διατροφὴν ἀναγκαῖα εἰς τοὺς ἀπόρους, ἀσθενεῖς, ἢ γεγηρακότας γονεῖς αὐτῶν· ἡ δὲ ὑποχρέωσις αὕτη ἐπιβάλλεται τοῖς χωρικοῖς τοῦ Στέμματος ἐπὶ ποινῇ φυλακίσεως καὶ μαστιγώσεως.

Γνωστὸν ὑπάρχει, ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, διαφέρουσα ἀπὸ τῆς Δυτικῆς, διετήρησεν αἰετοτε σύμφωνον τῷ πολιτικῷ νόμῳ, ἥτοι τῷ ῥωμαϊκῷ, ὑπολογισμὸν τῶν τῆς συγγενείας βαθμῶν. Ἐν τῷ ῥωσικῷ κώδῃ γίνεται ἀνάπτυξις τοῦ εἰρημένου τοῦ ὑπολογίζειν τοὺς βαθμοὺς τρόπον, συνισταμένου, ἐπὶ μὲν τῶν κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν συγγενῶν, εἰς τὴν ἀρίθμῃσιν τῶν διαχωρίζουσῶν αὐτοὺς γενεῶν, ἐπὶ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου συγγενῶν, εἰς τὴν ἄθροισιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γενεῶν τῶν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς προσώπου μέχρι τοῦ κοινοῦ γεννήτορος, καὶ ἀπὸ τούτου μέχρι τοῦ ἑτέρου.

Δύο εἰσὶ τὰ εἶδη τῆς ἐπιτροπείας καὶ κηδεμονίας· α') ἐπιτροπεία καὶ κηδεμονία τῶν ἀνηλίκων, καὶ β') ἐπιτροπεία τῶν ὑπὸ βλακίας, παραφροσύνης ἢ μανίας προσβεβλημένων.

Ἡ ἀνηλικότης διαρκεῖ μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ πρώτου ἔτους συμπεριλαμβανομένου. Ἀλλ' ὁ νόμος διακρίνει ἐν

τῇ ἀνηλικότῃ τρεῖς περιόδους, καθ' ἃς διαφέρει ἡ τῶν ἀνηλίκων προσώπων νομικὴ ἰκανότης. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον, ἥτις λήγει μετὰ τοῦ δεκάτου τετάρτου ἔτους τῆς ἡλικίας, οὐδεμίᾳ ἐπιτρέπεται τῷ ἀνηλίκῳ ἐξάσκησις δικαιωμάτων. Κατὰ τὴν δευτέραν, ἥτοι ἀπὸ τοῦ δεκάτου τετάρτου μέχρι τοῦ δεκάτου ἐβδόμου, ἔχει ὁ παῖς τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν τὸν κηδεμόνα ἐκ τῶν προσώπων τῶν ἐχόντων τὰ παρὰ τοῦ νόμου διὰ τοὺς ἐπιτρόπους ἐν γένει ὠρισμένα προσόντα. Ἀπὸ δὲ τῆς συμπληρώσεως τοῦ δεκάτου ἐβδόμου ἔτους, εἰσερχόμενος ὁ ἀνήλικος ἐν τῇ τρίτῃ περιόδῳ, καθίσταται ἰκανὸς νὰ διαχειρισθῇ τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ἄνευ τῆς συμπράξεως τοῦ ἐπιτρόπου, ἀπαιτεῖται ὅμως ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος ἡ συναίνεσις καὶ ἡ ὑπογραφή τοῦ τελευταίου τούτου ἐπὶ πάσης πράξεως, δι' ἧς διατίθενται κεφάλαια, ἀναλαμβάνονται ἔγγραφοι ὑποχρεώσεις ὑπὸ τοῦ ἀνηλίκου, ἢ δανεῖζονται αὐτῷ χρήματα. Ἡ δ' ἐναντίον τῶν εἰρημένων διατάξεων συναλλαγὴ τῶν τρίτων, οὐχὶ μόνον ῥητῶς ἀπαγορεύεται αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τιμωρεῖται, κατὰ τὰς γενομένας τυχὸν ἀγοραπωλησίας ἢ ὑποθηκεύσεις, ἐπιβαλλομένης αὐτοῖς ποινῆς χρηματικῆς ἴσης τῷ διπλασίῳ τοῦ τέλους τοῦ χαρτοσήμου.—Παραγραφὴ δὲν ἰσχύει κατ' ἀνηλίκων.

Ἡ ἐπιτροπεία τῶν ἀνηλίκων ἀνήκει κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὸν πατέρα. Τοῦ δὲ πατρὸς ἀποβιώσαντος μεταβαίνει εἰς τὸν διὰ τῆς διαθήκης αὐτοῦ διορισθέντα, ἢ ἐν ἐλλείψει τοιούτου, εἰς τὴν μητέρα, ἥτις, καὶ ζώντος τοῦ πατρὸς, ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ διορίζειν ἐπίτροπον κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῆς τελευταίας αὐτῆς βουλήσεως. Μὴ ὑπάρχοντος δὲ ἐκ διαθήκης ἐπιτρόπου καὶ μὴ ἀπο-

δεχομένου τοῦ ἐπιζῶντος γονέως τὴν ἐπιτροπείαν, αὕτη ἀνατίθεται αὐτεπαγγέλτως ὑπὸ τῶν παρὰ τοῦ νόμου ὀριζομένων Ἀρχῶν εἰς πρόσωπα, ἔχοντα τὰ προσόντα καὶ συγγενεύοντα ἢ μὴ πρὸς τὸν ἀνήλικον. Ἀλλὰ τὴν ἀνωτάτην ἐπιτήρησιν ἐπὶ πάσης ἐπιτροπείας ὀρφανοῦ ἔχουσιν αἱ εἰρημέναι Ἀρχαί, αἵτινες ἐκπληροῦσι τὰ καθήκοντα τῶν παρ' ἡμῖν συγγενικῶν συμβουλίων μετὰ πλειοτέρας ὅμως ἐξουσίας.—Ὁ ἀριθμὸς τῶν διὰ διαθήκης ἢ διὰ τῶν Ἀρχῶν διοριζομένων ἐπιτρόπων εἶνε ἀπροσδιόριστος. Πᾶς ὅμως ἐπίτροπος, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ ἐπιζῶντος γονέως ἐξαιρουμένου, ἀπαιτεῖται νὰ παρέχῃ ἀποχρῶντα ἐχέγγυα περὶ τῆς εἰλικρινοῦς, φιλοστόργου καὶ ἀκριβοῦς ἐκπληρώσεως τῶν ἀνατεθειμένων αὐτῷ ἱερῶν καθηκόντων. Ἀποκλείονται ἐπομένως πάσης ἐπιτροπείας, ὡς ἀνάξιοι καὶ ἀνίκανοι, οἱ ἀσώτως διάγοντες, οἱ ἐγνωσμένως ἐπιληψίμου διαγωγῆς, οἱ ποινικῶς καταδικασθέντες, οἱ ἐπὶ συνήθει σκληρότητι ἢ ἀπανθρωπία γνωστοί, οἱ μετὰ τῶν γονέων τοῦ ἀνηλίκου ἐν δίκῃ εὔρεθέντες καὶ οἱ μὴ χρηματικῶς ἀξιόχρεοι ὄντες.—Ὁ νομοθέτης διαγράφει λεπτομερῶς τε ἅμα καὶ ἐπιτυχῶς τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας τῶν ἐπιτρόπων ἐπὶ τε τοῦ προσώπου τῶν ἐπιτροπευομένων καὶ ἐπὶ τῆς κτηματικῆς αὐτῶν οὐσίας. Κατὰ τὰς διατάξεις ταύτας, ὁ ἐπίτροπος ὀφείλει νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς ὑγείας τοῦ ἀνηλίκου καὶ περὶ τῆς ἐν τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, ἐν τῇ γνώσει τῆς ἰδίας θρησκείας καὶ ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἠθικῆς ἀνατροφῆς αὐτοῦ, καὶ νὰ διευθύνῃ ἐτησίως πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν ὀρφανῶν Ἀρχὰς ἔχθεςιν τῶν ὑπὲρ τῆς ἀνατροφῆς ταύτης πεπραγμένων, καθὼς καὶ ἀκριβῆ ἰσολογισμόν τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ ἐπιτροπευομένου. Ἐν ᾧ δὲ ἀφ' ἐνὸς λαμβά-

νει ὁ ἐπίτροπος ὡς ἀποζημίωσιν, ἔνεκα τῶν παρ' αὐτοῦ καταβαλλομένων κόπων, πέντε τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τῶν εἰσοδημάτων τοῦ ἀνηλίκου, θεωρεῖται ἀφ' ἐτέρου ὑπόλογος διὰ τὰς ζημίας τὰς προελθούσας ἐκ τοῦ μὴ ἀξιοχρέου τῶν προσώπων, οἷς ἐδανείσθησαν ὀρφανικὰ χρήματα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπιτροπείας. Πρὸς τούτοις, ἐν περιπτώσει πτωχεύσεως τοῦ ἐπιτρόπου, τὰ παρ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἀνήλικον ὀφειλόμενα δὲν κατατάσσονται εἰς τὴν ὁμάδα τῶν δανειστῶν, ἀλλ' ἀποδίδονται κατὰ προτίμησιν τῷ ἀνηλίκῳ μετὰ τοῦ τόκου αὐτῶν ἀφ' ἧς ἐκηρύχθη ἡ πτώχευσις.

Περὶ δὲ τῆς ἐπιτροπείας τῶν βλακῶν, παραφρόνων καὶ μανιακῶν εὐρίσκονται ἐν τῷ ἀστυκῷ κώδικι τὰ ἑξῆς. Πρῶτον βεβαιοῦται ἀκριβῶς ἡ κατάστασις τῶν ἐν ταύτῃ τῶν διανοητικῶν δυνάμεων ἀσθενείᾳ περιπεσόντων δι' ἀνακρίσεως, γενομένης τῇ αἰτήσει τῶν συγγενῶν ὑπὸ τῆς κατ' ἐπαρχίας ὑγειονομικῆς Ἀρχῆς, συμπραττουσῶν τῆς τε κατὰ τόπον διοικήσεως καὶ τῆς αὐτόθι δικαστικῆς Ἀρχῆς. Τοῦ δὲ ἀποτελέσματος τῆς ἀνακρίσεως ταύτης κοινοποιηθέντος τῇ Συγκλήτῳ, αὕτη ἀποφασίζει ὀριστικῶς καὶ ἀμετακλήτως περὶ τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ πάσχοντος. Ὁ ἀπαγορευθεὶς ὑποβάλλεται εἰς τὴν φροντίδα τῶν πλησιεστέρων αὐτοῦ συγγενῶν, ἢ, ἐν ἐλλείψει τοιούτων, κλείεται ἐν τινὶ φρενοκομείῳ· τὴν δὲ περιουσίαν αὐτοῦ διοικοῦσιν οἱ ἐπίδοξοι αὐτοῦ κληρονόμοι, ἐξομοιούμενοι ὡς πρὸς τὴν διαχείρισιν ταύτην πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῶν ἀνηλίκων.

Μετὰ τινὰ ἐκτενῆ περὶ διακρίσεως κτημάτων πραγματείαν, ἐν ᾗ διαιροῦνται καὶ ὀρίζονται ἅπαντα τὰ κτήματα εἰς κινητὰ καὶ ἀκίνητα, διαιρετὰ καὶ ἀδιαιρετα, πρόσ-

κτητα καὶ πατρογονικά, δημόσια, κληρουχικά, δημοτικά καὶ ιδιωτικά, μεταβαίνει ὁ ῥῶστος νομοθέτης ἐν τῷ ἀστυκῷ κώδικι εἰς τὰ περὶ κυριότητος. — Ὁ διὰ τίτλου μεταβιβαστικοῦ τῆς κυριότητος ὑπὸ προγενεστέραν ἡμερομηνίαν κεκτημένος πρᾶγμα τι θεωρεῖται διηνεκῆς, διαδοχικὸς καὶ ἀπόλυτος κύριος αὐτοῦ ἐντὸς τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου τεθειμένων ὁρίων, ἀποκλειομένου παντὸς τρίτου, μέχρις οὗ μεταβιβασθῇ ἡ εἰρημένη ἐξουσία ἐτέρῳ παρ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου τοῦ πράγματος. Ἡ κυριότης ἐστὶ πλήρης ὅταν τότε δικαίωμα τῆς ἐπικαρπίας καὶ τὸ τῆς διαθέσεως εὐρίσκωνται ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ ἡνωμένα. Τοιαύτη δὲ κυριότης, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐφαρμοζομένη, περιλαμβάνει οὐχὶ μόνον τὰ τῆς ἐπιφανείας προϊόντα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῆς γῆς καὶ πᾶν τὸ ὅπωςδῆποτε τῷ ἐδάφει προσαρτώμενον. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ εὐρεθεὶς θησαυρὸς ἀνήκει καθ' ὅλοκληρίαν τῷ ιδιοκτήτῃ τοῦ τόπου, ἐνθα ἐγένετο ἡ ἐξόρυξις. Δύναται δὲ ἡ κυριότης νὰ περιορισθῇ διὰ τοῦ ἐπὶ τῆς καρπώσεως ἢ χρήσεως δικαίου τῶν τρίτων, ἡγουν διὰ τῶν λεγομένων δουλειῶν καὶ διὰ τοῦ διαμελισμοῦ τῶν ἐν τῇ πλήρει κυριότητι δικαίων. — Συγκυριότης ἐπιτρέπεται ἐπὶ τε φύσει ἀδιαιρέτων πραγμάτων καὶ ἐπὶ διαιρετῶν. Ἄλλ' ἐν μὲν τῇ ἐπὶ ἀδιαιρέτων συγκυριότητι, οὐδεὶς τῶν συγκυρίων ἔχει δικαίωμα ἀπαλλοτριώσεως ἄνευ τῆς τῶν λοιπῶν ἀδείας· ἐν δὲ τῇ ἐπὶ διαιρετῶν, δύναται ἕκαστος νὰ ἀπαλλοτριώσῃ τὴν μερίδα αὐτοῦ, ἀναγνωρίζομένου τοῖς ἐτέροις τοῦ δικαιώματος νὰ ἐμποδίσωσι τὴν διανομὴν δι' ἀποζημιώσεως τοῦ προκαλοῦντος αὐτὴν, γενομένης κατ' ἐκτίμησιν πραγματογνωμόνων. — Ἡ κατοχὴ, ὡς κεχωρισμένον ἀπὸ τῆς κυριότητος δικαίωμα,

ἀναγνωρίζεται καὶ προστατεύεται ὑπὸ τοῦ νόμου, μέχρις οὗ διὰ τῆς δικαστικῆς ὁδοῦ ἀναγνωρισθῇ αὐτὴ ἡ ἰδιοκτησία. Ἡ ἐν τῇ γαλλικῇ νομοθεσίᾳ καθιερωμένη ἀρχή, καθ' ἣν ἡ τῶν κινητῶν διακατοχὴ ἰσοδυναμεῖ, μέχρις ἐναντίας ἀποδείξεως, πραγματικῶ ἰδιοκτησίας δικαίῳ, εὐρίσκεται γεγραμμένη καὶ ἐν τῷ ῥωσικῷ κώδικι, ὅστις προστίθῃ καὶ ἑτέραν διάταξιν, ἀναγνωρίζουσιν κύριον τῶν ἀπολεσθέντων καὶ παρὰ τινος ἀνευρεθέντων πραγμάτων τὸν ἀνευρόντα αὐτὰ, κατὰ μὲν τὸ ἐν τρίτον, ἐν πάσῃ περιπτώσει, καθ' ὁλοκληρίαν δὲ, ἐὰν, μετὰ τὰς προσηκόντως γενομένας εἰδοποιήσεις, δὲν ἐμφανισθῇ ὁ ἀρχικὸς ἰδιοκτήτης ἐντὸς ὠρισμένης προθεσμίας. Φέρει δὲ ἡ κατοχὴ καὶ εἰς τὴν κυριότητα διὰ τῆς παραγραφῆς, ἐὰν διαρκέσῃ ἡσύχως καὶ ἀδιαφιλονεικῶς ἐπὶ ὅλην δεκαετίαν ἐπὶ τε κινητῶν καὶ ἐπὶ ἀκινήτων.

Πᾶς τίτλος μεταβιβαστικὸς ἰδιοκτησίας ἀκινήτου ἐγγράφεται, ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος, ἐν τοῖς λεγομένοις κτηματολογίοις. Τοιαῦτα δὲ βιβλία ὑπάρχουσι· α) παρ' ἐκάστῳ κατὰ διοίκησιν πολιτικῶ δικαστηρίῳ· β) παρ' ἐκάστῳ πρωτοδικῇ κατ' ἐπαρχίαν δικαστηρίῳ· καὶ γ) παρὰ τισι τῶν ἐμποροδικείων. Κρατοῦνται δὲ μετὰ πλείστης ὁσῆς ἀκριβείας ὑπὸ ἐπὶ τούτῳ διοριζομένων κτηματολογικῶν γραμματέων (greffiers-fonciers), διατελούντων ὑπὸ τὴν ἀμεσον καὶ συνεχῇ ἐπιτήρησιν ἐδικῶν ἐπιθεωρητῶν.

Ἐν τοῖς περὶ ὑποθηκῶν ὁ ῥωσικὸς νόμος, διακρίνων τὰς περιπτώσεις τῆς ὑπὸ τοῦ δημοσίου καὶ τῆς μεταξὺ ἰδιωτῶν ὑποθηκεύσεως, καθιεροῖ μὲν μέχρι τινὸς τὰς ἀρχὰς τῆς εἰδικεύσεως καὶ τῆς δημοσιότητος τῶν ὑποθηκῶν, οὐχὶ ὅμως ἀρκούντως πρὸς τὰς σημερινὰς ἀ-

ξιώσεις τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας. Ἰδίως μὴ ἐπιτρέπων ὁ νόμος τὴν ὑποθήκην ἐπὶ κτημάτων ἤδη ὑποθηκευμένων φθάνει πολλάκις εἰς τὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι ἐλάχιστόν τι χρέος ἐπὶ τινος ἀκινήτου καθίστησιν ἀδύνατον τὴν χρῆσιν τοῦ ἀκινήτου τούτου, πρὸς παραγωγὴν νέας πίστεως. Ἀξιοσημείωτός δ' ἐστὶν ἡ διάταξις, ἣτις ἐν περιπτώσει πτωχεύσεως κηρύττει ἄκυρον τὴν ὑπὸ τοῦ πτωχεύσαντος ὑπὲρ τῆς συζύγου, ὑπὲρ τῶν ἀνιόντων ἢ ὑπὲρ τῶν κατιόντων αὐτοῦ παραχωρηθεῖσαν ἐν τῇ προηγηθείσῃ δεκαετία ὑποθήκην.

Τὰ περὶ συμβάσεών εἰσιν ἐν ἐκτάσει ἐκτεθειμένα ἐν τῷ ἀστυκῷ κώδικι καὶ ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ ῥωμαϊκοῦ, ἢ, μᾶλλον εἰπεῖν, τοῦ καθολικοῦ δικαίου.

Ἐπίσης ἀρκούντως ἀνεπτυγμένα καὶ ἄξια σημειώσεώς εἰσι τὰ περὶ πολιτικῶν ἀποζημιώσεων καὶ ἰδίως τὰ περὶ ἐπανορθώσεως προσωπικῆς ὕβρεως ἢ βλάβης, ἐν οἷς καταφαίνεται ἡ πρὸς τοὺς μεσαιωνικοὺς συμβιβασμοὺς (compositions) συγγένεια.

Ἐκαστος δύναται νὰ διαθέσῃ διὰ τὴν μετὰ θάνατον ἐποχὴν τὰ παρ' αὐτοῦ κεκτημένα, ὑπότινας ὅμως ὅρους περιοριστικούς, ἐν οἷς καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ κληροδοτεῖν ἀκίνητα ταῖς τε μοναῖς καὶ ταῖς ἐκκλησίαις, ἀνευ προηγουμένης τοῦ αὐτοκράτορος ἀδείας. Ἡ διαθήκη γίνεται δι' ἐπισήμου ἢ δι' ἰδιωτικοῦ ἐγγράφου. Τὰ πατρογονικὰ κτήματα δὲν δύνανται νὰ διατεθῶσιν, εἰμὴ ὑπὸ τοῦ στερουμένου κατιόντων, καὶ τότε, μόνον ὑπὲρ τινος τῶν προσώπων, ἅτινα ἀνῆκον εἰς τὴν συγγενικὴν γραμμὴν, ἐξ ἧς εἶχον προέλθῃ τὰ κτήματα.

Ἐξ ἀδιαθέτου ἔρχονται κατὰ γραμμὰς, πρῶτοι οἱ τῆς

κατιούσης, δεύτεροι οἱ τῆς ἐκ πλαγίου, καὶ τρίτοι οἱ τῆς ἀνιούσης γραμμῆς. Ἐν ἐκάστη γραμμῇ ὁ πλησιέστερος συγγενῆς ἀποκλείει τὸν ἀπώτερον. Ἡ ἐκπροσωπεῖα λαμβάνει χώραν μόνον ἐν ταῖς δυσὶ πρώταις γραμμαῖς. Εἰς τὴν σύζυγον ἢ τὸν σύζυγον δίδεται ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ ἑβδόμον τῶν ἀκινήτων καὶ τὸ τέταρτον τῶν κινητῶν, ἀλλὰ τὸ δικαίωμα τοῦτο τοῦ ἐνὸς τῶν συζύγων δὲν ἐμποδίζει τὴν διὰ διαθήκης ἐλευθέραν διάθεσιν τῶν προσκτητῶν τοῦ ἑτέρου. Αἱ θυγατέρες, μετὰ τῶν υἱῶν ἐρχόμεναι, λαμβάνουσιν ἐκάστη τὸ δεκατεταρτημόριον τῶν ἀκινήτων καὶ τὸ ὄγδοον τῶν κινητῶν. Ὅσακίς δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν θυγατέρων εἶνε τοσοῦτος, ὥστε νὰ καθίσταται ἐντεῦθεν ἡ μερὶς αὐτῶν ἀνωτέρα τῆς τῶν υἱῶν, ἅπαντες διανέμονται ἐξ ἴσου τὴν περιουσίαν τοῦ ἀποβιώσαντος γονέως. Ἐν ἐλλείψει κατιούσης γραμμῆς, καλοῦνται πρῶτον οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ κατιόντες αὐτῶν καὶ εἶτα αἱ ἀδελφαὶ καὶ οἱ ἐκ τούτων προερχόμενοι· μὴ ὑπαρχόντων δὲ καὶ τοιούτων, οἱ θεῖοι ἢ αἱ θεῖαι, καὶ οὕτω ἐφεξῆς. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τοὺς γονεῖς, οὗτοι, ἐν ἐλλείψει κατιόντων, δὲν κληρονομοῦσι μὲν τὰ πρόσκτητα τοῦ τέκνου, ἔχουσι δ' ἐπ' αὐτῶν δικαίωμα ἐπικαρπίας καὶ ἀνακτῶσι τὰ παρ' αὐτῶν δοθέντα. Ἐὰν ὁ ἄνευ διαθήκης ἀποβιώσας δὲν ἔχῃ κληρονόμους ἐξ ἀδιαθέτου, δυναμένους νὰ φέρωσιν ἀποδείξεις τῆς ιδιότητος αὐτῶν, ἢ ἐὰν οἱ τοιοῦτοι δὲν ἐμφανισθῶσιν ἐντὸς τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου ταχθείσης προθεσμίας, ἡ περιουσία μεταβαίνει εἰς τὸ δημόσιον.

Ὁ εἰς τὴν κληρονομίαν καλούμενος δύναται νὰ δεχθῇ ἢ ν' ἀποποιηθῇ αὐτήν. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν τῆς ἀποτίσεως τῶν χρε-

ων. Ἀλλὰ τὸ τέκνον, τὸ μὴ κληρονομήσαν κτῆμά τι τοῦ πατρὸς, δὲν ὑποχρεοῦται εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν ὀφειλῶν τούτου καὶ ἐὰν διὰ τῆς ἐκπροσωπείας κληρονομήσῃ τὸν πάππον ἢ ἄλλον τινὰ συγγενῇ.

Ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἐκθέσει τοῦ σήμερον ἐν Ῥωσσίᾳ ἰσχύοντος ἀστυχοῦ δικαίου, εἰ καὶ μόνον ἐπιψύσαντες τῶν κυριωτέρων αὐτοῦ διατάξεων, ὑπερέβημεν ἴσως τὰ πρὸς ἀναλογίαν τῶν διαφορῶν τοῦ δοκιμίου τούτου μερῶν διαγεγραμμένα ἡμῖν ὅρια. Καὶ ὅμως θέλομεν εἶσθαι συγγνωστέροι, διότι, ἐὰν πᾶσα κοινωνία στηρίζεται ἐπὶ δύο ἀκραδάντων βάσεων, τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν, οἱ διοργανοῦντες καὶ κανονίζοντες τὰς βάσεις ταύτας νόμοι, ἤγουν οἱ ἀστυχοί, εἰσὶν ἀναντιρρήτως οἱ πολυτιμότεροι τῶν τῆς πολιτείας καὶ ἡ ἀληθεστέρα εἰκὼν τῆς κοινωνικῆς τῶν πολιτευομένων καταστάσεως.

Μεταβαίνοντες ἤδη εἰς τὰ περὶ τῆς ποινικῆς νομοθεσίας, παρατηροῦμεν ἐν πρώτοις, ὅτι οἱ συντάκται τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1845 ἐκδοθέντος νέου κώδικος τῶν ἐγκληματικῶν καὶ ἐπανορθωτικῶν ποινῶν ἀπεμακρύνθησαν τῆς κατὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ Σβόδ διαγραφείσης ὁδοῦ, ὅτι ἔλαβον ὑπ' ὄψιν πλείοτερον ἢ κατὰ τὰ προγενέστερα ἔργα, τὰς τῶν ἄλλων ἐθνῶν νεωτέρας νομοθεσίας, ὡς καὶ τὰ ἐξαγόμενα τῶν ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις γενομένων ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν καὶ συζητήσεων, καὶ τέλος ὅτι ἐβελτίωσαν μὲν πλεῖστα, ἀλλὰ πάντοτε ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τέως ἰσχυουσῶν ποινικῶν διατάξεων, ὥστε ὁ κώδικς οὗτος κατέχει, οὕτως εἰπεῖν, τὸ μέσον μεταξὺ ἀπλῶς συστηματικῆς συλλογῆς τε καὶ κατατάξεως τῶν ὑπαρχόντων νόμων καὶ τῆς οὕτω λεγομένης σήμερον κωδικοποιήσεως.

Ὅτι δὲ ἰδίως διακρίνει τὸν ῥωσσικὸν τοῦτον κώδικα εἶνε ἡ μεγίστη αὐτοῦ λεπτομέρεια (α) ἐν τοῖς καθ' ἑκάστα, καταντῶσα ἐνίοτε μέχρι τῆς διὰ παραδειγμάτων εἰδικεύσεως τῶν περιπτώσεων, καὶ δικαιολογουμένη μόνον ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως νομομαθῶν καὶ κατὰ συνέπειαν ὡς ἐκ τοῦ φόβου, ὃν εἶχεν ὁ νομοθέτης ν' ἀφήσῃ τὴν λύσιν τῶν ζητημάτων εἰς τὴν ἀκριτον τῶν δικαστῶν αὐθαίρεσίαν.

Καθὰ ἐκ τοῦ τίτλου αὐτοῦ ἐξάγεται, ὁ ἐν λόγῳ κώδικς περιλαμβάνει καὶ τὰς ἀστυνομικὰς ποινάς. Κατὰ τοῦτο μάλιστα εἶνε πληρέστατος. Παρατηρητέον ὅμως ἐκ πρώτης ἀφετηρίας, ὅτι ὁ ῥῶσσος νομοθέτης καινοτομήσας ἀπέρριψε τὴν τριμερῆ καὶ συνήθη ἐν ταῖς νεωτέροις νομοθεσίαις διαίρεσιν τῶν ἀξιοποίνων πράξεων εἰς κακουργήματα, πλημμελήματα καὶ πταίσματα, καὶ κατέταξεν ἀπάσας τὰς πράξεις ταύτας εἰς δύο μόνον κατηγορίας, ὡς ἐκ τοῦ προσβληθέντος ἢ παραβιασθέντος δικαίου, ἥτοι εἰς Πρεστούπλένια καὶ εἰς Προστούπκι, γερμανιστὶ Verbrechen καὶ Vergehen. Καὶ Πρεστούπλένια μὲν εἰσὶν αἱ ἄμεσοι παραβάσεις ἢ προσβολαὶ τῶν δικαίων, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἀνωτάτην Ἐξουσίαν, εἰς τὰς παρ' αὐτῆς καθισταμένας Ἀρχάς, εἰς τὴν ὅλην κοινωνίαν, ἢ εἰς τοὺς ἰδιώτας. Προστούπκι δὲ αἱ παραβάσεις ἢ ἀθετήσεις τῶν νόμων καὶ κανόνων, τῶν τεθέντων πρὸς ἐξασφάλισιν καὶ ἡσυχον ἐξάσκησιν τῶν εἰρημένων δικαίων.

Ἡ τῆς ὅλης ὕλης τοῦ ποινικοῦ κώδικος διαίρεσις καὶ κατὰτάξις ἔχει οὕτω. — Τίτλος Α', Γενικοὶ ὁρίσμοι,

(α) Ἐξήχθη ἀνωτέρω, ὅτι ὁ ν' ο: οὗτος ποινικὸς κώδικς συνίσταται ἐκ 2224 ἄρθρων. Τὰ πλεῖστα δὲ τούτων εἰσι σχετινοτενῆ.

ἐνθα πραγματεύεται ὁ νομοθέτης περὶ τῆς φύσεως τῶν ἀδικημάτων καὶ ὑπερβασίων, περὶ καταλογισμοῦ τῶν πράξεων, περὶ τῶν ποινῶν ἐν γένει, περὶ μέτρου αὐτῶν καὶ περὶ ἐλαττώσεως καὶ πχύσεως αὐτῶν, καὶ τέλος περὶ τοῦ κύκλου τῆς ἰσχύος τῶν ἐν τῷ κώδεκι ποινικῶν διατάξεων. — Τίτλος Β', Περὶ προσβολῶν κατὰ τῆς θρησκείας. — Τίτλος Γ', Περὶ προσβολῶν κατὰ τῆς Ἐπικρατείας. — Τίτλος Δ', Περὶ ἀδικημάτων κατὰ τῶν διαφορῶν Ἀρχῶν τοῦ Κράτους. — Τίτλος Ε', Περὶ τῶν προσβολῶν καὶ παραβάσεων, τῶν ἐν ταῖς διαφοροῖς ὑπουργίαις λαμβανουσῶν χώραν. — Τίτλος ΣΤ', Περὶ τῶν παραβάσεων τῶν περὶ στρατολογίας καὶ περὶ ἀποτίσεως φόρων διατάξεων. — Τίτλος Ζ', Περὶ ἀξιοποίνων πράξεων κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῶν ἐσόδων τοῦ Στέμματος. — Τίτλος Η', Περὶ προσβολῶν κατὰ τῆς δημοσίας ἀσφαλείας, καὶ περὶ παραβάσεων τῶν διαφορῶν ἀστυνομικῶν διατάξεων. — Τίτλος Θ', Περὶ διαταράξεως τῆς κοινῆς ἡσυχίας καὶ τάξεως. — Τίτλος Ι', Περὶ ἀξιοποίνων πράξεων κατὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ἀστυκῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων. — Τίτλος ΙΑ', Περὶ ἀξιοποίνων πράξεων κατὰ τῆς ζωῆς, ὑγείας, ἐλευθερίας καὶ τιμῆς τῶν ἰδιωτῶν· καὶ Τίτλος ΙΒ', Περὶ προσβολῶν κατὰ τῆς οἰκογενειακῆς τάξεως.

Αἱ δὲ ποιναὶ διαιροῦνται, κατὰ τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος κώδεκα, εἰς ἐγκληματικάς, συνισταμένας κυρίως εἰς τὴν ἐκ τῆς κοινωνίας ἀποβολὴν καὶ τὴν διαπαντὸς ἀφαίρεσιν ὅλων τῶν πολιτικῶν τε καὶ ἀστυκῶν δικαίων, καὶ εἰς ἐπανορθωτικάς, δι' ὧν ἐπιδιώκεται ἡ τῶν ἀμαρτησάντων βελτίωσις. Καὶ ἐγκληματικά μὲν εἰσι· α') Ἀπώλεια πάντων τῶν πολιτικῶν τε καὶ ἀστυκῶν

δικαιωμάτων μετὰ τοῦ θανάτου· β') Ἀποστέρησις ὅλων τῶν πολιτικῶν τε καὶ ἀστυκῶν δικαίων, καὶ ἐξορισμός ἐπὶ βαρέοις ἔργοις· γ') Ἡ ἀνωτέρω ποινὴ μετὰ μαστιγώσεων (30—100 διὰ τοῦ Πλέττ), διὰ χειρὸς τοῦ δημίου καὶ μετὰ στηλιτεύσεως διὰ τοὺς μὴ ἐξαιρουμένους τῶν σωματικῶν κολάσεων· δ') Ἀποστέρησις ὅλων τῶν πολιτικῶν καὶ ἀστυκῶν δικαίων καὶ ἐξορία εἰς μέρη τῆς Σιβηρίας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπωτέρω κείμενα, πρὸς ἀποίκισιν· ε') Ἡ αὐτὴ ποινὴ μετὰ μαστιγώσεως (10—30), ἐκτελουμένη διὰ χειρὸς δημίου κατὰ τῶν ὑποκειμένων εἰς σωματικὰς κολάσεις· ς') Ἀποστέρησις ὅλων τῶν δικαίων καὶ ἐξορία πέραν τῶν Καυκασίων πρὸς ἀποίκισιν.

Ἡ εἰς καταναγκαστικὰ ἔργα ποινὴ ὑποδιαιρεῖται εἰς ἑπτὰ διαφόρους βαθμοὺς, ὧν ὁ μὲν ἀνώτατος συνίσταται εἰς τὴν ἐπ' ἀορίστῳ χρόνῳ ἐντὸς τῶν μεταλλείων, ὁ δὲ κατώτατος εἰς τὴν ἐπὶ τέσσαρα ἕως ἑξ ἔτη ἐντὸς ἐργοστασίων ἐργασίαν. Ἡ τοῦ πρώτου βαθμοῦ ἀοριστία ὑποτίθῃσι τὴν ἐν τῷ μέλλοντι κατὰ λόγον τῆς μετανοίας τοῦ καταδίκου ἐλάττωσιν τῆς ποινῆς, οὐδέποτε ὁμῶς ἐντεῦθεν τοῦ ὅρου τῆς ἐν τῷ δευτέρῳ βαθμῷ διαρκείας, ἥτοι τῶν δεκαπέντε ἕως εἴκοσι ἐτῶν.

Συμπληρωτικὸν διάταγμα, δημοσιευθὲν συγχρόνως τῷ κώδῃκι, ἐκανόνισε τὰ καθ' ἕκαστα τῆς εἰς καταναγκαστικὰ ἔργα ποινῆς, ιδίως ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς τε δοκιμασίας τῶν καταδίκων καὶ τῆς τῶν δεσμῶν χρήσεως.

Ἡ μαστίγωσις δὲν ἐκτελεῖται πλέον (1817) διὰ τοῦ φρικώδους ἐκείνου ἐργαλείου, τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα Κνούτου, ἀλλὰ δι' ἀπλῆς καὶ συνήθους μάστιγος, Πλέττ καλουμένης, καὶ φερούσης μᾶλλον ἀτίμως ἢ οὐσιώδη σωματικὴν βλάβην.

Ἐπανορθωτικαὶ δὲ ποιναὶ εἰσὶ· α') ἐξορία εἰς Σιθηρίαν ἐπὶ ὠρισμένῳ χρόνῳ· β') ἐξορία ἐν ταῖς μὴ Σιθηρικαῖς ἐπαρχίαις μετὰ ἢ ἄνευ ἐργασίας· γ') Φυλάκισις ἐντὸς φρουρίων· δ') Σωματικὴ τιμωρία, ἥτοι ἐλαφρὰ μαστίγωσις· ε') Φυλάκισις· ς') Κράτησις· καὶ ζ') Ἐπίπληξις ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει.

Ἐκτὸς τῶν εἰρημένων, ἄξιον σημειώσεώς ἐστιν, ὅτι ὁ ῥωσσικὸς κώδῃξ καθιεροῖ, ἐν πλείσταις περιπτώσεσιν, ὡς ἐπίμετρον ἐπιβληθεῖσων ποινῶν, ἢ καὶ αὐτοτελῶς, τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτίμια, ἅτινα διατάσσονται ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς κατὰ τὰς περιστάσεις αὐτεπαγγέλτως ἢ ἐπὶ μόνῃ τῇ αἰτήσῃ τῶν ὑπὸ τὸ θάρος ἐνόχου συνειδήσεως διατελούντων.

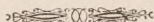
Ἡ ἐξέτασις τῆς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα ἐφαρμογῆς τῶν διαφορῶν ποινῶν βεβαίως οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον δύναται νὰ λάβῃ ἐνταῦθα χώραν. Ἐν τούτοις ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν πρῶτον, ὅτι ἡ κεφαλικὴ ποινὴ δύο μόνας ἐν τῇ ἐνεστώσῃ νομοθεσίᾳ λαμβάνει ἐφαρμογὰς, ἡγουν ἐπὶ τῶν κατὰ τῆς Πολιτείας κακουργημάτων καὶ ἐπὶ τῶν παραβιάσεων τῶν περὶ λοιμοκαθαρτηρίων διατεταγμένων, καὶ δεύτερον, ὅτι ἐν ταῖς εἰδικαῖς διατάξεσι δὲν ἀπαντᾷται πάντοτε ἡ δέουσα ἀναλογία μεταξὺ τῆς τιμωρουμένης πράξεως καὶ τῆς ἐπιβαλλομένης ποινῆς.

Εἰς τὰ περὶ ἐλαττώσεως καὶ καταπαύσεως τῶν ποινῶν δὲν δυνάμεθα ν' ἀποσιωπήσωμεν διάταξιν τινα, καὶ τοὶ ἀποδοκιμάζοντες αὐτήν, δι' ἧς ἐπιτρέπεται ἐλάττωσις ἢ μεταβολὴ τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου ὠρισμένης ποινῆς ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ὁ κατηγορούμενος, ἀνήκων εἰς μὴ χριστιανικὸν θρήσκευμα, ἀποφασίζει, διαρκούσης τῆς ἀνακρίσεως ἢ τῆς ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου διαδικασίας, νὰ

ἀσπασθῇ τὸ ἀνατολικὸν ὁρθόδοξον δόγμα. Ἡ ἐλάττωσις ἢ μεταβολὴ τῆς ποινῆς γίνεται διὰ τῆς Γερουσίας.

Ἡ πρὸς ἐξάλειψιν τοῦ ἀξιοποινοῦ παραγραφὴ ὀρίζεται, κατὰ τὸ εἶδος καὶ κατὰ τὸν βαθμὸν τῶν τιμωρουμένων πράξεων, εἰς 10,8,5 ἢ 3 ἔτη, ἀρχόμενα ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως τῆς πράξεως ἢ ἀπὸ τῆς τελευταίας ἀνακριτικῆς ἐνεργείας.

Ἐκτὸς τῆς κατ' ἄτομον παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος δεδομένης χάριτος τῆς ποινῆς, εἰσὶ συνήθεις ἐν Ῥωσίᾳ αἱ δι' αὐτοκρατορικῆς διακηρύξεως ἀπονεμόμεναι γενικαὶ χάριτες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Σπουδὴ καὶ καθόλου κατάσσεις τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου.

Περίληψις.

Ἡ τοῦ δικαίου σπουδὴ ἀρχεται ἀπὸ Πέτρου τοῦ Μεγάλου. Προσπάθειαι τοῦ αὐτοκράτορος αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης τῶν νόμων. — Ἐξακολούθησις τῶν προσπαθειῶν ἐπὶ Ἐλισάβετ καὶ ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β'. — Πρόδοσις ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τοῦ Α'. — Ἐξακολούθησις τῆς ἀναπτύξεως τῆς τε σπουδῆς τῶν νόμων καὶ τῆς νομικῆς φιλολογίας ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου τοῦ Α'. — Ὁ νῦν ἰσχύων ἐν τοῖς ῥωσικοῖς Πανεπιστημίοις κατερισμὸς τῆς διδασκαλίας τοῦ δικαίου.

Ἀρκεῖ τις μικρὰν νὰ ἔχῃ ἰδέαν τῆς πολιτικῆς τῶν Ῥώσων ἱστορίας, ὅπως οἴκοθεν κατανοήσῃ τὰ αἷτια, ἔνεκεν τῶν ὁποίων ἐβράδυνε ν' ἀναπτυχθῇ ἐν τῇ ῥωσικῇ χώρᾳ ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου. Πρὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου οὔτε ὑπῆρξε θεωρητικὴ σπουδὴ τῶν νόμων, οὔτε ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ τοιαύτη. Πρῶτος, ὡς ἐρρέθη

άνωτέρω, ὁ δαιμόνιος αὐτὸς τῆς Ἀρκτου νοῦς ἤρξατο νὰ σκέπτηται περὶ μορφώσεως ἐπιστημόνων νομικῶν. Ἄλλ' αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐλάχιστον παρέσχον ἀποτέλεσμα. Εἶνε τῷ ὄντι λίαν περιέργον καὶ διδακτικὸν ν' ἀναγνώσῃ τις συγχρόνους τινὰς αὐτοῦ, μαρτυροῦντας τὴν μεγίστην φροντίδα, ἣν ὁ αὐτοκράτωρ Πέτρος ἔλαβε πρὸς ἐκτέλεσιν καὶ ἐκτύπωσιν τοῦ πρώτου ἐν Ῥωσσίᾳ δημοσιευθέντος νομικοῦ συγγράμματος, ἥτοι τῆς μεταφράσεως τοῦ Περὶ καθήκόντων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου (De officio hominis et civis) πονήματος τοῦ σοφοῦ Σαμουήλ Πουφενδόρφου. Ἀναθέσας τὴν μετάφρασιν ταύτην τῷ εὐπαιδευτῷ ἀρχιμανδρίτῃ καὶ μετέπειτα ἀρχιερεῖ Γαβριήλ Βουσίנסκῃ, ἡρώτα συνεχῶς περὶ τῆς καταστάσεως, εἰς ἣν εὕρισκετο τὸ ἔργον, ἐλάμβανε τεμάχια τῆς γενομένης ἐργασίας καὶ ἐσπούδαζεν αὐτὰ, ἐπεσχέπετο συνεχῶς τὴν τυπογραφίαν, ἐν ᾗ ἐτυποῦτο, καὶ ἐνεθάρρυνεν ὁ ἴδιος τοὺς ἐργάτας πρὸς ταχεῖαν τύπωσιν. Καὶ ὁμῶς δὲν ἐπέζησε καὶ ἵνα ἴδῃ περαιωμένον τὸ ἔργον.

Ἡ ἐπιστημονικὴ τοῦ δικαίου σπουδὴ καὶ ἀνάπτυξις ἄρχεται ἐν Ῥωσσίᾳ κυρίως ἀπὸ τῆς τελευταίας πεντηκονταετηρίδος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ὅτε ἡ μὲν αὐτοκρατόρισσα Ἑλισάβετ ἐσύστησε (1755) τὸ ἐν Μόσχᾳ Πανεπιστήμιον, ἐνθα ἐδιδάσκοντο καὶ τὰ νομικὰ, ἡ δὲ αὐτοκρατόρισσα Αἰκατερίνα ἡ Β' διέταξε τὴν ἐν τῷ αὐτῷ Πανεπιστημίῳ διδασκαλίαν τοῦ ἐγγχωρίου δικαίου (1763) καὶ ἀπῆτησε παρὰ παντὸς μέλλοντος ν' ἀναδεχθῇ πολιτικὴν λειτουργίαν τὴν γινῶσιν τῶν νόμων (1775).

Ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' ἡ ἀντανάκλασις τῆς ἐν τῇ ὁμόρῳ Γερμανίᾳ μεγίστης τῶν γραμμά-

των ἀναπτύξεως, ἡ νέα διοργάνωσις τῶν Πανεπιστημίων τῆς Μόσχας καὶ τῆς Βίλνης, ἡ ἀνάστασις τοῦ ἐν Δορπάτῃ Πανδιδασκηρίου καὶ ἡ σύστασις νέων Πανεπιστημίων ἐν Χαρκόβῃ, Καζάνῃ καὶ Πετρούπολει, καὶ καθόλου ἡ διηνεκὴς τοῦ αὐτοκράτορος αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ του μέριμνα ἔδωκαν καὶ ἐν Ῥωσίᾳ εἰς τὰς ἐπιστήμας νέαν ὥθησιν, ἥς ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῶν νόμων ἡ βελτίωσις τῆς διδασκαλίας καὶ ἡ κατὰ μικρὸν μόρφωσις νομικῆς φιλολογίας.

Ἡγεμονεύοντος δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου, ἡ ἅπαξ ἐπὶ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ ἀρξαμένη σπουδαία ἀνάπτυξις τῆς νομικῆς ἐπιστήμης οὐ μόνον δὲν ἀνεξάλη, ἀλλὰ καὶ οὐσιωδῶς ἐνισχύθη διὰ τε τοῦ νέου τῶν νομικῶν σπουδῶν διοργανισμοῦ καὶ διὰ τῆς κωδικοποιήσεως τῶν νόμων. Οὕτως ἐξῆλθον μὲν τῶν Ῥωσικῶν Πανεπιστημίων δικασταὶ καὶ πολιτικοὶ ὑπάλληλοι νομομαθεῖς, ἐσχηματίσθη δὲ οὐκ εὐκαταφρόνητος νομικὴ φιλολογία, συνισταμένη εἰς παμπληθεῖς μεταφράσεις ἀξιολόγων γαλλικῶν καὶ γερμανικῶν πονημάτων, εἰς συλλογὰς καὶ ἐκδόσεις ἀρχαίων νομοθετικῶν χειμένων (α),

(α) Ἰδίως σημειοῦμεν ἐνταῦθα τὴν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιογραφικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ἐκπαιδεύσεως ἐκδιδομένην Συλλογὴν ἱστορικῶν, διπλωματικῶν καὶ νομικῶν ἐγγράφων, ἀποτελοῦσαν μέχρι τῆςδε 33 τόμους ὡς ἑξῆς· α') Συλλογὴ πλήρης τῶν Ῥώσων χρονογράφων, τόμ. 7.—β') Ἐγγραφα δημοσιευθέντα ὑπὸ τῆς Ἀρχαιογραφικῆς ἀποστολῆς, τόμ. 4.—γ') Ἐγγραφα ἱστορικὰ, τόμ. 5.—δ') Παραρτήματα τῶν ἱστορικῶν ἐγγράφων, τόμ. 5.—ε') Ἐγγραφα ἀφορῶντα τὴν ἱστορίαν τῆς δυτικῆς Ῥωσίας, τόμ. 5.—ς') Ἐπιστολαὶ τῶν Τσάρων, τόμ. 1.—ζ') Ἡ Ῥωσία ὑπὸ Κοτοσικίνου, τόμ. 1.—η') Ἀκροάσεις τῶν Τσάρων καὶ Μεγάλων δουκῶν Μιχαὴλ Θεοφρίδου, Ἀλεξίου Μιχαηλίδου καὶ Θεωδώρου Ἀλεξιάδου, τόμ. 1.—θ') Ἐγγραφα ἀφορῶντα τὴν νομολογίαν τῆς ἀρχαίας Ῥωσίας, τόμ. 2.—ι') Ἐγγραφα ἐν ξέναις γλώσσαις, τόμ. 2.—ιά)

καὶ εἰς πλείστας πρωτοτύπους συγγραφάς, ὧν τινες καὶ εὐρωπαϊκῆς ἀπήλυσαν φήμης (α).

Ἡ ἐν τοῖς ῥωσικοῖς Πανεπιστημίοις διδασκαλία τοῦ δικαίου ἐκανονίσθη διὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος τῆς 26 Ἰουλίου 1836, ἐφαρμοσθέντος κατὰ μικρὸν καὶ ἤδη ἐν πλήρει ἰσχύϊ εὐρισκομένου (β).

Συμφώνως τῷ εἰρημένῳ κانونισμῷ ὁ κύκλος τῶν νομικῶν μαθημάτων διαρκεῖ ἐπὶ ὅλην τετραετίαν, ἀρχομένου ἐκάστου σχολικοῦ ἔτους ἀπὸ τῆς 10 Αὐγούστου καὶ λήγοντος τὴν 10 Ἰουλίου. Τὰ δὲ μαθήματά εἰσι, τὸ μὲν πρῶτον ἔτος, ἐγκυκλοπαιδεΐα τοῦ δικαίου καὶ ἐρμηνεία τῶν θεμελιωδῶν καὶ ὀργανικῶν τῆς Αὐτοκρατορίας νόμων· τὸ δὲ δεύτερον, ἀστυκὸν ῥωσσικὸν δίκαιον, νόμοι ἐπαρχιακοὶ ἀφορῶντες τὸ αὐτὸ δίκαιον, ἱστορία τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου καὶ πολιτικὴ οἰκονομία· τὸ τρίτον ἔτος, ῥωμαϊκὸν δίκαιον, ῥωστικοὶ νόμοι ἀφορῶντες τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, ποινικὸν δίκαιον καὶ δημόσιον

Παράρτημα εἰς τὰ προηγούμενα ἔγγραφα, τόμ. 1.—καὶ 16') Περιγραφαὶ τῆς Ῥωσσίας ὑπὸ ξένων περιηγητῶν (*Rerum rossicarum scriptores exteri*), Τόμ. 1.

(α) Περὶ τῆς νομικῆς τῶν Ῥώσων φιλολογίας ἐπραγματεύθησαν· α') Ὁ καθηγητὴς Βούγγε (Dr. Friedrich Georg. v. Bunge), ἐν τῇ εἰσέτι ἐκδιδομένῃ Κριτικῇ Ἐφημερίδι τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου καὶ τῆς νομοθεσίας τῶν ἐκτὸς τῆς Γερμανίας (*Kritische Zeitschrift für Rechtswissenschaft und Gesetzgebung des Auslandes*, herausg. von Mittermaier u. Zachariae), Τόμ. Β', (1830), σελ. 440—464 καὶ Τόμ. Γ', (1831), σελ. 97—136, ὑπὸ τὸν ἐν σελίδι 33 τοῦ παρόντος δοκιμίου σημειωθέντα τίτλον. β') Ὁ Σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας Χούβε (Hubbe), ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Περὶ τῆς καταστάσεως τῆς νέας νομικῆς φιλολογίας ἐν Ῥωσίᾳ» (*Ueber den Zustand der neuen juristischen Litteratur in Russland*), ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ συγγράμματι, Τόμ. ΙΔ', (1842), σελ. 87—94.

(β) Περὶ τὰ τέλη Μαΐου τοῦ ἔτους 1836 ἐδημοσιεύθη Οὐκάζιον κανονίζον ἐκ νέου τὰ τῆς παιδείας ἐν Ῥωσίᾳ. Ἀλλ' εἰς ἔχωμεν ἀκριβεῖς πληροφορίας οὐδεμίαν οὐσιώδη μεταβολὴν ἐπῆνεγκεν εἰς τὰ περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς νομικῆς ἐπιστήμης. (Σημ. Ἰανουαρ. 1838).

δίκαιον τῶν διαφόρων εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν· τέλος κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος, οἰκονομολογικὴ ἐπιστήμη καὶ οἰκονομικοὶ νόμοι, ποινικὴ δικονομία, ἀστυνομικὸν δίκαιον, δίκαιον τῶν ἐθνῶν, διπλωματικὴ καὶ ἱστορία τοῦ δικαίου τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων λαῶν.—Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων κυρίων μαθημάτων διδάσκονται καὶ τινα ἐπιβοθητικὰ, οἷον ἡ ἀρχαία, μέση καὶ νέα παγκόσμιος ἱστορία, ἡ ῥωσσικὴ ἱστορία, ἡ ἀνθρωπολογία, ἡ λογικὴ, ἡ μεταφυσικὴ, ἡ λατινικὴ γλῶσσα καὶ ἡ ῥωσσικὴ φιλολογία· πρὸς τούτοις, διὰ τοὺς εἰς τὸ ἀνατολικὸν δόγμα ἀνήκοντας μαθητὰς, ἡ ἱστορία τῆς ῥωσσικῆς Ἐκκλησίας, τὸ κανονικὸν τῆς Ῥωσσίας δίκαιον, καὶ ἡ δογματικὴ καὶ ἠθικὴ θεολογία.—Ἐκάστου νομικοῦ μαθήματος προηγεῖται ἱστορικὴ τις εἰσαγωγὴ, ἡ δὲ διδασκαλία γίνεται ἐν γένει δι' ἐπισημονικωτάτης ἀναπτύξεως, τοῦ καθηγητοῦ συζητοῦντος ἢ τοῦλάχιστον καταδεικνύοντος καὶ αὐτὴν τὴν ξένην νομικὴν φιλολογίαν. — Οἱ μαθηταὶ ἐξετάζονται ἐν τῷ τέλει ἐκάστου ἔτους· μόνοι δὲ οἱ οὕτω ἀποδείξαντες, ὅτι ἀρκούντως εἰσὶ κάτοχοι τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος διδαχθέντων, δύνανται ν' ἀκολουθήσωσι τὰ μαθήματα τοῦ ἐπομένου. Μετὰ δὲ τὸ τέταρτον ἔτος δίδεται τῷ διανύσαντι τὸν κύκλον τῶν νομικῶν σπουδῶν, κατὰ λόγον τῆς ἀποδειχθείσης ἱκανότητος αὐτοῦ, ἡ ὁ βαθμὸς σπουδαστοῦ, ἀντιστοιχῶν τῇ δωδεκάτῃ τῶν ὑπαλλήλων τάξει (τῇ τοῦ ἀνθυπασπιστοῦ), ἡ ὁ τοῦ ὑποψηφίου, ἰσοδυναμῶν τῇ δεκάτῃ τάξει (τῇ τοῦ ὑπολοχαγοῦ). Ἐν δ' ἔτος μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Πανεπιστημίου ἐξοδὸν ἐπιτρέπεται τῷ σπουδαστῇ ἢ τῷ ὑποψηφίῳ νὰ ὑποστῇ τὴν νενομισμένην ἐξέτασιν, ὅπως ἐπιτύχῃ τοῦ βαθμοῦ διδασκάλου, ἐξισουμένου τῇ ἐννάτῃ ὑπαλλήλικῃ τάξει, ἥτοι

τῇ τοῦ λοχαγοῦ τέλος, μετὰ παρέλευσιν νέου ὀλοκλήρου ἔτους ἀπὸ τῆς τελευταίας ταύτης ἐξετάσεως, δύναται τις νὰ ἀπολαύσῃ διὰ νέας δοκιμασίας τὸν ἀνώτατον ἀκαδημαϊκὸν βαθμὸν, τὸν τοῦ δόκτορος, παρέχοντα τὰ τῆς ὁγδόης τῶν ὑπαλλήλων τάξεως (τῆς τοῦ Ταγματάρχου) δικαιώματα (α).

Τοιαῦτά εἰσι τὰ μέχρι τῆςδε ὑπὲρ τοῦ δικαίου ἐν Ῥωσσίᾳ πεπραγμένα καὶ τοιαύτη ἐν βραχυτάτοις ἢ ἐνεστῶσα αὐτοῦ κατάστασις. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω δὲ σχιαγραφίας, καίτοι ἀτελοῦς, ἀρκούντως, πιστεύομεν, προκύπτει πρῶτον, ὅτι ἐν τοῖς ἀφορῶσι τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νομοθεσίας ἠκολούθησεν ἡ Ῥωσσία τὴν ἀσφαλεστέραν καὶ ἀρίστην ὁδὸν, βελτιώσασα μὲν ἀφ' ἐνὸς βαθμηδὸν καὶ κατὰ λόγον τῆς ἠθικῆς καὶ ὕλικῆς προόδου τῆς ἐκτεταμένης καὶ πολυσυνθέτου αὐτῆς χώρας τοὺς νόμους αὐτῆς, διατηρήσασα δὲ ἀφ' ἐτέρου ἐπιμελῶς τὴν ἱστορικὴν τῶν νόμων τούτων καταγωγὴν, καὶ δεύτερον, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ῥώσσων ἡγεμόνων, μεγαλεπήβολοι καὶ φιλοπάτριδες, εἰργάσθησαν ἀνενδότως, ὅπως εἰσαγάγωσιν ἐν τῇ νομοθεσίᾳ τῆς πατρίδος αὐτῶν τὰς ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς πείρας ὑποδειχθείσας ἐπὶ τὸ βέλτιον τροποποιήσεις. Ἀλλ' ἐὰν αἱ κατὰ μικρὸν εἰσαχθεῖσαι αὗται βελτιώσεις εἰσὶ πολλοῦ λόγου καὶ θαυμασμοῦ

(δ) De l'enseignement du droit dans les universités russes, extrait d'une lettre de Mr. R. Hubé, membre de la commission législative de St. Petersburg, *Revue étrangère et française de législation* etc par Fœlix, Tόμ. Ζ', 1840 σελ. 119—121.—Ἰδὲ ἀντίθι, Τόμ. Δ', σελ. 863—868 περὶ τοῦ διοργανισμοῦ τῆς ἐν Πετρούπολει αὐτοκρατορικῆς Σχολῆς τοῦ δικαίου, τῆς ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν τοῦ Πρίγκηπος Πέτρου τοῦ Ὀλδεμβούργου διατελούσης.

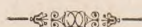
ἄξιαί καὶ ἡ κατάστασις τῆς νομοθεσίας καὶ τῆς ἐπιστή-
 μης τοῦ δικαίου ἐν Ῥωσσίᾳ οὐδαμῶς εὐκαταφρόνητος,
 οὐχ ἥττον ὁ ἀμερολήπτως τοὺς ῥωσσικοὺς νόμους ἐρευ-
 νῶν θέλει ὁμολογήσει, ὅτι πολλὰ μὲν εἰσέτι κακῶς
 κεῖνται, πλεῖστα δὲ τελειοτέρας χρήζουσι ρυθμίσεως.
 Τοῦτ' αὐτὸ ἀνεγνώρισε καὶ ὁ τοσαῦτα ὑπὲρ τῆς εὐνομίας
 τῆς πατρίδος του διαπράξας αὐτοκράτωρ Νικόλαος, εἰ-
 πὼν ἀπὸ τῆς κλίνης τοῦ θανάτου πρὸς τὸν ἀγαπητὸν
 υἱὸν καὶ μέλλοντα διάδοχον τοὺς ἀξιομνημονεύτους ἐ-
 κείνους λόγους· « Ἄν ἡ κατάστασις ἀπάντων τῶν ὑπη-
 κόων μου δὲν ἐβελτιώθη ὅσον ἐπεθύμουν, ἡ ἔλλειψις αὐ-
 τῇ ἀποδοθῇτω εἰς τὸ ὅτι δὲν ἡδυνήθην νὰ πράξω πλειό-
 τερον ὑπὲρ αὐτῶν » (α). Τοιαύτην δὲ ὁμολογίαν, ὡς πα-
 τρικὴν διὰ τὸ μέλλον πολύτιμον συμβουλὴν ἔχων ἀεί-
 ποτε ὑπ' ὄψιν ὁ σήμερον τὰς τύχας τοῦ ῥωσσικοῦ ἔθνους
 διέπων Ἀλέξανδρος ὁ Β', εὐκλεῆς γόνος τοσοῦτων
 μεγαλοφυῶν ἡγεμόνων, ὑπὸ τοιούτου πατρὸς τὰ τῆς
 πολιτείας διδαχθεῖς, θέλει ἐπιθέσει τὴν κορωνίδα εἰς τὸ
 πολυετὲς νομοθετικὸν τῶν προγόνων αὐτοῦ οἰκοδόμημα
 καὶ θέλει φέρει ἐν Ῥωσσίᾳ τὴν νομοθεσίαν καὶ τὴν ἐπι-
 στήμην τοῦ δικαίου εἰς τὴν τελειότητα, ἣν ἡ κατὰ τὸ
 παρελθὸν πρόοδος καὶ ἡ παροῦσα αὐτῶν κατάστασις δι-
 καιοῦσι νὰ ἐλπίσῃ τις. Καὶ τὸ μὲν ἔργον μέγα καὶ πο-
 λύμοχθον, εἰ καὶ εὐχερέστερον ἤδη μετὰ τὴν γενομένην
 κωδηκοποίησιν, ἡ δ' ἐκ τούτου δόξα ἀληθὴς καὶ ἀθάνατος.

*Ἐγγραφοὶ Ἀθήνησι κατὰ Μάιον τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιο-
 στοῦ πεντηκοστοῦ πέμπτου ἔτους.*

(α) Ἰδὲ τὰς πολιτικὰς ἐφημερίδας τῆς ἐποχῆς.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

Ἱστορικὴ ἐκθεσις τῶν πηγῶν τοῦ ῥωστικοῦ δικαίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.	σελ.
Περὶ τῆς πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ῥωστικοῦ Κράτους ἐποχῆς.	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.	
Ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ῥωσσοσλαβικοῦ Κράτους μέχρι Βλαδιμίρου τοῦ Μεγάλου. (862—980 μ. Χ.).	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.	
Ἀπὸ Βλαδιμίρου τοῦ Μεγάλου μέχρις Ἰαροσλάβου. (980 — 1019).	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.	
Ἀπὸ τοῦ Ἰαροσλάβου μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐπὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐμφυλίων πολέμων. (1019—1060).	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.	
Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς μεταξὺ τῶν υἱῶν τοῦ Ἰαροσλάβου ἐμφυλίου πάλης μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τατάρων κατα- κτήσεως τῆς ῥωστικῆς χώρας. (1060 — 1240).	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.	
Ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν Τατάρων κατακτήσεως τῆς Ῥωσσίας μέχρι τῆς ἀπὸ τοῦ βαρβαρικοῦ τούτου ζυγοῦ ἐλευθε- ρώσεως αὐτῆς. (1240 — 1462).	82
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.	
Ἀπὸ Ἰωάννου τοῦ Γ΄, ἢ ἀπὸ τῆς ἐκ τοῦ ταταρικοῦ ζυγοῦ ἀπελευθερώσεως τοῦ ῥωστικοῦ ἔθνους μέχρι τῆς ἐνη- λικότητος Ἰωάννου τοῦ Δ΄. (1462 — 1547).	99

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

σελ.

Ἀπὸ τῆς ἐνηλικιότητος Ἰωάννου τοῦ Δ΄ μέχρι τῆς ἡγεμονίας Ἀλεξίου Μιχαηλίδου. (1547 — 1645). . . 112

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

Ἀπὸ τοῦ Τσάρου Ἀλεξίου Μιχαηλίδου μέχρι τῆς ἐνηλικιότητος Πέτρου τοῦ Μεγάλου. (1645 — 1689). . 138

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

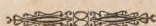
Ἀπὸ τῆς ἐνηλικιότητος Πέτρου τοῦ Μεγάλου μέχρις Αἰκατερίνης τῆς Β΄. (1689—1762). . . 157

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορίσσης Αἰκατερίνης τῆς Β΄ μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου τοῦ Α΄. (1762—1825). . . 174

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

Ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου τοῦ Α΄ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν. (1825—1854). . . 204

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Ἐποφίς τῆς νῦν ἰσχυοῦσης Νομοθεσίας τοῦ Ῥωσικοῦ Κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Πολιτικὸς, διοικητικὸς καὶ δικαστικὸς ὀργανισμὸς. . 220

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Νομοθεσία ἀστυκὴ καὶ ποινικὴ. . . 237

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Σπουδὴ καὶ καθόλου κατὰστασις τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου. . . 267

